

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE'DE TERSİNE İÇ GÖÇÜ ENGELLEYEN FAKTÖRLER, SORUNLAR
VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: İSTANBUL İLİ ÖRNEĞİ**

**DOKTORA TEZİ
Bahar ALTUNOK**

**Enstitü Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY

MART 2021

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DE TERSİNE İÇ GÖÇÜ ENGELLEYEN FAKTÖRLER, SORUNLAR
VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: İSTANBUL İLİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ
Bahar ALTUNOK (177309005)

Enstitü Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Bu tez 09.03.2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı (Danışman)	Prof.Dr. Elif YÜKSEL OKTAY	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof.Dr. Muharrem ES	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof.Dr. Ersin KAVİ	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof.Dr. Verda CANBEY ÖZGÜLER	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Tahir BAŞTAYMAZ	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Türkiye’de Tersine İç Göçü Engelleyen Faktörler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri: İstanbul İli Örneği

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 141 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 25/03/2021 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen turnitin intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı %20’dir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı Soyadı : Bahar ALTUNOK
Öğrenci Numarası : 177309005
Ana Bilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Programı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Türü : ( ) Proje ( ) Yüksek Lisans Tezi (X) Doktora
Tezi

Danışman
Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY

ÖNSÖZ

Türkiye’de tersine iç göç akademik yazında tartışılan önemli konular arasındadır. Uygulamada da tersine iç göç olgusunu gerçekleştirebilir, görünür ve de sürdürülebilir hale getirmek gün geçtikçe daha önemli hale gelmektedir. Geçmişte gerçekleşen yoğun iç göçlerin hem göç veren yerler hem de göç alan yerler açısından doğurmuş olduğu sorunları ortadan kaldırmak ve boşalan kırsal alanları tekrar canlandırabilmek adına birçok politika hayata geçirilmiş ve hayata geçirilmeye devam etmektedir.

Bu çalışmada öncelikle tersine iç göç olgusunun Türkiye’deki durumu ele alınmış ve bu bağlamda yoğun göçlere maruz kalan İstanbul iline geçmişte göç etmiş bireylerin tersine göçe ilişkin eğilimleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu amaçla yapılan anket çalışması sonucunda Türkiye’de daha yeni yeni belirgin hale gelmeye ve fark edilmeye başlanan geri dönüş göçlerinin önündeki engeller tespit edilmiştir. Söz konusu göçlerin bir başka ifadeyle tersine iç göçlerin sürdürülebilir hale gelmesi için de bunların belirleyicileri ortaya konulmuş ve buna ilişkin sorunlara çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Bu çalışma boyunca önerileri ile yön göstericim olan, her ihtiyacım olduğunda yanımda olan, benden desteğini esirgemeyen kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY’ a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu çalışmanın ortaya çıkış aşamasından son haline gelmesine kadarki bu uzun süreçte, her daim değerli görüş ve önerilerini benimle paylaşan değerli hocalarım Prof. Dr. Muharrem ES’ e ve Prof. Dr. Ersin KAVİ’ ye teşekkür ederim.

Çalışmanın uygulama safhasında desteklerini esirgemeyen Kağıthane Sivaslılar Derneği ve Tuzla Sivaslılar Derneği Başkanlarına da teşekkür ederim. Son olarak eğitim hayatım boyunca beni maddî ve manevî her yönden destekleyen canım annem Nurdane ALTUNOK’ a ve tez sürecinde bana büyük olgunlukla tahammül eden ve beni destekleyen koca yürekli oğullarım; Kayra MENTEŞE ve Kutay MENTEŞE’ ye çok teşekkür ederim.

Bu tezi sevmeye doyamadığım; canım babam, Orhan ALTUNOK’ a ithaf ediyorum...

Bahar ALTUNOK

09.03.2021

İÇİNDEKİLER

BEYAN BELGESİ	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
ÖZET	xii
SUMMARY	xiii
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Genel Olarak Göç Kavramı	13
1.2. İç Göç Kavramı	14
1.2.1. İç Göçe Yönelik Göç Kuramları	16
1.2.1.1. Ravenstein' in Göç Kanunları (1885)	16
1.2.1.2. Petersen'nin Göç Tipleri (1958)	17
1.2.1.3. Everett Lee Göç Kuramı (1966)	18
1.2.1.4. Neo-Klasik Ekonomi Kuramı	20
1.2.1.5. Yeni Ekonomi Kuramı	21
1.2.1.6. Denge Kuramı	22
1.2.1.7. Merkez-Çevre Kuramı	23
1.2.1.8. Göçmen İlişkileri Ağı (Network Kuramı)	23
1.2.2. İç Göç Kuramları Çerçevesinde İç Göçe Neden Olan Faktörler ...	24
1.2.3. İç Göçün Sonuçları	26
1.3. Tersine Göç Kavramı	30
1.3.1. Tersine İç Göçün Tanımı	30
1.3.2. Tersine Göçe İlişkin Kuramlar	32
1.3.2.1. Neo Klasik Ekonomi Kuramı ve Tersine Göç	32
1.3.2.2. Yeni İşgücü Göçü Ekonomi Kuramı ve Tersine Göç	32
1.3.2.3. Yapısalcı Yaklaşım ve Tersine Göç	33
1.3.2.4. Transnasyonalizm ve Tersine Göç	33
1.3.2.5. Sosyal Ağ Teorisi ve Geri Dönüş Göçü	34
1.3.3. Tersine İç Göçün Nedenleri	34

BÖLÜM 2: TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇ VE TERSİNE İÇ GÖÇ

2.1. Türkiye'de Nedenleriyle İç Göçün Tarihsel Gelişimi	37
2.1.1. 1923-1950 Dönemi	39
2.1.2. 1951-1960 Dönemi	41
2.1.3. 1961-1980 Dönemi	43
2.1.4. 1981-2000 Dönemi	44
2.1.5. 2001-2019 Dönemi	47
2.2. Türkiye'de İç Göçlerin Sonuçları	51

2.2.1.	Hızlı ve Çarpık Kentleşme Sorunu	52
2.2.2.	Konut Sorunu: Gecekondulaşma	53
2.2.3.	Kentleşme Sorunu: "Kentleşememe"	54
2.2.4.	İş Gücü Piyasasına Etkileri ve İstihdam Sorunları.....	55
2.2.5.	Sosyal Yapı Değişimleri	57
2.3.	Türkiye’de İç Göçleri Önlemeye Yönelik Uygulanan Politikalar	58
2.3.1.	Köy Kent Projesi.....	59
2.3.2.	Cazibe Merkezleri Programı.....	60
2.3.3.	KÖYDES Projesi.....	61
2.3.4.	IPARD Programı	61
2.3.5.	Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı.....	61
2.3.6.	Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi	62
2.3.7.	Arazi Dağıtım Projesi.....	62
2.4.	Türkiye’de Tersine İç Göç ve Tersine İç Göçe Yönelik Teşvik Uygulamaları	63
2.4.1.	Türkiye’de Tersine İç Göç	63
2.4.2.	Türkiye’de Tersine İç Göçe Yönelik Teşvikler	68
2.4.2.1.	Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi.....	71
2.4.2.2.	Genç Çiftçi Projelerinin Desteklenmesi Programı	72
2.4.2.3.	Uzman Eller Projesi	72
2.4.2.4.	İstanbul’dan Tersine Göç Projesi	73

BÖLÜM 3: İSTANBUL İLİNDEN TERSİNE İÇ GÖÇÜ ENGELLEYEN FAKTÖRLER, SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

3.1.	İstanbul İlının Nüfus Yapısı	74
3.2.	Araştırmanın Yöntemi	78
3.3.	Araştırma Verilerini Toplama Süreci.....	82
3.4.	Verilerin İşlenmesi ve Çözümlemesi.....	83
3.5.	Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	84
3.5.1.	Araştırma Evreni	84
3.5.2.	Araştırma Örneklemi.....	84
3.5.2.1.	Araştırma Örneklemi 1. Grup.....	84
3.5.2.2.	Araştırma Örneklemi 2. Grup.....	85
3.6.	Araştırma Hipotezleri.....	85
3.7.	Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğinin Yapısal ve Güvenirlilik Geçerliliği	86
3.7.1.	Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğinin Yapısal Geçerliliği	87
3.7.1.1.	Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi	88
3.7.1.2.	Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğinin Güvenirlik Bakımından Geçerliliği	96
3.7.1.3.	Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğinin Tekrar Edilebilirliğinin Test Edilmesi ve Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular.....	98
3.7.1.4.	Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular	100

3.8. Araştırmanın Bulguları ve Analizi	102
3.8.1. Katılımcıların Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri	102
3.8.1. Katılımcıların Geçmişte İç Göçü Gerçekleştirme Durumlarına İlişkin Bulgular	105
3.8.2. Katılımcıların Tersine İç Göçe Yönelik Teşvikler Hakkında Bilgi Düzeyine İlişkin Bulgular.....	108
3.8.3. Katılımcıların Tersine İç Göçü Gerçekleştirmeye Yönelik Eğilimleri .	109
3.8.4. Faktörler Arası İlişkilere Ait Bulgular.....	118
3.8.5. Hipotezlerin Değerlendirilmesi	120
3.8.5.1. “Doğum Yeri ile Memlekete Geriye Göç Etmeyi Düşünmek Arasında Anlamlı Bir Farklılık Vardır” Hipotezine İlişkin Bulgular	121
3.8.5.2. “Katılımcıların Göç Ettiği Yıllar ile Memlekete Geriye Göç Etmeyi Düşünmemeye Arasında Anlamlı Bir Farklılık Vardır” Hipotezine İlişkin Bulgular.....	122
3.8.5.1. “Katılımcıların Gelir Durumu ile Geriye Göç Etme Düşüncesi Arasında Anlamlı Bir İlişki Vardır” Hipotezine İlişkin Bulgular.....	124
3.8.5.2. “Eğitim Düzeyi ile Kişilerin Tersine Göç Etme Olasılıkları Arasında Anlamlı Bir İlişki Vardır” Hipotezine İlişkin Bulgular.....	125
3.8.5.3. “Katılımcıların Oturduğu Konutun Mülkiyet Durumu, Geriye Göç Etme Düşüncelerini Etkiler” Hipotezine İlişkin Bulgular.....	125
3.8.5.4. “Köyünde Yaşamak için Geriye Göç Etme Düşüncesi Tarımsal Destek Kredilerinden Faydalanarak Geriye Göç Etme Düşüncesi Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Bulgular	126
3.8.5.5. “Geçmişte Memleketinden Ekonomik Nedenlerle Göç Etmiş Olmak ile Memleketinde İş Bulamayacağı için Geriye Göç Etmeyi Düşünmemek Arasında Bir İlişki Vardır” Hipotezine İlişkin Bulgular..	127
3.8.5.6. “Geriye Göç Eden Kişiler Kendi İmkânları ile Göç Etmişlerdir” Hipotezine İlişkin Bulgular	127
3.8.5.7. “Göç Etmeyi Düşünmeyenler, Geriye Göçe Yönelik Teşvikler Yeterli Olursa Göç Edeceklerdir” Hipotezine İlişkin Bulgular.....	128
3.8.5.8. “Katılımcılar Geriye Göçe Yönelik Devlet Teşviklerine Dair Yetersiz Bilgiye Sahiptir” Hipotezine İlişkin Bulgular	129
3.9. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi	130

SONUÇ VE ÖNERİLER.....135

KAYNAKÇA.....142

EKLER 151

ÖZGEÇMİŞ.....155

KISALTMALAR LİSTESİ

TZOB	: Türkiye Ziraat Odaları Birliği
KKYDP	: Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı
IPARD	: Instrument for Pre-Accession Assistance-IPA
ARIP	: Tarım Reformu Uygulama Projesi
KÖYDES	: Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DOKAP	: Doğu Karadeniz Projesi
AFA	: Açıklayıcı Faktör Analizi
DFA	: Doğrulayıcı Faktör Analizi
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. İtici ve Çekici Faktörler	25
Tablo 2. Şehir ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı	41
Tablo 3. Şehir ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı	43
Tablo 4. Şehir ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı	44
Tablo 5. Şehir ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı	45
Tablo 6. 1975–2000 Yılları İtibariyle Yerleşim Yerlerine Göre Göç Eden Nüfus	46
Tablo 7. İller Arası Göç Eden Nüfusun Göç Etme Nedenlerine Göre Dağılımı (1995-2000)	47
Tablo 8. İller Arası Göç Eden Nüfusun Göç Etme Nedenlerine Göre Dağılımı (2011)	48
Tablo 9. Şehir ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı	48
Tablo 10. Türkiye’de En Fazla Net Göç Alan İller, 1980-2000	49
Tablo 11. Türkiye’de En Fazla Net Göç Alan İller 2008-2019	49
Tablo 12. Türkiye’de En Fazla Net Göç Veren İller 1980-2000	50
Tablo 13. Türkiye’de En Fazla Net Göç Veren İller, 2008-2019	50
Tablo 14. Türkiye’de Yıllara Göre Gecekondu ve Gecekondu Nüfus Sayıları	54
Tablo 15. Tersine Göç Projesi Kapsamında Gönderilen Kişi ve Aile Sayısının Yıllara Göre Dağılımı	64
Tablo 16. 81 İlin Aldığı-Verdiği Göç.....	65
Tablo 17. Yıllara Göre İstanbul İli ve Türkiye Nüfusu	74
Tablo 18. İstanbul’da İkamet Eden Nüfusun Nüfusa Kayıtlı Olduğu İl	75
Tablo 19. Doğum Yerine Göre İstanbul’da İkamet Eden Nüfus.....	75
Tablo 20. İstanbul’un Göç Aldığı İller, 2007-2019	77
Tablo 21. İstanbul’un Göç Verdiği İller, 2008-2019	77
Tablo 22. İstanbul’un Net göç Hızı ve Net Göç Bilgisi.....	77
Tablo 23. Türkiye’de Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları	87
Tablo 24. TİGB Ölçeğinin KMO Değeri	89
Tablo 25. TİGB Ölçeğine İlişkin Açıklanan Toplam Waryans.....	89
Tablo 26. TİGB Ölçeğinin Açıklayıcı Faktör Analizi	90
Tablo 27. “F1” \in Geçerliliği ve Güvenirliliği	91
Tablo 28. “F2”\Nin Geçerliliği ve Güvenirliliği	92
Tablo 29. “F3”ün Geçerliliği ve Güvenirliliği.....	92
Tablo 30. “F4”ün Geçerliliği ve Güvenirliliği.....	92
Tablo 31. “F5”in Geçerliliği ve Güvenirliliği.....	93
Tablo 32. Faktörlerin İsimlendirilmesi	93
Tablo 33. Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğine İlişkin Normallik Analizi. 94	
Tablo 34. TİGB Ölçeğinin Skewness ve Kurtosis Değerlerine Göre Normallik Analizi.....	95
Tablo 35. TİGB Ölçeğine İlişkin Güvenirlik Analizi	97

Tablo 36. TİGB Ölçeğine İlişkin Guttman Split-Half Güvenirlik Analizi	97
Tablo 37. TİGB Ölçeğinin Toplanabilirlik Testi	97
Tablo 38. TİGB Ölçeğinin Hotelling'in T-Kare Testi	97
Tablo 39. TİGB Ölçeği Maddelerinin Tutarlılık ve Uyumluluk Testi	98
Tablo 40. Pilot Uygulama ve Ana Çalışma AFA'nın Karşılaştırılması	99
Tablo 41. Ölçme Modelleri ve Doğrulamalı Faktör Analizinde Uyum İstatistikleri	101
Tablo 42. Modifikasyon Öncesi ve Modifikasyon Sonrası İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğine İlişkin Çok Faktörlü Doğrulamalı Faktör Uyum İndeksleri Sonuçları	101
Tablo 43. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı	102
Tablo 44. Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Dağılımı	102
Tablo 45. Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı	103
Tablo 46. Katılımcıların Eğitim Durumu	103
Tablo 47. Katılımcıların Doğum Yerlerine İlişkin Bulgular	103
Tablo 48. Katılımcıların Çalışma Hayatındaki Durumuna İlişkin Bulgular ...	104
Tablo 49. Katılımcıların Gelir Durumuna İlişkin Bulgular	104
Tablo 50. Katılımcıların Oturduğu Konut Türü	104
Tablo 51. Katılımcıların Oturduğu Konutun Mülkiyet Durumu	105
Tablo 52. Katılımcıların İstanbul'a Göç Etmeden Önce Yaşadığı İl	105
Tablo 53. Katılımcılar İstanbul'a Göç Ettiği Yıllara Göre Dağılımı	105
Tablo 54. Katılımcıların Göç Etmeden Önce Yaşadığı Yerleşim Birimine İlişkin Bulgular	106
Tablo 55. Katılımcıların Geçmişte İstanbul'a Göç Etmelerinin Nedenine İlişkin Bulgular	106
Tablo 56. Katılımcıların Göç Etmeden Önceki ve Sonraki Refah Düzeyine İlişkin Bulgular	106
Tablo 57. Katılımcıların Göç Sonrası Belirledikleri Amaca Ulaşıp Ulaşmama Durumuna İlişkin Bulgular	107
Tablo 58. Katılımcıların Göç Etmesi Sonucu Pişmanlık Duyup Duymama Durumuna İlişkin Bulgular	107
Tablo 59. Katılımcıların Geriye Göç Eden Tanıdığıın Mevcudiyet Durumuna İlişkin Bulgular	107
Tablo 60. Katılımcıların Geriye Göç Eden Tanıdıklarının Teşviklerden Yararlanma Durumuna İlişkin Bulgular	107
Tablo 61. Katılımcıların Tersine İç Göçe İlişkin Teşviklerini Bilip Bilmeme Durumuna İlişkin Bulgular	108
Tablo 62. Katılımcılara Göre Tersine İç Göçe Yönelik Devlet Teşviklerinin Yeterliliğine İlişkin Bulgular	108
Tablo 63. Geriye Göç Yönelik Teşvikleri Olduğunu Bilip Bilmeme Değişkeni ile Geriye Göç Yönelik Devlet Teşviklerinin Yeterli Olduğunu Düşünme Değişkeni Arasındaki İlişki Durumu	108
Tablo 64. İki Değişken Arasındaki İlişki Durumu	109
Tablo 65. Tersine İç göçün Belirleyici Ölçeğinin Güvenirlik Analiz Sonuçları	109

Tablo 66. Tersine İç Göçün Belirleyicilerine İlişin Bulgular.....	111
Tablo 67. Kaygı Duyma Alt Boyutunun Ortalama, Standart Sapma ve Frekans Analizi.....	113
Tablo 68. Tutunamamışlık Alt Boyutunun Ortalama, Standart Sapma ve Frekans Analizi.....	115
Tablo 69. Teşvikler Alt Boyutunun Ortalama, Standart Sapma ve Frekans Analizi.....	116
Tablo 70. Memleket Özlemi Alt Boyutunun Ortalama, Standart Sapma ve Frekans Analizi.....	117
Tablo 71. Güvensizlik Alt Boyutunun Ortalama, Standart Sapma ve Frekans Analizi.....	118
Tablo 72. Güvensizlik Alt Boyutu ile Memleket Özlemi Alt Boyutu Arasındaki İlişki Durumu	119
Tablo 73. Teşvikler Alt Boyutu ile Memleket Özlemi Alt Boyutu Arasındaki İlişki Durumu	119
Tablo 74. Tutunamamışlık Alt Boyutu ile Memleket Özlemi Alt Boyutu Arasındaki İlişki Durumu	119
Tablo 75. Kaygı Duyma Alt Boyutu ile Memleket Özlemi Alt Boyutu Arasındaki İlişki Durumu	120
Tablo 76. Teşvikler Alt Boyutu ile Kaygı Duyma Alt Boyutu Arasındaki İlişki Durumu.....	120
Tablo 77. Doğum Yerine Göre Memlekete Göç Etmeyi Düşünmeme Arasındaki Farklılık Durumu	121
Tablo 78. Göç Edilen Yıllar ile Memleketime Geriye Göç Etmeyi Düşünmüyorum Değişkenleri Arasındaki Farklılık Durumu	122
Tablo 79. Post-Hoc Gabriel Testi	123
Tablo 80. Göç Edilen Yıllar Değişkeni İle Geriye Göç Etmeyi Düşünmeme Değişkeni Arasında Anlamlı Bir İlişki Durumu	124
Tablo 81. Gelir Durumu Değişkeni ile Memleketime Geriye Göç Etmeyi Düşünmüyorum Değişkenleri Arasındaki Farklılık Durumu	124
Tablo 82. Eğitim Düzeyi ile Geriye Göç Etmeyi düşünme Arasındaki İlişki Durumu.....	125
Tablo 83. Oturulan Konutun Mülkiyet Durumu ile Memlekete Geriye Göç Etmeyi Düşünme Arasındaki Farklılık İlişkisi	125
Tablo 84. Köyümde Yaşamak İstedğim için Geriye Göç Etmeyi Düşünüyorum Değişkeni ile Tarımsal Desteklerden Yararlanarak Göç Etmeyi Düşünüyorum Değişkenine İlişkin Basit Regresyon Analizi	126
Tablo 85. Ekonomik Nedenlerle Göç Etme Değişkeni ile Memlekete Geriye Göç Etmeyi Düşünmeme Değişkeni Arasındaki İlişki Durumu.....	127
Tablo 86. Katılımcıların Geriye Göç Eden Tanıdıklarının Nasıl Göç Ettiğine İlişkin Dağılımı.....	127
Tablo 87. Memleketime Göç Etmeyi Düşünmüyorum Değişkeni ile Geriye Göçe Yönelik Devlet Teşvikleri Yeterli Olsaydı Memleketime Dönerdim Değişkenleri Arasındaki İlişki Durumu	128

Tablo 88. Geriye Göçe Yönelik Devlet Teşvikleri Yeterli Olsaydı Geriye Göç Ederdim Değişkeni ile Memleketime Göç Etmeyi Düşünmüyorum Değişkeni Önergelerinin Çapraz Tablosu	128
Tablo 89. Katılımcıların Tersine İç Göçe İlişkin Teşvikler Hakkında ki Bilgi Durumu	129
Tablo 90. Katılımcıların Geriye Göçe Yönelik Devlet Teşviklerinin Olduğunu Bilme ve Teşviklerle Geriye Göç Etmeyi Düşünme Durumu	129
Tablo 91. Hipotezlerin Geçerliliği.....	134

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Yaşanılan ve Göç Edilecek Yerdeki Faktörler ve Araya Giren Engeller	19
Şekil 2. Faktörlerin Scree Plot Görünümü.....	91
Şekil 3. TİGB Ölçeğinin QQ Plot Grafiği	96
Şekil 4. TİGB Ölçeğinin Uç Değerler Analizi	96

ÖZET

Tezin Başlığı: Türkiye’de Tersine İç Göçü Engelleyen Faktörler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri: İstanbul İli Örneği	
Tezin Yazarı: Bahar ALTUNOK	Danışman: Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY
Kabul Tarihi: 09.03.2021	Sayfa Sayısı: xiii(önkısım)+150(tez)+(ekler)
Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	Bilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
<p>İnsanlık tarihi ile başlayan, Sanayi Devrimi ile ivme kazanan ve günümüzde hala devam eden iç göçler; gerçekleşmesi bakımından sosyo-ekonomik, siyasal, çevresel ve kültürel yönleri ile karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu sebeple tarihsel sürece bakıldığında iç göçlerin karmaşıklığı ve nedenselliği bağlamında göçlerin belirleyicilerinin neler olduğuna dair çeşitli kuramlar geliştirilmiştir; ancak Türkiye de dahil olmak üzere çoğu ülkede yaşanan iç göçler; genellikle Lee’nin İtme-Çekme Teorisiyle ya da Ravenstain Göç Kanunları ile ilişkilendirilmiş ve açıklanabilmektedir. Bunun nedeni, insanların ekonomik nedenler başta olmak üzere daha iyi bir yaşama kavuşmak amacıyla gelişmemiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru göç etmeleridir. Herkesin aynı yöne göç etmesinden dolayı iç göçler sonucunda varılan bölgelerde ya da kentlerde nüfus yığılmaları yaşanmıştır. Nüfus yığılmalarına maruz kalan bu kentlerde eğitim, sağlık, işsizlik, konut, çevre gibi birçok alanda sosyo-ekonomik ve kentsel sorunlar kendisini göstermeye başlamış ve bu sorunlar zamanla birikerek kentlerin çekici özelliklerinin olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Yaşanan iç göçler sonucu terk edilen yerlerde ise nüfusun aktif kesiminin gitmesi, daha az girişimci, daha az dinamik kesimin geride kalmasına ve göç veren yerlerin gelişme hızlarını düşmesine neden olmuştur. Ayrıca iç göçler, kırsal bölgelerde tarımda üretim ve verimin düşmesine hatta durma noktasına gelmesine neden olmuştur. Geçmişte yaşanan iç göçlerin hem varılan yerde hem de terk edilen yerde sebebiyet verdiği sorunları ortadan kaldırmak, boşalan kırsal alanlara tekrardan hayat verebilmek; ancak tersine iç göçleri sağlayabilmek ve sürdürülebilir hale getirmek ile mümkün gözükmektedir. Tersine iç göç diğer adıyla geri dönüş göçü, en genel ifade ile ülke sınırları içerisinde göç edenlerin terk ettikleri yerlere geri dönmeleridir.</p> <p>Bu bağlamda bu çalışmanın amacı; Türkiye’deki iç göçün tersine dönmeye başlamasına etken olan faktörlerin neler olabileceğini saptayabilmek ve 2000’li yıllar ile başlayan bu tersine iç göçün sürdürülebilir hale gelmesi için tersine iç göç belirleyicilerini ve engelleyici faktörlerini ortaya koyabilmektir. Ayrıca Türkiye’de tersine iç göçe yönelik mevcut teşviklerin yeterli olup olmadığının değerlendirilmesinin yapılması ve henüz tersine göç etmeyen kişilerin göç kararları üzerinde bu teşviklerin nasıl bir etken olduğunun araştırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda İstanbul ilinde 384 katılımcıyla anket çalışması yapılmıştır. Bu saha çalışması sonucunda elde edilen veriler SPSS 25 Programı ile analiz edilmiş ve elde edilen bulgulara dayanılarak Türkiye’de tersine iç göçü engelleyen faktörler, sorunlar saptanarak; çözüm önerileri sunulmuştur.</p>	
Anahtar Kelimeler: İç Göç, Tersine Göç, Tersine İç Göç.	

SUMMARY

Thesis Title: The Factors, Problems Preventing Internal Remigration in Turkey, and Solution Offers: The Case of İstanbul	
Thesis Author : Bahar ALTUNOK	Advisor: Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY
Date of Acceptance: 09.03.2021	Total Number of Pages: xiii (pre text)+ 150 (mainbody)+(adds)
Department: Labor Economics and Industrial Relations	Field of Study: Labor Economics and Industrial Relations
<p>Internal migrations, which started with human history, gained momentum with Industrial Revolution, and which are still ongoing in our present day, has a complex structure with its socio-economic, political, environmental and cultural aspects in terms of its realization. For this reason, when looking at the historical process, various theories have been developed about what the determinants of migrations are in the context of the complexity and causality of internal migrations but, internal migrations were more associated with and explained by the Push & Pull Theory of Lee, or Ravenstain's Immigration Laws in most countries, including Türkiye. This is because people migrate from undeveloped regions to developed regions in order to have a better life, especially for economic reasons. Due to the fact that everyone migrated in the same direction, population accumulation has occurred in the regions or cities reached as a result of internal migration. Socio-economic and urban problems have begun to show themselves in many areas such as education, health, unemployment, housing and environment in these cities, which are subject to population accumulation and these problems have accumulated over time, causing the attractive features of cities to be negatively affected. In places abandoned as a result of internal migration the active segment of the population is gone has caused the less entrepreneurial, less dynamic segment to lag behind and the development rate of the places that give immigration to decrease. In addition, internal migration has caused a decrease or even a halt in agricultural production and of the productivity in rural areas. It is only possible to eliminate the problems caused by internal migrations in the past both in the target destinations and in the abandoned areas to be able to bring life back to the empty countryside, however, provide and make sustainable with to the internal remigration. In most general terms, reverse internal migration, also known as remigration, is the return of those who migrate within the borders of the country to the places they left.</p> <p>In this context, the purpose of the present study was to determine the factors, which caused the domestic migration in Turkey to become remigration, and to reveal the determinants and preventative factors of internal remigration to make it internal remigration sustainable, which started in 2000s. In addition, it was also aimed to evaluate whether the current incentives for internal remigration are at adequate levels in Turkey, and to investigate how these incentives have become a factor on the remigration decisions of people who have not yet migrated. For this purpose, surveys were conducted with 384 participants in Istanbul. The data obtained as a result of this field study were analyzed with the SPSS 25 Program. The factors and problems preventing internal remigration were detected in Turkey; and solution suggestions were presented based on the findings obtained in the study.</p>	
Keywords: İnternal Migration, Remigration, Internal Remigration.	

GİRİŞ

Göç; insanlık tarih kadar eski ve yaşanılmış zaman içerisinde hep var olan, insanlar tarafından bireysel ya da kitlesel şekilde gerçekleştirilen bir yer değişim hareketidir. Bu yer değişim bazen gönüllü bazen ise zorunlu bir şekilde gerçekleşebileceği gibi coğrafi bakımdan ülke sınırları içerisinde gerçekleştiği takdirde iç göç, ülke sınırları aşıldığı takdirde uluslararası göç söz konusudur. Bu bağlamda göç; insanların ekonomik, sosyal, siyasal, dini veya başka dış etkenler nedeniyle hayatlarının geri kalanını veya sadece bir kısmını geçirmek üzere yaşadıkları ülkeleri, şehirleri, köyleri, kasabaları vb. yerleşim alanlarını değiştirmeleridir (Günay, vd., 2017: 38). Kişilerin bir ülkeden diğerine ve yahut bir bölgeden diğerine göç etme sebepleri sayısız denecek kadar fazla ve karmaşık olup; bu sebepler içerisinde ekonomik sebepler, kişilerin göç etme eğilimi üzerinde en temel etkileyici faktördür. Özellikle iç göç olgusunda göçebelerin; daha iyi yiyecek, işçilerin daha iyi iş, ailelerin ise maddi yaşam standartlarını geliştirmek için göç ettikleri söylenebilir. Yani iç göçte daha iyi yaşama koşullarına sahip olma isteği kişileri kentlere çekmekte, bu sebeple de köyden veya kırdan kentlere olan göçlerin sebepleri açıklanırken, ilk olarak şehrin cazibesi, ikinci olarak ta kırsalın iticiliği, ifadeleri kullanılmaktadır (Sağlam, 2006: 35). Şehrin cazibesi; şehir hayatının ekonomi, eğitim, sağlık ve refah gibi kişiye sağlayacağı imkânlar olup, kırsalın iticiliği ise tarımda makineleşme sonucu açığa çıkan işgücü, toprağın aşırı parçalanması, kan davaları gibi olumsuzlukların kişileri göç etmek zorunda bırakmasıdır (Sağlam, 2006: 36). Genel olarak kentin çekiciliği ve kırsalın iticiliğine bağlanan iç göçün sebepleri her ülkenin kendi özel koşullarına bağlı olarak değişkenlik göstermekte olup, Türkiye özelinde ise bu sebepleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Başel, 2007: 521-524):

- Genel nüfus içinde genç nüfusun kalabalık olması,
- Tarım kesiminde görülen açık ve gizli işsizlik,
- Entansif tarıma geçiş,
- Eğitim durumunda ve hayat tarzında görülen iyileşme ve ilerleme,
- Eğitim yoluyla meslek edinme,
- Refahın artışı,
- Geniş aile otoritesinden kurtulma eğilimi,
- Ulaştırma ve iletişim ağının genişlemesi ve kitle haberleşme araçlarının yaygınlık kazanması,
- Kırsal alanlarda değer hükümlerinde meydana gelen değişimler,
- Mevsimlik göçler,
- Tabii afetler dolayısıyla yapılan göçler,
- Çocuklar için daha iyi bir eğitim arzusu,
- Siyasi sebepler, terör ve mezhepsel çekişmeler ve
- Kan davalarıdır.

Türkiye’de az öncede belirttiğimiz gibi çeşitli sebeplerle iç göç olgusu özellikle 1950’li yıllardan itibaren hep var olmuş; ancak bu iç göç olgusu ve şehirleşme ile aynı anda başladığından; göçle başlayan bu şehirleşme, sınırlı bir gelişme

geçirmesine rağmen büyük sorunlar doğurmuştur. Bu sebeple uzun yıllar boyunca, şehirleşmenin durdurulması gerektiği ve durdurulabileceği tartışılmıştır. Şehre girişi özel bir izne bağlamak veya köylerde şehir faaliyetleri yaratmak gibi tedbirler konuşulmuştur. Şehirleşme; gelişmeyi gösteren ve hızlandıran bir oluşum olarak değil, katlanılması gereken olumsuz bir eğilim olarak karşılanmıştır (DPT, 1967: 264). Bu dönemde ihmal edilen çeşitli çözümler nedeni ile sanayileşmeyi kentleşme takip etmesi gerekirken, kentleşme sanayileşmenin önüne geçmiştir. İç göçlerin bir sorun olarak algılanması ile 1963'ten sonra iç göçe neden olan bölgesel farklılıklar Kalkınma Planlarının, Devlet Planlama Teşkilatı ve belirli sayıda Bakanlıkların ilgi alanı olmuş ve bölgesel farklılıkların üzerine gidilmeye çalışılmıştır (DPT, 2000: 67). Göçle birlikte bir yerdeki nüfusun aktif kesiminin gitmesi, daha az girişimci, daha az dinamik kesimin geride kalmasına neden olmuştur. Bu da net göç veren yerlerin gelişme hızlarını düşmesine, kişilerin yer değiştirmesinin sadece bir üretim faktörü olarak değil aynı zamanda da bir tüketici olduğu dikkate alınırca, göç veren yerlerin bir pazar olarak görece avantajlarını kaybetmesine (Şen, 2014: 244) ve bölgesel gelişimlerde eşitsizliklere sebebiyet vermiştir. Göç alan bölge bakımından ise hızlı kentleşme sonucu, eğitim, sağlık, işsizlik, konut, çevre gibi birçok alanda sorunlar kendisini baş göstermiştir. Yani gerçekleşen her göç sadece göç edenleri değil, tüm kişileri hatta hem göç alan hem de göç veren tüm bölgeyi etkilemiştir.

Ülkemizde iç göç olgusu 1950'lerden itibaren sürekli kırdan kente doğru bir yer değiştirme hareketi iken (Taşkesen, 2017: 23), 1980'li yıllar kentler arası göçlerin, kırsal alanlardan kentlere olan göçlerden daha fazla olduğu bir dönem haline gelmiştir. Ancak; 2000'li yıllara kadar kırsal alandan ya da gelişmemiş illerden gelişmiş illere doğru yaşanan yoğun göçler sonucu, Türkiye'de kentsel sorunlar kendisini göstermeye başlamış ve bu sorunlar zamanla birikerek kentlerin çekici özelliklerinin olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Gerek kentlerin iticiliğinin belirginleşmeye başlaması gerekse kırsal göçün önlenmesine yönelik politikalar sonucu kırsal alanlar yeni çekim alanları haline gelmeye başlamıştır. Türkiye'de 2000'li yıllar ve sonrası, tekrar yoğun nüfustan az yoğun nüfusa doğru hareketlenmenin yani tersine iç göç sürecinin başladığı dönem niteliğini taşımaktadır (Güreşçi, 2010:78, İslamoğlu, vd., 2013:69). Geçmişte kırsaldan kente ya da kentten kente kendisini gösteren iç göç bugün yerini, tersine iç göç kavramı olarak nitelendirilen olguya bırakmıştır. Tersine göç diğer adıyla geri dönüş göçü; göç edenlerin yine çeşitli nedenlerle terk ettikleri topraklara geri dönmelerini ifade etmektedir (Bilecen, 2018: 138). Göçün yeni bir modeli olan ve literatürde henüz yeni yeni yer bulan tersine göç olgusunun aslında geçmişte yaşanan iç ya da dış göçlerin bir sonucu olduğunu söylemek mümkün olup, bunun yanı sıra bir göçün tersine göç olarak nitelendirilebilmesi için geçmişte terk edilen bölgeye bir geri dönüş hareketliliğinin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu bağlamda tersine göç olgusunu, geri dönüşler geçmişte gerçekleşmiş bir iç göç sonucu ile meydana gelmiş ise tersine iç göç; dış

göçler sonucu bir geri dönüş meydana gelmiş ise tersine dış göç şeklinde sınıflandırmak doğru bir yaklaşım olacaktır.

Bu çalışmada tersine göç olgusu; Türkiye özelinde geçmişte yaşanmış ve hala yaşanmaya devam eden iç göçler özelinde "tersine iç göç" olarak ele alınmış olup, Türkiye'de tersine iç göç olgusunun mevcut durumu; belirleyicileri ve sürdürülebilir hale gelmesinin önündeki engelleyici faktörleri perspektifinde irdelenmiştir. Türkiye'de tersine iç göçe yönelik tespit edilecek her bir belirleyicinin bu yönde yapılacak olan politikalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde göç olgusunun, kavramsal ve kuramsal çerçevesi çizilerek; her yönü ile ele alınarak incelenmiştir. Göçün yeni bir modeli olan tersine göç olgusunun tanımını ve ortaya çıkışını açıklayabilmek için bu bölüm; teorik yaklaşımları, göçün türlerini ve gerçekleşme nedenlerini ayrıca sonuçlarını kapsamakta ve tersine iç göç olgusuna bir arka plan sunması açısından önemli konular arasındadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye'de tersine iç göç olgusunun durumunu ortaya koyabilmek için öncelikle göçün türlerinden olan iç göç olgusu; Türkiye özelinde incelenmiş ve Türkiye'deki iç göçün tarihsel süreci nedenleriyle birlikte ele alınarak; Türkiye'de yaşanan bu iç göçlerin etkileri değerlendirilmiştir. Ayrıca bu bölümde ele alınan bir diğer konu ise Türkiye'de iç göçü engellemeye yönelik geliştirilen uygulamalar ile günümüzde tersine iç göçü teşvik niteliğindeki uygulamalar arasındaki paralellik durumudur. Bu bölüm Türkiye'de tersine iç göç olgusunun önündeki engeller hakkında bilgi vermesi ve sürdürülebilir hale getirilmesi ve ayrıca tersine iç göçe ilişkin teşviklerin neden gerekli olduğuna yön göstermesi açısından önemli görülmektedir.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölüm ise araştırma sorularımıza cevap bulacağımız ve hipotezlerimizi sınavacağımız bölüm olması açısından önemlidir. Bu bölümde nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılarak Türkiye'de tarihsel süreçte iç göçlere en fazla ev sahipliği etmiş ve kontrolsüz iç göçlerin beraberinde getirmiş olduğu tüm sorunları bünyesinde taşıyan İstanbul ilinde saha çalışması yapılmıştır. Bu saha çalışmasında İstanbul'a en fazla iç göçleri gerçekleştirmiş olan Sivaslılar ise çalışmanın örnekleme olarak seçilmiştir. Bu bağlamda toplamda 384 kişi ile anket çalışması yapılarak elde edilen bulgular analiz edilmiş; Türkiye'de tersine iç göçün belirleyicileri ve tersine iç göçün sürdürülebilir hale gelmesinin önündeki engelleyici faktörler, sorunlar belirlenerek bunların çözümüne ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

Bu bağlamda bu çalışmanın ilk iki bölümü, literatür ve doküman analizi tekniği kullanılarak hazırlanmış olup son bölümü ise uygulamalı bir çalışma niteliğine sahiptir.

Çalışmanın Konusu

Bu çalışmanın konusu Türkiye’de 2000’li yıllar ile birlikte kendisini göstermeye başlayan ve henüz çok yeni bir nüfus hareketliliği olan tersine iç göç olgusunun; Türkiye’deki genel durumunun belirlenmesi, Türkiye de tersine iç göçü engelleyen faktörlerin ve belirleyicilerin İstanbul ili özelinde incelenerek ortaya koyulması ve konuya ilişkin çözüm önerilerinin sunulmasıdır.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Geçmişte yaşanan iç göçler; bugün metropol kentlerde nüfus yığılmalarının, işsizliklerin, iller-bölgeler arası dengesizliklerin ve buna benzer bir çok olumsuz olayların ya da sonuçların ortaya çıkmasına ve de yaşanmasına neden olmuştur. Bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak özellikle her kenti yaşanabilir hale getirmek ve her kenti-bölgeyi eş değer şekilde kalkındırabilmek için henüz yeni ortaya çıkan tersine iç göç olgusunu sürdürülebilir hale getirmek önemli bir yoldur. Bu bağlamda “tersine iç göç nasıl ivme kazanır ya da insanlar, ne gibi şartlar oluşursa ya da ne gibi engelleyici faktörler ortadan kalkarsa tersine iç göçü gerçekleştireceklerdir” sorularına cevap bulabilmek bu çalışmanın amacını ve önemini göstermektedir. Araştırma sorularına yönelik bulunan her cevap, tersine iç göçe yönelik tespit edilecek her bir belirleyici, bu yönde yapılacak olan tersine iç göçe yönelik teşviklere katkı sağlayacaktır. Ayrıca tersine iç göç yine yeni bir olgu olması nedeniyle hem ülkemizde hem de ülke dışında yapılan çalışmaların çok sınırlı olduğu ve bu sebeple bu konuda yapılacak her çalışmanın literatüre katkı sağlayacağını da söylemek mümkündür.

Çalışmanın Problemi

Bu çalışmanın amacı doğrultusunda araştırmanın sonucuna “Türkiye’de geçmişte yaşanmış olan iç göçleri tersine çevirebilmenin önündeki engeller nelerdir? Geçmişte göç etmiş kişilerin terk ettikleri yerlere geriye dönüş niyetlerinin üzerindeki belirleyiciler nelerdir?” sorularına cevaplar bulunarak çözüm sunulacaktır.

Çalışmanın Alt Problemleri

Türkiye’de tersine iç göçle ilgili bu çalışmanın alt problemlerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Türkiye’de tersine iç göçün durumu nedir?
- Türkiye’de tersine iç göç nasıl ivme kazanır?
- İnsanlar, ne gibi şartlar oluşursa tersine iç göçü gerçekleştireceklerdir?
- Geriye göç eden insanlar göç ederken devlet desteklerinden faydalanarak mı göç ettiler?
- Tersine iç göçe yönelik devlet teşvikleri yeterli midir? Yoksa geliştirilmesi mi gereklidir?
- Çeşitli ülkelerin tersine göç politikaları incelendiğinde Türkiye’ye uygulanabilmesi mümkün müdür?

- Geçmişte göç etmiş kişilerin geriye göç etme konusundaki düşünceleri ne yöndedir?
- Geriye göç etmek isteyen kişiler var mıdır? Bu kişilerin geriye göç etmeyi istemedeki en önemli gerekçeleri nelerdir?
- Geriye göç etmek isteyen; ancak edemeyen kişilerin göç etmelerinin önündeki en önemli engel nedir?
- Geriye göç etmek isteyen kişilerin mevcut devlet teşvikleri hakkında bir bilgisi var mıdır?
- Devlet desteklerinin kişilerin geriye göç niyeti üzerindeki etkisi ne yöndedir?
- Göç eden kişilere ilişkin demografik ve sosyo ekonomik durumlarının geriye göç etme veya etmeme niyetleri üzerinde ne ölçüde etkilidir?
- Geçmişte göçün rotası haline gelen İstanbul ili, neden göç veren bir il konumuna gelmiştir?
- Geçmişte göç edenlerin göç öncesi ve göç sonrası sosyo-ekonomik durumları kıyaslandığında şuan ki durumlarında bir değişim söz konusu mudur?

Çalışmanın Hipotezleri

Hipotez; iki değişken arasındaki bir ilişkiye dair geçici bir bildirim ya da test edilebilecek bir önermedir. Hipotezler, kuramsal bir nedensel zincirin halkalarıdır ve değişkenler arasındaki bir ilişkinin yönünü ve gücünü test etmek için kullanılmaktadır (Neuman, 2016: 242,243). Bu bağlamda bu çalışmada Türkiye’de tersine iç göçün belirleyicilerini ortaya koyabilmek için geliştirilmiş olan ölçek çalışmasında değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve gücü hakkında varsayımlar çıkarabilmek amacıyla savunulan hipotezler şu şekildedir:

H₁: Doğum yeri ile memlekete geriye göç etmeyi düşünmek ya da düşünmemek arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₂: Katılımcıların göç ettiği yıllar ile memlekete geriye göç etmeyi düşünmeme arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₃: Katılımcıların gelir durumu ile geriye göç etme düşüncesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₄: Eğitim düzeyi ile kişilerin tersine göç etme olasılıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₅: Katılımcıların oturduğu konutun mülkiyet durumu geriye göç etme veya etmeme düşüncelerini etkiler.

H₆: Köyünde yaşamak için geriye göç etme düşüncesi, Tarımsal Destek Kredilerinden faydalanarak geriye göç etme düşüncesi üzerinde etkilidir.

H₇: Geçmişte memleketinden ekonomik nedenlerle göç etmiş olmak ile memleketinde iş bulamayacağı için geriye göç etmeyi düşünmemek arasında bir ilişki yoktur.

H₈: Geriye göç eden kişiler kendi imkânları ile göç etmişlerdir.

H₉: Göç etmeyi düşünmeyenler, geriye göçe yönelik teşvikler yeterli olursa göç edeceklerdir.

H₁₀: Katılımcılar geriye göç yönelik devlet teşviklerine dair yetersiz bilgiye sahiptir.

Çalışmanın Yöntem ve Teknikleri

Araştırma da nicel araştırma yöntemi kullanılmış olup, araştırmanın evrenini oluşturan İstanbul ilinde saha çalışması yapılmıştır. Tarihsel süreçte ülke genelinde yoğun göçleri alan İstanbul'a en fazla göç vermiş olan iller arasında ilk sırada yer alan Sivas ili ve buna bağlı olarak da İstanbul'da yaşayan Sivaslılar araştırma örnekleme olarak seçilmiştir. Veri toplama aracı olarak ise anket yöntemi kullanılmıştır. Türkiye'de "Tersine İç Göçün Belirleyicilerini" tespit etmek ve geçmişte göç eden kişilerin tersine iç göçe eğilimlerini ölçebilmek amacıyla EK2'de ve EK3'de verilen anket formu hazırlanmıştır. Anket formu ise iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, kişilerin demografik, sosyo-ekonomik durumlarına ve geçmişte gerçekleştirdikleri göçü ne zaman, neden gerçekleştiği hakkında bilgi edinebilmek amacıyla hazırlanmış çoktan seçmeli sorulara yer verilmiştir. Anketin ikinci bölümü ise ölçek geliştirme çalışması yapılarak oluşturulmuştur. Bu ölçek çalışmasının geliştirilmesi aşamasında öncelikle literatür taraması ve uzman görüşü alınarak 44 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Bu 44 maddelik havuzdaki maddelerin geçerliliğini ve güvenilirliğini belirlemek amacıyla madde sayısının beş katı kadar "örneklem grubu ile benzerlik gösteren" katılımcıyla, İstanbul'da pilot çalışma yapılmıştır.

"Türkiye'de Tersine İç Göçün Belirleyicilerini" ortaya koymak amacıyla hazırlanmış olan bu ölçeğin pilot uygulama sonrası yapısal geçerliliğine ve ölçeğin ne derece güvenilir olduğuna dair gerekli analizler uygulanmıştır. Bu analizler sonucunda madde havuzunda ki madde sayısı 34'e düşürülmüştür. Ölçeğin yapısal geçerliliğine ilişkin Kaiser-Meyer-Olkin değeri 0,908; güvenilirliğine ilişkin Cronbach's Alpha değeri ise 0,948 olarak bulunmuştur.

Gerekli analizler sonrası uygulanabilir hale gelen bu ölçek ile anket formu, ana çalışma için sosyal medya aracılığı ile İstanbul'daki Sivaslı hemşehri dernekleri ile görüşmeler yapılmış ve çalışmamıza katkı sağlamayı kabul eden Kağıthane Sivaslar Derneği, Tuzla Sivaslılar Derneği, Ümraniye Sivaslılar Derneği, Pendik Sivaslılar Derneği, Akıncılar Kültür ve Dayanışma Derneği aracılığıyla denek üyelerine pandemi nedeni ile online olarak ulaştırılmıştır ve anket formu bu derneklerin sosyal medya hesaplarında link ile paylaşılarak da gönüllü katılımcılara ulaştırılmıştır.

Ayrıca İstanbul'da Sivaslıların en yoğun olduğu ilçe olan Ümraniye' de Sivaslıların yoğun olarak yaşadığı mahalleler tespit edilmiş ve özellikle Ümraniye-Elmalı Kent İnkılap Mahallesi, Kazım Karabekir Mahallesi;

yine Sivaslıların yoğun olarak yaşadığı Ümraniye Ataşehir Yeni Sahra'da ve Kadıköy Fikirtepe'de vs. saha çalışması yapılmıştır.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma;

- İstanbul'a göç etmiş ve İstanbul'da halen yaşamakta olan Sivaslılar ile
- Kamu kurumu çalışanlarının ve ailesi ile birlikte İstanbul'da yaşamayan Sivaslıların araştırma kapsamına dahil edilmemesi ile
- Araştırma grubuna dahil olan katılımcıların gönüllü katılımları ile
- Ölçme aracı çalışmanın amacına uygun olarak geliştirilen alt boyutları ve maddeleri ile sınırlıdır.

Literatür Taraması

Bu çalışma konusu belirlendikten sonra konuya ilişkin mevcut kaynaklar incelenmiş ve YÖK Tez Merkezinde, "tersine göç" konusunu içeren dört adet yüksek lisans ve iki adet doktora tezine ulaşılmıştır. Ayrıca çalışılmış tezlerin dışında konuya ilişkin mevcut makalelere de ulaşılmıştır. Konuya ilişkin literatürde yer alan çalışmaların bazıları ise şunlardır:

Rıdvan Şimşek (2017), "Türkiye'de İç Göçlerin Göç Veren Bölgelere Etkisi ve Tersine Göç İmkânları: Kastamonu Örneği"

Bu çalışmada iç göçlerin göç veren bölgeler üzerindeki ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel etkileri ve tersine göçün mümkün olup olmadığı Kastamonu'nun İstanbul ile kurduğu göç ağı üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın yürütüldüğü saha İstanbul ve Kastamonu olup yapılandırılmamış mülakat tekniği ile örneklem grubundaki katılımcılarla görüşmeler yapılmış; ancak çalışma kapsamında genel olarak göç edenlerin İstanbul'daki durumları üzerinde daha çok durulmuştur. Yine bu katılımcıların memleketlerine geri dönüşlerin neden mümkün olamayacağına dair katılımcıların düşüncelerine yer verilmiştir. Buna göre katılımcıların göç ettikleri yerdeki mevcut sorunların henüz aşılmadığı görüşünde oldukları dolayısıyla geri dönüş düşüncelerini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışması sonucunda elde edilen bir diğer bulgu ise kentte tutunamayan, ekonomik zorluklar yaşayan ve geri dönenlere, geri dönmeyi düşünenlere pek rastlanılmadığıdır.

Setenay Mirza Baş (2019), "Yeni Bir Göç Modeli Olarak Kentten Tersine Göç: İstanbul İncelemesi"

Yazar çalışmasında metropolden kırsallara gerçekleşen göçün nedenlerini, bireyin kendisini bu denli metropolden uzaklaştırmanın ne olduğunu ortaya çıkarmak amacıyla metropolde beyaz yakalı olarak çalışmakta iken, şehir yaşamını terk edip kırsala yerleşen 17 katılımcı ile mülakat çalışması yapmıştır. Çalışmasının sonucunda ise bireylerin metropol hayatından bunaldıkları ve bu bunalmışlığın yaşamlarını kötü etkilemesi sonucunda göç

etmeye karar verdikleri sonucuna ulaşmıştır. Buna göre metropoldeki kentleşme, kalabalık, kendinden uzaklaşma, kirlilik, yapaylık gibi etmenler kişilerin göç kararlarında belirleyici olmuş ve katılımcılar yüksek beklenti içinde olmadan sakin ve doğal yaşam için göç etmişlerdir. Ancak bu çalışmada altının çizilmesi gereken ayrıntı ise göç eden kişilerin kendi köyelerine değil, Muğla'nın Köyceğiz Köyüne göç etmiş olmalarıdır. Bu sebeple bu çalışmada gerçekleşmiş olan göç her ne kadar kırsala yönelik olsa da bu bir tersine iç göç değil, bu bir iç göç hareketidir.

Gizem İnan (2019), "Tersine Göç Olgusunun Nedenleri Üzerine Bir Araştırma"

Bu çalışmada uzun süreler boyunca İstanbul'da yaşamış ve sonrasında sezonluk ya da tam zamanlı olarak Balıkesir'in kırsal bölgelerine göç etmiş bireylerin göç etme nedenleri araştırılmıştır. Bu amaçla 8 katılımcı ile nitel araştırma yöntemlerinden mülakat çalışması yapılmış ve analiz sonuçlarına göre bireylerin metropol hayatında kaldıkları olumsuz etkiler kişileri göç etmeye yöneltmiştir. Kişilerin göç kararı üzerinde belli bir birikimlerinin olması ve kendilerini metropole bağlayan bir işlerinin olmaması göç sürecini hızlandırmıştır. Ancak bu çalışmada da metropolden Balıkesir'in ilçesine göç edenler aslında memleketlerine ya da geçmişte terk ettikleri yere geri dönen bireylerin olmaması hususudur.

Feyza Nur Bodur (2019), "Tersine Göç: İstanbul'dan Giresun'a Geri Dönüşler"

Çalışma, kişilerin göç ve tersine iç göç süreçlerini motivasyonları ile beraber incelemek üzere, nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniği kullanılarak, geçmişte Giresun'dan İstanbul'a göç etmiş; ancak sonrasında memleketine geri dönüş göçlerini gerçekleştiren on yedi katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmasında elde edilen veriler ile oluşturulan temalar; Çalışma Mekânı Olarak İstanbul'a Geliş, Ekonomik Sebeplerle İstanbul'a Dönüş, Betonlaşmaya Karşı Doğal Çevre, Kalabalıktan Sakinliğe Kaçış, Güvensizliğe Karşı Tanıdık Çevre, Eski İstanbul – Yeni İstanbul, Toprak Mülkiyeti, "Ata Toprağı" ve Geçmişle Kurulan İlişkiler, "İkili Yaşamlar" ve Akrabalık Ağları gibi teorilerle ilişkilendirilmiştir.

Deniz Özyakışır (2012), "İç Göç Hareketleri ve Geriye (Tersine) Göçün Belirleyicileri: TRA2 Bölgesinden (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) İstanbul'a Gerçekleşen Göç Üzerine Bir Saha Araştırması"

Özyakışır, tersine göçün belirleyicilerini tespit etmek amacıyla "*TRA 2'de Göç Olgusu: Sebep Sonuç Bağlamında Analitik Bir Araştırma Projesinin*" verilerinden yararlanarak TRA2 Bölgesinden İstanbul'a gerçekleşen göç hareketlerinin sebeplerini ve sosyo-ekonomik boyutlarını ortaya koymaya çalışmıştır. Ayrıca bölgeden göç eden bireylerin geri dönmeyi isteme ve istememe olasılıklarını tespit etmek ve bu olasılıklara etki eden değişkenleri belirlemeye çalışmıştır. Bu bağlamda çalışmasının sonucunda; TRA2 Bölgesinden İstanbul'a gerçekleşen göç hareketlerinin temelinde işsizlik,

yoksulluk, düşük gelir düzeyi, eğitim, sağlık ve sosyal imkânsızlıklar gibi sosyo-ekonomik faktörlerin yattığı tespit edilmiştir. Çalışma sonucu ulaşılan bir diğer bulgu ise göç edenlerin önemli bir bölümünün (yaklaşık %70) İstanbul'daki yaşamlarından memnun kaldıkları görülmüş ve buna paralel olarak da tersine göç konusunda kişilerde bir isteksizlik tespit edilmiştir. Aynı şekilde bu isteksizliğin devletin herhangi bir destek sağlaması durumunda da göç edenlerin büyük bir kısmında devam etmesi söz konudur. Geriye göç etmek istemeyenlerin gerekçeleri ise gelir, istihdam, eğitim ve sağlık gibi ekonomik ve sosyal faktörler olup, kişilerin sosyo-ekonomik durumlarının geriye göç etme ya da etmeme niyetleri üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak çalışmanın anket soruları incelendiğinde toplamda on üç soru olup sadece bu soruların beş tanesinin tersine göçe ilişkin olduğu tespit edilmiştir.

Mahmut Tezcan (1989), "Kentten Köye Göç"

Tersine göç olgusu, ülkemiz için henüz çok yeni olduğu ve henüz çalışmalara konu olmadığı bir zamanda 1989 tarihinde Mahmut Tezcan tarafından kişisel gözlemlerine dayalı olarak incelenmiştir. Tezcan öncelikle kentlerden köylere göçü kendi içerisinde geçici ve sürekli olmak üzere iki alt ana başlık altında açıklamıştır. Tezcan'ın çalışmasında kırsala geçici göçler kentliler tarafından yaylalara, bağ evlerine, tatil köylerine, denize ve yazlığa gidiş şeklinde kendisini göstermektedir. Kırsala sürekli göçleri ise kentin büyümesinden dolayı kırsala kayması ve böylece kentlere yakın köylerin kentin bir parçası olmasıyla; insanların kentin kirli havasından, gürültüsünden kurtulmak kaygısıyla kentin biraz dışına ev yaparak yerleşmeleriyle; memurların, işçilerin emeklilik ve yaşlılık nedeniyle yaşamlarının geri kalanını köyde devam ettirmek istemeleriyle açıklamıştır. Ayrıca büyük kentlerde yaşanan geçim zorluğu nedeniyle ailelerin köyler olmasa bile kasabalara beldelere yerleşmesiyle gerçekleştiğine dikkat çekmiştir. Çalışmasının sonucunda dikkat çektiği bir diğer husus ise elektrik, yol, su, gibi temel ihtiyaçların kırsal kesimlere götürülmesinin; iletişim araçları olan tv, telefon, radyo gibi araçların kırsal kesime girmesinin kentlerin çekiciliğini azaltacağıdır. Tezcan'a göre dengeli bir kentleşme politikası gerçekleştirilse yani Anadolu'nun her tarafındaki kentler geliştirilirse ve kırsal kesime kentsel hizmetler götürülürse büyük kentlerdeki insanların buralara yeniden göçünün kaçınılmaz olacağıdır.

Rahmi Yamak ve Nebiye Yamak (1999), "Türkiye'de Gelir Dağılımı ve İç Göç"

1999'da Rahmi Yamak ve Nebiye Yamak tarafından yapılan bir diğer çalışmada da Türkiye'deki gelir dağılımı ile kısa dönemde iç göçün durdurulması ve uzun dönemde iç göçün tersine döndürülmesi arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışmada, 67 ilin 1980-1990 dönemi net göç oranları ile kişi başına düşen gelir rakamları arasındaki ilişkiler istatistiksel olarak incelenmiş ve bu kapsamda yapılan çalışmada nüfusun ne kadarının ekonomik nedenlerle göç ettiği ve dolayısıyla gelirin yöresel dağılımındaki

dengesizliğin giderilmesi durumunda ne kadar bir iç göç hareketinin olabileceği gibi sorulara cevaplar aranmıştır. Çalışmanın bulguları sonucunda yöresel bazdaki gelir dengesizliğinin iç göç üzerinde önemli rol oynadığı ve bu rolün de net göç veren illerin düşük gelir düzeyinden ziyade net göç alan illerin yüksek gelir düzeylerinden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Çalışmanın bir diğer bulgusu, net göç veren illerin kişi başına düşen ortalama gelir düzeyinin Türkiye ortalamasına yakınsaması durumunda bu illerin net göç oranının %25 oranında bir azalma göstereceğidir. Yani ülkemizde gün geçtikçe hızlanan nüfus hareketliliğinin kısa dönemde durdurulması ve uzun dönemde de tersine döndürülmesi için mevcut yöresel gelir dengesizliğinin en azından kısa dönemde korunması gerekmektedir. Uzun dönemde ise yapılacak kamu ve özel yatırımların büyük bir kısmının net göç veren yörelere taşınmasını teşvik edecek etkin politikaların uygulanmasıyla mümkün olacaktır.

Ertuğrul Güreşçi (2010), "Türkiye’de Kentten - Köye Göç Olgusu"

Bu çalışmada ise kentlerden köylere olan göçün nedenleri ve sonuçları değerlendirilmiştir. Buna göre kentlerden köylere yönelik olan göçlerin nedenleri itici ve çekici güçler olarak açıklanmıştır. Buna göre kentlerde yoğun nüfus baskısının olması ve neticesinde çarpık kentleşme, gecekondulaşma, hırsızlık, gasp, anarşi ve diğer adli ve toplumsal sorunlar, işsizlik, yabancılaşma, kültür çatışması ve göçler sonucu oluşan varoşlaşma kentsel itici nedenler olarak gösterilmiştir. Öte yandan köyden kente göç sonucu, bu bölgelerde nüfusun azalması ile birlikte köyde kalanlar için hane başına düşen işlenebilir arazi miktarının artması, hayvan başına düşen çayır-mera arazisi miktarının artması, su kaynaklarından daha fazla istifade edilmesi, tarımsal alet ve makinelerin kullanım verimliliği artması gibi tarımsal alanda yaşanan değişimler; mazot desteği, gübre desteği, fark ödemesi desteklemeleri, hayvancılık desteklemeleri, kırsal kalkınma destekleri gibi tarımsal politikalarda yaşanan değişimler; köylerde kitle iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaşması, köylülük düşüncesinin muhafazakâr bir yapıdan yenilikçi bir yapıya kavuşması gibi etkenler ise köylerin çekici faktörleri olarak gösterilmiştir.

Emel İslamoğlu, Sinem Yıldırım alp ve Abdurrahman Benli (2013), "Türkiye’de Tersine Göç ve Tersine Göçü Teşvik Eden Uygulamalar: İstanbul İli Örneği"

Tersine göçle ilgili bir diğer yazında Emel İslamoğlu, Sinem Yıldırım alp ve Abdurrahman Benli tarafından 2013 yılında yapılan çalışmadır. Bu çalışmada ise Türkiye’deki tersine göç olgusunun itme ve çekme teorisi kapsamında ele alındığı ve Türkiye’de İstanbul ili örneği üzerinden tersine göçü teşvik eden uygulamaları inceledikleri görülmektedir. Çalışmada kentsel alanlarda ortaya çıkan işsizlik, geçim sıkıntısı gibi özellikle ekonomik sorunların kentin itici faktörlerini oluşturduğu ve bazı kırsal bölgelerde yapılan iyileştirmeler ve istihdam artışı sağlayan politikalar ise kırsal alanların çekiciliğini arttırdığı belirtilmiştir. Ayrıca İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB)’nin yürüttüğü

“İstanbul’dan Tersine Göç Projesi” ile 2007-2011 yılları arasında tersine göç edenlere ilişkin istatistiksel bilgilere yer verilmiş ve bu projeden yararlanan kişi sayılarının her geçen yıl arttığına dikkat çekilmiştir. Son olarak tersine göç alan illere yapılan teşviklerin, yatırımlarında insanların İstanbul’dan geriye göç etmeleri üzerindeki etkisine dikkat çekmişlerdir.

Anand Singh, Megh Patel, (2018) “Achieving Inclusive Development Through Smart Village”

Bir diğer çalışma da Hindistan’da tersine göçü teşvik eden politikalarla ilgili olup, 2018 yılında Anand Singh, Megh Patel tarafından yapılmış bu çalışmada Smart Village/Akıllı Köy örnekleri üzerinde durulmuştur. Çalışmada hem kırsaldan kentlere göçüşün önüne geçebilmek hem de kentlerden kırsala tersine göçü daha kısa sürede sağlayabilmek için Hindistan hükümeti tarafından yürütülmekte olan akıllı köy projesinin önemine değinilmiştir.

Akıllı köyler, akıllı kentlerin köy versiyonu olarak gösterilmiş ve akıllı kentlere göre uygulanabilirliğinin daha kolay ve daha az maliyetli olduğu belirtilmiştir. Buna göre akıllı köy, iyi eğitime, sağlık hizmetlerine, temiz içme sularına, erişim sağlanabildiği ve uygun maliyetle genel kalkınmayı sürdürülebilir kılan “Akıllı Şehir” in kırsal analogisidir. Akıllı köyler ile Hindistan’da kentlere yaşanan yoğun göçler sonucu boşalan köylere nüfusun geri geleceği, tarım mesleğinden uzaklaşan köylülerin tekrar mesleklerine dönecekleri ayrıca kırsal ile kentsel sosyo-ekonomik açıdan var olan dengesizliğin giderileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu projenin köylerden, kasabalara ve şehirlere göçü azaltmaya yardımcı olacağı için yakın gelecekte kentlerde var olan yükün azaltılacağı, köylüler için sürdürülebilir bir hayata ve ekonomik büyümeye sahip olmak için uygun bir platform oluşturacağı ve köylüler için yaşam kalitesini artıracacağı, kırsal ekonomiye odaklanarak ve ülkede kullanılmayan yerlerinde kullanılarak kalkınmayı sağlayacağı için stratejik bir yol olacağı düşünülmektedir.

Emek Barış Kepenek, Tülay Uğuzman (2018), “Haydi Köyümüze Geri Dönelim! Tersine Göçün Sosyoekonomik Etkileri: Yenyol Köyü Örneği”

Tersine göç perspektifinde yapılan bir diğer çalışma da tersine göçü sosyo-ekonomik etkileri açısından ele alan Kepenek ve Uğuzman’ın çalışmasıdır. Bu çalışmada, tersine göç kavramının, hem göçmen kişi üzerinde hem de geri dönülen mekânda yarattığı ekonomik ve sosyal etkileri araştırmak amacıyla Rize iline bağlı Yenyol Köyü’nde 125 hane ile anket çalışması yapılmıştır. Köyün sosyal ve ekonomik yaşamına dair bilgiler sorulmuş ve köyün bir profili oluşturulmuştur. Görüşme yapılan ailelerin %17’sinde (21 kişi) yıllar önce göç edip belirli bir dönem sonra köye dönüş yaparak yaşamaya başlayan en az bir aile ferdi olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu kişiler içerisinde 10 kişi ile mülâkat yapılarak elde edilen bulgularda tersine göçün sosyo ekonomik etkileri belirlenmiştir. Buna göre katılımcıların geri döndükten sonra sosyo-ekonomik durumlarının olumlu yönde geliştiği, her ne kadar dönmekten mutlu

olsalar da katılımcıların büyük şehirdeki çevrelerini aradıkları, toprak bölüşümlerinde her hangi bir sıkıntı ile karşılaşmamış oldukları görülmüştür. Ayrıca geriye dönenlerin köye döndükten sonra köy yaşamında karşılaştıkları en büyük sıkıntının sosyal ilişkilerde ortaya çıkan zayıflık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Görüldüğü üzere kaynaklar arasında doğrudan Türkiye’de tersine iç göç olgusunu ve tersine iç göçün engelleyici faktörlerini ele alan ve sorunları tespit etmeye çalışan bir kaynağa ulaşılamamıştır. Bu çalışma ile literatürde görülen boşluğun giderilmesi ve Türkiye’de tersine iç göç sorunsalına çözüm önerileri geliştirilmesi amaçlanmıştır.

BÖLÜM 1

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Genel Olarak Göç Kavramı

Genel anlamı ile birey ya da grupların yerleşmek amacıyla buldukları yerden bir başka yere hareketi olarak tanımlanan göç; ekonomik, sosyal, siyasi nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Göç sadece bir yer değiştirme hareketi olmayıp, aynı zamanda bir sosyal değişim sürecidir. Göç; sosyolojik, psikolojik, siyasal ve iktisadi disiplinler tarafından şekillenmektedir (Özgüler, 2019: 1243). Bundan dolayı, her bilim dalı belli bir temelden hareketle göç olgusuna yönelik farklı yaklaşımlar getirmiştir. Bu bağlamda göç, coğrafya açısından bir yer değişim hareketi; sosyoloji açısından insan topluluklarının yeni ilişkiler öğrenmesi ve eski hayat tarzını yeni hayat tarzına değiştirmesidir. Psikoloji açısından ise göç kararının nasıl verildiği; sosyal politika açısından işgücünün yapısını, dağılımını ve mekânını değiştirmesi (Başel, 2003: 6); ayrıca iktisat açısından üretim faktörlerinin yer değiştirmesidir (Öztürk, 2006: 6). Görüldüğü üzere göç, çok disiplinli ve oldukça karışık bir olgu olup, kapsamına girdiği her bilim dalında farklı konular perspektifinde ele alınmaktadır. Farklı konular perspektifinde ele alınması göç kavramının tanımlanmasını da ilgili bilim dallarına göre şekillendirmekte, bu sebeple ortak bir tanıma ulaşılmasını mümkün kılmamaktadır. Bu bağlamda coğrafi açıdan göç mekânsal bir değişim olarak belde içindeki yer değişimleri de dahil olmak üzere deniz aşırı-kıta içi, ülke içi ve ülke dışı nüfus hareketliliğidir. Geniş anlamda sosyal politika açısından ise göç, emek göçünün sosyal yönlerinin ele alınması; psikoloji açısından göç sürecinin doğuşu, gelişmesi ve etkilerinin grup ve toplum boyutunda psikolojik öğeleri ile ele alınmasıdır. İktisadi açıdan ise göç, işgücünün sektör değiştirmesi ya da uluslararası iktisat açısından göç, üretim faktörlerinin bir ülkeden diğer ülkeye geçmesi olarak tanımlanmaktadır. Sosyoloji ise göçü en kapsamlı biçimde ele alarak göçü; sosyal hareketlilik, uyum süreci olarak görmekle birlikte göçün nedenlerini, göç edilen kaynak yerler ve hedef yerler arasında yarattığı etkileri tanımlayan bilim dalıdır (Başel, 2003: 6-7).

Farklı bilim dallarının göç tanımlarına ek olarak asıl yerinden, ulaşılmak istenilen yere hareket ise göç olgusunun en kısa ve yalın tanımıdır. Ancak bu tanım, teknik bir tanım olup; göçün sosyo-ekonomik, siyasal ya da kültürel boyutlarını ele almamaktadır (Karpas, 2003: 3). Mekân algısından çok daha yönlü boyutlar taşıyan göç, potansiyel bir geri dönüşten uzaktır ve kültürel açılardan da ikamet etmeyi gerektirmektedir. Göç, hem göç eden kişi ya da kişilerde hem de göç alan toplumlarda yeni bir toplumsal ilişki biçimini zorunlu kılmakta, kitlesel ya da bireysel göç eylemi hem terk edilen hem de yerleşilen yeni yaşam bölgelerini ekonomik, sosyal, eğitim vb. açılardan değiştirmektedir. Göç, bir anlamda sebep ya da sonuç olarak sosyal değişim ve gelişmenin göstergelerinden biri olup, kültür değişmelerine yol açan bir unsur olmaktadır (Gürkan, 2017: 1817)

Göç olgusunu dar anlamda bir yer değişim hareketi olarak; geniş anlamda ise kişi ya da kişilerin kitlesel ya da bireysel bir şekilde buldukları yerden ülke sınırları içerisinde ya da ülke sınırlarına doğru, sosyal ekonomik ya da siyasal nedenlerle ihtiyari ya da gayri ihtiyari istenilenin daha iyisine ulaşmak amacıyla ister geri dönmek ister bir süre sonra geriye dönmek üzere yapılan bir yer değişim bir nüfus hareketliliğidir şeklinde tanımlamak mümkündür.

Göç; Adem ile Havva'nın cennetten yeryüzüne göçmeleri ile başlayan (Karpas, 2003: 3), günümüzde ise kentleşmenin ve sanayinin gelişmesi; kırsal alanlarda yaşamların ve imkânların azalmasıyla ivme kazanan bir olgudur.

Göç kavramının tek bir tanımı olmaması göçün de tek bir türünün olmamasına neden olmaktadır, çünkü göç olgusu gerçekleşirken tek bir nedenle gerçekleşmemekte ya da göçün sonrasında kalış süresi farklı olabilmekte ve de mekânsal değişimlerinde de farklılıkları söz konusu olabilmektedir. Ayrıca göçün sosyal, ekonomik, politik ve çevresel faktörler gibi çeşitli nedenleri bulunabilmektedir. Ancak tüm göç türlerinin en genel ortak noktası vardır; o da bir yer değişim hareketinin var olmasıdır. Faist, göç türlerini açıklarken alan (yerel-uluslararası), zaman (geçici-kalıcı), boyut (bireysel-grup-kitlesel), sebep (gönüllü-zorunlu) ve yasal durum (yasal-yasal dışı) şeklinde beş ölçüt kullanmıştır (Recepoğlu, 2019: 5). Adıgüzel ise bu ölçütlere ek olarak göç türlerini açıklarken; amaç (ekonomik-ekonomik değil), son yerleşim yeri (transit-yerleşik) ve göçmen özelliği (vasıflı-vasıfsız) ölçütlerini de göz önüne alarak göçü kategorileştirmiştir (2019: 22).

Adıgüzel'in ya da Faist'in dışında göçün sınıflandırılmasında çeşitli göç sınıflandırmaları mevcut olup Birleşmiş Milletler ise göçü; "eğitim amaçlı, mesleki-bilgi alma amaçlı, iş amaçlı, anlaşmalı (geçici), yerleşim amaçlı, yasa dışı göç ve sığınmacı-mülteci göçü" şeklinde olmak üzere yedi başlık altında sınıflandırmıştır (Werner, 1996: 4-5).

Göç türleri incelendiğinde göç çeşidini ve gidilecek yeri belirleyen göç edenlerin beklentileri, nitelikleri, tercihleri ya da içinde buldukları zorluk, yerinden edilmiş olma gibi nedenler belirlemektedir. Ancak göç, ister zorunlu ister gönüllü ister emek göçü ister beyin göçü şeklinde ve yahut diğer göç türlerinden biriyle gerçekleşsin; temelde ülke sınırları içerisindeki ya da ülke sınırlarının aşılmasıyla meydana geldiği yani esasen iç ve dış göç şeklinde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Diğer göç türleri ise göçün esasını oluşturan coğrafi hareketlilik altında aslında göçün nedenine, niteliğine, gidilen yerdeki kalış süresine, iradi durumuna ya da gönüllük durumuna göre kavramlaştırılmış göçün alt boyutlarıdır. Bu çalışmada göç olgusu iç göç ve tersine göç perspektifinde incelenmiştir.

1.2. İç Göç Kavramı

İnsanlar eski çağlardan beri ekonomik, askeri, siyasal ve tabii afetler nedeniyle büyük topluluklar halinde mekân değiştirmiş; bu yer değişim sonucu birçok yerleşik medeniyetler son bulmuş, yeni medeniyetlerin, yeni oluşumların da

doğmasına temel olmuştur (Özdemir, 2003: 102). İnsanoğlu, yaşadığı toplumda güdülerini en yüksek düzeyde gerçekleştirmek istemekte ve bu isteklilik doğrultusunda da göç; kişilerin kullanabilecekleri fırsatların sayısını arttırmakta ve kişiye mesleki ve sosyal hareketlilik sağlamaktadır (Tekeli ve Erder, 1978: 17). Bu hareketliliğin ülke sınırları içerisinde gerçekleşmesi ise göçün en önemli boyutlarından biri olan iç göç olgusunu oluşturmaktadır. Salt ekonomik niyetlerle iç göçler, kırsaldan kent yerleşim birimlerine yoğun ve sürekli nüfus hareketleri olarak, sanayi devriminden sonra yaşanmıştır. Sanayi devrimi sonrasında İngiltere’de ülkenin ekonomik ve sosyal yapısı değişmiş, yeni iş fırsatları ve buna bağlı olarak oluşan iş gücü talebinin karşılanması amacıyla kırsal alanlardan sanayi kentlerine yoğun bir göç hareketi başlamıştır (Çolak, 2019:8). Gelişmiş ülkelerin sanayileşme sürecinde kırsal alanlardan kent merkezlerine doğru görülen bu iç göç olayı, II. Dünya Savaşından sonra bağımsızlıkların elde edilmesi ile sanayileşme sürecini başlatma gayretinde olan birçok az gelişmiş ülkede tekrarlanmıştır (Özdemir, 2003: 102).

Yaşanan bu nüfus hareketliliği ile köyler boşalmaya nüfusu milyonları aşan kentler oluşmaya başlamıştır. Böylece ülke içinde büyük metropoliten alanlar, sahip oldukları büyük iş imkânları, eğitim tesisleri, sağlık hizmetleri ve diğer sunulan kamu hizmetleri ile iç göçü etkileyerek, doğrudan ya da dolaylı olarak nüfusun yeniden dağılımında etken rol oynamıştır (Koramaz ve Dökmeci 2017: 229). Köylerden şehirlere basamaklı göç, köylerden şehirlere sıçramalı göç, şehirlerarası basamaklı göç ve şehirlerden şehirlere sıçramalı göç olarak da tasnif edilebilen iç göçler (Çağlar, 2018: 34), genelde gelişmekte olan ülkelerde, kırsal alanlardaki dengesiz arazi dağılımları, işsizlik ve şehir- kırsal alandaki kazanç farklılıkları gibi nedenlerle ülke içinde kırsaldan şehirlere dir. Gelişmiş ülkelerde ise bu faktörlerin yanı sıra yaşam kalitesindeki refah arayışı da iç göçün oluşmasına neden olmaktadır (Dökmeci ve Koramaz, 2017: 14).

İç göçler tek yönlü, dönüşümlü ve dairesel göç olmak üzere üç şekilde ortaya çıkmaktadır. Buna göre (Başel, 2003: 43);

Tek yönlü göç, Sanayi Devrimi kentleşmesiyle örtüşen ve tarım dışı sektörün istihdam kapasitesinin genişlemesine bağlı olarak gelişen bu nüfus hareketliliğinde, sadece kente gidiş vardır ve eğer istihdam kapasitesi, gelen göçü karşılayabilecek derece artıyorsa geriye dönüş göçü söz konusu değildir.

Dönüşümlü göç, iş gücü tarım, sanayi ve hizmetler sektörü arasında gidip gelmektedir. Mevsimlik göçten farklı olarak tarım sektörünün az işçiye gereksinim duyduğu mevsimlerde değil; diğer mevsimlerde de yaşanan bir nüfus hareketliliğidir.

Dairesel göç ise işgücünün; kırsaldan maden ocaklarına, büyük çiftliklere ya da fabrikalara gelmesi ve buralarda 2-5 yıl kalması sonrasında ise köyüne dönmesi ile sonuçlanan; ancak bir süre sonra tekrar kente gelmesi ve

hayatında en az birkaç kez bu durumu yaşaması ile gerçekleşen bir nüfus hareketliliğidir.

Bu bağlamda kırsal alanlardan kentlere her ülkenin sosyo-ekonomik yapısıyla bağlantılı olan iç göç, insanların daha iyiye ulaşabilmek amacıyla; öncelikli olarak ekonomik nedenlerle sonrasında ise eğitim, sağlık gibi kamu hizmetlerine daha kolay erişebilmek için ülke sınırları içerisinde kırsaldan kentlere ya da kentlerden sosyo-ekonomik açıdan daha gelişmiş büyük kentlere doğru gerçekleştirmiş oldukları yer değişimidir.

1.2.1. İç Göçe Yönelik Göç Kuramları

Sanayileşmeye müteakiben küreselleşme ile git gide daha da karmaşıklaşan ve çeşitlenen göç olgusunda, öncelikle bireyler açısından göçü tetikleyen neden ve motifleri kapsayan "İnsanlar neden göç eder?"; sonrasında ise insanları göç etmeye ya da oldukları uzamda kalmaya iten toplumsal ve ekonomik faktörleri kapsayan "Göç hangi ölçüde amacına ulaşır?" soruları üzerinde durulur (Er, 2015: 43). Bu sebeple de göç olgusu farklı bakış açılarından değerlendirilerek, açıklanmaya ve birçok teorinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İç göç olgusunu daha iyi anlayabilmek ve analiz edebilmek amacı ile genel olarak göç kuramları içerisinde özellikle iç göçü kapsayan teoriler aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

1.2.1.1. Ravenstein' in Göç Kanunları (1885)

Ravenstein 1885 yılında hazırlamış olduğu The Laws of Migration adlı çalışmasında 19. yüzyıl sonlarında İngiltere'de sanayi ve ticaret merkezlerinde iş gücüne olan çağrılarının göçe neden olduğunu belirtmiştir. Göçü kuramsal bir çerçevede ele alan Ravenstein'e göre 7 çeşit göç kanunu vardır. Bunlar (Ravenstein,1885: 198-199):

- 1.** Göçmenlerin büyük çoğunluğunun kısa mesafeli göçler gerçekleştirdiği ve nüfusu içine çeken büyük sanayi ve ticaret merkezlerine doğru göç akımının meydana gelmesinin sonucu olarak nüfusun evrensel olarak değişmesi ya da yer değiştirmesi söz konusudur.
- 2.** Hızla büyüyen kentler cazibesi ile en uzak köşesine kadar kentin çevre sakinleri tarafından doldurulmakta ve kırsal nüfusta boş bırakılan yerler ise daha uzak bölgelerden gelen göçmenler tarafından akın edilmekte ve dolmaktadır. Ülke çapında sınırlı ve evrensel olan bu yer değişim, göç hareketinin doğal sonucudur.
- 3.** Dağılma süreci, emilimin tersidir ve benzer özellikler sergiler.
- 4.** Her bir ana göç akımı telafi edici karşı-akım üretir.
- 5.** Genellikle uzun mesafeli göçleri gerçekleştirenler büyük sanayi veya ticaret merkezlerini tercih ederler.
- 6.** Kent yerlileri kırsal nüfusa göre daha az göçmendir.
- 7.** Kadınlar erkeklerden daha fazla göçmendir.

Ravenstain 1885 yılında yayınlanan The Laws of Migration çalışmasına yöneltilen eleştirilere rağmen çalışmasının arkasında durarak 1889 yılında yayımladığı çalışmasında nüfus yasalarının ya da ekonomik yasaların fiziksel yasalar kadar katılığının olmadığını, bunlara insan müdahalesinin olabileceğini, göç akımını ülkenin coğrafi özelliklerinin de yönlendirebileceğini ya da yasal düzenlemelerle tamamen durdurulabileceğini belirtmiştir. İlk çalışmasını İngiltere ile sınırlandıran Ravenstain ikinci çalışmasında Kuzey Amerika ve Avrupa Kıtasının da başlıca ülkelerini inceleyerek eksiklikleri gidermeye çalışmıştır (Ravenstain, 1889: 242-241). Ravenstein bu çalışmasında göçün tek bir nedene bağlanamayacağını; kötü ya da baskıcı kanunların, ağır vergilerin, itici iklim koşullarının, sosyal çevrenin ve köle ticareti gibi çeşitli zorlamaların da bir göç akımı ürettiğini vurgulamıştır. Ancak; Ravenstein göre bu göç akımlarının hiçbiri kişilerin kendilerini maddi açıdan "daha iyi" olma arzusu ile gerçekleştirdiği göç dalgalarıyla kıyaslanamaz. Bu sebeple de ülkenin çoğu nüfusu sanayinin ticaretin gelişmiş olduğu ya da toprağın daha üretken olduğu bölgelere sürüklenmektedir (Ravenstain, 1889: 286).

1.2.1.2. Petersen'in Göç Tipleri (1958)

Willam Petersen da Everett S. Lee gibi itme çekme faktörleriyle göç üzerine düşünen bir diğer göç kuramcısıdır. Ancak Petersen; her insanın aynı olduğu ve göçünde normal bir şey olduğu yaklaşımına karşı çıkarak, "eğer her insan aynıysa neden bazıları göç ediyor da bazıları göç etmiyor" sorusundan yola çıkarak çalışmasına başlamıştır. Temel olarak Petersen'in aradığı, itme çekme faktörlerinin altında yatan asıl sebeplerin ne olduğudur. Petersen, çalışmasında belli bir zaman sürecinde göç için itme faktörü olarak işleyen bir bütünlüğün, belli bir dönemde çekme faktörü olarak işleyebileceğinden bahsetmektedir. Ayrıca ekonomik yapının belli sınıflar için ne anlama geldiğini ve ekonominin göçü nasıl etkilediğini bu nedenle ekonomik faktörlere bağlı olarak göçlerin incelenerek sınıflandırılması gerektiğini belirtmektedir (Çağlayan, 2006: 75).

İtici ve çekici faktörleri referans alarak göçün nedenlerine yönelik genel bir sınıflandırma yapan Petersen, bu sınıflandırmadan önce göç eden insanları davranışları üzerinde yenilikçi insanlar ve tutucu insanlar olmak üzere iki sınıfa ayırmıştır. Petersen'in analizine göre yenilikçi insanlar buldukları yerden ayrılarak yeniliğe ulaşabilmek için göç etmekte iken, tutucu insanlar ise sahip oldukları koşulları korumak ya da oluşan değişime tepki olarak göç etmektedir. Bu sınıfsal ve bireysel farklılıklara göre Petersen göç olgusunu; *ilkel*, *zoraki*, *yönlendirilmiş*, *serbest* ve *kitlesel* göç olmak üzere beş kategoriye ayırmıştır (Recepoğlu, 2019: 16):

1. İlkel Göç: İnsanların doğal afetlerle başa çıkamaması sonucu yani ekolojik itici faktörler nedeniyle gerçekleştirmiş oldukları nüfus hareketliliğidir.

2. Zorunlu Göç: İlkel göçte doğanın yarattığı bir baskı söz konusu iken, zorunlu göçte ise devlet ya da işlev olarak devlete eşdeğer bir sosyal

kurumun zorlaması söz konusu olup, bu göç tipinde insanların gitme ya da kalma konusunda karar alabilme güçleri bulunmamaktadır.

3. Yönlendirilmiş Göç: Yönlendirilmiş göç tipinde ise devlet ya da işlev olarak devlete eşdeğer sosyal bir kurumun baskısı dolayısıyla ortaya çıkan göç hareketinde; insanlar gitme ya da kalma konusunda belli sınırlarda karar alma gücünü ellerinde bulundurabilmektedir.

4. Serbest Göç: Serbest göç tipinde birey göç kararını kesin bir şekilde kendisi almakta olup, yani göç edip etmeme konusunda göçmenlerin iradesinin belirleyicidir.

5. Kitlesele Göç: Kitlesele göç ise serbest göçlerin bir sonucu olup, teknolojik gelişmeler, ulaşım imkânlarının artması ile öncü göçmelerin kurduğu göçmen ağlar zincirleme bir göç dalgasının başlamasına neden olmakta ve kitlesele göçün artmasını sağlamaktadır.

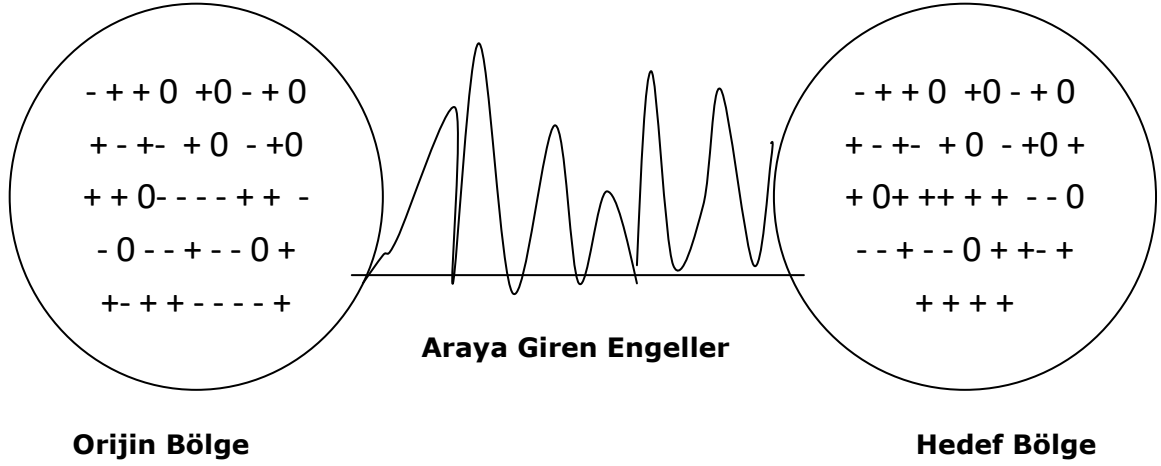
1.2.1.3. Everett Lee Göç Kuramı (1966)

Uzun yıllardır çoğu göç çalışmasında itici (push) ve çekici (pull) faktörler, göçün nedenlerini açıklamada çokça başvurulan en önemli kuramdır. Ravenstein'in göç kuramında gelişmiş ticaret ve sanayi bölgelerinin iş gücünü kendine çekmesi ve kırsal kesimlerin boşalması aslında göçün çekici ve itici faktörlerinin en temel örneğidir. Lee'nin göç kuramı da bu çekici ve itici faktörler üzerine kuruludur. Everett S. Lee, 1966'da "A Theory of Migration" adıyla yayınlanan çalışmasında itici ve çekici faktörleri bir şekil üzerinde açıklamaya çalışmıştır. Buna göre öncelikle göç olgusunun ne kadar kısa veya ne kadar uzun olduğuna bakılmaksızın, ne kadar kolay veya ne kadar zor olursa olsun, her göç eyleminin bir köken, bir varış yeri ve bir dizi engel içerdiğini belirten Lee, göç etme kararına ve göç sürecine giren faktörleri dört başlık altında toplamıştır (Lee, 1966: 49, 50):

- 1.** Menşe alanı (orijin) ile ilişkili faktörler,
- 2.** Hedef bölge ile ilişkili faktörler,
- 3.** Araya giren engeller,
- 4.** Kişisel faktörler.

Bu faktörlerden üçünü şekil 1'de açıklayan Lee' göre her iki alanda da sayısız faktörler vardır ve bu faktörlerden olumlu yani çekici olanlar + sembolüyle; itici olanlar ise - sembolüyle gösterilmektedir. Kişilerin kayıtsız oldukları faktörler ise 0 ile gösterilmiştir. Bu faktörlerden ise bazılarının çoğu insanı aynı şekilde etkilediğini diğerlerinin ise farklı şekilde etkileyeceğini belirtmektedir.

Şekil 1. Yaşanılan ve Göç Edilecek Yerdeki Faktörler ve Araya Giren Engeller

Kaynak: Lee, A Theory of Migration, 1966: s.50

Şekil 1’de görüldüğü üzere başlangıç yerinden yani orijinden (Origin), göç edilecek olan hedef yer (Destination) arasında araya giren muhtemel engeller olmak üzere göçe etki eden üç faktör gösterilmektedir. Başlangıç yerindeki itici faktörler göç edilecek yerdeki çekici faktörler göçe neden olmaktadır ancak; iki bölge arasında araya giren engeller söz konusudur. Bu sebeple örneğin; iyi bir iklim neredeyse herkes için çekici, kötü bir iklim ise herkes için itici bir faktör olabiliyorken; iyi bir eğitim sistemi çocuklu bir aile için göç edilecek yer açısından çekici bir faktör, çocuksuz bir aile için ise çekici bir faktör olmamaktadır. Bundan dolayıdır ki orijin bölgesindeki ve hedef bölgedeki +, -, her göçmen için farklı tanımlanabilmekte ve gerçekte göçmenleri etkileyen çekici ya da itici faktörler tam olarak anlaşılammaktadır (Lee, 1966: 50). Orijin ve varış noktasında faktörlerin karşılaştırılması, basit bir + ve - faktörler hesabı ile olmayıp, göç eylemine karar vermede iki bölge arasındaki faktörlerin her zaman ye değişim hareketliliğinin lehine olması gerekmektedir (Lee, 1966: 51).

Bununla birlikte orijin bölge ile hedef bölge arasında önemli farklılıklar olup, göç edecekler hedef bölge hakkında nadiren doğru bilgilere sahiptirler. Genelde hedef bölgeye ilişkin faktörler mutlaka doğru olmayıp ve bir bölgenin avantajları ya da dezavantajları; ancak orada yaşamakla algılanabilmektedir. Yani varış bölgesine ilişkin bir bilgi eksikliği hatta bir gizemlilik söz konusudur. Ayrıca orijin alanı ile hedef bölgesi arasındaki bir diğer önemli fark ise yaşam sitali olup, göçmenlerin uzun süre yaşadıkları yerden hedef bölgeye gitmesiyle, geriye dönük olarak ortamdaki pozitif etmenlerin ve negatif etmenlerin yetersiz değerlendirilmesi sonucu yeni ortamdaki zorluklar asimilasyona neden olmaktadır. Bunun yanı sıra her iki bölge arasında bazı durumlarda aşılabilmesi mümkün bazıları için ise aşılamaz bir set vardır. Örneğin, bu bir Berlin Duvarı gibi bir fiziksel engel olabileceği gibi göç yasaları gibi yasal bir engel ya da bazı insanlar için önemsiz bazı insanlar için ise kısıtlayıcı durum olan ev eşyalarını taşıma maliyeti de olabilmektedir (Lee, 1966: 51).

Son olarak, göçü kolaylaştıran veya geciktiren birçok kişisel faktör vardır. Bunlardan bazıları aşağı yukarı bireyin hayatı boyunca sabit iken diğerleri ise bir aşamadan diğerine geçişi ifade eden diğerleri, yaşam döngüsündeki aşamalarla ve özellikle de keskin kırılmalarla ilişkilidir. Bu bağlamda, Lee'ye göre göçle sonuçlanan bu faktörlerin algılanması başlangıç ve varış noktasındaki asıl faktörler gibi değildir. Kişisel hassasiyetler, zekâ ve başka yerlerdeki koşullar hakkındaki farkındalık başlangıç noktasındaki durumun değerlendirilmesine girmekte iken; varış noktasındaki durumun bilgisi, kişisel temaslara veya evrensel olarak mevcut olmayan bilgi kaynaklarına bağlıdır. Ayrıca, ikamet değişikliğine ve diğer değişikliklere karşı dirençli kişilikler ve değişim uğruna değişimi hoş karşılayan kişilikler de vardır. Üstelik bazı bireyler için göç etmeye zorlayıcı nedenler olmalı iken, bazılarında ise küçük provokasyon veya vaat yeterlidir. Bu nedenle göç etme kararı hiçbir zaman tamamen rasyonel değildir ve bazı kişiler için rasyonel bileşen irrasyonel olandan çok daha azdır; çünkü göç kararında herkes söz sahibi değildir. Örneğin, çocuklar ebeveynleriyle ya da evli kadınlar ister istemez eşleriyle göç etmek zorundadırlar. Onlar da büyüyüp geliştikçe yaşam döngüsü içerisinde yaşayacakları birtakım değişiklikler olacak ve ayrıca yaşam döngüsü içerisinde kişilerin hayatlarında önemli değişiklikler yaratan; eğitimin yarıda bırakılması, işten emekli olma, eşin ölümü veya boşanma gibi bu gelişmeler kişilerin buldukları yerlerde ikamet etmelerini zorlaştırırken, aynı zamanda diğer bazı alanların cazibesini arttırmaktadır. Son olarak Lee'ye göre göç; menşe ve varış noktası arasında bir takım engelleri, birçok kişisel faktörleri içeren faktörler kümesi şeklinde basittir; ancak kabul edilebilir şekilde kavramsallaştırılmasının olması gerekmektedir (Lee, 1966: 51-52).

1.2.1.4. Neo-Klasik Ekonomi Kuramı

Bilindiği üzere emek fazlasına sahip olan ülkeler, aynı zamanda ücretlerin düşük olduğu piyasalara da sahip ülkelerdir. Kısıtlı bir emek piyasasına sahip ülkelerde ise durum tam tersi olup, ücret düzeyleri daha yüksektir. Bu ücret farklılıkları ise ülkeler arası emek göçüne neden olmaktadır. Neo Klasik ekonomi kuramının temelinde makro ve mikro düzeyde iki boyutu bulunmaktadır (Adıgüzel, 2019: 30).

Makro düzeyde neo-klasik iktisat teorisi, göçü emek arz ve talebinde coğrafi farklılıklarla açıklamaya çalışmıştır. Bu teoriye göre ortaya çıkan ücret farklılıkları, emek fazlası bölgelerden düşük ücretli iş gücünün, yüksek ücretli iş gücü bölgelerine geçmelerine neden olmaktadır. Böylece göç, iş gücü ücretlerinin düşük olduğu bölgede iş gücünün azalmasına varış noktasında ise iş gücünün artmasına neden olacağından; sermayenin ters yönde hareket etmesi beklenmektedir. Bu süreç sonunda ise mükemmel neo-klasik bir dünyada, "faktör fiyatı eşitleme" süreci gerçekleşerek uzun vade de bu denge, göç için teşvikleri kaldıracaktır (Haas, 2008: 4).

Mikro düzeyde ise neo-klasik iktisat teorisi göçmenleri maliyet-fayda hesaplaması temelinde hareket etmeye karar veren bireysel, rasyonel aktörler olarak görmektedir. Buna göre serbest seçim ve bilgiye tam erişim

var sayılırsa; bireylerin en üretken olabilecekleri yani en yüksek ücretleri kazanabilecekleri yerlere gitmeleri beklenmektedir. Ancak bu bir kişinin sahip olduğu belirli becerilere ve iş gücü piyasalarının özel yapısına da bağlıdır (Haas, 2008: 5).

Neo-klasik iktisat teorisini Todaro (1969) ve Harris ve Todaro (1970) kırsaldan kente iş gücü göçünün temel iki sektörlü modelini geliştirerek detaylandırmışlardır (Haas, 2008: 5). Neo-klasik göç teorisinin temeli olarak kalan "Harris-Todaro modeli" şehirlerde artan işsizliğe rağmen; gelişmekte olan ülkelerde kırsaldan kente göçün devam eden çelişkili olgusunu açıklamak amacıyla geliştirilmiştir. Model, köylüleri kentsel alanlara çekmek için bir mıknatis işlevi gören kentin "parlak ışıkları" gibi belirsiz ve şekilsiz açıklamalardan dolayı oluşan hoşnutsuzluktan doğmuştur (Harris ve Todaro 1970: 126). Harris ve Todaro, bu fenomeni anlamak için, kentsel emek arzının belirleyicilerini analiz ederken, mevcut gerçek gelir farklılıklarına değil, kırsal kesimde "beklenen" gelir farkına, yani kentsel bir iş bulma olasılığına göre ayarlanmış gelir farkına bakılmasının üzerinde durmuşlardır (Todaro 1969: 138). Todaro, kentlerde işsizlik olsa bile iş bulma olasılığının daha fazla olması ve gelir beklentisinin yüksek olmasını ele alarak göçün nedenleri açısından yeni bir bakış açısı ortaya koymuştur (Recepoğlu, 2019: 18).

Neo-klasik göç teorisinin sonraki iyileştirmelerinin çoğu göçün seçiciliği ile ilgili olup, beklenen ücret farklılıklarının önemi inkâr edilmeden, belirli bireylerin ve grupların göç etme olasılığının da hem göçün maliyet ve risklerine hem de bireysel beşeri sermaye özelliklerine bağlı olduğu varsayılmaktadır. Bu, göç seçiciliği aynı zamanda iş bulma şansı ve göç politikalarını belirleyen iş gücü piyasalarının özel yapısına ve bölümlenmesine de bağımlı hale getirmektedir (Haas, 2008: 6).

1.2.1.5. Yeni Ekonomi Kuramı

Abreu'ya göre bu teori 1980'lerde göçün belirleyicilerinin saptanabilmesi için alternatif bir teorik çerçeve olarak ortaya çıkmıştır. Bu teori; geçmiş göç araştırmalarından köklü olarak ayrılması yönüyle, göç kararını ve göçün etkilerine açıkça bağlayan tek göç teorisinden temelde farklı bir göç teorisi sunmasıyla ve çoğulcu bir bakış açısına sahip olmasıyla çeşitli şekillerde karakterize edilmiştir (Abreu, 2010: 9).

1990'lı yıllarda Oded Stark tarafından geliştirilen bu kuramda Neo Klasik Ekonomi Kuramında yer alan göç kararının bireyler tarafından alınmasının karşıtı olarak göç karardından ya da kişinin göçünden sorumlu olanın sadece bireyin kendisinin olmadığı, birey ve yakınındaki ilişkili olduğu kişilerle birlikte ortak karar alındığı savunulmaktadır. Ayrıca her iki taraf arasında maliyet ve kazancın dağılımının kurallarını düzenleyen örtülü bir sözleşme ile paylaşıldığı üzerinde durulmaktadır. Örneğin, bir aile üyesinden göç eden kişinin göç etmeyen ailesine doğrudan getirilerinin en önemli bileşeni işçi dövizleridir. Stark'a göre dönem dönem örtülü sözleşmeye bağlı kalınarak göçmen kişinin ailesine yolladığı dövizler teorisinin ampirik kanıtlarıdır. Yani göçmen ve ailesi

arasındaki döviz havaleleri ile teori, kişisel görüşlerin yanı sıra ampirik kanıtlarla desteklenmektedir (Stark ve Bloom, 1985: 174).

Ayrıca bu teori ile Stark tarafından göçün bir belirleyicisi olarak göreceli yoksullukta bir faktör olarak gösterilmiş ve potansiyel göçmenlerin sosyal ortamlarda diğer kişilerle gelir karşılaştırmaları yaptıkları ve bu ortamlardaki kararlarındaki ilgili unsuru oluşturan göreceli konumlarını iyileştirmek istedikleri gibi karşılaştırmaların olduğu varsayımına dayandırılmıştır. Yeni Göç Ekonomisi Kuramının teorik kapsamını beş ana başlık altına özetlemek mümkündür (Abreu, 2010: 9):

1. Göçün belirleyicisi olarak göreceli yoksulluğa vurgu,
2. İlgili karar alma birimi olarak hane halkına yapılan vurgu,
3. Riski çeşitlendirmek ve pazardaki eksikliklerin üstesinden gelmek için bir strateji olarak göçe yapılan vurgu,
4. Göç teorisinde bilgi-kuramsal düşüncelerin tanıtılması,
5. Göçü, yenilikleri benimsemesi ve yayılması süreci olarak yorumlanmasıdır.

1.2.1.6. Denge Kuramı

Modernleşme Okulu'nun W.A. Lewis, Lerner, Todaro gibi önde gelen temsilcileri tarafından geliştirilen Denge Kuramına göre göç olgusu; bölgeler veya ülkeler arasında bir dengenin sağlanmasına katkıda bulunan olumlu bir nüfus hareketliliğidir. Bu nüfus hareketliliği ile gelişmemiş bölgelerden sanayileşmiş bölgelere göç eden nüfusun yaratacağı yeni talep ve iş gücü transferi, az gelişmiş bölgelerde üretim artışı ve iş gücü talebi doğuracak ve böylelikle göç oranı düşecektir. Bu özelliği ile de göç olgusu; dengesizlikleri giderici, bütünleştirici ayrıca olumlu bir kalkınma ya da modernleşmeye katkı sağlayacaktır (Çakır, 2011: 135). İş gücü göçünün teorileştirilmesinde uzun süre gündemde kalan bu kuram, bir anlamda iç göçlerin belirleyicileri olan itici ve çekici güçler faktörlerini uluslararası iş gücü göçlerine yansıtmaktadır. Teoriyi geliştirenler, göç alan ve veren ülke arasındaki sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gelişme farklılıkları üzerinde durarak; iki farklı ülke arasındaki iktisadî büyüme, gelir (ücret), eğilim, sermaye birikimi, istihdam piyasalarının yapısal özellikleri gibi farklılık kategorilerinin iş gücü göçüne yol açtığına vurgu yapmaktadırlar. Teori, dünya ekonomisinin kendi içinde bir bütün olduğu, ekonomik gelişmelerin ülkeler arası kaynak aktarmalarını zorunlu kıldığı, üstelik bunun da faydalı olduğu görüşlerinden yola çıkmaktadır (Gezgin, 1991: 36).

Bu teoriyi geliştirenlerden Lewis, iç göçü az gelişmişlikten kurtulmanın önemli bir yolu olarak görmektedir. Lewis'e göre tarım sektöründeki aşırı nüfustan dolayı gizli işsizlik yaşanmakta olup dolayısıyla, bu iş gücü fazlasının sanayi kesimine kaydırılması ile sanayide hem istihdam hem de üretim artacak buna bağlı olarak da iktisadi kalkınma uyarılacaktır (Özyakışır, 2012: 47). Çünkü tarım kesiminde gizli işsizlik nedeniyle, bu kesimde iş gücünün marjinal verim düşüklüğünün, ülke geneline yaptığı olumsuz etkiler de ortadan kalkacak,

geride kalanlar açısından gelir dağılımı daha tatminkâr bir düzeye çıkacak ve ortalama hayat standardı yükselecektir. Denge Kuramı aynı zamanda "Modernleşme " olarak da anılmaktadır, çünkü göçün göç veren ülkeye yararlı bir süreç olduğunu vurgulama amacını taşımaktadır. Denge Kuramı, özellikle iş gücü göçünün başlangıç yıllarında rotasyon ilkesinin de geçerli olduğu dönemlerde geliştirilmiş bir teori olup, modernleşme etkisi ise doğrudan rotasyon uygulamasına bağlıdır. Teoriye göre yurtdışında kısa süreli olarak çalışan iş gücü, ülkelerine yeni hüneler edinerek geri dönecektir ve edindikleri yeni hünelerle yani kazandıkları yeni niteliklerle iktisâdi gelişmeye daha çok katkıda bulunacaktır (Gezgin, 1991, 36).

1.2.1.7. Merkez-Çevre Kuramı

Göç olgusunu açıklamaya çalışan ve Denge Kuramı'na bir tepki olarak ortaya çıkan "Merkez-Çevre Kuramı", Bağımlılık Okulu tarafından geliştirilmiştir. Merkez-Çevre Kuramı, bağımsız değişken olarak "*merkezi*", bağımlı değişken olarak da "*çevreyi*" ele alarak; merkezle-çevre arasında bir bağımlılık ilişkisi aramış ve ona göre varsayımlar geliştirmiştir. Gelişmiş ülkeler olarak *merkezi*; az gelişmiş ülkeler olarak da çevreyi temsil eden bu kurama göre göç, ister uluslararası, isterse iç göç şeklinde bölgeler ve kentler arası düzeyde olsun; modernleşmeyi ve gelişmeyi sağlayan bir mekanizmadan ziyade, göçmen işçi gönderen ülkelerdeki iş gücü kaynaklarının gelişmiş ülkeler yararına kullanılmasına yol açmaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmelerini ise olumsuz bir biçimde etkilemektedir. Denge Kuramı'nı tamamen reddeden bu kuramı geliştirenlere göre dengenin yerini dengesizlik almaktadır (Çakır, 2011: 136).

1970'li yıllarda Wallerstein, Galtung, Amin, Castle ve Kosack tarafından öne sürülen 1980'li yıllara gelindiğinde Sassen, Castles ve Portes tarafından geliştirilen kuram, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki sömürü ve çıkara dayanan ilişkileri açıklama üzerine kurulmuştur. Şöyle ki; teoride merkez bölgelere çevre bölgelerden daha çok nitelikli ve iyi yetişmiş iş gücü talep edilmekte ve çevre ülkelerden merkez ülkelere gelen göçmenler düşük ücretle çalıştırılmaktadır. Ancak vasıfsız iş gücü ise merkez ülkelerde emek yoğun sektörlerde ucuz girdi olarak istihdam edilmekte ve böylece maliyetlerin önemli ölçüde azalması anlamına gelmektedir (Özyılmaz, 2018: 14,15).

Günümüzde küresel göç süreci gelişmiş ya da az gelişmiş ülkelerin aleyhine işlemekte ve ülkelerin içinde bulunduğu gelişmezliği kronik hale getirmektedir. Bu kuramın taraflarına göre göç olgusunun çevre konumundaki göç veren ülkeyi, iş gücü açısından sürekli olarak fakirleştirdiği, kaynaklarının tüketildiği, bölgesel ve ülke çapında dengesizliği arttırdığı savunulmaktadır (Adıgüzel, 2019: 32,33).

1.2.1.8. Göçmen İlişkileri Ağı (Network Kuramı)

Göçmen İlişkileri Ağı Kuramı, orijin ve varış bölgelerindeki göçmenleri, eski göçmenleri ve göçmen olmayanları akrabalık, arkadaşlık ve ortak topluluk kökenli bağları ile birbirine bağlayan kişiler arası ilişkileri ifade eden bir

kuramdır. Bu kurama göre göçmenler göç hareketliliği olasılığını arttırmırlar. Çünkü ağ ilişkileri ile göç maliyetlerini ve risklerinin azalmasına, buna bağlı olarak da göç olasılığının artmasına ve zamanla göç gönderen toplumun daha geniş kesimleri kapsayacak şekilde dışa doğru yayılmasına neden olurlar (Massey, vd., 1993: 448-449).

Bu kurama göre; ilk giden göçmelerin hiçbir sosyal ağı olmadığından onlar için riskler yüksek, göç ise maliyetlidir. Ancak ilk göçmenler göç ettikten sonra, geride kalan arkadaşları ve akrabaları için potansiyel göç maliyetlerinin önemli ölçüde azalmasına katkı sağlarlar, çünkü akrabalık ya da dostluk ilişkilerinin doğası gereği, her yeni göçmen hedef bölgeyle sosyal ağları olan bir dizi insan yaratır. Böylece uluslararası göç bir kez başladıktan sonra, göç veren toplumda ağ ilişkilerinin geniş bir alana yayılması sayesinde göç etmek isteyen herkesin bunu zorlanmadan yapabilir hale gelmesini sağlamaktadır. Göç artarak devam eder; ancak sonrasında göç yavaşlama sürecine girer. Ayrıca göçmen ağları çok iyi gelişmişse ilk giden göçmenler, sonrasındaki göçmenler için gidilecek hedef ülkedeki işlerin bilgisini gerideki göçmen adaylarına sunarlar ve böylece ağlar, yeni göç edeceklerin hem göç maliyetlerinin azalmasına hem de risklerinin azalmasına teorik olarak katkı sağlamaktadırlar. Bu bağlamda her yeni göçmen, ağı genişleterek ilişkili olduğu herkes için göçü neredeyse risksiz ve maliyetsiz hale getirmektedir (Massey, vd., 1993: 449).

Bu kuram, ilişkiler ağı sayesinde göçün yol açtığı masraflar ve içerdiği riskler azaldığından ücret farklılıklarının önemini kaybettiğini, göçmenlerin kararlarını ve yer seçimlerini etkilediğini savunarak; ücret farklılıkları ya da istihdam politikalarına rağmen göçün neden devam ettiğini açıklamaya yardımcı olan bir kuramdır (Özcan, 2017: 202).

1.2.2. İç Göç Kuramları Çerçevesinde İç Göçe Neden Olan Faktörler

Sanayi Devrimi ile ivme kazanan göç olgusunu; kişilerin sosyo-ekonomik durumları da göz önüne alınarak; neden, niçin, hangi koşullarda ya da hangi koşulların sağlanmasında gerçekleştiğini açıklamaya yönelik Ravenstain göç kanunları ile başlayan ve devam eden birçok göç kuramı geliştirilmiştir. Bunların bazıları iç göç olgusu perspektifinde geliştirilmiş iken bazıları dış göç, bazıları ise her iki göç türünü kapsayacak şekilde geliştirilmiş ve açıklanmaya çalışılmıştır. İç göç olgusunu açıklamaya yönelik, gelişmiş ticaret ve sanayi bölgelerinin iş gücünü kendine çekmesi üzerine geliştirilen Ravenstain'nin "Göç Kanunları Kuramı" ve kırsal kesimlerin boşalması üzerine geliştirilen E.S. Lee "İtme-Çekme Kuramı" en çok başvurulan kuramdır.

Tablo 1. İtici ve Çekici Faktörler

İtici Faktörler	Çekici Faktörler
Yeterli iş olanağının olmaması Olanakların yetersizliği İlkel koşullar Çölleşme Kıtlık veya kuraklık Siyasi korku veya zulüm Kölelik veya zorunlu çalışma Kötü tıbbi bakım Zenginlik kaybı Ölüm tehditleri Siyasi veya dini özgürlük Kirlilik, Konut yoksulluğu ev sahipliği, kiracılık konuları Zorbalık Ayrımcılık Daha kötü evlilikler kurulması Savaş Doğal felaketler	İş olanakları Sanayi Daha iyi yaşam koşulları Siyasi ve/veya dini özgürlük Eğitim olanakları Daha iyi tıbbi bakım İklimin elverişliliği Güvenlik Aile bağlantıları Daha iyi evlilik kurma şansı

Kaynak:Virupaksha, vd., 2014.

İtme-çekme kuramı esas alınarak, orijin bölgesinde ki itici faktörler; göç edilen bölgedeki ise çekici faktörler iç göçün belirleyicilerini oluşturmaktadır. Buna göre insanların buldukları yeri terk edip yeni bir yere göç etme nedenleri kişiden kişiye değişmekle beraber çok fazla benzer özellikler sergilemektedir. İnsanlar; orijin bölgesindeki işsizlik ve işsizliğe bağlı ekonomik nedenlerle, bazen doğal afetler bazense savaşlar nedeniyle ya da bölgedeki siyasi baskılar gibi itici faktörlerin yanı sıra göç edilecek yerdeki iş fırsatları, eğitim, sağlık gibi kamu hizmetlerine kolay erişme ya da teknolojik gelişme gibi çekici faktörlerin var olması nedeniyle daha iyiye ulaşabilme arzusu içerisinde gönüllü ya da zorunlu bir şekilde göç etmektedirler.

Bu bağlamda iç göç belirleyicileri; iç göçü açıklamaya yönelik olan kuramlar çerçevesinde genel olarak;

- Sanayi Devrimi ile kentlerin sanayi ve ticaret merkezleri haline dönmesi sonucu iş gücüne duyulan gereksinim,
- Sanayi Devrimi sonrası kentlerde oluşan yeni iş fırsatları,
- İnsanların daha iyi iş bulmak ve daha iyi çalışma şartlarına kavuşmak amacı ile köylerini terk etmeleri,
- Tarımda makineleşmenin başlaması ile insan gücüne olan gereksinimin azalması ve işsiz kalan tarım iş gücünün kentlere iş bulmak için göç etmesi,
- Göç alan ve göç veren bölge arasında ücret farklılıklarının olması nedeni ile kişilerin daha çok kazanma arzusu yani yüksek gelir beklentisi içinde olması,
- Kentlerde işsizlik olsa bile iş bulma olasılığının daha fazla olması,
- Kötü iklim koşulları,
- Doğal afetler,

- Kırsalda eğitim, sağlık ve diğer hizmetlerin olmaması ya da yeterli olmaması,
- Kentlerin sanayileşme ile gelişmeye başlaması ile çekici bir hal alması; kırsal bölgelerin gelişmemesi ya da az gelişmiş olması,
- Teknolojik gelişmeler, ulaşım imkânlarının artması ile öncü göçmelerin kurduğu göçmen ağlarının zincirleme bir göç dalgasının başlamasına neden olması,
- Yenilikçi insanların buldukları yerden ayrılarak yeniliğe ulaşabilmek için göç etmeleri,
- Devlet baskısı ya da diğer baskılardır.

Görüldüğü üzere tarihsel süreç içerisinde ticaretin genişlemesi, para ekonomisinin başlaması, tarımsal üretimin pazara uyarlanması, kent merkezlerinin ise mübadele ve ihracat merkezi olarak ortaya çıkmasının sonucu 19. yüzyılda geleneksel yapının çözülmeye başlaması, iç göçün temelini hazırlayan en önemli etkenlerdir. Ancak; sanayileşme sonrasında iç göç baskısını arttıran diğer faktörler ise II. Dünya Savaşı sonrasında tarımın makineleşmesi ile tarım işçilerinin işsiz kalması ve yine II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan nüfus artışıdır (Karpata, 2016: 35,38). Nüfus artışı ile besin üretimi aynı anda olmayınca; insanlar, besin gereksinimini giderecek daha verimli başka yerlere göç etmek zorunda kalarak bir göçler zinciri oluşturmuşlardır (Karpata, 2003: 6). Gelişmekte olan üçüncü dünya ülkelerinin birçoğunda nüfus artışı sürerken, su, ekilebilir topraklar, kişisel kullanıma yönelik enerji kullanıcılarının sayısı ile doğru orantılı olarak azalmakta ve toplumun kaynaklarının eğitim, kalkınma için ayrılan bölümü giderek düşmektedir. Sağlanan olanaklar artan nüfusun gereksinimini karşılayamadığından sonuç itibari ile giderek artan sayıda kişi kentsel bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır. 20. yüz yılın başlarında her yedi kişiden birisi kentte yaşarken (Güler ve Çobanoğlu, 1994: 14); günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık yarısı kentsel alanlarda yaşamakta ve bu oranın 2050'ye kadar üçte ikiye çıkması öngörülmektedir. (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020: 21).

1.2.3. İç Göçün Sonuçları

Göçler; göç alan yerlerin göç alma kapasitesinin üzerinde gerçekleşmesi sonucunda ekonomi, iş gücü ve insanlar üzerinde belirsizlik ve istikrarsızlık unsuru olmaktadır. Sonuçlarını kesin bir şekilde açıklayamamakla birlikte göç; göç alan yerleri, göçe katılan kişileri ve göç veren yerleri farklı şekilde etkileyebilmektedir (Başel, 2003: 51). Bu sebeple iç göçlerin yaratmış olduğu etkileri ya da sonuçları göç alan ve göç veren yerler bakımından karşılıklı olarak değerlendirmek gerekmektedir. Dünya genelinde ekonomik nedenler ile başlayan ve bunun yanı sıra sosyo-kültürel nedenleri de içine katarak devam eden iç göç olgusu; göç sürecinde, sonrasında göç alan ya da göç veren bölgede olumlu ya da olumsuz birçok ekonomik ve sosyo-kültürel sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunları ise aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- Denge kuramına göre iç göç az gelişmişlikten kurtulmanın önemli bir yolu olup, bölgeler veya ülkeler arasında bir dengenin sağlanmasına katkıda bulunan olumlu bir nüfus hareketliliğidir, çünkü iç göçler tarım toplumu, sanayi toplumu ve bilgi toplumu arasında bağlantıları sağlamada önemli rol oynamaktadır. Kırdan kente yapılan göçlerle, üretimin ihtiyaç duyduğu insan gücü ve sermaye sağlanmakta yani kalkınma sürecinde iç göç, hizmet ve sanayi sektörlerinde üretimi meydana getiren insan gücünü sağlamaktadır (Şantaş, 2018: 14). Ancak; günümüzde kırdan kentlere olan göçler, kentlerde yaratılan istihdam oranlarını aştığından dolayı hem sanayi hem de kentsel sosyal hizmetlerin bu emeği etkin bir şekilde emme kapasitesini büyük ölçüde aşmıştır. Bu nedenle bugün göç, gittikçe daha çok kentsel ve kırsal alanlar arasında artan ekonomik ve yapısal dengesizliklere yol açan ve ciddi kentsel işsizlik sorunlarını daha da kötüleştirmeye devam eden önemli bir etkidir (Todaro, 1980: 362).
- Göç, yapısal kırsal ve kentsel dengesizliklerin daha da kötüleşmesine neden olmaktadır. Kentsel iş arayanlar kentsel nüfus artışına göre orantısız bir şekilde artmakta ve göçmen akışına hâkim olan iyi eğitilmiş gençlerin oranı yüksek olduğundan onların varlığı, kırsal emek arzının düşmesine kentsel emek arzının ise yükselmesine neden olmaktadır (Todaro, 1980: 362). İyi eğitilmiş gençlerin sayısındaki artış ve daha iyi işlerde çalışma beklentisi ile kentlere gelen bu göçmenler, iş imkânlarının yetersizliğinden enformel sektörlerde ve daha çok katma değeri düşük işlerde çalışmaktadır. Büyük şehirlerde marjinal işlere yönelen göçmenler, yüksek işsizlik oranlarını daha da kronikleştirmektedir (Şantaş, 2018: 15).
- Göçler kırsal ve kentsel dengesizliklerin daha da kötüleşmesine neden olmakla birlikte, öte yandan iş gücü piyasasında bölgeler arasındaki ücret farklılıklarını minimize ederek bölgesel dengesizlikleri azaltmaktadır. Şöyle ki iş gücünün düşük ücretli bölgelerden yüksek ücretli bölgelere göç etmesi ile göç alan bölgelerde ücretlerin düşmesine ve kişi başına düşen gelirin azalmasına, göç veren bölgelerde ise iş gücü arzındaki düşüşe bağlı olarak ücretlerin yükselmesine ve kişi başına düşen gelirin artmasına neden olmaktadır. Ayrıca daha önce kırsal bölgelerde yaşayan ve gizli işsiz sayılan kimi bireyler göç ettikleri yerlerde açık işsiz haline dönüşmekte; hizmet sektöründe işgücü arzına neden olan bu durum, enformel sektörün büyümesine yol açarak formel iş gücünün pazarlık gücünü zayıflatmakta bunun sonucunda ise ortaya çıkan bu yeni iş gücü arzı yine ücretlerin düşmesine yol açmaktadır (Özyılmaz, 2018: 18).
- İç göç, net göç veren yerlerin gelişme hızlarını düşürmektedir çünkü göçle birlikte göç veren yerdeki nüfusun aktif kesimi gitmekte, daha az girişimci, daha az dinamik kesimi kalmaktadır. Ayrıca kişinin yer değiştirmesinin sadece bir üretim faktörü olarak değil aynı zamanda

da bir tüketici olduğu dikkate alınır, göç veren yerlerin bir pazar olarak görece avantajlarını kaybetmekte oldukları ve bunun da gelişmeyi bir başka yoldan etkilediği görülmektedir (Şen, 2014: 244). Bu bağlamda iller ya da bölgeler arasında var olan dengesizlik zaten iç göçe neden olmakta iken, göç sonucu olarak da kendini göstermekte ve bir kısır döngüye dönmektedir (Başel, 2007: 520).

- Göç ile iç içe geçmiş olan kentleşme ve kentleşmeye bağlı gelişen sanayileşme ile kentler, sanayi merkezleri haline gelmiş; toplumda tarımsal kimlikten sanayi kimliğine bir geçiş yaşanarak tarım sektöründe daralma sanayi sektöründe ise gelişme yaşanmıştır (Başel, 2006: 292).
- Göçün en genel ve bilinen önemli sonuçlarından bir diğeri ise özellikle gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelerdeki kentleşmenin aksine tek merkezli bir kentleşme olgusunun ortaya çıkmasıdır. Göçe bağlı kentleşmenin ortaya çıktığı ülkelerde kentleşme olgusu sadece mekânsal düzgünlük ve kentsel alt yapı hizmetlerinin tamamlanması şeklinde algılandığından kentleşme ile ortaya çıkan sorunların insani boyutu ve insana ilişkin eğitim ve istihdam sorunu göz ardı edilmiş, insanlar kendi sorunlarıyla baş başa bırakılmıştır (Başel, 2006: 290). Özellikle az gelişmiş ülkelerde göç nedeniyle kentlerde yaşanan nüfus artışı doğal nüfus artışından oldukça fazla olması sonucunda büyük kentler, metropol kentler ortaya çıkmıştır. Bu yerlerde meskenlerin, arsaların, kamu hizmetlerinin pahalı oluşu ve vergi yüklerinin yüksek oluşu yaşam şartlarını kötüleştirilmiş, sosyal çevre bozulmuş ve kamu hizmetleri bu kalkınmaya ayak uyduramamıştır. Bunun sonucunda ise kentlerde aşırı kalabalık bir nüfus yığılması, barınma, gece kondulaşma, yoksulluk, suç oranlarında artış gibi sorunlar kendini göstermiştir (Başel, 2006: 289, 293).
- İç göç sonucunda kentlerde hem yaşam tarzı hem de kültürel doku bozulabilmekte dejenere olabilmektedir. Bu bozulma hem kentli nüfus tarafında hem de göç eden kırsal nüfus tarafında yaşanabilmektedir. Dünya ülkelerinde genelde (slumlar haricinde) kentlere göç edenler eski alışkanlıklarını terk edebilmekte ve şehirle bütünleşebilmektedirler. Ancak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise bu süreç daha farklı işlemekte ve kentlere göç edenlerin bazıları şehirle bütünleşirken bazıları ise şehir kültürünü kendi kültürü ile dejenere edebilmekte ve kentlerde ayrı gruplar oluşturabilmektedirler. Öte yandan kentli nüfusun göç edenlere karşı bir ön yargı içinde olmaları sonucu kırsal nüfus sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedir. Bu dışlanma sonucunda ise mevcut uyumsuzluklara tepki olarak özellikle ortaya çıkan kültürel farklılıklar ve gerginliklerin en çok etkilediği genç nüfus, kendilerini kanıtlama ve otoriteye baş kaldırma gibi nedenlerle suça yönelebilmektedir. Bunun yanında çocuklar erken yaşta çalışmak zorunda kalabilmekte ve bu durum çocukların eğitim hayatlarını

etkilediği gibi iş ortamında zararlı alışkanlıklar kazanmalarına da yol açabilmektedir (Özcan, 2017: 36, Görmez, 1991: 29).

- Göçün etkileri sadece bireyler üzerinde olmayıp, bireylerle ilişkili çevrenin ya da değişmesi ve kurulan yeni ilişkiler yönünden de göçün etkileri söz konusudur. Göç sonucu bu değişimin en önemli alanı aile kurumları üzerinde gözlemlenmiştir. Yapılan araştırmalar doğrultusunda geniş ailenin çekirdek aileye; aile ve akrabalık merkezindeki sosyal dayanışma kalıplarının da kentsel organizasyonlara dönüşmesi söz konusudur. Buna göre sosyal dayanışmaya dayalı aile ve akrabalık yardımlaşmanın yerini kurumsal kimliklere sahip sivil toplum kuruluşları ve özellikle hemşeri dernekleri almış ve kurumsal dayanışma zemini ortaya çıkmıştır. Göçle birlikte ailenin yapısında yaşanan bir değişim de göçün ilk aşamasında hanenin reisinin tek başına göç etmesi nedeni ile ailenin parçalı bir hale gelmesi, daha sonra ise göç eden hane reisinin geride kalan eş ve çocuklarını yanına alması sonucunda geride anne, baba, gibi aile büyüklerinin kalmasıdır. Dolayısıyla geniş aile kurumları ortadan kalkmaya başlamıştır (Taşçı, 2009: 193).
- Göçler, özellikle çocuk sağlığı yönünde olumlu etkilere sahip olup, bebek ölüm hızlarının düşmesine olanak sağlamıştır. Bu durumun oluşmasında, hem göçmen ailelerin sağlık bilgisi düzeylerinin artması hem de göçmen havaleleri sonucunda hane halkı gelirinin artması gibi faktörler etkili olmuştur (Özyılmaz, 2018: 20).
- İç göç sonucunda köylerinde, kasabalarında öğrenim olanağı bulamayan ailelerin, kentlerde çocuklarını okutma imkânına sahip olmaları ve çocuklarının eğitimi ve öğrenimi konusuna çok özen gösterdikleri, meslek sahibi olmaları için sonuna kadar okumaları gerektiğine inanmaları bilinci gelişmiştir (Çakır, 2011: 139). Öte yandan göçün bir sonucu olarak ortaya çıkan yüksek oranlı işsizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik sonucu artan yoksullaşma, eğitimin maddi getirilerinin iyice azalmasına ve dolayısıyla çocuk emeğinin yaygınlaşmasına, çocukların eğitim hayatına katılamamalarına ya da eğitim hayatlarını yarıda bırakmalarına neden olmuştur (Özyakışır, 2012: 23).
- İç göç sonucunda ortaya çıkan ya da öncesinde var olan bir diğer olgu ise yoksulluktur. Göçün sebebi ya da sonucu olan yoksulluk olgusu; kentsel yoksulluk adıyla kentlerde, kırdaki yoksulluğun kente taşınması ile ya da göçmenlerin kentte işsiz kalmaları ile de ortaya çıkmıştır (Özcan, 2017: 35).

Göç sonucu; eğitim olanaklarına kavuşma ve eğitim bilincinin gelişmesi, sağlık hizmetlerine erişim ve ilgili konuda bilgi düzeylerindeki artışa bağlı olarak bebek ölümlerinin azalması, kırsal nüfusun kentlerde sanayileşmeye bağlı olarak iş bulma olanağının artması, bölgeler arası ücret dengesizlerin iyileşmesi gibi olumlu etkilerin yaşandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra uzun dönemde iş gücü ücretlerinin azalması, bölgeler arası dengesizliklerin ve gelir

eşitsizliklerinin artması, işsizlik ve işsizliğe bağlı yoksulluğun gelişmesiyle çocuk emeğinin artması, tek merkezli kentleşme ve gecekondulaşmanın, suç oranlarının ya da çevresel sorunların artması gibi göçün birçok olumsuz etkileri de mevcuttur. Ancak göçün etkileri de nedenleri gibi benzerlik göstermekle beraber ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir.

1.3. Tersine Göç Kavramı

1.3.1. Tersine İç Göçün Tanımı

1960 yılı öncesine kadar göçle ilgili literatürde tersine göç olgusuna çok az atıfta bulunulmuş veya yok denilecek kadar atıf yapılmıştır. Dönüş göçünden bahsedilmişse de sadece göç araştırmalarının öncüsü olan Ravenstein'in karşı akımlardan bahsettiği "Her bir ana göç akımı telâfi edici karşı-akım üretir" göç kanunudur. Ancak bu karşı akımların esas olarak geri dönenler tarafından mı yoksa tersi yönde hareket göçmen akımları mı olduğu konusunda bir karmaşa söz konusudur (King, 1986:1). Öte yandan tersine göçe ilişkin literatürde bulunan terminolojik özensizlik, tersine göç olgusunun açıklanmasında zorluklar sunmaktadır. Yabancı literatürde tersine göç kavramı; back migration, countercurrent, counterflow, remigration, reflux migration, remigration, return flow, return migration, return movement, second time migration ve repatriation (Boverkerk, 1974:4) gibi başlıklar ile Türkçe literatürde ise geriye göç, tersine göç, eve dönüş, geriye dönüş göçleri (Adıgüzel, 2019: 181) gibi kavramlarla açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu terimlerin çoğunun, göçmenin menşe ülkesine veya bölgesine geri dönmesi gibi basit bir olgudan daha fazlasını ifade etmesinden dolayı bu olgunun kendi içerisinde anlam karmaşası yaşanmasına sebebiyet vermekte ve geriye göç olgusunun açıklanmasını zorlaştırmaktadır (Boverkerk, 1974: 4).

Tezcan, (1989: 38-40) tersine göçü; kendi içerisinde "geçici ve sürekli" olmak üzere iki alt ana başlık altında açıklamıştır. Tezcan'a göre kırsala geçici göçler; kentliler tarafından yaylalara, bağ evlerine, tatil köylerine, denize ve yazlığa gidiş şeklinde kendisini göstermektedir. Kırsala sürekli göçler ise kentin büyümesinden dolayı kırsala kayması ve böylece kentlere yakın köylerin kentin bir parçası olmasıdır. İnsanların kentin kirli havasından, gürültüsünden kurtulmak kaydıyla kentin biraz dışına ev yaparak yerleşmeleriyle; memurların, işçilerin emeklilik ve yaşlılık nedeniyle yaşamlarının geri kalanını köyde devam ettirmek istemeleri neticesinde; fabrika gibi yerlerin kent dışına kurulmasıyla ya da büyük kentlerde yaşanan geçim zorluğu nedeniyle ailelerin köyler olmasa bile kasabalara beldelere yerleşmesiyle gerçekleşmektedir. Yine bir başka çalışmada Yürüdü; (2008: 30) tersine iç göç kavramını genelde göç veren bölgelere, göç alan yerlerden gerçekleşen ya da daha önce göçmüş kişilerin geri dönmelerini kapsayan bir kavram şeklinde tanımlamıştır. Kepenek ve Uğuzman'a (2018: 13) göre ise tersine göç; göç sürecini tamamladığını düşünen kişilerin; ilk hareket noktalarına dönmeleridir. İslamoğlu vd. (2013: 69), ise tersine göç olgusunu; göç veren gelişmekte olan bir ülkenin, bölgenin veya şehrin, göç almaya

başlama süreci olarak açıklamışlardır. Tersine göçe ilişkin bir diğer farklı tanımlamayı da Şimşek (2017: 294), yapmıştır. Şimşek tersine göç olgusunu mekânlar ve aktörler açısından iki farklı şekilde açıklamıştır. Mekân merkezli tersine göçü, Ravenstein'in karşı akımlardan bahsettiği göç kanunu perspektifinde ele alarak göç veren yerin göç almaya başlaması göç alan yerin ise göç vermeye başlaması şeklinde; aktörler açısından ise tersine göçü, göç eden kişilerin geriye dönüşü olarak açıklamıştır. Boverkerk (1975: 5) ise bu anlam karmaşasına açıklık getirmek amacı ile tersine göçü, geçmişte göç etmiş kişilerin daha sonra orijin ülkelerine ya da bölgelerine ilk kez geri döndüklerinde; ancak o zaman geri dönüş göçü söz konusudur şeklinde açıklamıştır. Yani bir kişi A kentinden (ülkesinden) B kentine (ülkesine) göç edip tekrar A kentine (ülkesine) göç ediyorsa tersine göç gerçekleşmektedir. Boverkerk ayrıca Lee'nin itme-çekme teorisine bağlayarak orijin ve varış noktasında olumlu ve olumsuz faktörler arasında yaşanan değişimlerin tersine göç olgusunu doğurduğunu; ancak bunların ülke içinde etkili olabileceğini ve uluslararası göçlerde analitik olarak ciddi engeller oluşturacak kadar çok sayıda belirsiz faktör bulunduğuna dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra tersine göç süreci itme-çekme teorisi ülke içi perspektifinde ele alındığında göç mesafesi ne kadar kısaysa, geri dönüş göçü ihtimalinin o kadar yüksek olacağını; göçmenlerin gittikleri yerde ne kadar uzun süre kalırsa geri dönme ihtimallerinin o kadar az olacağını ve orijin yeri ile varış yeri arasındaki ekonomik dengede meydana gelen değişikliklerin geriye dönüş göçlerinin hacmini doğrudan etkileyeceğini belirtmiştir (Boverkerk,1974: 8).

Görüldüğü üzere geçmişte yaşanan iç göçlerin ya da dış göçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan tersine göç olgusu, literatürde kavramsallaştırma ya da sınıflandırma açısından net bir ifade ile açıklanamamaktadır. Oysaki Boverkerk'in de açıkladığı gibi bir göçün tersine göç olabilmesi için kişinin göç ettiği ülkeye ya da bölgeye geri dönüşü söz konusu olmalıdır. Tersine göç olgusu Ravenstein'in karşı akımlardan bahsettiği göç kanunu perspektifinde ele alınıp göç veren yerlerin göç almaya başlaması ya da göç alan yerlerin göç vermeye başlamasında bir geri dönüş söz konusu olmayabilir ve bu durumda gerçekleşen bu göç genel bir göçtür. Örneğin, Tezcan' nın dediği şekilde kentlere yakın köylerin kentin bir parçası haline gelmesi ve insanların kentin kirli havasından, gürültüsünden kurtulmak kaygısıyla kentin biraz dışına kasabalara ya da beldelere ev yaparak yerleşmeleriyle oluşan göç, bir countryside durumudur; bir geri dönüş söz konusu olmadığından tersine göç olgusundan da bahsetmek mümkün değildir. Yine aynı şekilde kişilerin emekli olduğunda ya da yaşlılık nedeni ile bir sahil kasabasına ya da beğendiği bir yere göç ederek yerleşmesi de bir iç göçtür, hatta eğer bu göçler geçmişinde bir göç daha barındırıyor ise burada da transit göçler ya da ikinci göçler söz konusudur.

Sonuç olarak bir nüfus hareketliliğinin tersine göç olup olmadığı hususunda en önemli faktör bir geri dönüşün söz konusu olması gerektiğidir; aksi taktirde gerçekleşen hareketlilik genel bir göç olgusudur. Bu bağlamda tersine göçü,

kişilerin ülke içinde veya ülke sınırları çerçevesinde ele alarak; göç ettiği yerde amacına ulaşması sonucunda ya da göç ettiği yerde aradığını bulamaması ve yahut Lee'nin göç kuramında belirttiği orijin bölgesi ile varış noktasındaki itici ve çekici faktörlerin ve kişi tercihlerinin yer değiştirmesi ile orijin bölgesine geriye dönmeleridir, şeklinde açıklamak mümkündür. Ayrıca tersine göç; geçmişte gerçekleşen iç ya da dış göçlerin sonlandırılması ile ortaya çıkan bir geriye dönüş göçüdür. Bundan dolayı göç edenler tarafından eğer ülke içinde bir geriye dönüş gerçekleşmiş ise "tersine iç göç"; eğer ülke sınırlarından kendi ülkesine bir geri dönüş gerçekleşmiş ise "tersine dış göç" söz konusudur. Bu bağlamda genel göç gibi tersine göç olgusunu da kendi içerisinde iç ve dış şeklinde ele almak ve sınıflandırmak doğru bir yaklaşım olacaktır.

1.3.2. Tersine Göçe İlişkin Kuramlar

Tersine göç olgusunun göç kavramında olduğu gibi tek bir kavram olarak açıklanamaması ve çok yönlü bir içeriğe sahip olması nedeni ile göç kuramcıları; tersine göçün oluş süreci, sebepleri ya da belirleyicileri ile ilgili çeşitli teoriler hipotezler geliştirmişlerdir. Bu bağlamda tersine göç olgusuna ilişkin beş teorinin geliştirildiği görülmektedir. Bunlar Neo-Klasik Ekonomi Kuramı, Yeni İşgücü Göçü Ekonomi Kuramı, Yapısalcı Yaklaşım, Transnasyonalizm ve Sosyal Ağ Teorisidir. Tersine göçe yönelik teoriler incelendiğinde genel olarak kişilerin neden geriye dönüş kararı aldıkları boyutunda ya da geriye dönen göçmenlerin niteliğine ilişkin geliştirildikleri görülmektedir. Sosyal ağ teorisi ve Transnasyonalizm genel olarak tersine dış göçü gerçekleştiren göçmenlerin neden göç ettiklerinden ziyade göçmenlerin menşe ülkesinde olan sosyal ilişkileri üzerinde durmakta ve göçmenlerin niteliklerine dikkat çekmiştir. Diğer üç teori ise göçmenlerin neden geriye döndükleri üzerinde durmuşlardır. Bu bağlamda teoriler, aslında tersine göçün neden ve nasıl geliştiğinin arka planını sınırlıda olsa ortaya koymaktadır.

1.3.2.1. Neo Klasik Ekonomi Kuramı ve Tersine Göç

"Neo Klasik Göç Kuramcıları", geri dönüş göçünü esas olarak *başarısızlığın* bir sonucu olarak görme eğilimindedirler. Bu kurama göre tersine göç olgusunun oluşma sürecinde daha önce yüksek ücret beklentiler ile göç edenlerin bu beklentilerinin oluşmaması sonucunda yani işsiz kalmaları ya da ücretlerin varılan bölgede ya da ülkede beklenenden düşük olması nedeni ile oluşmaktadır (Constant ve Massey, 2002: 10). Yani göçmenlerin göç ettikleri yerde iş bulamamaları, umut ettikleri daha refah bir hayata erişememeleri sonucu geriye dönüş yapabilirler. Dolayısıyla göç edenlerin gittikleri yerde ekonomik bağlamda amaçlarına ulaşamamaları geriye göç eğilimini arttırmaktadır.

1.3.2.2. Yeni İşgücü Göçü Ekonomi Kuramı ve Tersine Göç

Tersine göçe ilişkin bir diğer bakış açısı ise göçü bireyler tarafından gelir veya faydayı maksimize eden davranış olarak kavramsallaştıran neoklasik modellerden radikal bir sapma olan "Yeni İşgücü Göçü Ekonomi Kuramıdır".

Bu kuramın temelinde hanelerin başka bir yerde gelir elde etmek için en uygun bireyleri göndermesi ve göç edenin gönderdiği para; geliri artırmaya, yaşam koşullarını iyileştirmeye ve yatırım yapmalarını sağlamaya hizmet etmektedir. Göç etmenin temel nedeni başlangıçtaki durumu iyileştirmekse, göçmenler yatırım planlarını gerçekleştirmek için yeterli mali ve beşeri sermayeyi toplamayı, biriktirmeyi ve göndermeyi başardıklarında geri döneceklerdir (Haas, vd., 2015). Bu kuram ise geri dönenleri başarılar olarak görmektedir, çünkü bu kişiler hedeflerine ulaşanlar yani kazananlardır (Constant ve Massey, 2002: 11).

1.3.2.3. Yapısalci Yaklaşım ve Tersine Göç

Tersine göç olgusunu başarı başarısızlık paradigmasından bir adım daha ileri taşıyan bir diğer teori ise "Yapısalci Yaklaşım" kuramcılar tarafından geliştirilmiştir. Yeni İşgücü Göçü Ekonomi Kuramında ki gibi göçün geri dönüşüne yönelik yapısalci yaklaşımda kaynak bölgeye geri getirilen mali ve ekonomik kaynakların geri dönüş kararı ve göçmenin yeniden entegrasyonu için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu teoride geri dönenlerin başarı veya başarısızlığı, ekonominin ve toplumun gerçekçiliği ile beklentileri arasında ilişki kurularak analiz edilmektedir. Francesco Cerese'nin ABD'den geri dönen İtalyanlarla yaptığı araştırmada göçmenlerin başarı ve başarısızlığının ötesinde göçmenlerin özlemlerini, beklentilerini ve ihtiyaçlarını da vurgulayarak tersine göç olgusunda dört farklı geri dönen grubu tanımlamaktadır (Cassarino, 2004: 4-5, King, 1986: 14-15). Buna göre,

Başarısızlığın Geri Dönüşü: Gittikleri yerde karşılaştıkları ön yargılar ya da klişiler nedeni ile gittikleri yere entegre olamayanların tersine göçü ile ilgilidir. Kişilerin gittikleri yere uyum sağlayamamaları ve bunun sonucunda yaşadıkları zorluklar, geriye dönme niyetleri üzerinde güçlü bir etken olarak kendisini göstermektedir.

Muhafazakârlığın Geri Dönüşü: Göç etmeden önce bıraktıkları sosyal bağlılığı değiştirmeyen onu koruyan kişilerin yani kendi topluluklarına ve toplumsal değerlerine bağlı kişilerdir. Bu kişiler yalnızca kişisel ihtiyaçlarını karşılama eğiliminde olup yeterli parayı biriktirip geriye dönmeyi plânlayan göçmenleri kapsamaktadır.

Emeklilik Geri dönüşü: Kendi memleketlerinde yaşlılıklarını geçirecekleri bir arazi parçası ya da evi almaya karar verip geri dönen göçmenlerdir.

Yeniliğin Geri Dönüşü: Göçmenlik deneyimi sırasında edindikleri birikim ve becerileri kendi ülkesine ya da menşe bölgesine getirmeyi hedefleyen kişilerin geriye göçüdür. Ancak, King'e göre bu tür bir geri dönüş pek gözükmemektedir.

1.3.2.4. Transnasyonalizm ve Tersine Göç

Transnasyonalizm, göçmenlerin varılan ülke ile menşe ülkesi arasındaki güçlü sosyal ve ekonomik bağların daha iyi anlaşılmasını amaçlamayan teorik ve kavramsal bir çerçeve sunma girişimidir. Yapısalcıların ve Neo Klasik Göç

Kuramcılarının aksine Transnasyonalizmcilere göre geri dönüş göçü bir göç döngüsünün sonunu oluşturmamaktadır. Bu kurama göre menşe bölgesine geri dönmeyi arzu eden uluslar arası göçmenler; politik, ekonomik ve sosyal ağlarını bu sebeple sürdürmeye devam etmektedirler (Al-Ali ve Koser, 2002) Geri dönen kişi daha önceleri döneceği mekânı sürekli ziyaret ederek aslında geri döndüğü zamanda yaşayacağı adaptasyon sorunlarını en aza indirmeyi hedeflemektedir. Dönmeden önce para biriktirmek, yatırım yapmak ve aile ile ilişkileri devam ettirmek gibi hedefe yönelik eylemler kurgulanır. Kendilerini her zaman terk ettikleri mekânla özdeşleştirirler ve bu duyguyu kaybetmemeleri, geri dönme kararlarını etkilemektedir (Kepenek ve Uğuzman, 2018: 18).

1.3.2.5. Sosyal Ağ Teorisi ve Geri Dönüş Göçü

Son teorik yaklaşım olan sosyal ağ teorisinde Transnasyonalizm görüşünde olduğu gibi geri dönenleri, geri dönmek için maddî ve manevî kaynakları menşe ülkelerine taşıyan aktörler olarak görmektedir. Ayrıca yine Transnasyonalizm kuramında olduğu gibi bu teoride geriye dönenleri eski yerleşim yerleri ile güçlü bağlantıları olan bu bağlantıları koruyan göçmenler olarak görmektedir (Cassarino, 2004: 10). Yani sosyal ağ teorisi, tersine göç olgusunda ekonomik, kültürel sebeplerin yanı sıra daha sosyal ilişkilerin bir etken oluşuna daha dikkat çekmektedir. Sosyal ağ teorisyenlerine göre finansal sermayeye ek yurt dışında edinilen becerilerin yanı sıra bilgi deneyim, değerler gibi beşeri sermayeler bu göçmenlerin başarılı bir şekilde geri dönmeye katkı sağlamaktadır (Farrell, vd., 2012: 34). Bu teoride anlaşılması gereken öncelikle daha iyi bir geri dönüş göçünün göçmenler tarafından gerçekleştirilmiştir (Cassarino, 2004: 10).

1.3.3. Tersine İç Göçün Nedenleri

Tersine göç ilişkin beş teori dikkate alındığında geri dönenlerin geri dönüş nedenleri önemli farklılıklar göstermektedir. Tersine göçe ilişkin geri dönüş nedenleri, çalışmamıza konu olan tersine iç göç teorileri perspektifinde incelediğimizde:

- Daha önce yüksek ücret beklentiler ile göç edenlerin, gittikleri yerde bu beklentilerinin oluşmaması, işsiz kalmaları ya da ücretlerin varılan bölgede beklenenden düşük olması,
- Göç edenlerin yatırım plânlarını gerçekleştirmek için göç ettikleri yerde yeterli mali ve beşeri sermayeyi toplayıp, biriktirmeyi ve göndermeyi başarmaları ile göç etmedeki hedefine ulaşarak göç sürecini tamamlaması,
- Kişilerin gittikleri yerlere entegre olamama gibi zorluklar yaşamaları yani bir nevi kişilerin göç ettikleri hedef noktasında sosyal ve kültürel doygunluğa erememesine bağlı olarak gelişen yabancılaşma ve dışlanma duygusu,

- Kişilerin göç etmeden önce bıraktıkları topluma karşı sosyal bağlılığın güçlü olması, yani kişilerin kendi topluluklarına ve toplumsal değerlerine bağlı olması ve bunu korumaları,
- Kişilerin emekli olduktan sonra kendi memleketinde yaşamak istemesi,
- Kişilerin geçmişte göç ettiği köyüne ya da memleketine belirli dönemlerde gidip gelmeye devam etmesi ile akrabalık ilişkilerini devam ettirmesi sonucu memleketinden kopamaması; memleket hasreti çekmesi gibi nedenleri göstermek mümkündür.

Bu nedenlerin yanı sıra zamanla kentlere yaşanan yoğun göçler neticesinde orijin bölgesi ile hedef bölgesi arasındaki itici ve çekici faktörlerin yer değiştirmesi sonucu kişilerin tercihlerinde yaşanan değişimlerin ortaya çıkması da tersine iç göçün nedenleri arasında yer almaktadır. Buna göre kentlerde meydana gelen itici faktörler şunlardır:

- Kırsaldan kente göç eden birçok aile veya kişinin iş bulma, ev bulma, geçim darlığı yaşaması sonucu kentlerde zor yaşam koşulları içinde olması (Güreşçi, 2010: 82),
- Kentlerde ki çekici faktörler olan eğitim, iş gibi kentin imkânlarına artık ihtiyaç duyulmaması,
- Kentlere yaşanan gerek göç gerekse nüfus artışı sonucu kentlerdeki yaşam alanlarının kısıtlanmaya ve yeşil alanların yok olmaya başlaması,
- Kentlerde aşırı kalabalıklaşmanın sonucu olarak kent hayatının getirmiş olduğu stres vb. nedenlerin baş göstermeye başlaması (Gümüş vd., 2013:235),
- Kentlerde yoğun insan kalabalığı sonucu gürültü kirliliği, çevre kirliliği gibi sorunların ortaya çıkması (Karakayacı ve Öz, 2020: 96),
- Göç edilen alanlarda meydana gelen ekonomik durgunluk, kişilerin işlerini kaybetmelerine sebebiyet vermesi ve bunun sonucunda daha önce göç ettikleri kırsal alanlara yeniden dönmeye başlamaları,
- Göç edilen alanlarda sağlık ve eğitim kurumları ile alt yapı tesislerinin yetersiz hale gelmesi,
- Kentlerde suç oranlarının, madde bağımlılıklarının ve aile parçalanmalarının artmaya başlaması (İslamoğlu, vd. 2013: 79), gibi metropollerde ya da büyük kentlerde yaşanan sorunlardır. Bu sorunlar kentlerdeki itici faktörlerin oluşmasına neden olmakta ve geçmişte göç edenlerin tersine iç göç niyetleri ya da süreçleri üzerinde etken rol oynamaktadır.

Göç edilen yerlerde meydana gelen itici faktörlere paralel olarak; terk edilen yerlerde meydana gelen olumlu sosyo-ekonomik dönüşümler, tersine iç göç süreci üzerinde çekici faktörler olarak kendisini göstermeye başlamıştır. Terk edilen yerlerdeki çekici faktörleri de şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Ülke ekonomisinin özellikle az gelişmiş bölgeler yönünde kalkınma göstermesi, bu bölgelerde yeni iş imkânları, barınma kolaylıklarının olması,
- Metropoller dışında kalan şehirlerin fonksiyonel olarak büyümesi ve hızla gelişmesi (İslamoğu, vd. 2014: 77),
- Kırsal alanlardan kentlere yaşanan göç sonucu bu bölgelerde nüfusun azalması tarımsal alanlarda; hane başına düşen işlenebilir arazi miktarının artması, çayır-mera arazi miktarının artması, su kaynaklarından daha fazla kullanıma olanak doğması gibi değişimlerin köyle bağını koparamayan kentte yaşayan köy kökenliler için birer çekici unsur haline gelmesi,
- Hayvancılık desteklemeleri, kırsal kalkınma destekleri, telafi edici desteklemeler, ARGE desteklemeleri gibi tarımsal destekleme politikaları ile kırsala dönmek isteyenlerin desteklenmesi,
- Köylerde kitle iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaşmasıdır (Güreşçi, 2010: 83).

BÖLÜM 2

TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇ VE TERSİNE İÇ GÖÇ

2.1. Türkiye'de Nedenleriyle İç Göçün Tarihsel Gelişimi

Dünyada tarihsel süreçte ülke içinde ya da ülke dışında yaşanan nüfus hareketlilikleri göç kuramcıları tarafından çeşitli teorilerle açıklanmaya çalışılmıştır. Göç olgusunun çok çeşitli olması ve buna bağlı olarak ülkeden ülkeye hatta bölgeden bölgeye gerçekleşme sebeplerinin farklılık göstermesi; göçün belirleyicileri üzerinde etkili olmuş ve dolayısıyla bu belirleyiciler birçok göç teorilerinin geliştirilmesine sebebiyet vermiştir.

Türkiye'de iç göç hareketleri göç kuramları çerçevesinde ele alındığında Türkiye'de yaşanan göçleri Ravenstein Göç Kanunlarının bazı maddeleriyle, Petersen'in tüm göç tipleriyle, Everett Lee Göç Kuramıyla, Neo-Klasik Ekonomi Kuramıyla ayrıca Network Kuramı ve Merkez-Çevre Kuramı ile açıklamak mümkündür. Şöyle ki gerçekte Türkiye'de yaşanan ülke içi göçler Ravenstein Göç Kanunlarında olduğu gibi uzak mesafeli göçler, büyük sanayi ve ticaret merkezi olan başta İstanbul olmak üzere Bursa, İzmir gibi kentlere yurdun en doğusundan en batısına gerçekleşmiştir. Yine bir diğer kanununda belirttiği gibi kırsal nüfus özellikle 1980 yıllarına kadar kent yerlilerinden daha fazla göç etmiştir. Bir diğer göç kuramı olan Everett Lee ve itme çekme kuramına göre ülkemizde kırsalda işsizlik, topraktan verim alamama ya da topraksızlık, kamu hizmetlerinden faydalanamama gibi itici faktörler insanları kentlere göç etmeye zorlamıştır. Öte yandan ülkenin doğusunda yaşanan terör olayları sonucunda ise insanlar Petersen göç tiplerinden olan zorunlu göçe ve yönlendirilmiş göçe mecbur bırakılmışlardır. Yine bir diğer göç kuramı olan Neoklasik Ekonomi Kuramının belirttiği şekilde kırsalda düşük ücret alanlar ya da geri kalmış illerde düşük ücret ile çalışanlar daha fazla ücret kazanabileceklerini düşündükleri kentlere göç etmişlerdir. Ayrıca yine bu kuramın belirttiği gibi kentlerde işsizlik olsa bile iş bulma olasılığının daha fazla olması ve gelir beklentisinin yüksek olması ihtimali insanların göç etmeleri üzerinde belirleyici olmuştur.

Network Kuramı açısından Türkiye'deki iç göçlerin profillerini incelediğimizde ise ilk göç edenler göç ettikleri yerler hakkında göç etmeyenlerin göç etme olasılıklarını arttırmış hatta ilk giden göçmenler, sonrasındaki göçmenler için gidilecek hedef yerdeki işlerin bilgisini gerideki göçmen adaylarına sunarak, yeni göç edeceklerin hem göç maliyetlerinin azalmasına hem de risklerinin azalmasına teorik olarak katkı sağlamışlardır. Bu kuramların yanı sıra Türkiye'deki iç göçlerin bölgeler üzerindeki etkisini ise Merkez-Çevre Kuramı ile açıklamak mümkündür. Bu göç kuramının geliştiricilerinin belirttiği gibi Türkiye'nin batısı göçlerin merkezi olmuş doğusu ise merkezin çevresi olmuştur. Göçler; modernleşmeyi ve gelişmeyi sağlayan bir mekanizmadan ziyade, iş gücü kaynaklarının gelişmiş bölgeler yararına kullanılmasına, kamu hizmet yatırımlarının bu bölgelere daha fazla yapılmasına, vs. yol açmıştır. Bu durum gelişmekte olan ya da gelişmemiş illerin hem işgücü açısından hem de

sosyo-ekonomik gelişmeleri açısından daha da olumsuz bir biçimde etkilenmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda ise bölgesel dengesizlikler bölgesel farklılıklar daha da artmıştır.

Türkiye’de iç göçlerin karakteristik yapısının birçok kuramlar ile açıklanması nedeni; yaşanan göçlerin dönemler itibarı ile kendisine özgü nedenlerinin, belirleyicilerinin olmasıdır. Yani Türkiye’de iç göçler dönemsel olarak ele alındığında farklı nedenlerle gerçekleşmekte ya da ilgili dönemin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ya da demografik durumlara göre değişiklik göstermektedir. Dolayısıyla iç göçlerin gerçekleşme nedenleri ya da dönemin iç göç belirleyicilerindeki farklılıklar, iç göçlerin belli dönemler aralığında ele alınarak incelenmesini gerektirmiştir.

Türkiye’de iç göçlerin tarihsel süreci incelendiğinde 1923-1950 yılları arasında her ne kadar yok denilecek kadar az iç göç hareketleri söz konusu olsa da bu dönemin nüfus yapısı, sonraki dönemlerde yaşanmış olan göçlere ilişkin arka plan olması nedeniyle ve bu dönemin “devletin kentleri devlet olanaklarıyla biçimlendirmeye çalıştığı dönem” olarak nitelendirilmesi (Özer, 2012: 55), nedeni ile önemli görülmektedir. İçduygu ve Sirkeci’ ye göre (1999) bu ilk dönemde nüfus artış hızındaki değişimler, bu dönemin iç göç açısından değerlendirilmesi için bir gösterge olabilir ve iç göç olgusunun varlığına bir işaret etmektedir. Ancak Erder’ e (1978) göre ise bu dönemde göçü azaltıcı ya da engelleyici politikaların varlığından söz etmek mümkündür. Bu bağlamda Türkiye’de iç göçlerin 1950 ile esasen başladığını belirtmekle beraber dönemsel olarak; devletin kentleri devlet olanaklarıyla biçimlendirmeye çalıştığı ve nüfusun yapısal durumuna ilişkin bilgi verici dönem olarak 1923-1950 yılları arasını ilk dönem olarak incelemek gerekmektedir. İç göçlerin belirleyicilerine göre 1950’ li yıllar ile başlayıp 60’lı yıllara kadar geçen süreçte yaşanan göçlerin temel belirleyici etmeni daha çok kırsalda yaşanan dönüşüm ile açıklanan diğer bir tasnifle kırsalın iticiliği ile açıklanan 1950-1960’lı yılları ikinci dönemdir. Kentsel alanlarda yaşanan dönüşüm yani kentlerin çekiciliği ile açıklanan 1960 yılları sonrası ile 1970’li yıllar ve 80’li yılların başına kadar olan süreçte yaşanan göçler üçüncü dönemi oluşturmaktadır. Modernleşme temelindeki toplumsal dönüşümün yeni iletişim teknolojileri ile daha da yoğunlaşması sonucu ve toplumsal hareketlilik üzerinde her anlamda iletici etkilerin daha da artması ile yeni bir iç göç sürecine girildiği dönem olan 1981-2000 yıllarını ise dördüncü dönem iç göçler şeklinde sınıflandırmak mümkündür (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 250). 1981-2000 yılları arasında yaşanan nüfus hareketliliğinin üzerinde iletici etkenler kadar bu yıllar arasında yaşanan güvenlik nedeni ile gerçekleşen zorunlu göçlerde söz konusu olup, doğuda yaşanan terör olayları nedeni ile devlet tarafından bazı yerleşim yerlerinin boşaltılması ile yaşanan iç göçlerde söz konusudur.

2000 yıllar sonrasında günümüze kadar olan süreçte ise “daha iyi bir yaşama erişmek” Türkiye’deki iç göçlerin belirleyicisi olmuştur. Bu süreç içerisinde özellikle 2015 yılı sonrası dönem; iç göçler açısından çekim merkezi haline

gelen yeni illerin ortaya çıkması, tarihsel süreçte yoğun göç alan büyük illerin ise göç vermeye başlaması; göç veren bazı illerin ise göç almaya başlaması ile dikkat çekicidir. Bu bağlamda Türkiye’de iç göçleri;

- 1923-1950 yıllarını nüfusun yapısal durumuna ilişkin bilgi verici dönem olarak,
- 1951-1960 yılları arasında “kırsalın iticiliği” ile gerçekleşen iç göçler,
- 1961-1980 yılları arasında “kentlerin çekiciliği” ile gerçekleşen iç göçler,
- 1981-2000 yılları arası “iletici etkenler ve güvenlik nedenleri” ile yaşanan iç göçler,
- 2001-2019 yılları arasında “daha iyi yaşama erişmek için” gerçekleşen iç göçler olmak üzere beş döneme ayırmak mümkündür.

Türkiye’ de çeşitli nedenlerle yaşanan bu göçler varılan yerlerde büyük bir nüfus baskısı oluşturarak ülke genelinde tüm mekânsal birimleri etkileyen yerleşme-kentleşme sorunlarına neden olmuştur. Ülke ölçeğinde yaygınlaşan yerleşme sorunları ise zamanla nitelik değiştirerek iktisâdi, toplumsal ve siyasal yapılara da nüfuz etmiş ve derinleşmiştir. Göç dalgalarıyla büyüyen kentlerde beliren; eğitim ve sağlık hizmetleri yetersizlikleri ile su, enerji, alt yapı ve genel olarak belediye hizmetlerinin yetersizliği, arsa ve konut ihtiyacı, trafik sıkışıklığı, kalabalık, gürültü ve çevre kirliliği gibi büyük kent sorunları, kamu yatırım ihtiyacını da artırarak, kamu maliyesine ek bir yük getirmektedir. Böylece; bölgelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıkları, sadece geri kalmış yöreler açısından değil, bugün gelişmiş bölgeler açısından da düzeltilmesi gereken bir sorun haline gelmiştir (Dinçer, vd., 2003: 9).

2.1.1. 1923-1950 Dönemi

1927-1950 yılları arası, Türkiye’nin göç tarihinde “ulus devletinin kentleşmesi; yani devletin kentleri devlet olanaklarıyla biçimlendirmeye çalıştığı dönem” olup (Özer, 2012: 55), bu dönemde her ne kadar belirgin bir nüfus hareketliliği söz konusu değilse de iç göç hareketlerinde hem zorunlu göçlere hem de göçü engelleyici uygulamalara başvurulduğunu söylemek mümkündür. Şöyle ki bu dönemde “köylü milletin efendisidir” bakış açısı ile hükümetlerin kırdaki kalkınmayı benimsemesi, tarımsal üretimin canlandırılması için kırdaki nüfusun önemli bir emek girdisi oluşturması devletin kentlere göçün önüne geçmek için kimi politikalar yürütmesine neden olmuştur (Önder, 2018: 97). Bu sebeple 1930’larda göçü azaltıcı ya da engelleyici politikaların varlığından söz etmek mümkündür. Erder’ e göre 1930’lu yıllarda devletçi politikaların amacı ekonomik faaliyetleri ve alt yapıyı İstanbul’un egemenliği dışında geliştirmektir. Bu durum ise iki açıdan göçleri azaltıcı politikalar olarak görülebilirdi. Şöyle ki ilk olarak yatırımların düşük gelirli bölgelere yapılarak yerel iş olanaklarının artırılıp göç eğilimlerinin azaltılması; ikinci olarak ise, belli durumlarda yerel sanayilerin yerleşmeleri yakın çevredeki tarımsal etki alanlarından büyük ölçekli göçleri teşvik etmemesidir. Yine Erder’ e göre “Karabük” kararı buna ilişkin en önemli örnektir. O dönemde demir ve çelik fabrikasının Zonguldak bölgesi içinde Safranbolu yakınına yerleştirilmesi kararı ile hem İstanbul’a yakın olan hem de

Karadeniz' kıyısı olan ayrıca da Anadolu hinterlandı ile bağları olan Zonguldak kalkındırılacak ve fabrikanın kurulmasıyla fabrika işçilerinin yeni bir kasaba kurması zorunlu olacaktı. Ancak servis ve yan imalat faaliyetlerinde istihdamı genişleterek yeni sermaye birikimi sağlamaktansa, yeni kasabanın çekiciliğini azaltma yoluna gidilmiş ve bekâr işçilere günlük ulaşım hizmetleri sağlanarak; mevsimlik işçilik yani sanayi ve tarım arasında mevsimlik iş gücü akımı desteklenmiştir (1978: 51).

Cumhuriyet'in İlk dönemlerinde yaşanan bir diğer iç göçe ilişkin husus ise bu dönemde devletin iskân politikaları uygulamasıdır. Bu politikalar ile devlet, belli bir bölgeden başka bir bölgeye idari, askeri ve sosyal nedenlerle zorunlu olarak ülke içinde nüfusu göç ettirmiştir. Öncelikle 10 Haziran 1927 tarih ve 1097 sayılı "Bazı Eşhasın Şark Mıntıkasından Garp Vilâyetlerine Nakline Dair Kanun" çıkartılmış, sonrasında ise 2510 sayılı İskân Kanunu'nun çıkartılarak mevcut hükümetin bu konudaki yetkileri daha da genişletilmiştir. Bu kanunlar neticesi oluşturulan programa göre Türkiye iç iskân politikası açısından üç bölgeye ayrılmış, bu bölgelerden birincisi Türk költürlü nüfus yoğunluğunun artırılması istenilen yörelerdir. İkinci bölge Türk költürünü benimsemesi istenilen grupların iskân edileceği, üçüncü tür bölgeler ise sağlık, ekonomik, güvenlik, költürel ve askeri nedenlerle boşaltılması ve yerleşmenin yasaklanması gereken alanlardır. Bu alanlardaki nüfusun Türk költürüne bağlılıklarına göre birinci ya da ikinci tür bölgelere yerleştirilmesi zorunlu hale getirilmiştir (Tekeli, 1990). Bu kanunların çıkarılmasına ve nüfusu zorunlu bir şekilde göçe zorlamayı gerektiren faktörler ise devletin yazının başında da belirttiğimiz gibi ulus devlet anlayışını oluşturabilmek için ilk dönemlerde rejime karşı çıkan ayaklanmaları bastırmak ve o dönemdeki konar-göçer aşiretleri yerleşik hale getirmektir.

Türkiye'nin tek parti rejiminden çok partili demokratik rejime geçmesi ile 1947 yılında çıkarılan 5098 sayılı kanunla bu nakledilen kişilerin nakledildikleri yerde oturma zorunlulukları kaldırılmış; zorunlu göçe tabi tutulan bu kişilere istedikleri takdirde geriye dönme olanağı tanınmıştır (Tekeli, 1990).

Yine bu dönemlerin ilk zamanlarında Ankara'nın da başkent olmasıyla birlikte yeni bir yapılanma içinde olan devlet kurumlarının istihdam ihtiyacı ile orada oluşan sarmal ekonomi nedeniyle İç Anadolu Bölgesi'nden Ankara'ya göçler olmuştur. Ayrıca çok belirgin bir düzeyde olmasa da ülkede kırsal alanda yaşayan halk ekonomik nedenlerle İstanbul, İzmir ve Adana'ya göç etmeye başlamıştır (Kaştan, 2016:693).

Tablo 2. Şehir ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı

	Toplam Nüfus	Şehir Nüfusu	Şehir Nüfusu Yüzde	Köy Nüfusu	Köy Nüfusu Yüzde
1927	13.648.270	3.305.879	24,22	10.342.391	75,78
1935	16.158.018	3.802.642	23,53	12.355.376	76,47
1940	17.820.950	4.346.249	24,39	13.474.701	75,61
1945	18.790.174	4.687.102	24,94	14.103.072	75,06
1950	20.947.188	5.244.337	25,04	15.702.851	74,96

Kaynak: 1927-2000 Genel Nüfus Sayımları, Çevrim İçi Erişim: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1047

Türkiye’de 1927 yıllarında toplam nüfusun %75,78’si köylerde yaşarken %24,22’sinin şehirlerde yaşadığı, bu oranın 1950 yıllarına kadar benzer olduğu (Tablo 2) görülmektedir. Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki nüfus hareketliliğinin az olması; göçün en önemli belirleyicilerinden eğitim ve ulaşım imkânlarının bu dönemin Türkiye coğrafyasında oldukça sınırlı olması ve ülke ekonomisinin tarıma bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle 1923-1950 yılları arasında Türkiye’de her ne kadar önemli bir nüfus hareketliliği söz konusu olmasa da mevcut iç göçleri; ağırlıklı olarak memur tayinleri, mevsimlik işçi göçleri ve devlet tarafından iskân politikaları sonucu bazı bölgelerde yaşanan zorunlu göçler oluşturmuştur. Bu dönemde hem mevsimlik göçün önü açılarak bir nevi kalıcı kentlere kalıcı iç göçler dolaylı olarak engellenmiş hem de ulus devlet anlayışının oluşturulması için doğuda ki nüfus batıya doğru zorunlu göç uygulamaları ile göç ettirilmiştir.

2.1.2. 1951-1960 Dönemi

Türkiye’de iç göçlerin 2. Dünya Savaşı’ndan sonra 1950’li yıllara tekabül eden başladığını hatta bu göçler sonucu hızlı bir şehirleşme sürecine girildiğini söylemek mümkündür. Ülkenin doğusu ile batısı arasındaki gelişmişlik farkı, hızlı nüfus artışı, kırsal alanlarda toprak mülkiyetindeki eşitsizlik, tarımda makineleşme vs. gibi etkenler doğudan batıya, kırsaldan şehirlere doğru nüfus hareketliliğine neden olmuştur (Dökmeci ve Koramaz, 2017: 16). Özellikle tarıma makinenin girmesi ile boşa çıkan iş gücünün kentlere akın etmesi ve sanayileşme ile beraber kent çevrelerinde oluşan işçi banliyölerinin ortaya çıkması ve gecekondulaşma süreci bu dönemde başlamıştır (Özer, 2012: 55). Bu dönemde iç göçlerin ivme kazanmasına neden olan temel faktörler şunlardır (Özdemir, 2012: 4-6):

- İlk olarak 1945 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun çıkması ile topraksızlaşma ya da toprağın belirli ellerde toplanması ve toprak iyeliğinde meydana gelen artışın beraberinde getirdiği tarım topraklarındaki küçük parçalara ayrılma sonucu tarımsal gelirin yetersizliğinin baş göstermeye başlaması,
- İkinci Dünya savaşı sonrası yaşanan hızlı nüfus artışı,
- 1949-1951 yılları arasında alınan Marshall yardımları ile ülkedeki tarımda makineleşme eğilimlerinin diğer tarımsal girdilerdeki artış ve

yeniliklerin yani modernitenin başlamasıyla daha az insan gücüne ihtiyaç kalması,

- Ülkemizde, karayolu ve motorlu taşıt kullanımının artması ile birlikte köy ve kent arasında her türlü ilişkinin yoğunluk kazanması sonucu haberleşme sisteminin gelişmesine bağlı olarak köylünün ve kentlinin sistemden haberdar olma ve buna göre karar almaları,
- Ulusal kalkınmacı politikanın yerine kamunun üretiminden vazgeçerek küçültülmesi gibi fikirlerin öncülüğünde ekonomik liberalizme geçiş ve ekonominin uluslararası nitelik kazanma sürecine girmesi,
- Köylerdeki güvensizlik ortamı,
- Kentlerin sanayileşmeye başlaması ve buna bağlı olarak kentlerde artan işgücü talebi,
- Modern miras hukukunun uygulanması nedeniyle tarımsal işletmelerin büyüklük ve yapısının değişmesi sonucunda kırsal kesimde yaşayanların bir bölümünün tarımsal üreticilik sıfatını yitirmeye başlamasıdır.

Batı'dan gelen Marshall yardımları gibi maddi yardımların gelmesi, tarımda makineleşmenin artması, ithal ikame ve tüketime dayalı modernleşme olgusu, kırsal alanlarda toprağa dayalı işlerden kopuşu hızlandırmıştır. Ayrıca Türkiye'de II. Dünya savaşı sonrası, nüfus artış trendine girmesi ile kırsal alandaki nüfus artışı, tarımda makineleşme ve var olan tarım arazilerinin miras yolu ile parçalanması, kırsal alanda büyük bir toplumsal kesimin işsiz kalmasıyla sonuçlanmıştır. Bu faktörler, Türkiye'de köyden kente iç göç olgusunun hızlanmasına neden olmuş; büyük kentlere göç eden niteliksiz ve iyi bir eğitimi olmayan bu genç nüfus kentlerde, yeni oluşmaya başlayan sanayi ve hizmet sektörü için ciddi bir işgücü kaynağı oluşturmuştur. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, var olan geçici mevsimlik tarım işçisi göçüne ek olarak; kentte sürekli yerleşmeye niyetli, kır kökenli insanların kentlere ve yeni sanayi merkezlerine kalıcı göçüde görülmeye başlanmıştır (Dücan, 2016: 169).

Bu dönemde yine Marshall yardımlarının da etkisi ile Cumhuriyetin ilk yıllarında daha çok önem verilen demir yolu yerine kara yoluna ağırlık verilmeye başlanmış ve ülkedeki kırsal alanlar yola kavuşmuştur. Ulaşım ağlarındaki artış, köyden şehre çeşitli nedenlerle göç etmek isteyen kişilerin göç etme imkânlarını da artırmıştır (Recepoğlu,2019: 63).

Tablo 3. Şehir ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı

	Toplam Nüfus	Şehir Nüfusu	Şehir Nüfusu Yüzde	Köy Nüfusu	Köy Nüfusu Yüzde
1927	13.648.270	3.305.879	24,22	10.342.391	75,78
1935	16.158.018	3.802.642	23,53	12.355.376	76,47
1940	17.820.950	4.346.249	24,39	13.474.701	75,61
1945	18.790.174	4.687.102	24,94	14.103.072	75,06
1950	20.947.188	5.244.337	25,04	15.702.851	74,96
1955	24.064.763	6.927.343	28,79	17.137.420	71,21
1960	27.754.820	8.859.731	31,92	18.895.089	68,08

Kaynak: : TÜİK 2015, www.tuik.gov.tr 1927-2000 Genel Nüfus Sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları

1955 yılından itibaren Türkiye’de köy nüfusu azalma sürecine; şehir nüfusu ise yükselme sürecine girmiş ancak, 1960 yıllarında toplam nüfusun hala %68’inin köylerde yaşamakta olduğu, 1980 yıllarında ise şehir nüfusu ile köy nüfus oranlarının eşitlenmeye başladığı (Tablo 3) görülmektedir.

2.1.3. 1961-1980 Dönemi

Bu dönemde üretim koordinasyonundaki ve büyük toprak sahibinin faaliyetlerindeki çeşitlenmeler, köylüler ve ağa arasındaki geleneksel ilişkilerle birlikte köyün toplumsal yapısında da zorunlu bir dönüşüme yol açmıştır. Toprak sahibi ve köylüler arasındaki ilişkiler, özellikle 1965 ve sonrasında mutlak bir çelişkiye bürünmüş köylerde güvensizlik ortamını ortaya çıkarmıştır. Öyle ki bu süreç, tekeli bir çiftliği hedefleyen toprak sahibine karşı çıkan köylülerin; zor yoluyla köyden kovulmasıyla ya da dövülüp, evlerinin kurşunlanmasıyla ve dozerle yıkılmasıyla sonuçlanmıştır. Her ne kadar köyde hâlâ geleneksel ortaklık statülerini devam ettirebilenlerin varsa da, bu hak; artık ağırlıklı olarak toprak sahibinin politik oyununa bağlı kalmıştır. Böylece, ekonomik etkenlerin yanında köydeki güvensizlik ortamı da kırsaldan kente göçleri tetikleyen bir diğer etken olmuştur (Özdemir, 2012: 6).

Bu dönem göçlerinde görülen bir diğer durum ise 1960’lı yılların sonu ile 1970’li yılların sonu arasında kentlerin çekiciliğinin belirmesi ve kırsaldan kente yaşanan iç göçlerin yanı sıra kentten kente de göçlerin başlamış olmasıdır. İç göçlerin bu dönemden itibaren kent ağırlıklı bir yapıya dönüşmesinin üzerinde; eğitim olanaklarının kentlerde yoğunlaşması, devletin ekonomi ve yatırımı özendirici politikalarının köyle kent arasında ara engeller oluşturması ve aşamalı göçün başlamasıdır. Ayrıca kentsel yapıların kırsal nitelik taşıması, az nüfuslu kentsel yerleşmelerdeki sermaye sahiplerinin paranın dönüş hızını yetersiz bulması nedeniyle bir üst denetim merkezindeki imkânları değerlendirme arzusunda olması gibi durumlar kentlerde çekiciliği belirleyen etkenler olmuştur (Arpacı, 2017: 2419).

Tablo 4. Şehir ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı

	Toplam Nüfus	Şehir Nüfusu	Şehir Nüfusu Yüzde	Köy Nüfusu	Köy Nüfusu Yüzde
1960	27.754.820	8.859.731	31,92	18.895.089	68,08
1965	31.391.421	10.805.817	34,42	20.585.604	65,58
1970	35.605.176	13.691.101	38,45	21.914.075	61,55
1975	40.347.719	16.869.068	41,81	23.478.651	58,19
1980	44.736.957	19.645.007	43,91	25.091.950	56,09

Kaynak:1927-2000 Genel Nüfus Sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları

1960'lı yıllarda %68,08 oranında olan köylü nüfusunun 1980 yıllarında yaklaşık olarak %16 oranında eksildiği görülmektedir. 1960 yılında %31,92 oranında olan şehir nüfusunun ise yaklaşık olarak %12'lik bir artışla 1980'li yıllara gelindiğinde %43,91'e yükseldiği görülmektedir. Bu dönemde köylerden kentlere ve kentlerden kentlere yaşanan nüfus hareketliliğinin günümüzün metropol kentlerine doğru olduğu bilinmektedir. İstanbul ili bu dönemde tüm Karadeniz illeri ve Doğu illeri için çekim merkezi olurken; Ankara ise İç Anadolu ve Doğu Anadolu illerinden gelenlerin çekim merkezi olmuştur. Bu dönemde Ege ve Akdeniz Bölgesindeki iller göreceli olarak daha az göç almakla birlikte bu bölgelerdeki illerden göç almaya başlamıştır (Başel, 2003:110).

1950'li yıllarla başlayan ve hız kazanan iç göç, genel olarak ülkede kırsal alanlardaki dönüşümün ivme kazandırması, bir anlamda *iticiliği* ile açıklanabilirken; 60'lı yılların sonları 80'li yılların başına kadar da kentsel alanlardaki dönüşümün belirleyiciliği yani *çekiciliği* ile açıklanmıştır. Ancak bu kentlerin çekiciliği ile 1960'larla 1980'ler arasında kentlere olan göçlerin, kentlerin nüfusunu ve sayısını artırması "kentleşme" sonucunu doğurmuştur. Kentlerin sanayileşmeye başlayan göçmenleri barındırabilecek konutu ve onlar için yeterli istihdamı sağlayamaması "gecekondulaşma" ile "kayıt-dışı ikincil ekonomik sektörün" büyümesine neden olmuştur. Bu göçlerle birlikte, kentlerde çarpık yerleşmeler ortaya çıkmış ve istihdam sorunu yaşanmaya başlanmıştır. Kentlerde alt gelir gruplarının yaşadığı gecekondu bölgelerinde, işsizliğin de etkisiyle hırsızlık, cebir, şiddet vb. suçlar daha çok görülmeye başlanmıştır (Bostan, 2017:6).

2.1.4. 1981-2000 Dönemi

Türkiye'deki göç süreci, Özallı yıllar olarak adlandırılan bu dönemde liberal piyasa ekonomisinin etkisiyle farklı bir mecraaya kaymıştır. Bu yıllar ekonomide serbest piyasanın hâkim olduğu, yoğun özelleştirmelerin gerçekleştiği, buna ilaveten bireysel liberalleşme ve özgürlüklerin eklendiği bir dönem olma özelliğine sahiptir (Adıgüzel, 2019: 45). Özer'e göre sermayenin kentleşmesi olarak da adlandırılan bu dönem aynı zamanda küreselleşmenin kentleşmeye etkilerinin yoğunlaştığı dönem olup, bu dönemin iç göçler üzerinde etken olan dört belirgin faktör vardır, bunlar (2012: 55):

- "Türkiye'nin dışa açılmasının yarattığı kentsel rantlar,

- Kırsal alanların iticiliğine karşın kentlerin artık iyice belirginleşen cazibesi (iş, aş, eğitim, sağlık ve neonların cazibesi),
- Kitle ulaşım ve iletişim olanaklarının artarak iyice yaygın hale gelmesi,
- Güneydoğu’da ve Doğu Anadolu’da yaşanan terörizm olaylarıdır”.

Türkiye’de bu dönemde iç göçler, kentlerin yapısını tamamıyla değiştirmiş ve serbestleşen ekonominin etkisiyle hızlı bir kentleşme sürecine girilmiştir. 1980 sonrası benimsenen yeni ekonomi anlayışı, diğer bütün ülkelerde olduğu gibi hızlı bir sanayileşme sürecini beraberinde getirmiş; sanayileşmeye paralel olarak da kentleşme süreci başlamıştır. Türkiye’yi diğer ülkelerden bu noktada ayıran en önemli unsur ise kentleşmenin sanayileşmeden hızlı yaşanmasıdır. Yani Türkiye’de sanayileşmeye bağlı kentleşme sürecine girme yerine kentleşmeye bağlı sanayileşme gelişim göstermiştir. Öyle ki Türkiye’deki kentleşmenin gelişimi, günümüz gelişmiş ülkeleri ile karşılaştırdığında iki kat daha hızlı bir kentleşme yaşamıştır (Önder, 2018: 101).

Tablo 5. Şehir ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı

	Toplam Nüfus	Şehir Nüfusu	Şehir Nüfusu Yüzde	Köy Nüfusu	Köy Nüfusu Yüzde
1980	44.736.957	19.645.007	43,91	25.091.950	56,09
1985	50.664.458	26.865.757	53,03	23.798.701	46,97
1990	56.473.035	33.326.351	59,01	23.146.684	40,99
2000	67.803.927	44.006.274	64,90	23.797.653	35,10

Kaynak: TÜİK 2015, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları

1980 yılında %56,09 olan köy nüfusu, 1985 yıllarında yaklaşık olarak yüzde onluk bir düşüş yaşamıştır. 2000 yılı itibari ile bu oran %35,10 oranına gerilemiş buna karşın 1980 yılında %43,91 olan şehir nüfusu ise artık hızla yükselerek 2000 yılında yaklaşık olarak %65'lere ulaşmıştır.

1980’li ve 1990’lı yılların iç göç hareketlerinde ekonomik ve politik krizlerin yanında, terör nedeniyle yaşanan çatışmaların etkisi de önemli bir itici etken olmuştur. 1984 yılında başlayan ve giderek artan bir seviyede meydana gelen terör faaliyetleri, özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde kitlesel göç hareketlerini tetikleyen temel neden olarak belirtilmektedir. Bu bölgede yaşanan güvenlik sorunu nedeniyle insanlar; buldukları yerde hem kişisel, hem aile hem de bir bireyi oldukları yerel toplumun çevre güvenliği olmadığını anladıkları zaman göç etme ihtiyacı duymuşlardır. Özellikle, 1992 sonrasında terör nedeniyle zorunlu köy boşaltma olaylarında büyük artışlar görülmüş; Olağanüstü Hal Bölge Valiliği’nin (OHAL) resmi raporlarında, boşaltılan toplam yerleşim birimi sayısı (köy, mezra) 3.428, göç eden kişi sayısı ise 378.335 olarak belirtilmiştir. Ayrıca, bölgede yaklaşık olarak 2 milyon kişinin yer değiştirdiği (örneğin; 11 bin nüfuslu Lice ilçesinin 10 bini göç etmiş durumdadır), kırsal alanlardan Diyarbakır ve Şanlıurfa başta olmak üzere çevre illere göç edildiği ve oradan da batıdaki Adana, Mersin, Antalya, İstanbul, Bursa gibi kentlere gidildiği tespit edilmiştir (Şen, 2014: 240).

Tablo 6. 1975–2000 Yılları İtibariyle Yerleşim Yerlerine Göre Göç Eden Nüfus

Yerleşim Yeri	1975–1980		1980- 1985		1985–1990		1995–2000	
	Göç Eden Nüfus	Yüzde Pay	Göç Eden Nüfus	Yüzde Pay	Göç Eden Nüfus	Yüzde Pay	Göç Eden Nüfus	Yüzde Pay
Şehirden Şehre Göç	1.752.817	48,90	2.146.110	56,18	3.359.357	62,18	3.867.979	57,80
Köyden Şehre Göç	610.067	17,02	860.438	22,53	969.871	17,95	1.168.285	17,46
Şehirden Köye Göç	692.828	19,33	490.653	12,84	680.527	12,60	1.342.518	20,06
Köyden Köye Göç	528.709	14,75	322.709	8,45	392.935	7,27	313.481	4,68
Toplam	3.584.421	100,00	3.819.910	100,00	5.402.690	100,00	6.692.263	100,00

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları, 1980-2000.

1980 sonrası dönemde şehirden köye dönüşlerin artmasındaki en önemli nedenlerden biri özellikle 1990'lı yıllarda artan terör olayları nedeniyle köylerinden ayrılmak zorunda kalan kişilerin, terörden arındırılan memleketlerine geri dönmek istemeleridir (DPT, 2001: 31-32). 1980'li yılların başı ve 1990'lı yıllar ve sonrasındaki yıllar içinde ise iç göç olgusu ve süreçleri, modernleşme temelindeki toplumsal dönüşümün yeni iletişim teknolojileri ile daha da yoğunlaşması sonucunda toplumsal hareketliliğin her anlamda *iletici* etkilerinin daha da artması ile yeni bir döneme girmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 250). Bu sebeple 1980-2000 yıllarında kırsal nüfusta her ne kadar belirgin bir düşüş yaşanmış olsa da göçler yapısal olarak değişim geçirmiş ve göçlerin yarından fazlası kentten kente göç şeklinde gerçekleşmiştir (Koyuncu, 2015: 44).

Bu dönemde göç edenlerin göç etme nedenlerini belirlemek üzere ilk defa 2000 Genel Nüfus Sayımında göç edenlere göç etme nedenine ilişkin soru sorulmuş ve kişilerin neden göç ettiğine dair bilgi erişiminin önü açılmıştır. 1995-2000 döneminde iller arası göç etmiş olan kişilerin dörtte biri hane halkı fertlerinden birine bağımlı olarak göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Göç etme nedenleri arasında, hane halkı fertlerinden birine bağımlı göç etme nedeninden sonra iş arama/bulma, tayin/atama, eğitim ve evlilik amaçlı göçler, göç olgusunun en önemli nedenlerini oluşturmuştur. Göç edenlerin %25,67'si hane halkı fertlerinden birine bağımlı göç, %20,05'i iş arama/bulma, %13,42'si tayin/atama, %11,56'sı eğitim ve %7,43'ü evlilik gibi nedenlerle başka bir şehre göç ederek ikametlerini değiştirmişlerdir.

Tablo 7. İller Arası Göç Eden Nüfusun Göç Etme Nedenlerine Göre Dağılımı (1995-2000)

Göç Nedenleri	Göç Eden Nüfus			Yüzde Dağılım		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
İş Arama/Bulma	753.333	206.639	959.972	28,06	9,83	20,05
Tayin/Atama	439.040	203.317	642.357	16,35	9,67	13,42
Hanehalkı Fertlerinden Birine Bağımlı Göç	456.775	772.314	1.229.089	17,01	36,72	25,67
Eğitim	339.862	213.648	553.510	12,66	10,16	11,56
Evlilik	21.100	334.612	355.712	0,79	15,91	7,43
Deprem	73.374	73.184	146.558	2,73	3,48	3,06
Güvenlik	20.301	10.898	31.199	0,76	0,52	0,65
Diğer	543.879	264.420	808.299	20,26	12,57	16,88
Bilinmeyen	37.371	24.126	61.497	1,39	1,15	1,28
Toplam	2.685.035	2.103.158	4.788.193	100,00	100,00	100,00

Kaynak: Kocaman, 2008: 54

İller arası göç edenlerin göç etme nedenleri cinsiyet durumuna göre değerlendirmeye tabi tutulduğunda kadınların hane halkı fertlerinden birine bağımlı olma (%36,72) nedeninden sonra, evlilik (%15,91) nedeni ile göç ettikleri görülmektedir. Erkeklerin çoğunluğu ise iş arama/iş bulma (%28,06), tayin/atama (%16,35) ve eğitim (%12,66) nedeniyle göç etmişlerdir.

2.1.5. 2001-2019 Dönemi

Genellikle gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanlardaki arazi dağılımlarındaki dengesizlikler, işsizlikler ve şehir ile kırsal alanlarındaki kazanç farklılıklarının kırdan şehre göçe sebebiyet verdiği; gelişmiş ülkelerde ise bu sebeplere ilaveten insanların daha iyi bir yaşam arayışlarının iç göçlere neden olduğu ileri sürülmektedir (Dökmeci ve Koromaz, 2017: 14). Türkiye’de kişilerin daha iyi bir yaşam koşullarına sahip olmak için göç etme durumunun bu dönemlerde daha belirgin hale geldiğini söylemek mümkündür. 2011 yılı *TÜİK Nüfus ve Konut Araştırmasında* kişilerin göç etme nedenleri, 1995-2000 yılları arasında yapılmış olan araştırma ile kıyaslandığında nedenlerin yüzdeler oranlarında bir değişimin olduğu gözlemlenmiştir. Tablo 8’ de görüldüğü üzere göç etme nedenini eğitim olarak belirtenlerin oranı %22,6 olduğu ve önceki araştırmaya göre yaklaşık olarak %10’luk bir artışın yaşandığı; göç etme nedenini iş arama-bulmak olarak belirtenlerin ise yaklaşık olarak %12’lere gerilediği görülmektedir. Özellikle iş arama ya da bulma nedeni ile göç edenlerinin sayısındaki azalmanın artık insanların kentten kente göç etme nedeninin ekonomik nedenlerle olmadığını, eğitim amaçlı göç edenlerin ise oranında yaşanan artışın kişilerin daha iyi eğitim alma arayışında olduğunun göstergesidir. Tabloda bir diğer dikkat edilmesi gereken husus ise göç edenlerin sayısında bir önceki araştırmadaki kişi sayısına kıyasen yarı yarıya azaldığıdır. Bunun en önemli nedeni ise 2000’li yıllarda yaşanan iki büyük ekonomik krizin göçler üzerinde yaratmış olduğu etkidir.

Tablo 8. İller Arası Göç Eden Nüfusun Göç Etme Nedenlerine Göre Dağılımı (2011)

Göç Etme Nedeni	Göç Eden Nüfus	Göç Eden Nüfus Oranı
Toplam	2 207 844	100,0
İş aramak/Bulmak	268 400	12,2
Tayin/İş değişikliği	295 906	13,4
Eğitim	498 137	22,6
Evlilik/Boşanma	166 284	7,5
Sağlık	22 649	1,0
Hanedeki fertlerden birine bağımlı göç	916 761	41,5
Diğer	39 115	1,8
Bilinmeyen	593	0,03

İller arasındaki bir yıllık göç kapsamıştır.

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Konut Araştırması, 2011

Türkiye’de ilk kuşakların göç nedenleri ile en son kuşakların göç nedenlerinde zaman içinde ekonomik nedenlerden sosyal nedenlere doğru bir geçiş meydana gelmiştir. Nitekim ilk göç edenlerin nedenleri, genel olarak iş arama ya da çalışmak amacı ile göç etmek iken; sonraki göç edenlerin nedenleri; sağlık, eğitim gibi sosyal etkenlerin yanı sıra köyde değil, kentte yaşıyor olma algısıdır. Yani son kuşak, sosyal statü olarak kentli olmak ve kentte yaşamak olgusu gibi faktörler eşliğinde daha iyi yaşama ulaşmak amacı ile göç etmektedirler (Başel, 2003: 248, Adıgüzel, 2019: 50).

Göç edenlerin sayısında her ne kadar azalma yaşanmışsa da Türkiye’de nüfus hareketliliği sürekliliğini koruyan bir olgudur. Ancak; bu hareketlilik artık köylerden kente değil, kentlerden kentlere şeklinde kendini göstermektedir ve toplam nüfus içindeki köy nüfusu yok denilecek seviyelere kadar günümüzde gerilemiştir.

Tablo 9. Şehir ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı

	Toplam Nüfus	Şehir Nüfusu	Şehir Nüfusu Yüzde	Köy Nüfusu	Köy Nüfusu Yüzde
2008	71 517 100	53 611 723	75,0	17 905 377	25,0
2009	72 561 312	54 807 219	75,5	17 754 093	24,5
2010	73 722 988	56 222 356	76,3	17 500 632	23,7
2011	74 724 269	57 385 706	76,8	17 338 563	23,2
2012	75 627 384	58 448 431	77,3	17 178 953	22,7
2013¹	76 667 864	70 034 413	91,3	6 633 451	8,7
2014	77 695 904	71 286 182	91,8	6 409 722	8,2
2015	78 741 053	72 523 134	92,1	6 217 919	7,9
2016	79 814 871	73 671 748	92,3	6 143 123	7,7
2017	80 810 525	74 761 132	92,5	6 049 393	7,5
2018	82 003 882	75 666 497	92,3	6 337 385	7,7
2019	83 154 997	77 151 280	92,8	6 003 717	7,2

Kaynak:TÜİK 2015, 1927-2000 Genel Nüfus Sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları

¹ Bir önceki yıla göre "il ve ilçe merkezleri" ile "belde ve köyler" nüfuslarındaki büyük farklılıkların ana nedeni, 6360 sayılı Yasa uyarınca yapılan idari bölünüş değişiklikleridir.

Daha önce beşer yıllık aralar ile yapılan nüfus sayımı, 2008 ile Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine geçilmesiyle her yıl yapılmaya başlamıştır. Tablo 9'a göre Türkiye'de kentsel nüfus oranı 2019 yılında %92,8'e köy nüfus oranı ise %7,2'ye gerilemiştir.

Türkiye' de kırdan kente ya da kentten kente göçün yapısı, geri kalmış bölgelerden daha gelişmiş ve sanayileşmiş batı illerine doğru olmuştur. Halen devam eden bu eğilim, kıyı kentlerinde gelişen turizm sektörüne yönelen iş gücü göçü ile çeşitlenmiştir. Aynı şekilde Orta ve Güney Anadolu' da gelişmekte olan kentler de, geri kalmış Doğu ve Güney Doğu için çekim merkezi konumuna gelmiştir. Göçlerin başlangıç dönemini oluşturan 1950-1955 dönemlerinde dağınık bir şekilde gerçekleşen göçler, giderek daha seçici bir nitelik kazanmış ve çeşitli yöreler yerine belirli merkezlerde yoğunlaşmaya başlamıştır (Öztürk, 2006: 90).

Tablo 10. Türkiye'de En Fazla Net Göç Alan İller, 1980-2000

İLLER	1980	1985	1990	2000
Kocaeli	10,6	6,3	10,3	0,02
İstanbul	7,1	5,6	10,2	4,6
Antalya	2,6	3,2	8,0	6,4
Mersin	5,6	5,4	6,6	1,2
İzmir	7,1	3,9	6,2	3,9
Bursa	5,8	3,9	6,0	4,5
Muğla	0,4	0,7	5,6	7
Tekirdağ	1,6	0,9	4,6	9,7
Aydın	1,6	1,4	2,6	2,6
Ankara	2,0	1,3	2,4	2,6

Kaynak: Çelik, 2007: 98

Türkiye'de 1990 yılına göre sıralanmış göç alan kentlerin tamamına yakını, ülkenin batısında ve denize kıyıları olan illerdir.

1980 ve 1985 yılları arasında göçler, belli başlı kentler olan; İstanbul, Kocaeli, İzmir, Bursa ve Mersin illerinde yoğunlaşmış iken; 2000'li yılların sonuna doğru bu illere Antalya, Muğla, Yalova ve Tekirdağ illeri de eklenmiş ve bu iller göç edenler için yeni çekim merkezleri haline gelmiştir.

Tablo 11. Türkiye'de En Fazla Net Göç Alan İller 2008-2019

	2008	2013	2016	2019
Bayburt	-25,48	1,46	121,52	14,83
Antalya	19,68	11,43	2,62	12,68
Tekirdağ	33,19	15,71	25,24	10,29
Ankara	6,74	6,53	3,23	10,21
Eskişehir	13,25	6,98	12,99	8,16
Kocaeli	15,56	9,84	13,82	8,9
İstanbul	2,1	4,69	-4,81	7,79
Muğla	13,93	5,27	8,21	6,92
Yalova	52,58	22,33	9,7	6,32
Bursa	14,29	5,04	7,14	5,66

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Göç

2019 yılına göre sıralanmış en fazla göç alan illerin sıralamasının değiştiğini özellikle İstanbul'un gerilere düştüğü, bunun yanı sıra Mersin, İzmir, Aydın illerinin ilk on sıralamada yer almadığı (Tablo 11) görülmektedir. Ayrıca 2015-2018 yılları arasında İstanbul'un net göç hızının negatife düştüğü

bilinmekle beraber 2019 yılı ile tekrar göç almaya başladığı (Tablo 11) görülmektedir.

Tablo 12. Türkiye' de En Fazla Net Göç Veren İller 1980-2000

İLLER	1980	1985	1990	2000
Kars	-11,9	-8,2	-17,8	-6,1
Tunceli	-9,8	-13,5	-16,6	-3,6
Siirt	-2,9	-4,3	-15,1	-7,5
Gümüşhane	-9,0	-5,7	-14,6	-7,5
Bayburt	-	-	-14,2	-5,9
Erzurum	-6,8	-6,6	-12,0	-5,5
Sivas	-7,8	-5,7	-11,2	-5,1
Muş	-6,9	-5,2	-10,6	-6,0
Artvin	-6,3	-5,3	-10,3	-6,3
Ağrı	-8,4	-5,6	-10,0	-5,6

Kaynak: Çelik, 2007: 101

1980-2000 yılları arasında göç veren illerin tamamına yakını ülkenin doğusunda yer alan iller olma özelliğine sahiptir. Bu durum ise Türkiye'de iller arası göçlerin doğudan batıya doğru olduğunu göstermektedir.

Tablo 13. Türkiye' de En Fazla Net Göç Veren İller, 2008-2019

İller	2008	2013	2016	2019
Çankırı	6,08	28,15	1,54	-101,31
Gümüşhane	1,58	39,78	49,67	-55,08
Ordu	-5,18	-21,02	21,23	-27,79
Rize	-1,79	3	-1,8	-21,87
Ağrı	-28,26	-24,64	-29,98	-21,8
Kırıkkale	-18,6	-9,89	5,32	-20,69
Hakkari	3,18	-8,34	-37,09	-20,5
Sivas	-18,15	-6,22	-5,46	-19,92
Tunceli	9,22	33,88	-26,52	-19,44
Ardahan	-24,7	-22,88	-17,3	-18,97

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Göç

2019 yılına göre sıralanmış en fazla göç veren illerin sıralamasında, önceki yıllarda ilk sırada net göç hızı pozitif olan Çankırı ilinin en fazla göç veren il olma özelliğini taşıdığı görülmektedir. Ayrıca geçmişte en fazla göç veren iller arasında yer alan Gümüşhane ilinin, 2016-2017-2018 yıllarında göç alan il olduğu; ancak 2019 yılı itibari ile tekrar göç vermeye başladığını söylemek mümkündür. Türkiye'nin son yıllara kadar iç göçe ilişkin tarihsel sürecinde göçlerin yönünün pek değişmediğini göç veren illerin genelde sıralamaları değişse de illerin aynı olduğunu; ancak son yıllarda bu illerden bazılarının artık göç almaya başladıklarını söylemek mümkündür. İslamoğlu, vd., (2013) göre 1950'li yıllarda başlayan köyden kente göç süreci ile köylerdeki nüfus, fazlalığının önemli bir kısmını başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlere göç vermiştir. Kentlere doğru yaşanan göçün yıldan yıla artışı, kentlerin mekânsal ve sosyo-ekonomik açıdan kaldıramayacağı bir nüfus birikimine yol açmıştır. Bu durum gecekondulaşma gibi çarpık kentleşme ile kentsel dokuyu bozarken, kırsal kökenli kentsel sorunların da giderek artmasına neden olmuştur. Ekonomik olarak göçten beklenen faydanın sağlanamaması başta olmak üzere kentlerde suç oranlarının, işsiz bireylerin, kültürel uyumsuzlukların, madde bağımlılığının, aile parçalanmalarının artmasına neden olan ve bunun yanı sıra yabancılaşma ve dışlanma sonucunu doğuran

göç, göçmenleri kentsel bölgelerden uzaklaştırma eğilimine sokmaya başlamıştır. Bu eğilim sonucunda ise geçmişte kırsaldan kente ya da kentten kente kendisini gösteren iç göç bugün yerini, tersine iç göç kavramı olarak nitelendirilen olguya bırakmıştır². Yani yönü bakımından doğudan batıya göç eden kişiler ile ve yahut niteliği bakımından kırsaldan kentlere ya da küçük kentlerden büyük kentlere göç eden kişiler bir zamanlar geride bıraktıkları yerlere geriye dönmeye başlamışlardır (2013: 79).

2.2. Türkiye’de İç Göçlerin Sonuçları

Göçün geleneksel açıklamaları, daha öncede bahsettiğimiz gibi kaynak bölgede iticiliğe ve göç edilecek alanlarda çekiciliğe neden olan faktörler üzerine kuruludur. Literatürde “itici ve çekici güçler yaklaşımı” çerçevesinde incelenen bu faktörlerden “itici güçler” başlıca, işsizlik, düşük gelir, siyasi vs. iken; “çekici güçler” arasında yüksek gelir, daha iyi yaşam ve eğitim, sağlık, istihdam vs. fırsatları yer almaktadır (Çelik, 2006: 150). Ancak göç ile bir yerdeki nüfusun aktif kesiminin gitmesi daha az girişimci, daha az dinamik kesimin geride kalmasına; bu ise net göç veren yerlerin gelişme hızlarını olumsuz etkilenmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Kişinin yer değiştirmesi, onun sadece bir üretim faktörü değil, aynı zamanda da bir tüketici olduğu göz önüne alınırsa, göç veren yörelerin pazar olarak görece avantajlarını kaybetmelerine bunun da gelişmeyi bir başka yönlü etkilemesi sonucunu doğurmaktadır. Göç veren yerler var olan kaynaklarını göçle kaybederken, göç alan yerler bu kaynaklara sahip olmaktadır. Öte yandan, kırsal nüfusun kente gelmesi ve emeğini arz etmesi ve hatta iş bulması, onun kente uyumu için yeterli olmamaktadır. Kültürel bir değişim geçirmesi, kentli yaşam kalıplarını benimsemesi, kentin fırsatlarını değerlendirilebilmesi gerekmektedir. Bu ise kısa sürede gerçekleşen bir olgu olmayıp, birkaç nesil içinde gerçekleşen bir olgudur (Öztürk ve Altuntepe, 2008: 1599).

Nitekim göç ister bireysel, ister kitlesel olarak yapılsın, ister geri dönmek ya da belirli bir süre sonra geriye dönme amacıyla yapılsın, ister uzak ister yakın mesafeli bir fiziki mekan değişikliği olsun; her durumda asıl önemli olan husus göç olgusunun öncesinde, göç sürecinde ve sonrasında ortaya çıkan çeşitli sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal sonuçlar doğurması, bu sonuçların ise her toplumda, her kentte, kentin ve toplumun kendi özel yapısı ve sosyal bileşenlerinin farklılığı sonucu özelleştirdir (Başel, 2006: 288).

Bu bağlamda göçler sonucunda göç alan ve de göç veren yerler açısından her zaman olumlu sonuçlar değil, hatta kötü yönetilen göçler sonucunda birçok olumsuz etkilerin ortaya çıkması söz konusudur. Ülkemizde ise yaşanan nüfus hareketliliğinin birçok sonucu olsa da beraberinde getirdiği sonuçları “göç alan yerler” “göç veren yerler”, ve “göç edenler” bakımından aşağıdaki şekilde tasnif etmek mümkündür (Öztürk ve Altuntepe, 2008: 1600):

- Büyük kentlerde meydana gelen hızlı ve çarpık kentleşme,

² Bu bölüm Türkiye’de Tersine İç Göç başlığı altında detaylı olarak açıklanacaktır.

- Kentlerin göçle gelen insanlara yetecek konut miktarını karşılayamamasından kaynaklanan konut sorunu ve gecekondulaşma,
- Kentlere gelen insanların geldikleri kentin iş gücü piyasasına ve istihdam yapısına olan etkileri,
- Kişilerin geldikleri kentlere ekonomik ve sosyal açıdan uyum sağlamamaları sonucunda oluşan kentlileşme sorunu,
- İnsanların kente zihinsel olarak ne derece uyum sağladıklarının bir göstergesi olan sosyal yapı değişimleridir.

2.2.1. Hızlı ve Çarpık Kentleşme Sorunu

Kent; tarımsal olmayan üretimin egemen olduğu, hem tarımsal hem de tarım dışı üretimin dağıtım ve denetim işlerinin toplandığı, örgütlenme, bütünleşme, ayrı cinstenlik derecelerinin yüksek düzeyde bulunduğu yoğun bir nüfus odağıdır. Kentleşme ise sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak, kent sayısının artması ve bugün ki kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumun yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölümü, uzmanlaşma yaratan, insan davranışları ve ilişkilerinde şehirlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir (Es, 2007: 86,87).

18. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren gelişmiş toplumlarda başlayan kapitalistleşme ve sanayileşme olgusuna bağlı olarak kırsal alanlardan iş bulmak ve çalışmak için fabrikaların olduğu kent merkezlerine yoğun göçler ve bu göçlerin oluşturduğu yoğun nüfus kentleşmeye yol açmıştır. Türkiye’de ise bu toplumsal sürecin batılı toplumlardan yüzyıl sonra, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başladığı görülmektedir. Bir ülke sınırları içerisinde gerçekleşen uzun süreli yer değiştirmeler olarak tanımlanabilecek iç göçler, üretimde ihtiyaç duyulan iş gücünü ve sermayeyi bir araya getirmesi nedeniyle kalkınması, nüfusun şehirlerde toplanmasını sağlaması nedeniyle de kentleşme açısından gereklidir. Diğer bir deyişle iç göçlerin, geç modernleşme süreçlerine girmiş toplumların, tarım toplumundan sanayi toplumuna ve sanayi toplumundan da bilgi toplumuna geçişte önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Bu yönüyle sağlık ve düzenli iç göç iyi yönetildiğinde gelişmenin önemli bir dinamiği olabilir(Dücan, 2016: 169).

Ancak Türkiye’de kentleşme; gelişmeyi yeterli ölçüde sağlayan bir süreç olarak gelişmemiş, bu nedenle göçle kente gelen insanlar; kentleri, kültürel, ekonomik, politik yönden zorlamakta; böylece sorunlu kentler ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Es ve Ateş, 2004: 217). Ayrıca Türkiye’deki kentleşme sanayileşme ile yakın ilişkin içinde olmasına rağmen; sanayileşme ile orantılı bir biçimde olmadığı ve sanayileşmenin doğurduğu ihtiyaçları uygun olmadığı içindir ki sağlıksız ve düzensiz bir şekilde olmaktadır. Bunun sonucu olarak Türkiye’de birkaç merkez diğer bütün kent ve bölgelerden daha fazla büyümüştür. Bu birkaç merkezin ani olarak ve dengesiz büyümesi, hizmetlerin yetersizliğine ve kentsel organizasyonların yeterli ve zamanında kurulmaması gibi meselelere sebep olmuştur. Hızlı şehirleşme, şehirde mesken bunalımı, gecekondulaşma, suç ve suçluların artması gibi problemleri de beraberinde getirmiştir (Görmez, 1991: 6).

Hızlı kentleşmeye paralel olarak ortaya çıkan konut ihtiyacı ise beraberinde çarpık kentleşmeyi getirmiştir. Hem hızlı kentleşme hem de çarpık kentleşme sonucunda ise aşırı büyümeye bağlı ulaşım güçlüğü, transit yollarda gürültü kirliliği, trafik sıkışıklığı, insanların yaşadığı vakit kaybı; kontrolsüz yapılanma nedeniyle yeşil alanların tahrip edilmesi; aşırı kentleşme sonucu yeterli konut yaratılamaması ya da yaratılsa dahi sağlıksız ve kent planlamasına uygun yapılamaması yani gecekondular sorunu; çöp sorunu, temiz suya erişim sorunu gibi sorunlar kentlerde kaçınılmaz hale gelmiştir (Başel, 2006: 295).

2.2.2. Konut Sorunu: Gecekondulaşma

Gecekondular, bir takım kişilerin genellikle kendilerinin olmayan topraklar üzerinde kısa zamanda; izinsiz, imar mevzuatına aykırı ve sağlık koşullarından yoksun olarak yaptıkları mesken şeklinde tanımlanmakta ve buna kendi toprakları üzerinde yapılan ve benzer özellikler gösteren barınaklarda dahildir. Gece kondular, ne şehir ne de köy denilebilen yerleşim alanlarıdır (Görmez, 1991: 66,24).

Gecekondular genellikle kentlerin kenarlarında alelâcele inşa edilmiş kulübelerin bir yığıdır ve gecekondular semtleri; hızlı iktisâdi kalkınma ve sanayileşmenin, tarımdaki değişmelerin ve mesken kıtlığının bir yan ürünüdür (Karpaz, 2003: 44). Ayrıca mesken kıtlığı ile arsa fiyatlarının aşırı derecede ve sürekli bir yükselme içinde oluşu, gittikçe büyüyen kitleleri bir yandan konut ihtiyacı içinde bırakmış, diğer yandan da konut talebinin yapısını etkileyerek konut pazarında yalnız varlıkların alıcı durumunda kalmasına yol açmıştır. Arsa spekülâtörlerinin tatlı kar peşinde koşmaları, arsa fiyatlarının baş döndürücü bir hızla yükselmesine yol açmış; konut yapacak ucuz bir arsa bulamayan insanların da, ya kamu arazisine ya da özel şahısların arazisine evini yapmalarına neden olmuştur (Es ve Ateş, 2004: 221).

Gecekondular sorunu, ülkemizde II. Dünya Savaşı sonlarına doğru yani 1945-1950'ler arasında yaşanan siyasal ve ekonomik gelişmelere koşut olarak ortaya çıkmış bir olgudur. O günden bugüne normal bir değişme ya da gelişme olarak değerlendirilmeyen ve her zaman bir "sorun" olarak nitelendirilen gecekondular oluşumunun temelinde göç hareketi yatmaktadır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun köy ya da aşiret alanlarından, kasaba ve kentlerinden, İç Anadolu ve Karadeniz bölgesinin kırsal alanlarından Batı'daki gelişmiş sanayi kentlerine (İstanbul, Bursa, Zonguldak vb.) göç eden insanlar gecekondular yapımını hızlandırmışlardır. Bu nedenle, 1950 döneminden sonra hızlı bir biçimde gelişen gecekondular yerleşimleri, 1953 yılında sayısal olarak 80 bine ulaşmıştır (Çakır, 2011: 213). Yapılan araştırmalar kamu toprağı üzerine yapılan gecekonduların toplam yapı içinde yaklaşık %70'lik bir paya sahip olduğunu göstermektedir (Es ve Ateş, 2004: 221). Ülkemizde gecekondular sayısı gün geçtikçe artmıştır. Şöyle ki, 1940'ların sonuna doğru, büyük kentlerde 23-30 bin gecekondular bulunurken, bu sayı 1960'ta 240 bine, 1983'te ise 1,5 milyona yükselmiştir. 1990 yılı itibarıyla, Türkiye'de 1 milyon 750 bin gecekondular bulunduğu tahmin edilmektedir (Özdemir, 2012: 11).

Tablo 14. Türkiye’de Yıllara Göre Gecekondu ve Gecekondu Nüfus Sayıları

Yıllar	Gecekondu Sayısı	Gecekondu Nüfus	Kentsel Nüfustaki Payı (%)
1955	50.000	250.000	4.7
1960	240.000	1.200.000	16.4
1965	430.000	2.150.000	22.9
1970	600.000	3.000.000	23,6
1980	1.150.000	5.750.000	26.1
1990	1.750.000	8.750.000	33.9
1995	2.000.000	10.000.000	35.0
2002	2.200.000	11.000.000	27.0
2011*	4.000.000	20.000.000	40.0

Kaynak: Şen, 2014: 247

Türkiye’nin çözülemeyen büyük bir sorunu haline gelen gecekondulaşma bazı sorunları da oluşturmaktadır. Bu sorunlar; “ekonomik ve kentleşmeyle ilgili sorunlar” ve “sosyo-kültürel sorunlar” olmak üzere iki ana başlık altında toplanabilir. Gecekondulaşmanın ekonomik anlamda meydana getirdiği sorunların ilki kırdan kente göç eden insanların, kentte iş bulma konusunda çektikleri güçlükler; ikincisi ise bu gecekonduların yıkımında karşılanan güçlükler ve yıkımlardan doğan ekonomik kayıplardır. Kente iş bulmak amacıyla gelen; ancak iş bulma konusunda güçlüklerle karşılaşan insanlar öncelikle kente geldiklerinde konut olarak gecekondu bölgelerine yerleşmektedirler. Bu insanların vasıfları düşük olduğundan modern sanayide değil, daha çok geleneksel sanatlarda, küçük sanatlarda ve enformel işlerde çalışmaya başladıkları görülmekte; işsiz kalanların kente uyumu gecikmekte ve bu insanların gayri meşru yollardan para kazanma yolları artmaktadır. Gecekondulaşmanın meydana getirdiği bir diğer sorun da bunların yıkılması sonucu milli ekonomi açısından uğranılan zarardır. Ayrıca bu durum ekonomik olduğu kadar sosyal bir takım problemlere de neden olmaktadır. Gecekonduların imar mevzuatına aykırı yapılması dolayısıyla kentin görünümü açısından da olumsuz bir manzara arz etmektedir. Kentlerin etrafını yeşil bir kuşak yerine bu gecekondu sarmıştır. Bu bölgelerde yaşayan nüfus, kent nüfusunun içinde önemli bir siyasi güç haline gelmesine neden olmuştur. Ortaya çıkan uyumsuzlukla kentlileşememe sorunları bu sebepten dolayı daha büyük boyutlara ulaşmıştır (Es ve Ateş, 2004: 222).

2.2.3. Kentlileşme Sorunu: “Kentlileşememe”

Kentlileşme, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir birikim süreci olup, bu süreçte kırdan kente göç eden bireyler kente özgü işlerde çalışmakta, kente özgü davranışları benimsemekte ve kentin sunduğu olanakları kullanmaya başlamakta ve kentlileşmektedirler. Kentlileşme ayrıca kente göç eden nüfusun yeni koşullara uygun ilişkiler biçimi geliştirerek kentin bir ögesi olma, kente uyum sağlama ve kentle bütünleşme süreci olarak da tanımlanmaktadır. Kentlileşme ile ilgili mekân ögesine vurgu yapan bu tanımla kentlileşme sürecinin sosyal ve kültürel özelliklerini de kapsamaktadır. Bu bağlamda sosyo-kültürel özellikleri temel olarak kentlileşme olgusu; kente göç edenlerin ve kentte yaşayanların, kent toplumunun değer-norm sistemini, kentli insanın düşünme, davranış

biçimlerini ve giderek yaşama biçimini benimsemesi şeklinde tanımlanmaktadır (Es, 2007: 87). Yani kentlileşmenin iki boyutu bulunmakta olup ilki kişinin geçimini tamamen kentte ya da kente özgü işlerde sağlamasıyla ekonomik bakımdan kentlileşme; ikincisi ise kır kökenli insanların çeşitli konularda kente özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal ve manevi değer yargılarını benimsemesiyle oluşan sosyal bakımdan kentlileşmedir (Öztürk ve Altuntepe, 2008: 1604). Ancak; özellikle büyük kentlerin devamlı göç alması nedeniyle kentte yaşayan insanlarda tam bir kentlileşme olamamakta, kent ve nüfusun birleşmesi zorlaşmakta, genellikle kente göç eden ailelerin ikinci hatta üçüncü kuşağında kentlileşmenin yaşandığını söylemek mümkündür (Şen, 2014: 249).

Kentlere daha iyi yaşam koşullarına erişmek için kentlerde ne tam köylü ne de tam kentli olabilen göç edenler, anomi ve yabancılaşma olasılığı ile karşı karşıya kalmakta ve eğer kentin yaşam şekline yabancı kalırsa köylü kimliğini sadece kente taşımış olmaktan öteye gidememektedir (Başel, 2003: 61). Buna göre, göç edenler, terk ettikleri yerdeki hayat tarzları ve davranış kalıplarını değiştirmemektedirler. Daha da önemlisi, kendilerini yeni kente "yabancı" olarak görebilmektedirler. Bundan dolayı da, kentin yaşam tarzına ve davranış kalıplarına uymak için bir çaba sarf edilmemektedir. Böyle bir durum sonucunda özellikle "hemşehri dernekleri" kanalıyla kentlerde hemşehri içi dayanışma ile yabancılaşmanın önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Böylece, kenti "hemşehri ağları" ile tanıma söz konusu olabilmektedir. Bu anlamda, kentlileşme, bir uyum ve bütünleşme süreci olarak da ifade edilmektedir. Hangi gerekçe ile kente göç edilirse edilsin, bütünleşmenin orta ve uzun vadede sağlanma eğiliminde olduğuna işaret etmektedir (Taşçı, 2009: 195).

2.2.4. İş Gücü Piyasasına Etkileri ve İstihdam Sorunları

Göçlerin iş gücü piyasasına ve istihdama olan olumsuz etkileri, hem göç edilen yere, hem göç eden kişiye hem de göç edilen bölgeye göre farklı şekillerde kendisini göstermiştir. İş gücü piyasasına etkileri bakımından iş göçler Türkiye'de üç farklı döneme ayrılmaktadır. Bunlar:

İç göçlerle birlikte işçileşme sürecine giren Türkiye'nin işçileşme sürecinin başlangıç döneminde, ancak hiçte kısa sürmeyen bir zaman diliminde, "köylülükten hızlı uzaklaşma fakat yavaş işçileşme" diye adlandırılabilir bir süreç yaşanmıştır. Bu sürecin en önemli özelliği kırla bağlarını sıkı sıkıya koruyan aile üyelerinin bir kısmının orada yaşamaya devam ettiği, yılın birkaç (belki de birçok) ayının orada geçirildiği, oradan elde edilen aynı ya da nakdi gelirin aile bütçesinde önemini koruduğu bunun yanı sıra da çoğunlukla kentte enformel/marjinal sektörde geçici işler bulan, zaman zaman da sanayi sektörüne eklenip işçiliğe tam bir geçiş yapmaya çalışan bir işçi kitlesi ortaya çıkmıştır (İçduygu, vd., 1998: 225).

1940'ların ikinci yarısından 1960'lara kadar uzanan dönemde tek bir işgücü piyasasının olması nedeniyle bu dönemde göç edenler doğrudan piyasaya

entegre olurken, 1960 ve 1980 arası dönemde işgücü piyasasında çifte pazar oluşmuştur. Bu dönem, gecekondulaşmanın arttığı ve kentlerdeki istihdam olanaklarının yeni göç edenleri istihdam edemeyeceği bir dönem olmuş, bu durum ise marjinal ve enformel sektörlerin kurumsallaşmasını sağlamıştır. Türkiye’de yaşanan hızlı kentleşme olgusunun sanayileşme ile paralel bir hızda olmaması kırdan kente göç eden kitlelerin bir yandan “enformel/marjinal sektör”de yoğunlaşmasını getirirken diğer yandan da sendikalaşarak örgütlenmiş ya da bu çerçevede örgütlenebilecek olan sanayi ya da hizmet sektörlerindeki iş gücü ile iş gücü piyasasında sürekli rekabet içinde olan, emeğini görece olarak ucuza satan yoğun bir nüfusun kentlerde birikmesine neden olmuştur (İçduygu, vd., 1998: 234-235). 1980’li yıllardan günümüze kadar olan dönemde ise iş gücü piyasası gittikçe parçalanmaya başlamış, kır-kent göçünün yanı sıra kentten kente göçün artmasıyla vasıf seviyesi ve göç etme oranı arasında doğrusal bir ilişki oluşmuştur. Yeni göç edenler, ilk dönemlerdeki göç edenlerden daha nitelikli ve pazarlık gücüne de sahip olduklarından doğrudan birincil piyasaya yönelmişlerdir. Bu durum, göç edenleri, yerleşik çalışanlar üzerinde yedek iş gücü deposu olarak bir baskı unsuru haline getirmiştir (Öztürk ve Altuntepe, 2008: 1603).

Diğer yandan göçün önemli nedenlerinden biri olan işsizlik sorunu, göç olayından sonra da önemli bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Göç öncesinde tarım sektöründe kendi hesabına ya da ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kişilerin, göç ile birlikte vardıkları yerlerde işsiz kaldıkları görülmekte ve açık işsiz haline gelmektedirler (Taşçı, 2009: 192). Göç, kente göçmüş çekirdek ailenin sadece erkeklerini değil, diğer bireylerinin de çalışma hayatına girmelerine sebep olmuştur. Göç, yüksek oranlı işsizlik, artan yoksullaşma ve gelir dağılımı adaletsizliği ve eğitimin maddi getirilerinin iyice azalmasına, çocuk emeğinin yaygınlaşmasına neden olmaktadır (Öztürk, 2006:109). Tüm bu faktörler ise işsizlik endişesiyle birlikte hayatı devam ettirme zorunluluğu içinde olan bireylerin, eğer sosyal koruyucu tedbirler yetersiz olsa da her türlü kötü şartlarda çalışmayı kabul etmek zorunda kalmalarına; bu durum ise kayıt dışı istihdamın yaygınlaşmasına sebebiyet vermektedir (Başel, 2006: 314).

Nitekim en büyük problemi iş üzerine olan göç eden nüfusun eğitim düzeyinin düşük olması, sahip oldukları bilgi birikiminin tarımsal yapıya uygun olması ve bunları kent ortamında kullanmalarına imkân bulamamaları nedeniyle kentlerde vasıfsız işçi durumuna düşmüşlerdir. Kentlerde ise vasıfsız işçiye ihtiyaç az olduğundan bu kimselerin ekonomik olarak yaşamaları oldukça zorlaşmıştır. Ayrıca kırsal alanda ekonomiye büyük katkı sağlayan ücretsiz aile işçisi olan kadınlar ise hem ataerkil aile yapısından hem de zaten vasıfsız olmaları nedeniyle eve kapanarak çalışma yaşamından çekilmişlerdir (Kaştan, 2016: 699).

Göç veren yerlerde ise göç olgusu; iş gücü kaybına neden olarak göç veren bölgelerde pazarın daralmasına, mevcut yatırımların atıl kalmasına ve nitelikli iş gücü ve girişimciler gibi gelişmenin motoru olan dinamik üretim

faktörlerinin yitirilmesine ve dolayısıyla göç veren bölgelerin kalkınmasının önlenmesine neden olmuştur (Başel, 2003: 73).

2.2.5. Sosyal Yapı Değişimleri

Kentlere göç edenler şehrin mevcut kültürüne ve hayat tarzına, iktisâdi ve kültürel yapısına uzun zaman uyum sağlayamamaktadırlar. İktisâdi açıdan uyum süreci zaman içinde mümkün olsa dahi bu bile sosyo-kültürel açıdan uyumu sağlamaya yetmemektedir. Kentlere göç edenler kentlerde eski geleneksel kültürlerini devam ettirememektedirler. Eski ile yeni kültür arasında bocalayan bu kişiler, ya yeni bir kültürel yapı oluşturmakta ya da bu süreçte kültürel kimliksizlik, kültürel yabancılaşma olguları içinde kendilerini bulmaktadırlar. Bu sonuçlar ise kentlerde çeşitli davranış bozukluklarını ortaya çıkarmakta ve suçluluk oranlarını, fuhuşları ya da intihar artışlarına neden olmaktadır (Görmez, 1991: 8)

Göçlerin sosyal yapılar üzerinde yaratmış olduğu bir diğer etki ise aile yapısı ve akrabalık ilişkileri üzerinedir. Kentlere göç edenler genellikle genç erkekler olmaktadır. Geçmişte kentlere iş bulmak için gelen gençler daha sonrasında eş ve çocuklarını da eski ailelerinden ayırarak getirmişlerdir. Bu ise köylerde var olan geniş ailelerin şehirlerde dağılmasına neden olmuştur. Göçle birlikte ailenin ekonomik birlik olmaktan çıkması, gençlerin evlilik sonrası aile ile birlikte yaşamaması, ücretli işlerde çalışmaya başlaması, ailede çocuk sayısının azalması gibi eylemler Türkiye’de geniş aileden çekirdek aileye dönüşü zorlamıştır. Diğer yandan göç edenlerin akraba üyelerinden uzak olması köyle ilişkilerini asgarî düzeye indirmiş ve akrabalık sorumluluklarında değişimlere neden olmuştur. Geleneksel kesimdeki yardımlaşma müesseseleri, kente göç ile birlikte ya kaybolmuş ya da daha çok formal müesseseler aracılığı ile yürütülmeye başlanmıştır. Buna göre köyden kente göç etmiş kişilerde yardımlaşma; daha çok köydekine benzer bir biçimde geleneksel şekilde olmakla birlikte, şehirde kalış süresi uzadıkça yardımlaşma daha çok formal müesseseler vasıtasıyla gerçekleştirilmeye başlamıştır (Görmez, 1991: 33-35).

Göçler sonucu kırsaldaki yoksul nüfusun kentlere beraberinde yoksulluğu da getirmesiyle ve bu nüfusun kentlerde marjinal işlerde, kayıt dışı işlerde, ucuz işlerde çalışmaya başlamasıyla kentlerde kentsel yoksulluk baş göstermeye başlamıştır. Türkiye’de 1950’li yıllara kadar, kentsel ve toplumsal yapı hemen hemen türdeş özellikler gösterirken; 1950’lerden sonra 1980’lere kadar ölçsüz bir kentleşme yaşanmış ve kentin “onulmaz yoksulları” gecekonducular sahneye çıkmıştır. Bu kişiler çoğunlukla tutunamayanlar sınıfında kalmışlardır. 1980 yılı sonrası ise “nöbetleşe yoksulluk” baş göstermeye başlamıştır. İlk gecekonducular bir biçimde bir yolunu bulup kurtulanlar olmuştur; ancak nöbeti ise yeni gelenlere ya da bir türlü kentte tutunamayanlara devretmişlerdir (Es, 2007: 25). Bu sebeple yaşanan bu göçler sonucu yoksulluk olgusu, kentlerin adeta bir parçası haline gelmesine hatta gecekonducularla birlikte anılan bir kültür haline gelmesine neden olmuştur.

2.3. Türkiye’de İç Göçleri Önlemeye Yönelik Uygulanan Politikalar

Doğal ve toplumsal kaynakların mekân üzerinde dağılımı, mutlak anlamda eşitlik arz etmediğinden, gelişme de mutlak anlamda dengeli bir süreçten geçmemektedir. Diğer bir deyişle, ekonomik ve sosyal gelişme; yeryüzünde zaman ve mekân bakımından farklılık göstermektedir. Ülkeler arasında gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş gibi tanımlamalarla nitelenen gelişmişlik farklılıkları, ülkelerin farklı yörelerinde de ortaya çıkmaktadır. Dinamik bir yapıya sahip olan gelişme sürecine yön veren iktisadi ve sosyal faktörlerin ülke mekânı üzerinde farklı yoğunluklarda dağılımı, bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının nedeni olarak ortaya çıkmaktadır (Dincer, vd., 2003: 8). Bu farklılıklar ise bölgesel dengesizliklere neden olmaktadır. Bir ülkenin çeşitli bölgelerinde görülen her çeşitten eşitsiz olarak tanımlanan bölgesel dengesizlik; dün ve bugün dünyada hemen hemen her ülkede az ya da çok var olup, var olan bu dengesizlik ekonomik ve sosyal fırsatlar eşitsizliğidir. Bölgesel dengesizlikler niteliklerine göre gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde üç şekilde görülmektedir. Bunlarda ilki doğal ya da coğrafi dengesizlikler olup bu tür dengesizlikler, bazı bölgelerin lehine bazı bölgelerin ise aleyhine olacak şekilde ortaya çıkmaktadır. İkincisi ise iktisâdi ve fonksiyonel dengesizlikler olan aynı üretim faktörlerinin, pazar farkından dolayı değişik kazançlar elde etme durumudur. Üçüncü bölgeler arası dengesizlik ise sosyal ve kültürel dengesizliklerdir. İnsanların davranışları ve değer yargıları arasındaki farklılıkları da kapsayan bu üçüncü gruptaki dengesizlik; genelde girişimci nüfusun ve sermayenin bölgeler arası dağılımı, nüfus artış hızının yüksekliliği, kamu yatırımlarının dağılımı, ulaştırma ve haberleşme imkanlarındaki bölgesel bazda farklılar, işgücüne düşük-yüksek katılım oranları şeklinde bölgeler arası gelişmişlik farkı yaratan faktörleri kapsamaktadır (Koyuncu, 2015: 52). Bir ülke içinde bu üç dengesizlik türünün hepsi birden var olabileceği gibi sadece bir türünün de olması bölgeler arası göçü, nüfus hareketliliğini tetikleyici olabilmektedir.

Bölgelerarası sosyo-ekonomik farklılıklar, en gelişmiş bölge ile en geri kalmış bölge arasında gözle görülecek farklılıklar olup, Türkiye özelinde sosyo-ekonomik farklılıklar, göç akımlarının yönlerinin belirleyicisi olmakla birlikte; Türkiye’de gelişmiş ve gelişmemiş bölgeler arasındaki iç göçü arttırıcı yönde de etki yapmıştır (Başel, 2007: 529,531, İçduygu, vd., 1998: 224). Bu bağlamda ülkemizde ülkenin doğusunda (batısına göre) gelişmişlik düzeyi düşük bölgeler, batısında ise (doğusuna göre) gelişmişlik düzeyi yüksek bölgeler yer aldığından ülke içi göçler; bölgeler arası Doğu Anadolu, Güneydoğu ve Karadeniz Bölgelerinden batı bölgelerine doğru yaşanmış ve yaşanmaktadır. İller arasındaki sosyo-ekonomik, politik farklılıklar iller arasındaki göçün yönünü belirlemiş ve göçler doğu ya da kuzey illerinden ülkenin batı illerine doğru gerçekleşmiştir. Ülkemizde tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine geçiş sürecinde sanayinin, ticaretin gelişmeye başladığı iller; kırsal alanlardan ciddi büyüklükte göçlerin adresi olmuş ve bunun sonucunda bir yandan batıdaki şehirler aşırı büyürken diğer taraftan doğuda

ki kırsal kesimler ve şehirler nüfus kaybına uğramışlardır (Akın ve Dökmeci, 2017: 174).

İç göçlerin bir sorun olarak algılanması ile 1963'ten sonra iç göçe neden olan bölgesel farklılıklar; Kalkınma Planlarında, Devlet Planlama Teşkilatı ve belirli sayıda Bakanlıkların ilgi alanında olmuş ve bölgesel farklılıkların üzerine gidilmeye çalışılmıştır. Keban, Antalya, Doğu Marmara, Zonguldak Bölge Planlama çalışmaları yapılmış; ancak Keban Bölgesi Planı uygulama alanı bulmuştur. 1980'lerde ise GAP Bölgesel Kalkınma Planı, 1990 sonlarında Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Planı, Doğu Anadolu Projesi (DAP) ve Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP), Yeşilirmak Havza Planı gibi göç veren bölgelerin iyileştirilmesi hususunda birçok uygulamalar yürütülmüştür (DPT, 2000: 67).

Bu projelerin yanı sıra özel sektörü geri kalmış yerlere çekmek ve bu bölgelerde istihdamı arttırmak dolayısıyla iç göçleri engellemek amacı ile 21.1.1998 tarih 4325 sayılı "*Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde İstihdam Yaratılması ve Yatırımların Teşvik Edilmesi ile 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*" çerçevesinde Olağanüstü Hal Bölgesi'ndeki illerde yapılacak yatırımlar başta olmak üzere Kalkınmada Öncelikli Yörelerde yapılacak yatırımlara ilave devlet yardımları yürürlüğe koyulmuştur (DPT,2000: 66).

Göç veren illerin daha fazla nüfus kaybı yaşamaması, göç alan yerlerin ise daha fazla nüfus yoğunluğuna maruz kalmaması ve kırsalda terk edilen yerlerin tekrar hayat bulması için ülkemizde iç göçleri engellemeye yönelik bazı proje bazlı uygulamalarda yürürlüğe koyulmuştur. Bu uygulamalar öncelikle kırsal alanlardaki yetersizlikleri çözümleyebilmeye yönelik tarımsal destek projeleri ile "Kırsal Kalkınmayı" amaçlayan ve ayrıca bölgeler arasındaki dengesizlikleri yok etmek ya da en aza indirmek için "Bölgesel Kalkınmayı" amaçlayan projeler olup, yatırım-teşvik biçiminde gerçekleştirilen projeler ve programlardır. Bu uygulamalardan önemli görülenleri aşağıda açıklanmıştır.

2.3.1. Köy Kent Projesi

Türkiye'de ise iç göçleri engellemeye yönelik çeşitli tedbirlerin özellikle İkinci Kalkınma Planından itibaren gündeme geldiği görülmektedir. Örneğin; 1960'lı yılların sonu ile 1970'li yılları arasında kırsal kalkınma konusunun en yoğun biçimde ele alındığı dönem olup, bu dönemde *Köy-Kent Projesi ile "Merkez Köyler", " Köykent"* şeklinde iki temel kırsal kalkınma yaklaşımı ortaya atılmıştır. Merkez köyler yaklaşımının özünde, dağınık yerleşim yapısı nedeniyle hizmet ulaştırmada ortaya çıkan sorunların merkez köyler seçilerek çözülmesi yatmaktadır. Böylelikle, bazı köyler merkez köy olarak seçilecek ve tüm temel hizmet yatırımları (sağlık, eğitim, iletişim vb.) bu köylerde gerçekleştirilecektir. Bu amaçla, ülkedeki yaklaşık 40 bin köyden 7 bini merkez köy olma özelliklerine sahip köy olarak saptanmıştır. Köykent yaklaşımı ise, önce Cumhuriyet Halk Partisinin 1969 yılı seçim bildirgesinde

yer almış, daha sonra da bu dönemde kurulan Köy İşleri Bakanlığı tarafından benimsenerek geliştirilmiştir (Erdönmez, 2005: 38).

Köykent yaklaşımı ile kooperatifleşme; aile çiftçiliğini yaşatmanın, tarımsal üretimi artırmanın ve kente göçü yavaşlatmanın temel koşulu görülmüştür. Bu projenin amacı ise kırsalda yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve tarımsal üretimin geliştirilmesidir. İlk kez 1978 yılında iki farklı yörede uygulanmaya başlamıştır. Bunlardan birisi 13 köyü kapsayan Van/Özalap/Dorutay köyü ve çevresidir. Diğeri ise 16 köyü kapsayan Bolu/Mudurnu/Taşkesti köyü ve yöresidir. Fakat bu uygulama 1979'da yarım kalmıştır. Köykent projesinin ikinci uygulaması ise 2000 yılında Ordu/ /Çavdar köyü ve yöresinde başlatılmış ve toplam 9 köyü Mesudiye kapsayan uygulamada dönemin toplumsal ve politik istikrarsızlıkları nedeniyle yine tamamlanamayarak yarım kalmıştır (Ekşi, 2019).

2.3.2. Cazibe Merkezleri Programı

2007 yılında dönemin İstanbul Büyük Şehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş, İstanbul başta olmak üzere metropollere olan göçü yeni "cazibe merkezleri" kurarak durdurabileceğini ve bu doğrultuda Karadeniz Bölgesi'nde Samsun, Trabzon, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Erzurum, Elazığ, Malatya, Van, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, İç Anadolu Bölgesi'nde ise Kayseri, Konya ve Sivas cazibe merkezleri olarak planlandığını belirtmiştir (Topbaş, 2006: 17). Dokuzuncu Kalkınma Planı ile de İstanbul'a göçleri bir ölçüde değiştirmek için, 2008 yılından itibaren ülkenin orta ve doğusundaki bazı önemli şehirlerin çekim merkezine dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı; Diyarbakır, Erzurum, Şanlıurfa ve Van'da uygulanmaya başlanmış, sonrasında ise Adıyaman, Ağrı, Ardahan, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkâri, Iğdır, Kars, Malatya, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli, Van olmak üzere 23 ilde bu proje uygulanmaya başlanmıştır. Cazibe Merkezleri Programı, "*Görece az gelişmiş bölgelerdeki yatırım ortamını canlandırarak istihdam, üretim ve ihracat artışı yoluyla bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla, özel sektör yatırımlarını desteklemeye yönelik olarak uygulanacak programdır*" (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/01/20180125-2.pdf>). Bu program ile belirlenen iller, başta az gelişmiş bölgeler olmak üzere büyüme ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek iller görüşü ile belirlenmiştir (DPT, 2007:16). Program; imalat sanayi ile çağrı merkezi ve veri merkezi yeni yatırım projelerini, imalat sanayinde yer alan yarım kalmış ya da yatırımı tamamlanarak işletme sermayesi yetersizliği nedeniyle işletmeye geçememiş veya kısmen geçmiş yahut başka sebeplerle faaliyet göstermeyen tesislerin yeniden ekonomiye kazandırılması için sağlanacak yatırım ve işletme dönemi desteklerini kapsamaktadır (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/01/20180125-2.pdf>).

2.3.3. KÖYDES Projesi

2005 yılında yürürlüğe giren KÖYDES Projesi (Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi) ile kırsal altyapının önemli unsurları olan yol, su ve kanalizasyon sorunlarının aşılmasına önemli katkılarda bulunulması amaçlanmıştır. 147.913 proje planlanmış, bunların 145868 adeti (%98.62) tamamlanmıştır. Bu proje ile 93.153 adet Köy Yolu, 49.259 adet İçme Suyu, 2.079 adet Küçük Ölçekli Sulama, 1.377 adet Atık Su Projeleri tamamlanmıştır (<http://www.koydes.gov.tr/Home/KoydesNedir>).

2.3.4. IPARD Programı

IPARD, Avrupa Birliği (AB) tarafından aday ve potansiyel aday ülkelere destek olmak amacıyla oluşturulan, Katılım Öncesi Yardım Aracı'nın (Instrument for Pre-Accession Assistance-IPA) Kırsal Kalkınma bileşenidir. Bu Program, IPARD I ve II olmak üzere iki dönemde uygulanmaya koyulan bir programdır. IPARD I Programı, Avrupa Komisyonu tarafından 25 Şubat 2008 tarihinde, Türkiye'de ise Yüksek Planlama Kurulu tarafından 30.12.2009 tarih ve 2009/T-31 sayılı Kararla onaylanarak yürürlüğe konulmuştur. 2014-2020 dönemini kapsayan IPARD II Programı, 27 Ocak 2015 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından onaylanmıştır. Program, 12 Kasım 2015 tarih ve 2015/54 sayılı YPK kararıyla onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bu program ile gıda, tarım ve hayvancılık sektörlerinde faaliyette bulunan üreticiler ile bu sektörlerde yatırım yapmak isteyen girişimcilerin projelerine hibe desteği verilmektedir. IPARD projeleri ile yaklaşık 57 bin kişiye istihdam imkânı sağlanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 59).

2.3.5. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı

Bu proje Tarım ve Orman Bakanlığının "*%50 sizden, %50 bizden %100 sizin diyerek her zaman çiftçilerimizin yanında olacağız*" sloganıyla 2006 yılında uygulamaya koyulmuştur. Kırsal alanda ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak, ayrıca tarım ve tarım dışı istihdamı geliştirmek amacıyla kadın ve genç girişimciler öncelikli olmak üzere gerçek ve tüzel kişilerin yatırımlarının %50'sine hibe yoluyla destek verilerek yürütülmektedir. Tarım Reformu Uygulama Projesi (ARIP) Alt bileşenlerinden olan Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı 2005 yılından itibaren 16 pilot ilde (Adıyaman, Ardahan, Artvin, Batman, Bolu, Burdur, Çanakkale, Denizli, Gümüşhane, Hatay, Karaman, Konya, Malatya, Niğde, Rize, Tokat) uygulanmıştır (Tarım ve Orman Bakanlığı).

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı çıktıları incelendiğinde 2006-2017 döneminde 81 ilde; ekonomik yatırımlar kapsamında 7.779 tarıma dayalı sanayi tesisi (2 milyar TL), alet ve ekipman destekleri kapsamında 277.000 adet makine-ekipman (1,2 milyar TL) ve toplu basınçlı sulama sistemi destekleri kapsamında 16.373 adet projeye (333 milyon TL) yaklaşık 3,3 milyar TL hibe desteği sağlanmış ve yaklaşık 93 bin kişiye istihdam imkanı sağlanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 64).

2.3.6. Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi

Yoksullukla mücadele kapsamında kırsal alanda yaşayıp ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde bulunan kişi ve ailelerin gelir seviyelerini yükseltmek, istihdamı artırmak, tarımsal ürünleri mahallinde değerlendirmek, pazarlamak ve köyden kente göçü önleyebilmek için sosyal içerikli projeler uygulamak amacıyla 3294 Sayılı Kanun kapsamında olan faydalanıcıların kooperatif şeklinde örgütlenmeleri ve bunlara kredi desteği verilerek devamlı gelir sağlayacak duruma getirilmesi amaçlanmıştır. Tarım Ve Orman Bakanlığı ile Mülga Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğünün bağlı olduğu Devlet Bakanlığı arasında 2003 yılından itibaren 5 yıl süreli bir işbirliği protokolü imzalanmıştır. Bu protokole dayanılarak uygulamaya konulan projeye, yoksul kişi ve ailelerin kooperatif şeklinde örgütlenerek uygulayacakları süt sığırcılığı, koyunculuk, kırsal ve tarımsal amaçlı diğer projelerin desteklenmesi öngörülmüştür. Protokol 2005 yılında revize edilmiş ve 2010 yılında sona ermiştir (Tarım ve Orman Bakanlığı).

2.3.7. Arazi Dağıtım Projesi

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yürütülen, Arazi Dağıtım Projesi ile mülkiyeti hazine adına kayıtlı tarım arazilerinin; az topraklı ve topraksız çiftçi ailelerinin topraklandırılması için verilip, tarıma kazandırılması ve en uygun şekilde değerlendirilebilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca bu proje ile tarım arazisinin parçalanmasının önlenmesi, üretimin artırılması, istihdam imkânlarının geliştirilmesi ve çiftçilerin desteklenmesi hedeflenmiştir. Hazine arazileri kanun gereği çiftçilik yapmak şartıyla verilen araziler olup, bu arazilerin kiralanması ya da satılması mümkün değildir. Ayrıca dağıtılan toprakların, bölünememesi ve kamu yararı hariç tarımsal üretim dışında kullanılamaması da ilgili kanunda belirtilmiştir. 1984 yılında 3083 Sayılı "Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu" ile ülkemizde halen çiftçilerin topraklandırılması devam etmektedir. Projenin uygulamaya geçtiği günden bu tarafa Konya, Karaman, Aksaray, Mersin, Şanlıurfa, Eskişehir, Edirne, Aydın, Ankara, Yozgat, Iğdır, Kayseri, Kırklareli, Tekirdağ ve Çankırı olmak üzere toplam 15 ilde, 38 ilçede 199 köy/kasabada 1 milyon 43 bin 620 dekar hazine arazisini 16 bin 151 çiftçi ailesine çiftçilik yapmak şartıyla dağıtılmıştır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019).

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP), IPARD programları ve genç çiftçi destekleri³ uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanan kredi destekleriyle yürütülen kırsal kalkınma projeleri olup, bu projelerin temel amacı; kırsal yörelerdeki nüfusun ekonomik ve sosyal refahının geliştirilmesi, kırsal yoksulluğun azaltılması ile doğal kaynakların ve kırsal çevrenin korunmasıdır. Alt amaçları ise tarım ve tarım dışı istihdamın artırılması, kırsal alanda gelir düzeyinin yükseltilmesi, tarımsal sürdürülebilirlik için küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi ve böylece kırsal göçün azaltılmasıdır (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 64-65).

³ Bu proje hem kırsaldan göçleri engelleyici hem de tersine iç göçü teşvik eden nitelikteki bir projedir.

2.4. Türkiye’de Tersine İç Göç ve Tersine İç Göçe Yönelik Teşvik Uygulamaları

2.4.1. Türkiye’de Tersine İç Göç

2000’li yıllara kadar kırsal alandan ya da gelişmemiş illerden gelişmiş illere doğru olan yoğun göçler sonucu Türkiye’de kentsel sorunlar kendisini göstermeye başlamış ve bu sorunlar zamanla birikerek kentlerin çekici özelliklerinin olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Gerek kentlerin iticiliğinin belirginleşmeye başlaması gerekse kırsal göçün önlenmesine yönelik çalışmalar sonucu kırsal alanlar yeni çekim alanları haline dönmeye başlamıştır. 2000’li yıllar ve sonrası, tekrar yoğun nüfustan az yoğun nüfusa doğru hareketlenmenin yani tersine iç göç sürecinin başladığı dönem niteliğini taşımaktadır (Güreşçi, 2010:78, İslamoğlu, vd., 2014:69).

Tersine iç göç ülkemizde; kırsal alanlardan ketsel alanlara göç eden kişilerin vasıfsız ve eğitimsiz olmaları nedeniyle kentsel alanlarda ağır, yorucu ve tehlikeli işlerde düşük ücretle çalışmak zorunda kalanlar için ayrıca gittikleri yerlerde iş bulmakta zorluk çekip işsiz kalan ağır psiko-sosyal baskıya maruz kalmış, göç ettikleri yerde umduğunu bulamamış işsiz ve yoksul kişiler için bir çıkış kapısı olmuştur (Gümüş, vd., 2013:235).

Ayrıca geçmişte 1986–2005 yılları arasında terörün ortaya çıkardığı güvenlik sorunu ile memleketlerini, köylerini terk eden insanların da gerçekleştirdiği bir nüfus hareketliliğidir. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2006) tarafından yapılan çalışmada, geçmişte güvenlik nedenleri ile yerlerinden olan ya da yerlerini terk eden insanların %87’si isteksiz bir şekilde göç ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca güvenlik nedenleriyle göç eden; ancak henüz terk ettiği bölgeye dönmemiş kişilerin %55’i geriye dönüş yapmak istediklerini belirtmişlerdir. Yine bu araştırmada elde edilen bir diğer bulgu ise geri dönüş eğilimi üzerinde geri dönmek istenilen yerleşim yerlerinin kent ya da kır olmasının herhangi bir farklılık yaratmadığıdır. İçişleri Bakanlığı Basın Müşavirliği verilerine göre, daha önce terör nedeniyle İstanbul ve İzmir gibi büyükşehirlerden Güneydoğu ve Doğu Anadolu’ya 2000-2005 yılları arasında 137 bin 636 kişi geriye göç etmiştir (Erdem, 2006). Bu bağlamda geçmişte terör olayları nedeniyle hazırlıksız bir şekilde zorunlu göçe maruz kalıp, maddi varlıkları başta olmak üzere her şeyini geride bırakmış; göç ettikleri yerde en büyük sıkıntıları yaşamış kişiler, geriye dönüş göçüne en yatkın olan kesimlerdir.

Türkiye’de 2000’li yıllar sonrasında göçlerin tersine dönmesinin üzerindeki bir diğer etken ise bu dönemde yaşanan iki büyük ekonomik krizin etkisidir (Yılmaz, 2009: 33). Bilindiği üzere ülke için göç akınlarına maruz kalan ve göç sonucu oluşan kentsel ve sosyo-ekonomik problemlerin en belirgin olarak yaşandığı il İstanbul ilidir. İstanbul’da 1999 yılında memleketlerine dönmek isteyenlere yönelik başlatılan İstanbul’dan *Tersine Göç Projesinden* yararlanan aile ya da kişi sayılarında 2001 yılı ve 2008 ekonomik kriz dönemlerinde bir önceki yıla kıyasen gözle görülür bir artışın yaşandığı görülmektedir.

Tablo 15. Tersine Göç Projesi Kapsamında Gönderilen Kişi ve Aile Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Gönderilen kişi sayısı	Gönderilen aile sayısı	Toplam harcama
1999	2067	68	25.400,00
2000	1423	158	45.693,35
2001	2219	354	120.000,00
2002	1506	311	124.753,72
2003	1760	180	135.000,00
2004	1588	118	105.000,00
2005	2253	128	165.000,00
2006	2675	234	280.000,00
2007	3828	558	590.000,00
2008	6119	1144	1.385.812,00
2009	5134	1002	1.200.000,00
2010	4402	957	1.177.020,50
2011	5673	1262	1.799.749,51

Kaynak: (Aktaran, Yılmaz, 2009: 33, İslamoğlu, vd., 2014:80)

Tablo 15’de görüldüğü üzere ekonomik krizler tersine iç göç üzerinde belirleyici bir özelliğe sahiptir. 2001 yılı ülke ekonomik kriz döneminde bir önceki yıla göre memleketlerine dönenlerin sayısında belirgin bir artış söz konusudur. Aynı şekilde 2008 küresel ekonomik kriz döneminde de geriye göç edenlerin sayısı bir önceki yıla göre yaklaşık olarak iki kat artmıştır. 2005-2008 yılları arasında bu projeden yararlanarak geriye göç edenlerin bölgesel bazda en fazla Karadeniz Bölgesi’ne göç ettikleri; il olarak ise en fazla Ordu iline göç ettikleri bilinmektedir (Yılmaz, 2009: 35-37).

Bilindiği üzere sosyo-ekonomik etkenler kadar kişilerin hayatlarını değiştirmek için yaşam tarzı arayışları da göçler üzerinde belirleyicidir. Şehirdeki yaşamdan sıkılmış, alternatif yaşam biçimlerini arayan, daha çok yüksek eğitilmiş ve yüksek vasıflı insanlar; ya anne babalarının köyüne geri dönmekte ya da tamamen farklı bir alternatif yaşam biçimi yaratmak için kırsala gidebilmektedir (TRT Haber, 2019).

Türkiye’de 2019 yılında tersine iç göç söylemleri çok fazla internet sayfalarında, haber bültenlerinde yerini bulmuş ve geriye dönüşlerin başladığına yönelik haberler yapılmıştır. Bu haberlerin bazıları şunlardır: “Türkiye’de göç hareketleri son gelişmelerle tersine döndü. Göç artık küçük ve gelişmemiş Doğu illerinden büyük gelişmiş Batı illerine doğru değil. Batıdan Doğuya, büyük kentlerden küçük illere ve köylere doğru...” (Memurlar Net, 2019), “Günümüzde küçük şehirlere büyük şehirlere göç tersine döndü... Bu çerçevede göç nereden gelmişse oraya doğru, tersine bir göç gerçekleşiyor. Tam olarak "köyümüze geri dönelim" hareketi de denilebilir. Bunun için de en çok göç alan illerin ilk üçü Çankırı, Ordu ve Sivas olup, 6. 7. ve 8. sıralarda yer alan Rize, Giresun ve Trabzon geliyor. En çok göç alan 10 ilin 4’ü geçmişte de net bazda göç alıyordu. 6’sı ise göç veriyordu” (TRT Haber, 2019), “Türkiye’de göç hareketleri son dönemde tersine dönerek büyük şehirlere küçük illere ve batıdan doğuya doğru kaymaya başladı... En çok göç alan illerin ilk üç sırasında Çankırı, Ordu ve Sivas bulunuyor. Onları Muğla, Antalya, Balıkesir, Rize, Giresun, Trabzon, İzmir takip ediyor.”(Euronews, 2019), şeklinde 2018 TÜİK göç verilerine dayanılarak

tersine iç göçün başladığına dair bu ve buna benzer birçok haber başlıkları ile karşılaşmak mümkündür. Ancak, TÜİK Göç İstatistikleri 2015-2019 yılları arasında 81 ilin aldığı ve verdiği iç göç durumu incelendiğinde medyada bahsi geçen tüm iller için tersine iç göç olgusunun gerçek olmadığı görülmektedir.

Tablo 16. 81 İlin Aldığı-Verdiği Göç

İLLER	2019		2018		2017		2016		2015	
	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Aldığı Göç	Verdiği Göç
Adana	52290	60900	51660	70638	49509	62834	51466	60759	52647	64192
Adıyaman	17619	24821	22034	22897	18040	22741	18789	21201	18523	24064
Afyonkarahisar	23818	27006	26976	25049	21453	25483	22467	24400	22922	26226
Agri	16342	28158	20091	29482	15088	32479	14306	30811	16597	32174
Aksaray	13689	15672	16680	14441	14139	13799	15234	12294	12205	14164
Amasya	13329	14813	16760	15237	14326	14675	15395	13609	13957	15092
Ankara	211744	154464	184382	221747	188100	156058	177166	159915	204048	153001
Antalya	100140	68494	95920	80349	87232	72178	79203	73119	96441	68374
Ardahan	5164	7028	7342	6376	5284	7154	5164	6880	5630	7802
Artvin	8403	11676	15934	8876	7788	10146	8240	9283	9050	10969
Aydin	40439	36180	47005	36462	41352	35339	40363	33119	42743	37689
Balikesir	41467	42931	55238	40028	43998	40371	43475	38566	43296	48892
Bartın	9423	10708	13399	8813	8759	8144	8940	8108	8872	8113
Batman	20902	23325	23099	22525	19889	22323	18757	21489	18872	23216
Bayburt	9131	7882	9450	7772	5648	15820	16981	6653	7150	9281
Bilecik	10565	10582	11956	12597	11744	9359	11031	9911	10890	9806
Bingöl	11266	14879	15770	12216	11979	11941	10304	11205	9906	13122
Bitlis	12385	19050	17602	17398	12989	19097	12571	18074	11936	18801
Bolu	15997	15068	18307	14827	14839	13643	18528	11762	14681	12401
Burdur	12134	13603	15417	12537	12745	11786	12337	11059	12537	12247
Bursa	85596	68356	80940	80086	86119	64905	84458	63812	84253	64558
Çanakkale	25198	22293	29473	21068	26088	20540	25116	20024	25096	23005
Çankiri	11381	32275	40460	12433	13849	13504	13371	13088	12702	16148
Çorum	16006	23425	24363	20212	17214	20880	16688	20420	16286	22636
Denizli	26235	27146	28047	28906	28855	25466	28170	24794	30185	24961
Diyarbakir	42329	49730	43836	50822	40493	48983	39177	55604	36124	56025
Düzce	15454	14798	17445	12790	15023	11387	15958	11119	13434	12088
Edirne	16864	16761	18792	17162	19125	15999	16623	17190	18779	17458
Elazığ	20343	29248	30152	24358	20406	22054	18990	20519	22170	21699
Erzincan	14496	17555	19727	17511	15162	14210	12666	12748	14062	16766
Erzurum	26819	40401	32501	35431	26624	37358	26957	36340	29624	41803
Eskisehir	36757	29543	35995	32946	38060	27799	36687	25785	36041	28298
Gaziantep	52268	53517	44704	62206	47431	50485	45726	50003	46435	48858
Giresun	22595	30580	40358	25953	25529	34675	35376	20284	22308	26942

Tablo 16'nın devamıdır.

Gümüşhane	16158	25477	30333	22764	18795	27348	26681	18343	20437	17737
Hakkari	6898	12719	12756	10156	9997	10380	5945	16067	8216	12983
Hatay	35244	42067	36499	42655	33745	40623	34195	37627	32868	41519
Iğdir	8650	9777	9225	10122	7775	9728	6721	9368	7321	10589
Isparta	19555	20052	28789	19584	18222	18818	19899	17240	19042	18659
Istanbul	498676	378305	385482	595803	416587	422559	369582	440889	453407	402864
Izmir	128370	106895	130092	117113	127394	102776	122668	98902	126238	105389
Kahramanmaraş	27676	36700	33619	33661	26874	30314	27307	28971	26856	32272
Karabük	14571	16485	18384	17433	14740	14399	16719	13416	17017	12567
Karaman	10318	11075	12777	10448	8581	10340	9519	9813	9195	9865
Kars	11132	16421	14441	16620	11588	17119	10209	16590	11328	19809
Kastamonu	17737	22515	27175	18397	18729	20052	20577	18898	21601	18092
Kayseri	40579	39013	38690	48047	38958	36863	35573	35540	37832	36087
Kilis	6515	8843	8861	6929	6675	6526	5740	8043	6776	6593
Kirikkale	12937	18854	20575	15076	13434	14112	14776	13300	12585	15204
Kirklareli	15352	14468	16936	14745	16074	14023	16882	13175	16098	13816
Kirsehir	10853	13028	15835	12144	10840	11329	12188	11362	11928	11544
Kocaeli	82977	65675	80457	79970	87796	60258	85602	60479	87158	56927
Konya	54219	58557	58300	60571	53007	56594	56500	54712	56817	57056
Kütahya	21212	21456	22582	20392	17172	20393	18382	20691	19447	22337
Malatya	29880	33272	36901	35234	27523	28222	27777	27613	26925	31368
Manisa	40857	37164	41189	39056	40257	36021	39999	35685	39558	36736
Mardin	27395	32544	30216	31738	28303	30782	21439	38823	24255	34592
Mersin	55429	54452	55779	61917	54492	55393	54962	52763	56171	58404
Mugla	42987	36210	52642	34302	42450	33289	39076	31520	42112	37663
Mus	13396	20063	15742	20789	13094	22243	11309	21683	12752	23855
Nevşehir	12571	11899	13120	12315	11006	12076	11703	11091	11144	11955
Nigde	14055	20769	22654	15676	13948	15667	14823	13589	13878	15959
Ordu	25386	46640	54813	30152	28111	40305	42995	27229	29835	32600
Osmaniye	18126	21459	19965	20900	18842	19008	19558	17683	18567	19303
Rize	15946	23534	31266	16413	14561	16310	15006	15604	15514	18936
Sakarya	35941	31291	37659	32704	35575	28122	35228	28965	35943	28492
Samsun	45973	45020	53228	48543	43709	42422	41687	41187	41718	44627
Sanliurfa	41841	60885	44448	56748	40058	52648	38662	49789	40135	50580
Siirt	11016	17252	15017	15726	12163	15406	10775	15068	10505	16166
Sinop	12926	15642	20922	9793	11015	10086	10190	9784	10059	11274
Sirnak	16365	20724	19779	15485	19672	15186	11102	24122	11554	23615
Sivas	23572	36430	45861	26271	22147	28697	22966	26369	25319	33501
Tekirdag	48911	38109	53895	41010	55391	34658	56536	32290	54482	33937
Tokat	39530	39567	46391	41326	34735	38746	36572	33380	34586	40805
Trabzon	29603	37502	46593	33344	29703	29192	28680	26775	27314	32454
Tunceli	6517	8179	11211	5884	6074	6725	4822	7031	6996	8133
Uşak	13117	12363	13691	13011	13909	10420	11737	10701	11044	11001

Tablo 16'nın devamıdır.

Van	34372	39575	34691	44954	31971	48269	28902	49035	30492	48061
Yalova	14531	12824	16232	12905	15754	10719	12825	10493	13834	11497
Yozgat	18009	25253	25715	22524	19074	23498	17736	21825	14933	26804
Zonguldak	19654	26251	24363	24105	19421	22541	19991	21933	18244	25340

Kaynak: TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/>

Tablo 16'da Türkiye'deki 81 ilin 2019-2015 yılları arasında aldığı ve verdiği göçler görülmektedir. Buna göre Muğla, Antalya, İzmir ve Balıkesir ise hala göç almaya devam eden illerdir. Verilere ilişkin tablo 16 incelendiğinde haber manşetlerinde yer alan tersine iç göçün yaşandığı iller arasında "Trabzon" haricindeki Ordu, Sivas, Giresun, Rize ve Çankırı illerinin sadece 2018 yılında aldığı göçün verdiği göçten fazla olduğu görülmektedir. Çoğu iller içinde 2018 yılına ilişkin bu durum geçerlidir. Akabinde ki 2019 yılı ya da öncesindeki yıllarda bu illerin verdiği göçün, aldığı göçten fazla olduğu görülmektedir. Bu durumda bu illerdeki bu nüfus hareketliliğini tersine iç göçlerin yaşanmasına değil de 2018 yılında gerçekleşmiş olan genel seçimlerden dolayı planlanmış kurgulanmış bir nüfus hareketliliğinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Buna karşı Trabzon, Sinop, Kastamonu, Karabük, Gümüşhane, Aksaray, Bayburt gibi geçmişte göç veren illerin üç yıl ardı ardına göç aldığı görülmekte ve bu illerde tersine iç göçün yaşandığı muhtemeldir. Yalova, Uşak, Tekirdağ, Sakarya, Samsun, Nevşehir, Kırklareli, Çanakkale gibi illerin ise yeni göç çekim merkezleri illerin olduğunu söylemek mümkündür. Tablo 16'da bir diğer altının çizilmesi gereken önemli durum ise İstanbul, Mersin, Konya, Gaziantep ve Adana gibi büyükşehir statüsündeki illerin göç vermeye başlayan iller olduğu, burada önemli olan bu illerde bir sistematik göç verildiğinin gözlenmesidir.

Bu bağlamda göç çekim merkezi olan illerde bir değişimin yaşandığını söylemek mümkün olup ve bu iller arasında 2019 yılına kadar İstanbul metropolünün verdiği göç, aldığı göçten fazladır. Çalışmamıza da konu olan İstanbul ilinin kendisine fazla gelen nüfusu geriye ittiği bir gerçektir. 2015 yılına kadar Türkiye'de iç göçün rotası İstanbul iken, 2018 TÜİK verilerine göre İstanbul ili 2015 yılından itibaren net göç veren bir il kimliğine bürünmüş ve yine 2018 verilerine göre Türkiye'de en fazla göç veren iller arasında ilk sırayı almıştır. Ancak ilk sırada olmasının 2018 yılında diğer illere seçimlerde oy nedeni ile gönderilen nüfusunda etkisi olduğu unutulmaması gereken bir noktadır.

Türkiye'de tersine iç göçün üzerinde bir diğer belirleyici etken ise günümüzde tüm Dünya'yı etkisi altına alan Korona virüs diğer adı ile COVID-19 salgın hastalığıdır. Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB) Başkanı Şemsi Bayraktar; pandemi sürecinin ve yaratmış olduğu ekonomik krizin yaşam tercihlerinde değişikliklere neden olduğunu, koronavirüs salgınıyla birlikte doğal yaşamın önem kazandığını, kalabalık şehirlerden kırsala göçlerin başladığını, toprağın işveren olduğu köylerde çiftçilik yapmanın en cazip mesleklerden biri haline geldiğini belirtmiştir. Ayrıca Bayraktar, salgın ve benzeri gelişmelerin neden

olduğu ekonomik gclklerin köylere geri dnŖe bir ivme kazandırabileceğini ve dolayısıyla geri dnŖlerin artacağını umduklarını belirtmiŖlerdir (Türkiye Ziraat Odaları Birliği, 2020).

Türkiye’de öncelikle kentlere gitmiŖ; ancak her anlamda tutunamamıŖ kiŖilerin, gemiŖte terör olayları nedeniyle zorunlu göç etmiŖ kiŖilerin ve gemiŖte yaŖanmıŖ büyük iki ekonomik krizden etkilenmiŖ kiŖilerin tersine i gçleri gerekleŖtirdikleri görülmektedir. Ayrıca yaŖam tercihlerinin deđiŖimi ve öte yandan Ŗehirlerdeki kalabalıktan kaıŖ, hayat pahalılığı, iŖsizlik gibi sorunların yanı sıra salgın hastalığın büyük kentlerde daha da yayılması gibi durumlar tersine i gücün belirleyicileri olmuŖtur. 1950’lerden bu yana yaŖanan göç hareketi; göç eden nüfusun belli yerlerde İstanbul metropolü baŖta olmak üzere Ankara, Bursa vs. gibi büyük Ŗehirlerde yığılmasına neden olmuŖ ve bugün bu nüfus yığılması hala devam etmektedir. TÜİK 1975-2000 yılları arası genel nüfus sayımlarında kiŖilerin yerleŖim yerlerine göre ülke içi gçleri incelendiğinde (bkz. Tablo 6), köyden kente, kentten kente, kentten köye ya da Ŗehirden köye yaŖanan nüfus hareketliliği sonucunda yaklaŖık 20 milyonu aŖkın insan ülke içinde yer deđiŖirmiŖtir. Bu nüfus hareketliliğin içinde 1975-2000 yılları arasında sadece Ŗehirlerden köylere göç edenlerin sayısı, yaklaŖık olarak 3 milyondur. Tersine i göçlerin cazip hale gelmesi ve geriye dnŖ gçlerinin daha ivme kazanmasının üzerindeki bir diğer önemli etken ise terk edilen yerlerin ekonomik yapısındaki olumlu deđiŖmeler ve bu yerlere geri dnŖlere yönelik geliŖtirilen teŖvikler, projelerdir. Türkiye’de i gçler bir sorun olarak algılanmaya baŖladıktan sonra tersine i güce yönelik eŖitli çözüm yolları arayıŖına girilmiŖtir.

2.4.2. Türkiye’de Tersine İ Gce Yönelik TeŖvikler

Yeryüzünün her yerinde kentlerin çekiciliği köylerin iticiliği nedeni ile köylerden kentlere doğru nüfus akımı yaŖanmıŖtır. Bu akımlar i göçlerin ilk zamanlarında ne ters yöne çevirmek istenilir bir durum olmuŖtur ne de sonrasında tersine çevirmek olanaklı hale gelmiŖtir. Ancak, plansız ve düzensiz bir Ŗekilde gerekleŖen bu güç her ülke için toplumsal ve ekonomik bir erozyon niteliğine gelmiŖtir. Toplumsal erozyon, büyük kentlere gelenlerin alıŖma durumları ile ilgili olup, marjinal hizmetlerdeki artıŖlar, iŖi pazarları, kentlerdeki kamu hizmetlerinin yetersizliği gibi olumsuzlukları içinde barındırmaktadır. Ekonomik erozyon ise köylerden kentlere gelenlerin servet ve anamal akımını da bu kentlere getirmesi ile iliŖkilidir. Toplumsal erozyon kırsal alanlarda etkisini; kırsaldaki ya da geliŖmemiŖ bölgelerde yaŖayan genç, becerikli ve giriŖimci öğelerini yitirmesi Ŗeklinde gstermiŖtir. Kentlere iyi bir iŖ hayalleri ile gelen bu kiŖiler kentlerde bu hayallerini gerekleŖtirememeleri gerçeği ile karŖılaŖmaları; bu kiŖilerin iŖsiz ya da gizli iŖsiz durumuna gelmeleri ve hatta zararlı olan yollara kapılma olasılıklarını arttırmıŖtır. Öte yandan ekonomik erozyon ise geri kalmıŖ yerlerden ya da köylerden gelenlerin biriktirdikleri parayı kentlere gç ile birlikte o yerlerin kalkınmasına hizmet etmesi ve büyük kentlere akması durumudur. Köyler ve

geri kalmış bölgeler için bu durum kan kaybına yani ekonomik erozyon yaşamalarına neden olmuştur (Keleş, 2016: 81).

Büyük kentlere yapılan her bir göç hareketi, terk edilen yerlerin daha da gerilemesine daha da göç vermesine neden olmuş ve kırsal üretimin çökme boyutuna kadar kötü sonuçları beraberinde getirmiştir. Göç alan yerlerin ise sosyo-ekonomik sorunların yuvası haline gelmesine neden olmuştur. Bu sorunlar belirgin bir şekilde kendisini gösterdikten sonra çoğu ülkede devlet yöneticileri, öncelikle iç göçleri engellemeye sonrasında ise göçleri tersine çevirmeye yönelik çözüm yolları arayışı içerisine girmişlerdir.

Örneğin; 2006 yılından itibaren Çin Hükümeti büyük kentlerin bu iç göçü daha fazla kaldıracak gücünün olmadığını fark edip; tersine göçü, yani kentten köye göçü teşvik etmeye yönelik göç konusunda farklı politikalara yönelmiştir. Öncelikle tarım vergisini 2006 yılında tamamen kaldıran Çin Devleti, sonrasında az gelişmiş bölgelerdeki kentleri büyümeye ve birbirine yakın köyler arasında kentler kurmaya başlamıştır. Köylülerin tarlalarını bedeli karşılığında istimplâk etmeye ve buralara fabrikalar kurulması işine de girilerek bir taraftan da girişimci köylülere iş kurabilmeleri için bir teşvik sistemi geliştirmiştir (Çolak, 2009). Bu teşvik sistemi "building a new countryside" yani yeni bir kırsalın inşası projesidir. Bu yeni kırsal proje; daha iyi geçim, daha verimli üretim, daha sürdürülebilir kırsal ekonomi, daha temiz ve düzenli köyler ve köylerde daha medeni bir sosyal atmosfer anlamına gelmektedir (Long, vd., 2010: 459).

Yüksek oranda kırsal nüfusa sahip Çin Devleti'nde tarımsal kalkınma yöntemlerinde internetin kırsal alanlarda yaygınlaşması yönünde de çalışmalar yapılmıştır. Son yıllarda internetin kırsal alanlara ulaştırılması ile iş gücünün yerel dönüşümü üzerinde olumlu etkiler yaratılmış ve kırsal dönüşümün hızlanmasına da katkı sağlanmıştır (Wang, vd., 2020: 5). Ayrıca kırsala internetin ulaştırılmasıyla, kırsalda e-ticaret geliştirilerek Taobao Köyleri oluşturulmuştur. Bu köylere Taobao denilmesinin nedeni ise 2003 yılında Alibaba şirketler grubu tarafından kurulmuş Taobao.com sitesidir. Bu sitelerde köylüler kendi ürettikleri ürünlerin satışını internet üzerinden yapmaktadırlar. Tarımsal ve kırsal modernizasyonda bir geçiş döneminin göstergesi olan bu köylerde e-ticaret ile yakalanan başarı sayesinde, köylerini terk eden çok sayıda göçmen işçi ve üniversite mezunu gençlerin e-dükkanlar açmak ve işletmek için köye dönmeleri sağlanmıştır (Qi, vd., 2019).

Bir diğer örnek olarak ise Hindistan'ı vermek mümkündür. Hindistan'da ise tersine göçü teşvik etmek amacıyla Smart Village/Akıllı Köy Projesi uygulamaya koyulmaya çalışılmıştır. Hem kırsaldan kentlere göçüşün önüne geçebilmek hem de kentlerden kırsala geri dönüşleri daha kısa sürede sağlayabilmek için Hindistan hükümeti tarafından yürütülmekte olan akıllı köy projesi, akıllı kentlerin köy versiyonu olarak gösterilmiş ve akıllı kentlere göre uygulanabilirliğinin daha kolay ve daha az maliyetli olduğu belirtilmiştir. Buna göre *akıllı köy*; iyi eğitime, sağlık hizmetlerine, temiz içme sularına, erişim

sağlanabildiği ve uygun maliyetle genel kalkınmayı sürdürülebilir kılan “Akıllı Şehir” in kırsal analogisidir. Akıllı köyler ile Hindistan’da kentlere yaşanan yoğun göçler sonucu boşalan köylere nüfusun geri geleceği, tarım mesleğinden uzaklaşan köylülerin tekrar mesleklerine dönecekleri ayrıca kırsal ile kentsel sosyo-ekonomik açıdan var olan dengesizliğin giderileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu projenin köylerden, kasabalara ve şehirlere göçü azaltmaya yardımcı olacağı için yakın gelecekte kentlerde var olan yükün azaltılacağı, köylüler için sürdürülebilir bir hayata ve ekonomik büyümeye sahip olmak için uygun bir platform oluşturacağı öngörülmüştür. Bunun yanı sıra köylüler için yaşam kalitesini artıracığı, mikro ve küçük işletmelere sahip iyi planlanmış bir akıllı köyün, köylülere çok fazla istihdam imkânı sağlayacağı, ayrıca kırsal ekonomiye odaklanarak ve ülkede kullanılmayan yerlerinde kullanılarak kalkınmayı sağlayacak stratejik bir yol olacağı düşünülmektedir (Sing, Patel, 2018: 37-42).

Japonya’ da ise 1960’lı yıllara kadar göç alan ve göç akımı baskısı altında kalan üç büyük metropol kentlerinden daha sonraları yaşanan tersine iç göç olgusu; metropol şehirlerin dışında kalan şehirlerin işlevsel olarak iyileştirilmesi ve gelişmesi neticesinde ivme kazanmıştır. Bu şehirlerin gelişmesi, yeni istihdam alanlarının ve imkânlarının ortaya çıkması; bankaların, sigorta acentelerinin, büyük ticari ve sanayi devlet kuruluşlarının ve bu nitelikteki diğer tesislerin kurulması ile sağlanmıştır. Böylece tecrübeli veya yönetici adayı olarak beyaz yakalıların metropollerden ayrılarak bu şehirlere geri gelmeleri mümkün hale gelmiştir. Ayrıca imalat sanayinin üretim tesislerini metropollerden, metropol dışına yani daha küçük illere taşınmaları ya da bu illerde yeni şubelerini kurmaları mavi yakalı işçilerin bu yerlere geriye dönüşleri üzerinde etkili olmuştur (Wiltshire ve Abe, 1978:354-355).

Hindistan ve Çin örneklerinde köylerin küçük kasabalar haline ya da küçük kentler haline getirilmeye çalışılarak geri dönüşlerin sağlanmaya çalışıldığı ya da kentlere göçleri engellenmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu politikalarla çalışmak amacıyla göç edenler için kırsalda istihdamın sağlanması; sağlık ya da eğitim gibi hizmetlere daha kolay erişmek amacıyla göç edenler için köylerde sağlık ve eğitim hizmetlerinin sunulması; ya da iletişim teknolojilerindeki yetersizliklerin giderilmesi gibi olanaklar sağlanarak köylerin itici faktörlerinin ortadan kaldırılmasının amaçlandığı görülmektedir. En önemlisi de kırsaldaki iş gücü kırsalda tutularak kırsal üretimin sürdürülebilir hale gelmesine olanak sağlandığını söylemek mümkündür. Japonya’da ise daha 2000’li yıllar öncesinde sanayinin ve imalat üretiminin dağılımında değişikliğe gidilerek yani öngörülü hareket edilerek üç büyük metropol dışındaki küçük illere yatırım yapıldığı ve hem geri dönüşlerin sağlandığı hem de göç vermenin de önüne geçildiğinin çok erken dönemlerde başladığı görülmektedir.

Ülkemizde ise iç göç olgusu ve şehirleşme aynı anda başladığından; göçle başlayan bu şehirleşme sınırlı bir gelişme geçirmiş ve büyük sorunlar

doğurmuştur. Bu sebeple uzun yıllar boyunca, şehirleşmenin durdurulması gerektiği ve durdurulabileceği tartışılmıştır. Şehre girişi özel bir izne bağlamak veya köylerde şehir faaliyetleri yaratmak gibi tedbirler konuşulmuştur. Şehirleşme gelişmeyi gösteren ve hızlandıran bir oluşum olarak değil, katlanılması gereken olumsuz bir eğilim olarak karşılanmıştır (DPT, 1967: 264). 2000'li yılları takiben ise bu olumsuzlukları iyileştirebilmek için geri kalmış bölgelerin kalkınmasında, özel kesimin rolünü artırmak ve bu bölgelerde özel kesimin faaliyetini desteklemek; kırsalın kalkınmasında ise devlet destekleri sunmak gibi iç göçleri engellemeye yönelik teşviklerin yanı sıra terk edilen yerlere tersine göçlerin cazip hale gelmesi ve özendirilmesi için de bazı teşvikler uygulamaya koyulmuştur. Türkiye'de tersine iç göçe yönelik uygulanmakta olan teşvikler ise şunlardır:

- Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi,
- Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı⁴,
- Genç Çiftçi Projelerinin Desteklenmesi Programı,
- Uzman Eller Projesi,
- İstanbul'dan Tersine Göç Projesi'dir.

2.4.2.1. Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi

Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi merkezi düzeyde İçişleri Bakanlığı'nın, yerel düzeyde ise Valiliklerin koordinasyonunda Başbakanlığın ve Bakanlığın ilgili Genelgeleri ve Bakanlar Kurulu'nun 17.08.2005 tarihli Prensipteki Kararında belirtilen ilke ve esaslar doğrultusunda yürütülmektedir. Bu proje ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde, terör ve güvenlik kaygılarıyla yaşadıkları yerlerden göç etmek zorunda kalan vatandaşlardan gönüllü olarak geri dönmek isteyenlerin geri dönüşlerinin kolaylaştırılması, geri dönülen yerlerde gerekli sosyal ve ekonomik alt yapının tesisi ile sürdürülebilir yaşam koşullarının oluşturulması amaçlanmıştır. Ayrıca geri dönmek istemeyenlerin ise mevcut yaşadıkları yerlerde şehir hayatına uyumlarının geliştirilmesi, ekonomik ve sosyal durumlarının iyileştirilmesi diğer bir amaçtır. Bu proje ile geri dönülen köylerde hayatın yeniden başlatılması ve kalıcı hale getirilmesi için gerekli köy altyapısının oluşturulmasına yönelik çalışmalar ile tarım, hayvancılık ve el sanatları gibi faaliyetlerin ıslahına yönelik gerekli çalışmalar yürütülmektedir. Geri dönmek istemeyen ve şehirlerde yaşamayı tercih edenler için ise iş ve meslek edindirme kursları, istihdamı geliştirici projeler ve özellikle kadın, genç ve çocukları hedefleyen sosyal içerikli proje ve çalışmaları yürütülmektedir. Proje uygulamaları kapsamında 28.384 haneden, 187.861 kişinin eskiden yaşadığı köylerine geri dönüşleri sağlanmıştır. Geri dönülen yerlerde proje kapsamında yol, su, elektrik, kanalizasyon ve vb. altyapı yatırımları; tahrip olan okul, sağlık ocağı ve diğer tesislerin onarılarak kullanılabilir hale getirilmesi gibi faaliyetlerin yanı sıra geriye göç edenlere; kendi konutlarını yapabilmeleri için inşaat malzemelerinin verilmesi, tarım ve

⁴ Türkiye'de İç Göçleri Engellemeye Yönelik Politika başlığı altında açıklanmıştır.

hayvancılık faaliyetlerini gerçekleştirmeleri sağlanmıştır (İçişleri Bakanlığı, 2010).

2.4.2.2. Genç Çiftçi Projelerinin Desteklenmesi Programı

Bu program ile çiftçiliği kırsal alanda yaşayan ya da köye dönüş yapacak olan gençler (40 yaş ve altı) arasında cazip bir meslek haline getirilmesine yönelik destekleme amaçlanmıştır. Bu amaçla kırsalda girişimci, güvenilir, güçlü, gönüllü gençlerin üretime katılmaları, bilinçli ve eğitilmiş olarak işlerinin başında olmaları hedeflenmiştir. 64. Hükümet Acil Eylem Planı Genç Çiftçilere Proje karşılığı 30.000 TL (KDV hariç) karşılıksız destek verilmesi kararlaştırılmıştır. Program 2016-2018 yıllarını kapsayacak şekilde üç yıl olarak belirlenmiştir. Bu programın amacı en genel ifade ile genç çiftçilerin; girişimciliğinin desteklenmesi, gelir düzeyinin yükseltilmesi, alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması, kırsalda genç nüfusun istihdamına katkı sağlayacak tarımsal üretime yönelik projelerinin desteklenmesi ve bu sayede "Tarımda sürdürülebilirliğin sağlanmasıdır" (Tarım ve Orman Bakanlığı). İlk proje çağrısı ile birlikte Türkiye genelinde 2016 yılında 540.112 başvuru alınmış, bu başvurulardan 393.719 başvuru kabul edilmiş ve 14.978 başvuru sahibine yaklaşık 450 milyon TL hibe desteği verilmiştir. 2017 yılında sözleşme imzalanan proje sayısı 16.067 olarak gerçekleşmiş ve destekleme miktarı 483 milyon TL olarak açıklanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 61).

2.4.2.3. Uzman Eller Projesi

Bu proje; Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü ile Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı koordinasyonunda, 2019-2020 yıllarında 4 pilot ilde (Amasya, Düzce, İzmir, Mardin) yürütülecektir. Bu projenin amacı pilot illerin kırsal alanlarında tarım ve ormancılık sektörlerinde girişimciliği desteklemek, bu sektörlerde yürütülen faaliyetlerin uzman kişiler tarafından yapılmasını sağlamak ve örnek teşkil edecek projelerin uygulanması hedeflenmektedir (KUZEL, 2019).

Tarım ve Orman Bakanlığı, Genç Çiftçi Projesinin sona ermesinin ardından "Uzman Eller" projesiyle gençlerin kırsala dönüşünü sağlamayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda üretimde verimliliği ve kaliteyi yükseltmek için kırsalda yaşamayı taahhüt eden; tarım, hayvancılık ve gıda alanlarında eğitim veren meslek yüksekokulu veya üniversite mezunlarının projelerine Bakanlığın 100 bin lira hibe desteği vereceği bir projedir. İlgili okullardan mezun kişilerin uygulayacağı bitkisel ve hayvansal üretim, su ürünleri üretimi, yöresel tarım ürünleri, tıbbi ve aromatik bitki üretimiyle bu ürünlerin işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik projelerini kapsamakla birlikte büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, arı yetiştiriciliği, bal üretimi, ipek böceği yetiştiriciliği ve tesis yapımı, midye ve kara salyangozu entansif üretim tesislerinin de aralarında olduğu birçok projeyi desteklenmektedir. Ayrıca bu proje; gençleri kırsala yönlendirilirken, onların ihtiyaçlarını karşılayacak imkânlar konusunda adımlar da atılacağı, kırsalda riskli tek bir kerpiç ev

kalmayacağını ve köylerin hemen yanı başında güvenli konutlar inşa edileceği gibi konuları da kapsamaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019).

2.4.2.4. İstanbul'dan Tersine Göç Projesi

İstanbul Büyük Şehir Belediyesi tarafından yürütülen ve 1996 yılında başlatılan "İstanbul'dan Tersine Göç Projesi" İstanbul'a çeşitli nedenlerle gelmiş, ekonomik ve sosyal olarak şehirde tutunamayan insanların geri dönüşlerini sağlamaya yönelik yardımları kapsamaktadır. Geriye göç etmek isteyen ailelere eşyaları ile birlikte dönmeleri için gerekli yardımları kapsayan bir hizmettir (İBB Faaliyet Raporu, 2019: 151). 2007-2019 yılları arasında toplam 31.581 aile bu projeden yararlanarak geriye göç etmiştir (İBB Faaliyet Raporu, 2011: 139, İBB Faaliyet Raporu, 2015: 159, İBB Faaliyet Raporu, 2019: 150, Yılmaz, 2009: 33). Ayrıca bu proje; İstanbul'a iş bulma, tedavi olma, ... vb. nedenlerle gelmiş ancak, kalacak yeri ve memleketine dönecek maddi imkanı kalmayan vatandaşlara otobüs bileti temin edilmek sureti ile memleketlerine geri dönmek isteyenleri de kapsamaktadır. Otobüs bileti temin edilerek geri gönderilen kişi sayısı ise 1999-2015 yılları arasında 71.439 kişidir (İBB Faaliyet Raporu, 2011: 139, İBB Faaliyet Raporu, 2015: 159, Yılmaz, 2009: 33).

2005 yılından itibaren Kocaeli Büyükşehir Belediyesi de büyük umutlarla Kocaeli'ye taşınan; ancak kültürel ve maddi açıdan umduğunu bulamayarak, memleketine dönmek isteyen ailelere yardımda bulunmaya başlamıştır. Köye Dönüş Projesi adı altında başlatılan bu projeye mağdur ve ihtiyaç sahibi ailelerin, köye dönüşlerinde nakliye yardımında bulunulmakta ve birçok ihtiyaç sahibi aile için, maddi açıdan ağır gelen nakliye işleri Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılmaktadır (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2019).

Türkiye'de mevcut tersine iç göçü teşvik uygulamaları incelendiğinde İstanbul'dan Tersine Göç Projesi haricindeki uygulamaların kırsala dönüş göçlerini destekler nitelikte olduğu, sadece kırsalda boşalan yerleri doldurmaya, kırsal istihdamı arttırmaya ve kırsal kalkınmayı sağlamaya yönelik oldukları görülmektedir.

BÖLÜM 3

İSTANBUL İLİNDEN TERSİNE İÇ GÖÇÜ ENGELLEYEN FAKTÖRLER, SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

3.1. İstanbul İlinin Nüfus Yapısı

Tezin çalışma alanı; Avrupa ile Asya kıtaları arasında köprü görevi gören, bunların birbirine en çok yaklaştığı iki uç üzerinde kurulmuş İstanbul şehridir. Bu uçlar Avrupa kıtasında Çatalca, Asya kıtasında ise Kocaeli; güneyden Marmara ve Bursa, güneybatıdan Tekirdağ ve kuzeybatıdan Kırklareli ile çevrilidir. Şehrin adını aldığı ve Haliç ile Marmara arasında kalan yarımada üzerinde bulunan asıl İstanbul 253 km², bütünü ise 5712 km² 'dir. Marmara denizindeki Adalar da İstanbul iline dahildir (Kültür ve Turizm Bakanlığı). 1927 yılında, Cumhuriyet dönemi ilk nüfus sayımında 794.444 nüfusa sahip olan İstanbul nüfusunun 1935 yılında 883.414'e ulaşmıştır (DİE, 1935: 34,49). 1945 yılında 1.000.000'u, 1970 yılında 3.000.000'u, 1990 yılında ise 7.000.000'u ve 2000 yılında da 10 milyonu aştığı (Tablo 17) görülmektedir. 2019 yılı itibari ile 15.519.267 kişilik nüfusa sahip olan İstanbul'un 2050 yılında ise nüfusunun 20 milyona ulaşacağı öngörülmektedir (Topbaş, 2006: 15). Ancak, 2019 yılı ADNK sonuçlarına göre bu nüfusun sadece 2.153.513'ünün ikamet edilen yere göre nüfusa kayıtlı olduğu yer İstanbul'dur. İkamet edilen yere göre doğum yeri İstanbul olan nüfus ise 6.997.821'dir (TÜİK, ADNK, 2019). İstanbul'un nüfus bakımından en büyük il olma özelliği aslında aldığı göçlerin bir sonucudur. Başka bir deyişle İstanbul ilinin ülke içi nüfus hareketliliğinde göçlerin rotası olması nedeniyle İstanbul'da İstanbullulardan çok başka illere mensup olan vatandaşlar yaşamaktadır. Nüfus yoğunluğu ile dünyada 120 ülkeden daha büyük olan bu şehre yıllarca "taşı toprağı altındır" düşüncesiyle Anadolu'dan insanlar göç etmiştir (Topbaş, 2006: 15). Topbaş, mega kente gerçekleşen bu göçleri, "her 4 dakikada 1, yılda ise 150 bin 'davetsiz misafir' geliyor" şeklinde belirtmiştir (2006: 15).

Tablo 17. Yıllara Göre İstanbul İli ve Türkiye Nüfusu

Yıl	Türkiye	İstanbul	Yıl	Türkiye	İstanbul
1927	13.648.270	806.863	1980	44.736.957	4.741.890
1935	16.158.018	883.599	1985	50.664.458	5.842.985
1940	17.820.950	991.237	1990	56.473.035	7.309.190
1945	18.790.174	1.078.399	1997	62.810.111	9.198.809
1950	20.947.188	1.166.477	2000	67.803.927	10.018.735
1955	24.064.763	1.533.822	2007	70.586.256	12.573.836
1960	27.754.820	1.882.092	2010	73.722.988	13.255.685
1965	31.391.421	2.293.823	2015	78.741.053	14.657.434
1970	35.605.176	3.019.032	2019	83.154.997	15.519.267
1975	40.347.719	3.904.588			

Kaynak, TÜİK, 2007-2015 ADNKS, Gökburun, 2017: 112

1927 yılında 806.863 olan İstanbul nüfusu; 1950 yılında 1.166.477'ye ulaşmıştır. 23 yıllık bu süreçte Türkiye'nin toplam nüfusu, 1,5 kat artış gösterirken; İstanbul'un nüfusu 1,4 katlık bir artış göstermiştir. 1950-2015 yılları arasını kapsayan 65 yıllık süreçte ise, Türkiye'nin toplam nüfusu 3,7 katlık bir artış gösterirken; İstanbul'un nüfusu 12,3 katlık bir artış

göstermiştir. Öyle ki bu nüfus artışları İstanbul'un ilçe sayısını da arttırmış ve nüfusun dağılımına paralel olarak 1950 yılında 16 olan İstanbul'un ilçe sayısı, 2008 yılında 39'a çıkmıştır (Gökburun, 2017: 111) .

Tablo 18. İstanbul'da İkamet Eden Nüfusun Nüfusa Kayıtlı Olduğu İl

2007		2010		2015		2019	
Sivas	679207	Sivas	709517	Sivas	752289	Sivas	764896
Kastamonu	514813	Kastamonu	534409	Kastamonu	554851	Kastamonu	560643
Giresun	453890	Ordu	480614	Ordu	517808	Ordu	524259
Ordu	451923	Giresun	474313	Giresun	495731	Giresun	494295
Tokat	395659	Tokat	426246	Tokat	472511	Tokat	475271
Samsun	372257	Samsun	393285	Samsun	426286	Erzurum	430917
Trabzon	356265	Malatya	369011	Trabzon	405160	Samsun	428751
Malatya	348189	Trabzon	368027	Malatya	404504	Malatya	415688
Sinop-57	343144	Sinop	355795	Erzurum	402783	Trabzon	413270
Erzurum	318760	Erzurum	347488	Sinop	373693	Sinop	374717
İstanbul	2158560	İstanbul	2167873	İstanbul	2164836	İstanbul	2153513

Kaynak: TÜİK, ADNK

İstanbul'da ikamet eden nüfusun nüfusa kayıtlı olduğu ilk on il incelendiğinde ilk iki ilin Sivas ve Kastamonu olduğu ve bu durumun 2007-2019 tarihleri arasında da hiç değişmediği görülmektedir. 2010-2019 yılları arasında Sivas ve Kastamonu illerini Ordu, Giresun ve Tokat illerinin takip ettiği görülmektedir. İstanbul'a en fazla göç veren iller yıllara göre incelendiğinde göç veren illerin hemen hemen aynı olduğunu söylemek mümkündür. Tabloda diğer bir dikkat çekici unsur ise Erzurum ilinin 2007 yılında 9. sırada iken 2019 yılında 6. sıraya geçmesidir. Bu durumda Erzurum ili İstanbul'a günümüzde daha fazla göç vermeye başlamıştır. İstanbul'da ikamet eden nüfusun nüfusa kayıtlı olduğu ili İstanbul özelinde incelediğimizde ise 2019 yılında 2015 yılına göre yaklaşık olarak yüz binlik bir düşüş yaşanmıştır. Bu bağlamda İstanbul'da İstanbul dışı nüfusa kayıtlı olunan il nüfusu artarken; nüfusa kayıtlı olduğu yer İstanbul olup İstanbul'da ikamet eden nüfus azalmaktadır.

Tablo 19. Doğum Yerine Göre İstanbul'da İkamet Eden Nüfus

2014		2019	
İstanbul	6271003	İstanbul	6997821
Yurtdışı	413605	Yurtdışı	896793
Sivas	363030	Sivas	347110
Bilinmeyen	302137	Ordu	275372
Ordu	294533	Tokat	273690
Tokat	287726	Bilinmeyen	269210
Samsun	280351	Samsun	265060
Erzurum	247459	Erzurum	251271
Giresun	243496	Trabzon	227239
Trabzon	239252	Malatya	226041
Kastamonu	235880	Giresun	224638
Malatya	232096	Kastamonu	218660
Sinop	186282	Ankara	177355

Kaynak: TÜİK, ADNKS.

İstanbul'da ikamet eden nüfus doğum yerlerine göre incelendiğinde öncelikle 2017 yılında doğum yeri yurt dışı olan nüfusun 413.605' den 2019 yılı itibari ile 896.793'e yükseldiği; yeri yurdu belli olmayan nüfusun ise 269.210 olduğu

(Tablo 19) görülmektedir. İstanbul'da ikamet edip, doğum yeri yurt dışı olanlarında yaklaşık olarak iki kat artışın yaşanmasının nedeni Suriye nüfusundan kaynaklanmaktadır. Bugün İstanbul da yaşayan Suriyeli nüfusun İstanbul nüfusuna oranı %3,32'dir (<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>). Ayrıca doğum yeri yurt dışı olan nüfusun fazla olmasının bir diğer nedeni ise 1950'li yıllarda Balkanlardan alınan göçlerdir. Yurt dışı nüfusluların yanı sıra ülke içi özelinde İstanbul'da yaşayanların doğum yerleri incelendiğinde ilk on ilin İstanbul'da yaşayıp nüfusa kayıtlı olunan illerle aynı olduğu görülmektedir. İstanbul'da yaşayan ve doğum yeri İstanbul dışı olan nüfusun, nüfusa kayıtlı yeri İstanbul olan nüfustan üç kat daha fazladır. İstanbul'a göç edenlerin yeni nesillerinin İstanbul doğumlu olması bunun nedenidir. Ayrıca doğum yerine göre İstanbul'da ikamet eden nüfusun doğum yerleri incelendiğinde geçmişte de günümüzde de aynı iller olduğu görülmektedir. Örneğin, İstanbul'da yaşayan ve ilk on il arasında en büyük grubu oluşturan Sivas doğumlular 1950-2000 yılları arasında 22 katlık bir artışla 16.77'den 375.002'ye yükselmiştir. Giresun doğumluların, 14 katlık bir artışla 17.760'tan 245.414'e, Trabzon doğumluların 11 katlık bir artışla 20.144'den 214.721'e ve Kastamonu doğumluların 8 katlık bir artışla 31.509'dan 263.803'e yükseldiği bilinmektedir (Murat, 2007: 87).

İstanbul'a özgün çekici faktörler ve göç veren yerlere özgün itici faktörler, İstanbul'a yaşanan yoğun göçlerin nedeni olmuştur. İstanbul'a özgün çekici faktörleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Kurt, 2006: 63-64):

- İstanbul'un ilinin sahip olduğu kara, deniz, hava, demiryolu ulaşım imkânlarıyla ülke ve bölge ulaşım ağlarının kesişme noktasında bulunması,
- İstanbul'un her zaman sanayi, hizmet ve finans gibi yatırımların ulusal ve uluslararası düzeyde ilgi odağında olması ve dolayısıyla sanayinin ve hizmet sektörünün gelişmesiyle çeşitli iş imkânlarının mevcut olması,
- Eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin sunumunda çok fazla alternatifi bünyesinde barındırması,
- Sosyal yardımlarda şehrin tarihten gelen zenginliğine sahip olması,
- İstanbul'a göç edenlerin kendinden sonra gelenlere model ve ön ayak olmaları,
- Kırsal bölgelere kıyasla şehrin; insanlara daha cazip gelmesi ve özgür bir yaşam modeli sunması,
- Her kültürden gelen insanlara kucak açan kent kimliğine sahip olması,
- İstanbul'un insanlar için bir umut kapısı olması,
- İstanbul'un yazılı ya da görsel basın aracılığı ile sürekli olarak cazibe merkezi olarak gösterilmesi ve gerçekte ülkenin en büyük cazibe merkezi olmasıdır.

Bu faktörler İstanbul'a yaşanan göçler üzerinde oldukça belirleyici olmuştur.

Tablo 20. İstanbul'un Göç Aldığı İller, 2007-2019

2007	2010	2013	2016	2019					
Tokat	17374	Tokat	21969	Tokat	26819	Ankara	18066	Ordu	22685
Ankara	14173	Ankara	18864	Ordu	23030	Kocaeli	13939	Ankara	19788
Ordu	13897	Ordu	18297	Ankara	19436	Tokat	13844	Kocaeli	19375
Mardin	12125	Kocaeli	15622	Kocaeli	15880	İzmir	13237	Tokat	18367
Samsun	11227	İzmir	15267	İzmir	15238	Van	12908	İzmir-	16292
Erzurum	10898	Trabzon	13918	Van	11930	Bursa	10128	Giresun	14345
Kocaeli	10829	Samsun	13045	Bursa	11250	Tekirdağ	10104	Tekirdağ	12873
İzmir	10663	Tekirdağ	11292	Tekirdağ	10895	Diyarbakır	9251	Bursa	12553
Diyarbakır	10483	Bursa	10412	Samsun	10670	Ordu	9121	Sivas	12015
Van	9383	Sivas	10147	Erzurum	9249	Antalya	8801	Samsun	11389

Kaynak: TÜİK, ADNKS.

Geçmişte en yoğun göçleri Karadeniz ve Doğu Anadolu Bilgelerinden alan İstanbul'un 2007-2019 yılları arasında büyükşehirlerden de göç almaya başladığı tablo 20'de görülmektedir. Ayrıca Ordu, Tokat, Erzurum ve Samsun ili istisnai olmakla birlikte geçmişte en yoğun göçleri aldığı Sivas, Kastamonu, Trabzon, Sinop gibi illerden 2007 yılı sonrasında yoğun göç almamaya başlamıştır. Yani bu illerden İstanbul'a geçmişte yaşanan yoğun göçler azalmaya başlamıştır.

Tablo 21. İstanbul'un Göç Verdiği İller, 2008-2019

2019	2018	2017	2016	2015	2008						
Kocaeli	22223	Ordu	30036	Kocaeli	27074	Kocaeli	29475	Kocaeli	28272	Tekirdağ	17383
Tokat	19935	Kocaeli	25411	Tekirdağ	23305	Tekirdağ	25422	Tekirdağ	23170	Tokat	15780
Ankara	18278	Tokat	25336	Ankara	19986	Ordu	21420	Ankara	18775	Kocaeli	15776
Tekirdağ	17416	Tekirdağ	23324	İzmir	18506	Ankara	18907	İzmir	16129	Ordu	13531
İzmir	15849	Giresun	21277	Tokat	17306	Giresun	17935	Tokat	15395	Ankara	12178
Bursa	13225	İzmir	20529	Bursa	13972	İzmir	17124	Ordu	12934	Samsun	10946
Antalya	11723	Ankara	20216	Ordu	11971	Tokat	17035	Bursa	12901	Giresun	10312
Sakarya	11006	Sivas	18625	Giresun	11842	Bursa	14215	Sakarya	11888	İzmir	9819
Samsun	9340	Trabzon	16333	Sakarya	11495	Sakarya	12047	Antalya	10887	Antalya	9457
Ordu	8282	Samsun	15794	Antalya	11286	Samsun	10924	Samsun	10120	Trabzon	9436

Kaynak: TÜİK, ADNKS.

İstanbul'un en fazla göçü Kocaeli kentine verdiği görülmektedir. Bunun nedeni Kocaeli ilinin sanayi açısından gelişmiş olması ve İstanbul'da iş bulamayan bireylere istihdam olanakları sunabilecek nitelikte bir kent olmasıdır.

Tablo 22. İstanbul'un Net göç Hızı ve Net Göç Bilgisi

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Net Göç Hızı										
3,06	7,77	8,98	2,2	4,69	1	3,45	-4,81	-0,4	-13,86	7,79
Net Göç Bilgisi										
39481	102583	121782	30461	66321	14336	50543	-71307	-5972	-210321	120371

Kaynak: TÜİK, ADNKS.

İstanbul kentinin son on yıllık net göç hızı ve bilgisi incelendiğinde 2016-2018 yıllarında net göç hızının negatife düştüğü; ancak 2019 yılında tekrar net göç hızının, verdiği göçten 120.371 kişi fazlasıyla artı değere döndüğü görülmektedir. İstanbul'un net göç hızının negatif değerlere düşmesinin neden şehrin artık fazla nüfusu kaldıramamasındandır. Geçmişte yaşanan iç

göçlerin doğurmuş olduğu sorunlar kentin cazibesini yitirmesine sebebiyet vermiştir. Nitekim İstanbul geçmişte ve günümüzde çeşitli nedenlerle göç almaya devam etmekte; ancak göçler sonucu bu nüfus yoğunluğunun kendisine fazla geldiğini kent, bünyesinde çeşitli sorunları problemleri göstererek sinyaller vermektedir. Kıray (1984: 33), İstanbul'a yaşanan yoğun göçler neticesinde kentin durumunu; "Yalnız gecekondular alanları değil, İstanbul'un her yönü: Merkezi iş alanındaki yıkımla-bozumla gerçekleşen inanılmaz değişim, apartmanlaşmanın tabakalaşmaya bile duyarlık göstermeyen hızı ve düşük kalitesi, orta-üst, orta tabakanın banliyölere yığılması ve yeşili öldürmesi, sanayinin yerleşmesi, gecekondulaşma, her şey metropolitenleşmeyi, ama ucuz, durulup toparlanma şansı vermeyen hızlı ve dengesiz bir metropoliten kent oluşumudur." şeklinde tarif etmiştir. Bu bağlamda ülke içi ya da ülke dışı göçler sonucunda İstanbul ili gerçekten barınılamaz, yaşanılmaz, hatta nefes alınamaz bir yer olmuştur. Şehir içi ulaşım hep sıkışık, gürültü kirliliği, çarpık kentleşme en üst seviyelere ulaşmıştır. Kapkaç, hırsızlık, yaralama, öldürme, doğu ve güneydoğu kaynaklı töre cinayetleri baş göstermeye başlamış dolayısıyla kentte; güvenlik büyük bir problem haline almıştır. İstanbul kentinin dört bir tarafı gecekondular mahalleleri ve suç yuvaları haline dönme potansiyeli yüksek gettolarla sarılmıştır. Kentte yoğun nüfusa bağlı olarak aşırı tüketimden su kaynakları yetersiz hale gelmiş, yeşil alanlar ise azalmıştır (Dikmen, 2007: 10-11). Bu problemlerin yanı sıra göçle gelen insanların geçici ve niteliksiz işlerle geçimlerini sağlamak zorunda kalmaları, kayıt dışı ekonomi ve marjinal sektörlerin artmasına neden olmuştur. Ayrıca göçle gelen ailelerin kentte karşılaştıkları sosyal ve ekonomik sorunlar, aile yapılarını olumsuz yönde etkilemiştir. Aile içi şiddet, ihmal ve istismar ailelerin parçalanmasına, çocukların sahipsiz, eğitimsiz ve korunmasız kalmasına ve dolayısıyla sokağa itilen çocukların ve çocuk işçilerin artmasına sebebiyet vermiştir (Kurt, 2007: 65). İç göçlerin doğurmuş olduğu sorunların ortadan kaldırılması ya da en az düzeye indirgenebilmesi için Türkiye'de tersine iç göçlerin sağlanması gereklidir ve bu gereklilik ise öncelikle geçmişte en fazla göçlere maruz kalan İstanbul'da kendisini göstermektedir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada Türkiye'de 1950'li yıllardan beri var olan "iç göç olgusunun nasıl tersine dönüşü sağlanır, tersine iç göç nasıl ivme kazanır ya da insanlar, ne gibi şartlar oluşursa ya da ne gibi engelleyici faktörler ortadan kalkarsa tersine iç göçü gerçekleştireceklerdir" sorularına cevap aranmıştır. Bu sorulardan yola çıkarak Türkiye'de tersine iç göçün ivme kazanmasının önündeki engelleri ve sorunları tespit etmek, bu tespitler sonucunda ise tersine iç göçün belirleyici etkenlerini saptayabilmek ve çözüm önerileri sunabilmek amacıyla nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Nicel araştırma, nesnel olguları ölçen, değişkenlere odaklanan, güvenirliliğin ön planda olduğu ve büyük resmi görmek için verileri özetleyen niceliksel ya da sayısal bir araştırma yöntemidir (Neuman, 2016: 20-21). Nicel araştırma

yöntemlerinden ise genel tarama modellerinin ilişkisel tarama metoduna, geçmişe dönük tarama metoduna ve nedensel araştırma metoduna başvurulmuştur.

Nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli ile geçmişte ya da günümüzdeki bir durum var olduğu şekliyle betimlenebilmekte ve çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak için evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup örnek ya da örneklem üzerinde tarama yapılabilir. İlişkisel tarama modeli ise iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını belirlemeyi amaçlayan tarama yaklaşımıdır (Bahtiyar ve Can, 2016: 50). Bu çalışmada ilişkisel tarama modeli ile değişkenlerin birlikte değişip değişmediği; değişme varsa bunun nasıl olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Ayrıca geçmişe dönük tarama araştırması ile katılımcıların geçmişte yaşadıkları olaylarla ilgili sorular sorularak, bilgi edinilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada kullanılan diğer bir nicel araştırma yöntemi olan nedensel araştırma yöntemi ise "karşılaştırma olarak bilinen ve ortaya çıkmış veya var olan bir durumun (veya olayın) nedenlerini, bunlara etki eden değişkenleri ve etkinin sonuçlarını belirlemeye yönelik bir araştırma türüdür". Nedensel araştırmalar durum öncesi ve sonrası belirlenen değişkenler arası ilişkilerin belirlenmesi amacıyla yapılan bir araştırmadır. Nedensel araştırmalar konularına ve hipotezlerine göre nedenlerin belirlenmesi, etkilerin belirlenmesi, sonuçların belirlenmesi olmak üzere üç çeşittir (Akarsu ve Akarsu, 2019: 22-25).

Bu bağlamda bu çalışmanın amacına ulaştıracak olan sorulara cevapları bulabilmek için tercih edilen nicel araştırma yöntemlerinden bahsi geçen araştırma yöntemleri, çalışma ile bir uyum içerisindedir. Bu yöntemlerden etkili bir şekilde faydalanabilmek için nicel verilerin toplanma aşamasında ise anket tekniği kullanılmıştır.

Verilen toplanması için EK-2'de ve EK-3'de verilen anket formu hazırlanmıştır. Anket formu ise iki bölümden oluşmaktadır. Anket formunun ilk bölümünde (EK-2) kişilerin demografik, sosyo-ekonomik durumlarına ve geçmişte gerçekleştirdikleri göçü; ne zaman, neden gerçekleştirdiklerine ilişkin bilgi edinmeye yönelik basit anket tekniği ile hazırlanmış çoktan seçmeli sorulara yer verilmiştir. Bu bölümde yer alan sorular, tarama araştırma modelinin geçmişe yönelik araştırma türüne uygun olarak tasarlanmış olup, toplamda 21 sorudan oluşmaktadır.

Anketin ikinci bölümü ise ölçek geliştirme çalışması yapılarak oluşturulmuştur. Ölçek, bir araştırmacının, bir bireyin, bir şey hakkında nasıl hissettiğini ya da düşündüğünü ölçmek istediği durumlarda başvurduğu bir yöntemdir. Ölçekler ayrıca kavramlaştırma ve işlemselleştirme süreçlerine de yardımcı olan bir tekniktir (Neuman, 2016: 302). Ölçek geliştirme ise, bireylerin ölçülmesi düşünülen özelliğini uyaracak uyarıcı takımını veya maddeleri ve bu uyarıcılara uygun tepki kategorileri geliştirme sürecidir. Yani, ölçek

geliştirmede bireylerin sahip oldukları psikolojik özelliğin ne olduğunu ortaya çıkaracak maddeler oluşturulur (Yalçın, 2019: :2). Ölçek geliştirme çalışmasının öncesinde ilk yapılacak şey, "konu ile ilgili mevcut bir ölçek olup olmadığının", eğer varsa "ne kadar duyarlı bir ölçek olduğunun" ve mevcut ölçeğin duyarlılığı yüksekse, "bir uyarılma çalışması yapmanın mı yoksa yeni bir ölçek oluşturmanın mı daha anlamlı olacağı"nın değerlendirilmesidir. Araştırma konusuna ilişkin mevcut ölçek yoksa ya da yeterli görülüyorsa ölçek geliştirme yolu tercih edilmektedir (Karakoç ve Dönmez, 2014: 40). Bu araştırmada da ölçek geliştirme yoluna gitmeden önce konuya ilişkin literatür taraması yapılmış ve Türkçe literatürde mevcut bir ölçeğin olmadığı, yabancı literatürdekilerin ise araştırmanın içeriğini açıklamada yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu sebeple ölçek geliştirme yoluna gidilmiştir; ancak ölçek geliştirme süreci stabilize kurallar dahilinde farklı biçimlerde yürütülen bir süreçtir. Bunlardan bazıları ise şu şekildedir:

Netemeyer vd. (2003:14-15), göre ölçek geliştirme süreci şu şekilde olmalıdır;

- "Tanım ve içerik alanı oluşturmak,
- Ölçüm ifadelerinin oluşturulması ve değerlendirilmesi,
- Ölçeği geliştirmek ve iyileştirmek için çalışmalar tasarlamak ve yürütmek,
- Ölçeği sonuçlandırmaktır".

Erkuş'a göre ise bu süreçte izlenilmesi gereken aşamalar şunlardır (Aktaran: Yalçın, 2019:3);

- "Ölçeğin hangi amaçla geliştirileceğine karar verilmesi
- Neyin ölçüleceğine karar verilerek tanımlanması
- Ölçek geliştirme tekniğine karar verilmesi
- Uyarıcıların ve uygun tepki kategorilerinin yazılması
- Maddelerin gözden geçirilmesi ve düzeltilmesi
- Ölçeğin açıklama ve yönergesinin yazılması
- Ön deneme uygulamasının yapılması
- Deneme uygulamasının yapılması
- İstatistiksel analizlerin yapılması ve ölçeğe son halinin verilmesidir".

Churchill'e göre ise ölçek geliştirme süreci şu şekilde olmalıdır (Aktaran: Durmuşkaya, 2020: 109);

- "Ölçülecek yapının alanının belirlenmesi: Ölçülecek yapının kavramsal kapsamının tespit edilmesi
- İfade örneklerinin oluşturulması: Literatür taraması, keşifsel çalışmalar vasıtasıyla ölçeği geliştirerek aynı zamanda açıklaması beklenen bir ifade havuzunun oluşturulması
- Verilerin toplanması: Tespit edilen ifadelerle oluşturulan form aracılığıyla verilerin toplanması
- Ölçeğin sadeleştirilmesi: Elde edilen verilerin analizi ve ölçek için anlamlı olanların muhafaza edilerek, anlamlı olmayanların elenmesi

- Veri toplama: Yapılan eleme sonrası ifade havuzunun yeniden oluşturulması, elenen ifadelerin yerine uygun görünen yeni ifadelerin eklenmesi
- Güvenilirlik testi: Ölçeğin iç tutarlılığının test edilmesi
- Geçerlilik testi: Faktör Analizi uygulanması
- Normların geliştirilmesi: Sonuçlara göre ölçeğin normlarının tespit edilmesidir”.

Bir başka çalışmada ise ölçek geliştirme süreci şu şekilde sıralanmıştır (Karakoç ve Dönmez, 2014: 41);

- “Konuyla ilgili literatür taramasının yapılması
- Ölçüm şekli için formatın belirlenmesi ve buna göre madde havuzunun oluşturulması
- Oluşturulan madde havuzu için uzman yorumuna başvurulması
- Uzman görüşüne göre şekillendirilen ölçeğin, taslak örneklem grubuna uygulanması
- Taslak uygulaması sonrası, ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik analizleri ile değerlendirilmesi yapılarak, son hali verilmesidir”.

Bu çalışmada ise Türkiye’de tersine iç göçün belirleyicileri ölçeğini geliştirme sürecinde izlenen adımlar sırasıyla şu şekildedir:

Birinci Adım: Ölçülmek istenen yapının açık bir biçimde belirlenmesi,

İkinci Adım: Konuyla ilgili literatür taramasının yapılması,

Üçüncü Adım: İfade havuzunun oluşturulması,

Dördüncü Adım: Oluşturulan ifade havuzu için uzman görüşüne başvurulması,

Beşinci Adım: Tespit edilen ifadelerle oluşturulan form aracılığıyla verilerin toplanması,

Altıncı Adım: Elde edilen verilerin analizi ile ölçek için anlamlı olan ifadelerin muhafaza edilerek, anlamlı olmayanların ise elenmesi,

Yedinci Adım: Yapılan eleme sonrası ifade havuzunun yeniden oluşturulması, elenen ifadelerin yerine uygun görünen yeni ifadelerin eklenmesi,

Sekizinci Adım: Geçerlilik analizleri ile ölçeğin yapısal olarak geçerliliğinin test edilmesi,

Dokuzuncu Adım: Güvenilirlik analizleri ile ölçeğin iç tutarlılığının test edilmesi,

Onuncu Adım: Pilot uygulama sonrası geçerliliği ve güvenilirliği test edilen ölçeğe son halinin verilip, ana çalışma için uygulanır hale getirilmesi,

On Birinci adım: Ölçeğin tekrar uygulanabilirliğinin test edilmesidir.

Bu bağlamda bu araştırmada ölçek geliştirme sürecinde yukarıdaki adımlar izlenerek ölçek geliştirme süreci tamamlanmıştır. Ölçek olarak hazırlanan ikinci bölüm anket formunda katılımcıların araştırmaya ilişkin önermelere katılıp katılmama durumları 5'likert ölçeği ile belirlenmeye ve tersine iç göçe yönelik eğilimleri ve tersine iç göçe yönelik eğilimlerinin üzerindeki belirleyicilerin gücü-etkisi ölçülmeye çalışılmıştır. Bu ölçek çalışmasının geliştirilmesi aşamasında öncelikle literatür taraması yapılarak 44 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Oluşturulan bu madde havuzu alanında üç uzman tarafından incelenmiş ve her bir maddenin ölçülmek istenen yapıyla ne kadar alakalı olduğu değerlendirilmiştir. Uzman görüşleri doğrultusunda maddeler tekrar gözden geçirilerek, gerekli görülen düzeltmeler sonrası taslak ölçeğin daha da anlaşılır ve güvenilir olması sağlanmıştır.

44 maddelik taslak form ile pilot uygulama için verilerin toplanma sürecine geçilmiştir. Maddelerin geçerliliğini ve güvenilirliğini belirlemek amacıyla madde sayısının beş katı kadar "örneklem grubu ile benzerlik gösteren" katılımcıyla, İstanbul'da saha çalışması yapılmıştır. "Türkiye'de Tersine İç Göçün Belirleyicilerini" ortaya koymak amacıyla hazırlanmış olan bu ölçeğin pilot uygulama sonrası yapısal geçerliliğine ve ölçeğin ne derece güvenilir olduğuna dair gerekli analizler yapılmıştır. Bu analizler sonucunda madde havuzunda ki madde sayısı 34'e düşürülmüştür. Ölçeğin yapısal geçerliliğine ilişkin Kaiser-Meyer-Olkin değeri 0,908; güvenilirliğine ilişkin Cronbach's Alpha değeri ise 0,948 olarak bulunmuştur.

Ana çalışma için ise araştırmanın evrenini oluşturan İstanbul ilinde saha çalışması yapılmıştır. Tarihsel süreçte ülke genelinde yoğun göçleri alan İstanbul'a en fazla göç vermiş olan iller arasında ilk sırada yer alan Sivas ili ve buna bağlı olarak da İstanbul'da yaşayan Sivaslılar araştırma örnekleme olarak seçilmiştir. Araştırma örneklem grubundan gerekli veriler toplandıktan sonra bulguların analizi öncesinde ölçeğin tekrar edilebilir özellikte olup olmadığını belirlemek için tekrar Açıklayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Bu analiz sonucunda ölçek maddelerinden üç maddenin ölçek tekrar edilebilirliğine engel teşkil ettiği görülmüştür. Bu maddeler ölçekten çıkartılarak ölçek madde sayısı 31'e düşürülmüştür ve daha sonraki çalışmalar için kullanılabilir hale gelmesi sağlanmıştır.

3.3. Araştırma Verilerini Toplama Süreci

Pilot uygulama aşamasında verileri toplamak amacıyla İstanbul Ümraniye ilçesinde örneklem birinci grubu ile yüz yüze anket çalışması yapılmıştır. Pilot uygulama sonrası ana çalışma için ikinci örneklem grubundan verileri toplayabilmek amacıyla öncelikle İstanbul'daki Sivaslı hemşehri dernekleri ile görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde çalışmamıza katkı sağlamayı kabul eden dernekler, pandemi nedeni ile kapalı olduklarını ve dernek üyelerine birebir ulaşılmasının zor olacağını belirtmişlerdir; ancak anket sorularının online şekilde hazırlanarak kendilerine gönderilmesini önermişlerdir. Bu önerme ile anketin dernek üyelerine online olarak uygulanmasına karar verilmiş ve anket formu internet ortamında

hazırlanmıştır. Hazırlanan anket formunun linki, araştırmamıza katkı sağlamayı kabul eden dernek yöneticilerine gönderilmiştir. Dernek yetkililerince öncelikle ilgili form incelenmiş ve üyelerine uygulanmasında sakınca görmeyen; Kâğıthane Sivaslılar Derneği, Tuzla Sivaslılar Derneği, Ümraniye Sivaslılar Derneği, Pendik Sivaslılar Derneği, Akıncılar Kültür ve Dayanışma Derneği yöneticileri tarafından bu anket formu linki dernek üyelerine, dernek sosyal medya hesaplarında ve whatsapp üye gruplarında paylaşılarak ulaştırılmıştır. Online katılımların yanı sıra İstanbul'da Sivaslıların en yoğun olduğu ilçe olan Ümraniye' de Sivaslıların yoğun olarak yaşadığı mahalleler tespit edilmiş ve özellikle Ümraniye-Elmalı Kent'de İnkılâp Mahallesi'nde, Kazım Karabekir Mahallesi'nde ve yine Sivaslıların yoğun olarak yaşadığı; Ümraniye Ataşehir Yeni Sahra'da ve Kadıköy Fikirtepe'de vs. saha çalışması yapılmıştır.

Bu bağlamda yaklaşık olarak 250 kişi ile yüz yüze sahada katılımcılara uygulanan bu anket formlarının 172 adeti de dernekler aracılığı ile dernek üyelerine ulaştırılmış ve online olarak katılımları sağlanmıştır. Böylece araştırma veri toplama süreci tamamlanmıştır.

3.4. Verilerin İşlenmesi ve Çözümlemesi

"Türkiye'de Tersine İç Göçün Belirleyicilerini" ortaya koymak amacıyla hazırlanmış olan bu ölçeğin pilot uygulama ve ana çalışma sonrası toplanan verilerin analizinde, SPSS 25 Programı kullanılmıştır. Öncelikle pilot uygulama sonrası ölçeğin yapısal geçerliliğinin sağlanması için bütün maddelerin, madde-toplam test korelasyon değerleri incelenmiş, sonrasında maddelerin ayırt ediciliklerinin belirlenmesi için alt %27 ve üst %27'de yer alan grupların puan ortalamaları bağımsız grup t-testi ile karşılaştırılmıştır. Bu analizler sonucunda madde havuzunda ki madde sayısı 34'e düşürülmüştür. Madde analizi sonrasında ölçeğin alt boyutlarının belirlenmesi amacı ile Açıklayıcı Faktör Analizi yapılmış ve bu analiz sonrasında ölçeğin beş alt boyuta yani faktöre sahip olduğu belirlenmiştir. Beş faktörlü bu ölçeğin tüm faktörlerinin güvenilirlik açısından geçerlilik sağladığı sonucuna ulaşıldıktan sonra ise ölçeğin normallik analiz değerlerine bakılarak normal dağılımı sağladığı görülmüştür. Yapısal geçerliliğe ilişkin analiz sürecinde ölçeğin Kaiser-Meyer-Olkin değeri 0,908 olarak bulunmuştur.

Yapısal geçerliliğe ilişkin analiz süreci tamamlandıktan sonra ölçeğin güvenilirlik açısından geçerliliği sağlayıp sağlamadığına ilişkin Guttman Split-Half ve Cronbach's Alpha analizleri yapılarak değerler incelenmiştir. Güvenirliliğine ilişkin Cronbach's Alpha değeri ise 0,948 olarak bulunmuştur.

Yapısal ve güvenilirlik analizleri sonrasında ölçeğin toplanabilir olma özelliğine sahip olduğu ve ölçek maddelerinin tutarlılık ve uyum içinde olduğu; ilgili analizler sonucunda görülmüştür. Yapısal ve güvenilirlik geçerliliğini sağlayan bu ölçek ana çalışma için uygulanabilir hale gelmiştir.

Ana çalışma için gerekli veriler toplandıktan sonra bulguların analizi öncesinde ölçeğin tekrar edilebilir özellikte olup olmadığını belirlemek için tekrar

Açıklayıcı Faktör Analizi yapılmış ve ölçek maddelerinden üç maddenin ölçek tekrar edilebilirliğine engel teşkil ettiği görülmüştür. Bu maddeler ölçekten çıkartılarak ölçeğin daha sonraki çalışmalar için kullanılabilir hale gelmesi sağlanmıştır.

Verilerin çözümlenmesi sürecinde 31 maddelik ölçeğe son olarak da Doğrulayıcı Faktör Analizi uygulanarak AFA ile belirlenen 5 faktörlü yapının geçerliği, doğrulayıcı faktör analizi ile de teyit edilmiştir. Ölçek geçerlilik, güvenilirlik ve tekrar edilebilirlik analizleri sonrasında EK-1 ve EK-2 anket formları ile elde edilen veriler; frekans analizine, non parametrik ve parametrik analizlerine tabi tutularak araştırma bulguları yorumlanmıştır.

3.5. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

3.5.1. Araştırma Evreni

Bu çalışmada İstanbul ili hem pilot uygulama için hem de ana çalışma için araştırma evreni olarak seçilmiştir. Bunun nedeni geçmişte kırsaldan kentlere yapılan kontrolsüz göçlerden en büyük payı İstanbul ili almıştır. Almış olduğu bu yoğun göçler neticesinde kent; toplumsal, ekonomik, kentsel vb. birçok konuda sorunlar yaşamış ve yaşamaya devam etmektedir. Bu özelliği ile kendisi gibi yoğun iç göçlere maruz kalmış diğer büyük kentleri en iyi temsil etme özelliğine sahiptir. Bundan dolayı bu araştırma sonucunda tersine iç göçe ilişkin elde edilecek bulguların, Türkiye genelinde değerlendirilmesine olanak sağlayacağı ön görülmüştür.

3.5.2. Araştırma Örneklemi

Araştırmada ölçek geliştirme yoluna gidildiği için çalışma kapsamında veri toplama sürecinde benzer özelliklere sahip iki farklı grup araştırma örneklem grubu olmuştur.

3.5.2.1. Araştırma Örneklemi 1. Grup⁵

Tersine iç Göçün Belirleyicileri Ölçeğinin ana uygulama öncesinde geliştirilmesi, madde havuzundaki soruların anlamlılığını, geçerliliğini ve güvenilirliğini belirleyebilmek amacıyla ana çalışma öncesinde pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Bu pilot uygulama için araştırmanın evreni İstanbul'da geçmişte memleketlerinden göç eden ölçek madde sayısının beş katı kadar katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Bu ön çalışmanın örnekleme ana çalışmanın örnekleme ile benzer ve ortak özelliklerinin olmasına dikkat edilmiş ve araştırma örnekleme olarak "Amaçlı Örnekleme Metodu" ile İstanbul'a geçmişte göç etmiş kişiler; kamu görevlileri ve ailesi ile birlikte İstanbul'da yaşamayan üniversite öğrencileri hariç araştırma örneklem grubuna dahil edilmiştir. Toplamda İstanbul'a göç etmiş 244 katılımcı ile pilot uygulama tamamlanmış; ancak bazı anket formları değerlendirme kapsamı dışında tutularak 225 anket formu değerlendirilmeye alınmıştır.

---

⁵ Pilot Uygulama amacı ile belirlenen örneklem grubudur.

3.5.2.2. Araştırma Örnekleme 2. Grup

Bilindiği üzere İstanbul tüm illerden göç alan bir il olma özelliğine sahiptir. Ancak en fazla göçü Sivas ilinden aldığını söylemek mümkündür. Bugün İstanbul'da nüfusa kayıtlı olduğu yer Sivas olan 764.896 kişi yaşamaktadır. Tarihsel süreçte verdiği göçlerle Türkiye'de iç göçlere konu olması ve en fazla göçü İstanbul'a vermesi ayrıca nüfusa kayıtlı olduğu yere göre ya da doğduğu yere göre İstanbul'da yaşayanların en fazla Sivaslı olması nedeni ile araştırma örnekleme olarak İstanbul'da yaşayan Sivaslılar "Amaçlı Örnekleme Metodu" kullanılarak seçilmiştir. Kamuda çalışanlar araştırma örneklem grubu dışında tutulmuştur, çünkü kamu çalışanlarının ülke içinde yer değiştirmesi bir göç hareketi olarak tarafımızca düşünülmemektedir ki Türkiye'de de kamu çalışanlarının hiçbir zaman iç göçlere konu olmaması bu düşüncemizi desteklemektedir. Ayrıca katılımcıların 20 yaş üzeri olmasına özen gösterilmiştir, çünkü 20 yaş altı katılımcıların geriye göçe ilişkin net fikirlerinin olamayacağı ya da böyle bir karar veremeyeceği düşünülmüştür. Son olarak araştırmamızın örnekleme dışında tutulan bir diğer grup ise ailesi ile İstanbul'da yaşamayan Sivaslı öğrencilerdir. Örneklem grubu bu üç kriter doğrultusunda (<http://yozkan.sakarya.edu.tr/tr/icerik/0/34738/ornek-buyuklugu-hesaplama>) evreni %95 güven aralığında $\pm$ %5 örnekleme hatası ile 384 kişi olarak belirlenmiş ve 422 katılımcı ile anket yapılmıştır. Ancak bazı anketler belirlemiş olduğumuz Sivaslı olma, üniversite öğrencisi olmama, kamu kurumunda çalışmama gibi kriterleri sağlayamadığı için değerlendirmeye alınmamış ve gerekli örneklem sayısının altına örneklem sayısı düşmüştür. Daha sonra gerekli örneklem sayısına ulaşmak için kriterleri sağlayan 384 katılımcıya ulaşana kadar tekrar anket çalışması yapılmıştır.

3.6. Araştırma Hipotezleri

Hipotez; iki değişken arasındaki bir ilişkiye dair geçici bir bildirim ya da test edilebilecek bir önermedir. Hipotezler, kuramsal bir nedensel zincirin halkalarıdır ve değişkenler arasındaki bir ilişkinin yönünü ve gücünü test etmek için kullanılmaktadır (Neuman, 2016: 242,243).

Bu bağlamda bu çalışmada Türkiye'de tersine iç göçün belirleyicilerini ortaya koyabilmek için geliştirilmiş olan ölçek çalışmasında değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve gücü hakkında varsayımlar çıkarabilmek amacıyla savunulan hipotezler şu şekildedir:

H₁: Doğum yeri ile memlekete geriye göç etmeyi düşünmek ya da düşünmemek arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₂: Katılımcıların göç ettiği yıllar ile memlekete geriye göç etmeyi düşünmemek arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₃: Katılımcıların gelir durumu ile geriye göç etme düşüncesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₄: Eğitim düzeyi ile kişilerin tersine göç etme olasılıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₅: Katılımcıların oturduğu konutun mülkiyet durumu, geriye göç etme veya etmeme düşüncelerini etkiler.

H₆: Köyünde yaşamak için geriye göç etme düşüncesi, Tarımsal Destek Kredilerinden faydalanarak geriye göç etme düşüncesi üzerinde etkilidir.

H₇: Geçmişte memleketinden ekonomik nedenlerle göç etmiş olmak ile memleketinde iş bulamayacağı için geriye göç etmeyi düşünmemek arasında bir ilişki yoktur.

H₈: Geriye göç eden kişiler kendi imkânları ile göç etmişlerdir.

H₉: Göç etmeyi düşünmeyenler, geriye göçe yönelik teşvikler yeterli olursa göç edeceklerdir.

H₁₀: Katılımcılar geriye göç yönelik devlet teşviklerine dair yetersiz bilgiye sahiptir.

3.7. Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğinin Yapısal ve Güvenirlilik Geçerliliği

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de tersine iç göçün belirleyicilerini (TİGB) ortaya koymak amacıyla hazırlanmış olan bu ölçeğin pilot uygulama sonrası yapısal geçerliliğine ve ölçeğin ne derece güvenilir olduğuna dair gerekli analizler yapılmıştır. Güvenirlilik (reliability) ve geçerlilik (validity) analizleri yapılmadan bir araştırmanın analiz sonuçlarını yorumlamak doğru değildir.

Güvenirlilik ve geçerlilik herhangi bir şeyin uygun ve sağlam olduğu hakkında bize bilgi verir. Geçerlilik; ölçmek istenen, amaçlanan şeyin gerçekten ölçülüp ölçülmediği ile ilgilidir, yani kesinlik (accuracy) ölçüsüdür. Güvenirlilik ise geçerlik için bir ön koşuldur. Bir ölçme aracının güvenilir olması her zaman geçerli olduğu anlamına gelmez. Geçerlilik, güvenirliliği kapsayan bir kavram olup, ölçmek istenen özelliğin ölçülmesi niyet edilen hedef değer gerçekten ölçülebilmesi ile ilgili bir özelliktir. Dolayısıyla geçerlilik çalışmanın amacı ve araştırma sorusu (hipotez) ile yakından ilişkili bir husustur. Geçerli olmayan bir test ne kadar güvenilir olursa olsun bir işe yaramamaktadır. Güvenirlilik ise bir testin veya ölçeğin ölçmek istediği şeyi tutarlı ve istikrarlı bir biçimde ölçme derecesidir. Diğer bir deyişle, bireylerin test maddelerine verdikleri cevaplar arasındaki tutarlılıktır. Güvenilir bir test veya ölçek, benzer şartlarda tekrar uygulandığında aynı benzer sonuçlar verir. Bir test veya ölçek ne derece güvenilir ise ondan elde edilen veriler de o derece güvenilirdir. Güvenilir olmayan bir ölçek yardımıyla elde edilen veriler faydasızdır (Terzi, 2017).

3.7.1.Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğinin Yapısal Geçerliliği

Tablo 23. Türkiye’de Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları

Madde Numarası	Madde Toplam Puan Korelasyonu	t (Alt % 27**-Üst %27**)	p değeri (Alt % 27**-Üst %27**)
Mad.1	,659	-14,212	,000
Mad.2	,637	-12,294	,000
Mad.3	,567	-9,804	,000
Mad.4	,607	-10,978	,000
Mad.5	,578	-10,557	,000
Mad.6	,586	-10,354	,000
Mad.7	,631	-11,156	,000
Mad.8	,571	-10,778	,000
Mad.9	,570	-11,021	,000
Mad.10	,509	-8,981	,000
Mad.11	,601	-10,115	,000
Mad.12	,671	-14,217	,000
Mad.13	,668	-14,499	,000
Mad.14	,651	-12,959	,000
Mad.15	,589	-11,789	,000
Mad.16	,353	-6,195	,000
Mad.17	,523	-9,494	,000
Mad.18	,522	-9,727	,000
Mad.19	,636	-15,694	,000
Mad.20	,564	-10,465	,000
Mad.21	,598	-12,124	,000
Mad.22	,056	-1,967	,051
Mad.23	,076	-1,849	,067
Mad.24	,033	-1,537	,127
Mad.25	,380	-4,742	,000
Mad.26	,620	-11,466	,000
Mad.27	,674	-12,656	,000
Mad.28	,633	-10,646	,000
Mad.29	,500	-7,981	,000
Mad.30	,165	-2,525	,013
Mad.31	,583	-10,695	,000
Mad.32	,530	-9,686	,000
Mad.33	,553	-9,336	,000
Mad.34	,432	-6,595	,000
Mad.35	,422	-7,300	,000
Mad.36	,507	-8,233	,000
Mad.37	,589	-11,279	,000
Mad.38	,586	-10,663	,000
Mad.39	,397	-5,808	,000
Mad.40	,393	-6,417	,000
Mad.41	,298	-4,202	,000
Mad.42	,289	-4,177	,000
Mad.43	,291	-3,488	,001
Mad.44	,256	-3,295	,001

*** p < 0,05 için anlamlı değerler.

Tablo 23’de bütün maddelerin ayırt edicilik güçlerini gösteren bağımsız grup t-testi sonuçları ve madde toplam korelasyon yer almaktadır. Ölçeğin iç tutarlılığını değerlendirmek için yapılan madde toplam puan korelasyonu analizinde korelasyon katsayılarının yüksek olması, ilgili maddenin ölçülen teorik yapıya uygunluğunun yüksek olduğunu gösterdiği ve düşük olması

durumu ise maddenin diğer maddelerle ölçülmek istenilen durumu ölçmede yetersiz kaldığını göstermektedir. Madde-toplam test korelasyonunun yeterli olabilmesi için gerekli minimum değer ,30 olarak belirtilmektedir (Altuntaş ve Baykal, 2010: 12). Bu sebeple madde korelasyonlarını incelediğimiz ölçek maddelerinden 0,30'un altında kalan maddeler analize dahil edilmemiştir. Katılımcıların ölçek sorularına verdikleri cevapların madde-toplam test korelasyon değerleri incelendiğinde 0,30'un altında kalan 8 madde (mad.22, mad.23, mad.24, mad.30, mad.41, mad.42, mad.43, mad.44) tespit edilmiştir. Kalan maddelerin madde-toplam test korelasyon değerleri 0,380 ile 0,674 arasında değişkenlik göstermektedir. Madde-toplam test korelasyonu tablosunda görüldüğü üzere kalan tüm maddelerin birbiri ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir Ölçekte yer alan maddelerin ayırt ediciliklerinin belirlenmesi amacıyla ölçekten elde edilen ham puanlar büyükten küçüğe doğru sıralanmış, alt %27 ve üst %27'de yer alan grupların puan ortalamaları bağımsız grup t-testi ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda alt ve üst grup madde puanlarının ortalamaları arasında ölçekten çıkartılması gereken mad.22, mad.23, mad.24, mad.30 olmak üzere toplamda 4 maddenin $p>0,05$ olduğu ve bu dört maddenin %27 alt-üst analizinde anlamlı bir farklılığın olmadıkları yani madde ayırt edici özelliğine sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Geriye kalan maddelerde ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup, bu maddelerin madde ayırt edici güçleri oldukça yüksektir. Buradan hareketle yapılan analizler sonucunda toplamda 8 maddenin ölçekten çıkartılması ve geriye kalan 36 maddenin ise istenen niteliği ölçmesi bağlamında ayırt edici özelliğe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.7.1.1. Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi

Tersine iç göçün belirleyicilerini ölçmeyi amaçlayan ölçeğin, faktör desenini ortaya koymak amacıyla açıklayıcı faktör analizi (AFA) yapılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi uygulamasından önce, örneklem büyüklüğünün faktör analizine uygunluğunu test etmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi uygulanmıştır. Verilerin faktör analizine uygunluğu teyit edildikten sonra ölçeğin faktör yapısının incelenmesi amacıyla Temel Bileşenler Analizi (Principal Components Analysis) ve Equamax Rotasyon yöntemleri kullanılarak açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Araştırmacı bir faktör analizi tekniğini uygulayarak elde ettiği m kadar önemli faktörü, "bağımsızlık, yorumlamada açıklık ve anlamlılık" sağlamak amacıyla bir eksen döndürmesine (rotation) tabii tutabilir. Faktör döndürme, çözümün temel matematiksel özelliklerini değiştirmez. Eksenlerin döndürülmesi sonrasında maddelerin bir faktördeki yükü artarken diğer faktörlerdeki yükleri azalır. Böylece faktörler, kendileriyle yüksek ilişki veren maddeleri bulurlar ve faktörler daha kolay yorumlanabilir hale gelirler. Ayrıca araştırmacı daha çok sonuçların genellenebilirliği ile yani gelecek için en uygun çözümle ilgileniyorsa dik döndürme önerilir (Büyüköztürk, 2002:476-477). Bu çalışmada da dik döndürme için Equamax Rotasyon tekniği kullanılmıştır. Amaç isimlendirilebilir ve yorumlanabilir faktörler elde etmek olup, istenilen

ve beklenen dağılım bu yöntemde elde edilmiştir. AFA iki kez tekrarlanmıştır. İlk açıklayıcı faktör analizi öncesinde KMO değerinin, 898 olduğu belirlenmiştir. Açıklanan toplam varyansta öz değeri 1'in üzerinde olan altı bileşen olduğu görülmüştür. Bu bileşenlerin toplam varyansa yaptıkları katkı ise %67,703'tür. Her bileşeni faktörleştirme uygulamasında ise F6'nın faktör yükleri 2 maddeden oluşmuştur. Her faktörde kabul edilir en az 2 madde olmakla birlikte önerilen ise üç maddenin olması gerektiğidir. Buna karşı üst limit yoktur. Ne kadar fazla madde o kadar güvenilirlik ve açıklayabilirlik demektir (Çakır, 2014,). Bu sebeple F6'nın faktör yükleri olan mad.35 ve mad.36 ölçekten çıkartılarak ölçek madde sayısı 34'e düşürülmüş ve ikinci kez AFA yapılmıştır.

Tablo 24. TİGB Ölçeğinin KMO Değeri

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,908
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	5794,331
	df	561
	Sig.	,000

İkinci kez tekrarlanan AFA öncesinde öncelikle örneklem büyüklüğünün faktör analizine uygunluğunu test etmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi uygulanmıştır. KMO değerinin ,908 olduğu bu bağlamda örneklem büyüklüğünün yani örneklem yeterliliğinin faktör analizi yapmak için "mükemmel derecede yeterli" olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Çokluk, vd., 2012: 207). Ayrıca Bartlett Küresellik testi sonucunda p değerinin <0,05 olduğu bu da, verilerin çok değişkenli normallik analizine uyumluluğunu göstermektedir.

Tablo 25. TİGB Ölçeğine İlişkin Açıklanan Toplam Waryans

Component	Initial Eigenvalues			Total Variance Explained			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	12,913	37,980	37,980	12,913	37,980	37,980	5,266	15,487	15,487
2	3,970	11,677	49,657	3,970	11,677	49,657	5,110	15,031	30,518
3	2,330	6,854	56,511	2,330	6,854	56,511	4,330	12,734	43,252
4	2,170	6,382	62,893	2,170	6,382	62,893	4,030	11,852	55,104
5	1,163	3,421	66,314	1,163	3,421	66,314	3,811	11,209	66,314
6	,959	2,819	69,133						

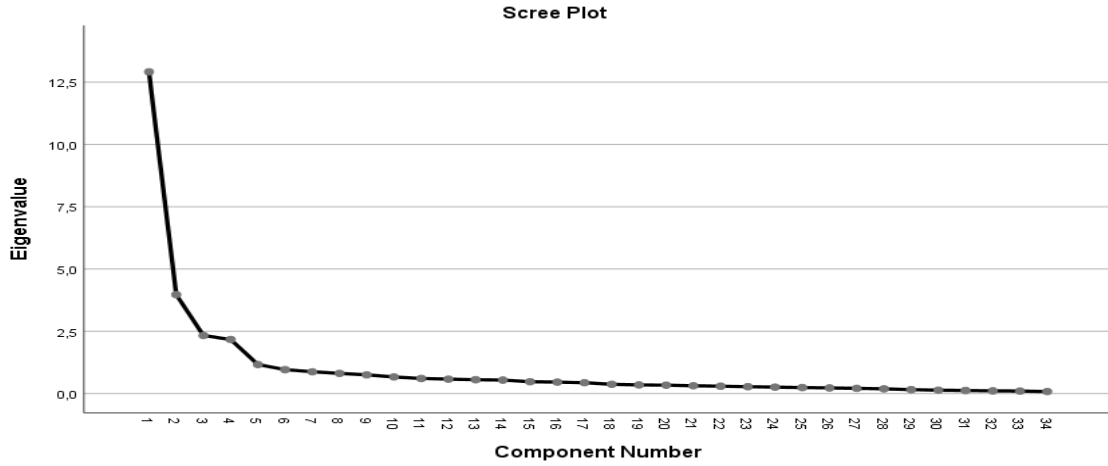
34 madde için Total Variance Explained tablosunda görüleceği üzere toplam açıklanan varyans %66,314'tür. Sosyal ve eğitim bilimleri alanları için genellikle toplam açıklanan varyans oranı %50-60 civarında olmaktadır (Koyuncu, Kılıç, 2019:377). Bu da mevcut varyansın yeterli olduğunu göstermektedir. Öz değeri >1 beş bileşen vardır. Birinci bileşenin öz değeri 12,913 olup, toplam varyansa yaptığı katkı %15,487'dir. İkinci bileşenin öz değeri 3,970 olup, toplam varyansa yaptığı katkı %15,031'dir. Üçüncü bileşenin öz değeri 2,330 ve toplam varyansa yaptığı katkı %12,734; dördüncü bileşenin öz değeri 2,170 olup, toplam varyansa yaptığı katkı 11,852'dir. Beşinci bileşenin öz değeri ise 1,163 ve toplam varyansa yaptığı katkı %11,209'dur.

Tablo 26. TİGB Ölçeğinin Açıklayıcı Faktör Analizi
Rotated Component Matrix^a

	Component				
	1	2	3	4	5
Mad.36	,809				
Mad.37	,794				
Mad.32	,793				
Mad.38	,789				
Mad.33	,772				
Mad.34	,749				
Mad.31	,742				
Mad.35	,719				
Mad.8		,755			
Mad.3		,724			
Mad.5		,711			
Mad.9		,708			
Mad.6		,701			
Mad.7		,646			
Mad.4		,626			
Mad.10		,619			
Mad.11		,414			
Mad.26			,863		
Mad.27			,850		
Mad.28			,822		
Mad.29			,749		
Mad.25			,737		
Mad.13				,718	
Mad.1				,671	
Mad.2				,658	
Mad.14				,655	
Mad.21				,629	
Mad.20				,548	
Mad.12				,434	
Mad.18					,749
Mad.16					,695
Mad.17					,692
Mad.19					,670
Mad.15					,599
Extraction Method: Principal Component Analysis.					
Rotation Method: Equamax with Kaiser Normalization.					
a. Rotation converged in 17 iterations.					

Yukarıda döndürme yöntemi sonrasında elde edilen faktör ve yüklerinin yer aldığı Rotated Component Matrixa tablosu verilmiştir. Tabloda maddelerin yer aldıkları faktördeki yük değerleri incelendiğinde, 414'ün altında bir değer olmadığı görülmektedir. Genel olarak, işaretine bakılmaksızın 0.60 ve üstü yük değeri yüksek; 0.30-0.59 arası yük değeri orta düzeyde büyüklükler olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk, 2002: 473). Dolayısıyla maddelerin yer aldıkları faktördeki yük değerlerinin yüksek olması beklenmektedir.

Şekil 2. Faktörlerin Scree Plot Görünümü

Yatay ekseninde faktör sayısının dikey ekseninde ise öz değerlerin yer aldığı grafik incelendiğinde, yüksek ivmeli düşmenin beşinci noktadan sonra azaldığı görülmektedir. Ayrıca beşinci noktadan sonra oluşan her bir faktörün varyansa yaptıkları katkı ise azalmakta ve ilave edilecek olan varyansların katkılarının birbirine oldukça yakın oldukları da görülmektedir. Öz değer ve varyans yüzdeleri ve grafikten elde edilen veriler ışığında açıklayıcı faktör analizi doğrultusunda ölçeğin beş faktörlü olması gerektiğine karar verilmiştir.

Tablo 27. "F1" 'in Geçerliliği ve Güvenirliliği

Faktörler ve Maddeler	Faktör Yüğü	Anti-image Correlation	Extraction Değeri	Cronbach Alpha Değeri	Açıklanan Varyans (%)	Öz Değer (Λ)
F1	Mad.36	,809	,895	,920	15,487	12,913
	Mad.37	,794	,876			
	Mad.32	,793	,880			
	Mad.38	,789	,872			
	Mad.33	,772	,891			
	Mad.34	,749	,891			
	Mad.31	,742	,931			
	Mad.35	,719	,913			

Tersine iç göçün belirleyicilerini ölçmeyi amaçlayan bu ölçeğin faktör desenini ortaya koymak amacıyla yapılan açıklayıcı faktör analizinde, faktör yük değerleri için kabul düzeyi ,400 olarak belirlenmiştir. "F1" incelendiğinde toplamda 8 maddeyi içinde barındırdığı ve her bir maddenin faktör yükünün ,40'un üzerinde olduğu görülmektedir. "F1" in toplam varyansa yaptığı katkının %15,487, özdeğerinin 12,913, Cronbach Alpha Değerinin ise ,920 gibi oldukça yüksek güvenilirlik gösteren bir değere sahip olduğu görülmektedir. Anti-image değerlerinin ise gerektiği gibi 0,5'in üzerinde olduğu görülmektedir. Ayrıca bu faktör altındaki maddeler, ölçeğin geneline göre ters yönde ifadeler içerdiğinden bu faktör altındaki maddeler recorder edilmiştir.

Tablo 28. "F2"'nin Geçerliliği ve Güvenirliliği

Faktörler ve Maddeler	Faktör Yüğü	Anti-image Correlation	Extraction Değeri	Cronbach Alpha Değeri	Açıklanan Varyans (%)	Öz Değer (Λ)	
F2	Mad.8	,755	,867	,706	,914	15,031	3,970
	Mad.3	,724	,925	,656			
	Mad.5	,711	,895	,662			
	Mad.9	,708	,891	,656			
	Mad.6	,701	,948	,648			
	Mad.7	,646	,946	,645			
	Mad.4	,626	,912	,665			
	Mad.10	,619	,920	,550			
Mad.11	,414	,939	,438				

Toplamda dokuz maddeden oluşan F2'nin maddelerin faktör yükünün yani her bir maddenin faktöre sağladığı katsayının, ,400'ün üzerinde olduğu görülmektedir. Ayrıca F2'nin toplam değişkenliğe yaptığı katkının %15,031, öz değerinin 3,970 olduğu tabloda görülmektedir. Cronbach Alpha değeri ise ,914 gibi yine oldukça yüksek güvenilirlik gösteren bir değere sahiptir.

Tablo 29. "F3"'ün Geçerliliği ve Güvenirliliği

Faktörler ve Maddeler	Faktör Yüğü	Anti-image Correlation	Extraction Değeri	Cronbach Alpha Değeri	Açıklanan Varyans (%)	Öz Değer (Λ)	
F3	Mad.26	,863	,966	,904	0,898	12,734	2,330
	Mad.27	,850	,879	,906			
	Mad.28	,822	,900	,907 ^a			
	Mad.29	,749	,899	,945			
	Mad.25	,737	,944	,963 ^a			

Toplamda beş maddeden oluşan F3'ün anti-image değerlerinin 0,5'in üzerinde olduğu, maddelerin faktör yükünün yani her bir maddenin faktöre sağladığı katsayının ,700'ün üzerinde olduğu görülmektedir. Ayrıca F3'ün toplam değişkenliğe yaptığı katkının %12,734, öz değerinin 2,330 olduğu tabloda görülmektedir. Cronbach Alpha Değeri ise ,898 gibi yine oldukça yüksek güvenilirlik gösteren bir değere sahiptir.

Tablo 30. "F4"'ün Geçerliliği ve Güvenirliliği

Faktörler ve Maddeler	Faktör Yüğü	Anti-image Correlation	Extraction Değeri	Cronbach Alpha Değeri	Açıklanan Varyans (%)	Öz Değer (Λ)	
F4	Mad.13	,718	,898	,751	0,889	11,852	2,170
	Mad.1	,671	,884	,760			
	Mad.2	,658	,889	,749			
	Mad.14	,655	,903	,721			
	Mad.21	,629	,911	,653			
	Mad.20	,548	,898	,535			
	Mad.12	,434	,954	,533			

Toplamda yedi maddeden oluşan F4'ün anti-image değerlerinin 0,5'in üzerinde olduğu, maddelerin faktör yükünün yani her bir maddenin faktöre sağladığı katsayının en az 400 en yüksek, 700'ün üzerinde olduğu görülmektedir. Ayrıca F4'ün toplam değişkenliğe yaptığı katkının %11,852, öz

değerinin 2,170 olduğu tespit edilmiştir. Cronbach Alpha değeri ise ,889 gibi yine oldukça yüksek güvenilirlik gösteren bir değere sahiptir.

Tablo 31. "F5" in Geçerliliği ve Güvenirliliği

Faktörler ve Maddeler	Faktör Yüğü	Anti-image Correlation	Extraction Değeri	Cronbach Alpha Değeri	Açıklanan Varyans (%)	Öz Değer (Λ)
F5	Mad.18	,749	,916	,670	0,841	11,209
	Mad.16	,695	,877	,527		
	Mad.17	,692	,909	,632		
	Mad.19	,670	,931	,663		
	Mad.15	,599	,891	,682		
						1,163

Toplamda beş maddeden oluşan F5'in anti-image değerlerinin 0,5'in üzerinde olduğu, maddelerin faktör yükünün yani her bir maddenin faktöre sağladığı katsayının ,400'ün üzerinde olduğu görülmektedir. Ayrıca F5'in toplam değişkenliğe yaptığı katkının %11,209, öz değerinin 1,163 olduğu tabloda görülmektedir. Cronbach Alpha değeri ise ,841'dir.

Tablo 32. Faktörlerin İsimlendirilmesi

Faktörler ve Maddeler		
F1	Memleketime göç etmeyi düşünmüyorum	KAYGI DUYMA
	Memleketimde iş bulamayacağım için geriye göç etmeyi düşünmüyorum	
	Memleketimde eğitim olanaklarının yetersiz olduğunu düşündüğüm için geriye göç etmeyi düşünmüyorum	
	Memleketime olumsuz güvenlik nedenleri ile geriye göç etmeyi düşünmüyorum	
	Memleketimde malım mülküm olmadığı için geriye göç etmeyi düşünmüyorum	
	Burada daha çok gelir elde ettiğim için geriye göç etmeyi düşünmüyorum	
	Bu şehirde daha mutlu olduğum için geriye göç etmeyi düşünmüyorum	
	Bu şehirde yaşamaya alıştığım için geriye göç etmeyi düşünmüyorum	
F2	İş bulamadığım için geriye göç etmek istiyorum.	TUTUNAMAMA
	Bu şehre kendimi ait hissetmediğim için geriye göç etmek istiyorum	
	Bu şehre uyum sağlayamadığım için geriye göç etmek istiyorum	
	Memleketimde malım mülküm olduğu için geriye göç etmek istiyorum	
	Memleketimde yaşama koşulları iyileştiği için geriye göç etmek istiyorum	
	Memleketimde daha iyi iş bulacağımı düşündüğüm için geriye göç etmek istiyorum	
	Memleketimde daha çok gelir elde edeceğimi düşündüğüm için geriye göç etmek istiyorum	
	Burada işsiz kaldığım için geriye göç etmek istiyorum	
	Ailem-akrabalarım memlekette olduğu için geriye göç etmek istiyorum	

Tablo 32'nin devamıdır.

F3	Köye Dönüş Projesi'nden faydalanarak geriye göç etmeyi düşünüyorum	TEŞVİKLER
	Tarımsal desteklerden yararlanarak köyüme göç etmeyi düşünüyorum	
	Memlekete Dönüş Projesi'nden yararlanarak geriye göç etmeyi düşünüyorum	
	İstanbul'dan Tersine Göç Projesi'nden yararlanarak geriye göç etmeyi düşünüyorum	
	Geriye göçe yönelik devlet teşviklerinin yeterli olsaydı memleketime dönerdim	
F4	Köyümde yaşamak istediğim için geriye göç etmek istiyorum	MEMLEKETE ÖZLEM
	Memleket hasreti çektiğim için geriye göç etmek istiyorum.	
	Toprağımı ekip biçmek istediğimden geriye göç etmek istiyorum.	
	Şehrin kalabalığından yorulduğum için geriye göç etmek istiyorum	
	Büyük şehirde yaşam koşullarının zor olduğunu düşündüğüm için geriye göç etmek istiyorum	
	Emekli olduğum zaman memleketime geriye göç etmek istiyorum	
	Kent yaşamını terk edip kırsala yerleşmek istediğim için göç etmek istiyorum	
F5	Şehirde yaşamının maliyeti çok yükseldiği için geriye göç etmek istiyorum	GÜVENSİZLİK
	Şehirde yabancıların (Suriyeliler, Araplar) sayısında çok artış olduğu için geriye göç etmek istiyorum	
	Burada kendimi güvende hissetmediğim için geriye göç etmek istiyorum.	
	Covid-19 (korona virüs) salgın hastalığından korktuğum için geri dönmek istiyorum	
	Memleketimin daha güvenli olduğunu düşündüğümden geriye göç etmek istiyorum	

Tablo 33. Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğine İlişkin Normallik Analizi

Tests of Normality						
	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
TİGBÖ	,049	225	,200*	,991	225	,178

Nicel verilerin özetlenme ve analiz süreçlerinden önce normal dağılıma uygunluğu öncelikli olarak sınanmalıdır. Nicel veriler, normal dağılım özelliği gösterip göstermemesi durumuna göre özetleneceği merkezi eğilim ve yayılım ölçümleri değişir. Analiz süreçlerinde ise normal dağılım özelliği gösteren nicel veriler parametrik testler ile sınanırken, normal dağılım özelliği göstermeyen nicel veriler non-parametrik testler aracılığı ile sınanır. Parametrik testlerin (testten teste değişen) birçok varsayımı vardır, temel varsayımlarından biri ise normal dağılımdır. Bu nedenle nicel değişken verilerinin normal dağılıma

uygunluğuna göre analiz sürecinde kullanacağımız test belirleneceğinden, önemsenmesi ve dikkat edilmesi gereken bir husustur (Cevahir, 2020:15).

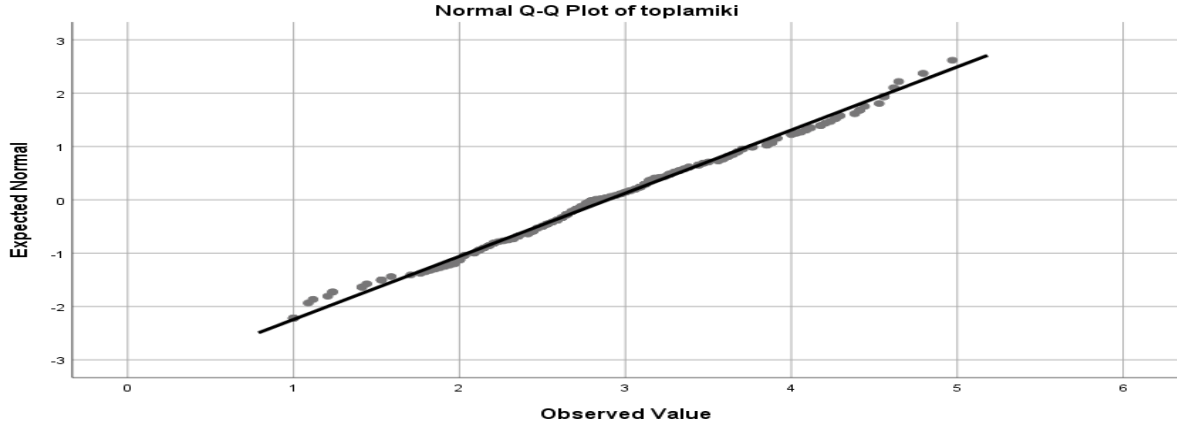
Sig.: p değeridir. $p > 0,05$ ise değişken normal dağılım özelliği gösteriyor anlamına gelir. Ancak, nicel değişkenin normal dağılımı istatistiksel olarak test edildiğinde testin p değerinin ötesinde, normal dağılım kriterlerine göre nicel değişkenin normal dağılıma uyup uymadığına karar verebiliriz. Testin p değeri, nicel değişkenin normal dağılıma uyup uymadığına karar vermekte tek başına bizim için bağlayıcı değildir, normal dağılıma uygunluk sadece teste göre değerlendirilmez, öncelikli ya da önemli olan normal dağılım kriterleridir ve bu kriterlere göre karar vermek daha sağlıklıdır. Normal dağılıma uygunluğun sınanmasında en yaygın kullanılan iki test Kolmogorov Smirnov ve Shapiro Wilk testleridir. Örneklem büyüklüğü 30'dan küçük ($n < 30$) olan durumlarda Shapiro Wilk testi ile örneklem büyüklüğü 30 ve üstü ($n \geq 30$) olan durumlarda ise Kolmogorov Smirnov testi ile nicel değişkenin normal dağılıma uygunluğu sınanabilir (Cevahir, 2020: 14). Buna göre örneklem sayısı 225 olduğu için ($n \geq 30$) Kolmogorov Smirnov testinin p (Sig.) değerine bakılması gerekmektedir. $p = 0,200$ yani $p > 0,05$ olduğu için TİGB lek değişkeni test sonucu itibari ile normal dağılım özelliği göstermektedir.

Öte yandan literatürde Shapiro Wilk testinin normalliği sınamada daha güçlü bir test olduğu yönünde görüşler de mevcuttur. Bu görüşte olan yazarlar Shapiro Wilk testinin sadece küçük örneklemlerde değil ($n < 30$) büyük örneklemlerde ($n \geq 30$) de normalliğin sınanmasında kullanılmasını önermektedirler. Shapiro Wilk testinin p (sig.) değerine bakıldığında $p = 0,178 > 0,05$ $p > 0,05$ olduğu dolayısıyla TİGB lek değişkeni test sonucu itibari ile normal dağılım özelliği göstermektedir.

Tablo 34. TİGB leğinin Skewness ve Kurtosis Değerlerine Göre Normallik Analizi
Descriptives

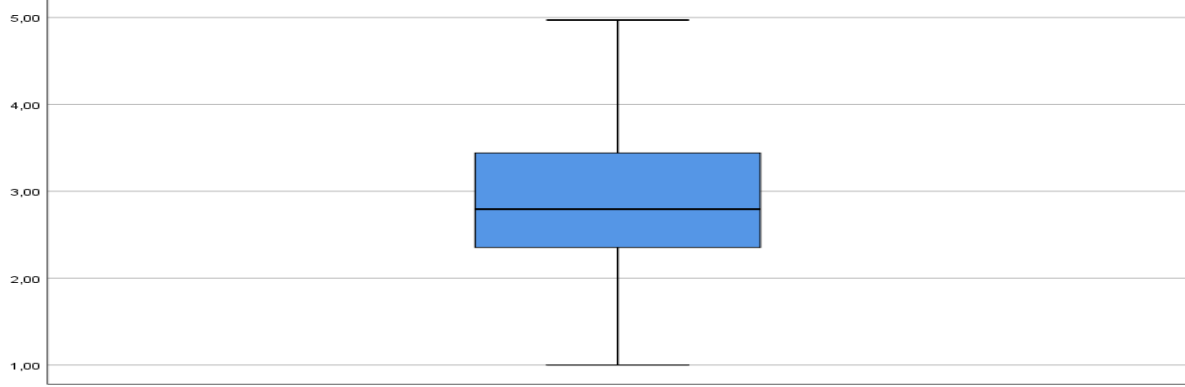
		Statistic	Std. Error	
TİGB LEĞİ	Mean	2,8942	,05631	
	95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	2,7833	
		Upper Bound	3,0052	
	5% Trimmed Mean	2,8986		
	Median	2,7941		
	Variance	,713		
	Std. Deviation	,84462		
	Minimum	1,00		
	Maximum	4,97		
	Range	3,97		
	Interquartile Range	1,10		
	Skewness	,006	,162	
Kurtosis	-,245	,323		

Şekil 3. TİGB Ölçeğinin QQ Plot Grafiği

Normal Q-Q Plot grafiğinde noktaların 45 derecelik doğru üstünde ya da çok yakınında olduğu görülmektedir.

Şekil 4. TİGB Ölçeğinin Uç Değerler Analizi

TİGBÖ değişkeni normal dağılımın bütün kriterlerine uymakta ve istatistiksel test sonucu da aynı sonuca işaret etmektedir. Yani TİGBÖ değişkeni normal dağılım özelliği göstermekte ve içerisinde uç sorular barındırmamaktadır.

3.7.1.2. Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğinin Güvenirlilik Bakımından Geçerliliği

Güvenirlilik analizinin iki temel yöntemi söz konusudur. Bunlardan ilki test-tekrar test yöntemi bir diğer ve daha çok tercih edilen yöntem ise iç tutarlılığın test edilmesi yöntemidir. Güvenirlilik analizinde ortaya konulmak istenen, bir araya getirilmiş ifadelerin aynı yapıyı ölçüp ölçmediği; bir başka deyişle kendi içerisinde tutarlı ilişkide olup olmadığıdır. Güvenirlilik analizinde en çok kullanılan yöntem Cronbach Alpha katsayısıdır. Genellikle Cronbach Alpha değerinin 0,70'in üzeri olması beklenir. Güvenirlilik analizi ilk olarak her faktör için ayrı ayrı uygulanmalı, daha sonra bütüne uygulanmalıdır. Özellikle Cronbach's Alpha değeri örneklem ve ifade sayısı ile birlikte yükselme eğilimi gösterdiğinden bütünden çok faktör düzeyinde sonuçlar daha hassas olacaktır (Yaşlıoğlu, 2017: 78). Güvenirlilik analizi ile bir testin her bir sorusunun aynı niteliği ne kadar ölçtüğünü hesaplamaktır.

Tablo 35. TİGB Ölçeğine İlişkin Güvenirlik Analizi

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,948	,949	34

TİGB ölçeğinin daha önce her bir faktör için Cronbach Alpha katsayısı incelenmiş ve **F1**/,920, **F2**/,914, **F3**/,898, **F4**/,889 ve **F5**/,841 olarak bulunmuştur. 34 maddenin Cronbach Alpha katsayısı ise ,948 olarak bulunmuş ve bu ölçeğin güvenilirliğinin mükemmel derecede ya da yüksek derecede güvenilir olduğunu bizlere göstermiştir.

Tablo 36. TİGB Ölçeğine İlişkin Guttman Split-Half Güvenirlik Analizi

Reliability Statistics			
Cronbach's Alpha	Part 1	Value	,935
		N of Items	17 ^a
	Part 2	Value	,906
		N of Items	17 ^b
Total N of Items		34	
Correlation Between Forms			,654
Spearman-Brown Coefficient	Equal Length		,790
	Unequal Length		,790
Guttman Split-Half Coefficient			,788

Bir diğer güvenilirlik analizi ise ölçek yarılama yöntemiyle elde edilen Guttman Split-Half analizi yapılmıştır. Buna göre ise ilk 17 maddenin güvenilirliği, 935; ikinci 17 maddenin güvenilirliği ise, 906'dır. Guttman Split-Half Katsayısı ise, 788'dir.

Tablo 37. TİGB Ölçeğinin Toplanabilirlik Testi

ANOVA with Tukey's Test for Nonadditivity							
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig	
Between People		5433,123	224	24,255			
Within People	Between Items		416,869	33	12,632	9,981	,000
	Residual	Nonadditivity	1,838 ^a	1	1,838	1,452	,228
		Balance	9353,617	7391	1,266		
		Toplam	9355,454	7392	1,266		
Toplam		9772,324	7425	1,316			
Toplam		15205,447	7649	1,988			

Ölçeğin toplanabilir ölçek tipinde hazırlanıp hazırlanmadığını test etmek için Tukey eklenebilirlik testi (Tukey's Additivity Test) kullanılır. Yapılan varyans analizi sonucuna göre ölçek toplanabilir özelliktedir Nonadditivity: P=0,228>0,05.

Tablo 38. TİGB Ölçeğinin Hotelling'in T-Kare Testi

Hotelling's T-Squared Test				
Hotelling's T-Squared	F	df1	df2	Sig
193,713	5,031	33	192	,000

Soru ortalamalarının birbirlerine eşit olup olmadıkları ise Hotelling T2 istatistiği ile test edilir. Soru ortalamalarının birbirine eşit olup olmaması kavramı; soruların denekler tarafından aynı yaklaşım ile algılanıp algılanmadığı yani soruların zorluk derecelerinin birbirine eşit olup olmadığıdır. Soru ortalamalarını test eden Hotelling T² istatistiğinin anlamlılık düzeyine göre, soru ortalamaları arasındaki fark anlamlıdır. P=0,000<0,05.

Tablo 39. TİGB Ölçeği Maddelerinin Tutarlılık ve Uyumluluk Testi

Intraclass Correlation Coefficient							
	Intraclass Correlation ^b	95% Confidence Interval		F Test with True Value 0			
		Lower Bound	Upper Bound	Value	df1	df2	Sig
Single Measures	,348 ^a	,306	,396	19,165	224	7392	,000
Average Measures	,948 ^c	,938	,957	19,165	224	7392	,000

Değerlendiriciler arasındaki tutarlılığı ve uyumları test eden ve hesaplama modeli için iki yönlü rastgele (Two-way Random) modelin seçilmesi ile birimler içi değerlerin tutarlılığını ve mutlak uyumlarını ölçen katsayıları bu analizle hesaplanmaktadır. Analiz sonucunda ölçeği oluşturan sorular arasında benzerlik olup olmadığı test edilmiş ve benzerlik olmadığı görülmüştür (F=19,165, p=0,000<0,05).

3.7.1.3. Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğinin Tekrar Edilebilirliğinin Test Edilmesi ve Doğrulamaya Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Bir ölçeğin tekrar edilebilirliği; Açıklayıcı Faktör Analizi ile "zayıf" ve "güçlü" tekrar edilebilirlik olmak üzere iki düzeyde incelenmektedir. Tekrar edilebilirliğin test edilebilmesi için öncelikle, benzer bir örnekleme, benzer bir faktör yapısının ortaya çıkması gerekmektedir. Farklı örneklemlerde aynı sayıda faktörün ortaya çıkması ve aynı maddelerin aynı faktörlere yüklenmesi sonucunda zayıf tekrar edilebilirlik sağlanmış olmaktadır. Daha güçlü bir tekrar edilebilirlik için de aynı faktörlere yüklenen aynı maddelerin faktör yükleri büyüklüklerinin de aynı ranjda değişmesi söz konusu olup bu durumda, ölçme aracı için güçlü tekrar edilebilirliğin sağlandığı ifade edilebilirliğinden bahsedilebilmektedir. Açıklayıcı faktör analizi için yapılacak tekrar edilebilirlik çalışmaları içsel ve dışsal tekrar edilebilirlik olmak üzere iki farklı şekilde gerçekleştirilebilir. İçsel tekrar edilebilirlikte, araştırmacı var olan tek bir veri setini seçkisiz olarak iki ayrı örnekleme ayırıp, her birine AFA uygularken; dışsal tekrar edilebilirlik analizinde ayrı ayrı toplanmış iki örnekleme AFA uygulanır ve elde edilen bulgular karşılaştırılır. Temel faktör yapısının tekrar edilebilirliğinin belirlenmesi için her iki tekrar edilebilirlik çalışmasında, her örnekleme benzer işlemlerin uygulanması ve aynı faktörleştirme ve döndürme yönteminin kullanılması ayrıca aynı faktör sayısını tanımlaması gerekmektedir. Sonrasında ise her maddenin en yüksek faktör yükü verdiği faktör belirlenerek her analizde bu durumun benzer olup olmadığı, testte yer alan maddelerden her birinin aynı faktör yükü altında

bulunup bulunmadığı incelenmelidir. Eğer bir madde dahi başka faktör altına kaymışsa ilgili ölçeğin tekrar edilebilirliği zayıf tekrar edilebilirlik düzeyinde dahi karşılamadığı kabul edilmektedir. Bu kurala uymayan maddeler az sayıda ise, analiz sonucunda bu maddelerin gözden geçirilmesi ya da ölçekten çıkarılması sonucu eğer iki örneklemin faktör yapısı karşılaştırıldığında gerekli koşulların sağlanabilir hale geliyorsa ilgili ölçeğin tekrar edilebilirliği mümkün olmaktadır. Ancak tekrar edilebilirlik analizi sonucunda, çok sayıda madde bu yapıyı bozacak şekilde değişiklik gösteriyor ve aynı faktörlerde yer almıyorsa, bu durum da ölçekle ilgili köklü değişikliklerin yapılması gerektiğini göstermektedir (Uyumaz, vd., 2016: 663).

Tersine iç göçün belirleyicileri ölçeğinin pilot uygulama sonrası yapısal ve güvenilirlik analizleri sonuçlarına göre yapısal ve güvenilirlik geçerliliği sağlanmış durumda olup, ölçek ana çalışma araştırması için uygulanabilir hale getirilmiştir. Ana çalışma için çalışmanın evreni olan İstanbul ilinde çalışma örneklem grubunu oluşturan İstanbul'a göç etmiş ve hala İstanbul'da yaşayan Sivaslılara uygulanan anket sonucu elde edilen bulguların değerlendirilmesi öncesinde ölçeğin tekrar edilebilir olup olmadığının belirlenmesi için elde edilen bulgular; öncelikle açıklayıcı faktör analizi ile tekrar analiz edilmiş ve pilot uygulama ile ana çalışmanın faktörleri incelenmiştir.

Tablo 40. Pilot Uygulama ve Ana Çalışma AFA'nın Karşılaştırılması

	Pilot Uygulama AFA					Ana Çalışma AFA				
	F1	F2	F3	F4	F5	F1	F2	F3	F4	F5
m27	,809					m23	,804			
m28	,794					m24	,772			
m23	,793					m27	,731			
m29	,789					m29	,729			
m24	,772					m26	,720			
m25	,749					m28	,698			
m22	,742					m25	,672			
m26	,719					m22	,582			
m8		,755				m8		,800		
m3		,724				m9		,778		
m5		,711				m10		,732		
m9		,708				m3		,698		
m6		,701				m6		,648		
m7		,646				m7		,639		
m4		,626				m5		,568		
m10		,619				m11		,464		
m11		,414				m30			,875	
m31			,863			m33			,871	
m32			,850			m31			,862	
m33			,822			m32			,852	
m34			,749			m34			,598	,442
m30			,737			m2				,717
m13				,718		m1				,705
m1				,671		m13				,680
m2				,658		m14				,637
m14				,655		m21				,549
m21				,629		m20				,510
m20				,548		m16				,771
m12				,434		m19				,731
m18					,749	m17				,696
m16					,695	m18				,676
m17					,692					
m19					,670					
m15					,599					

Ana çalışmanın örnekleme faktör analizi uygulanırken pilot uygulama örnekleme uygulanan döndürme tekniklerinden Equamax Rotation uygulanmış ve yine pilot uygulamada beş faktör elde edildiği için beş faktör altında maddelerin dağılması istenmiştir. Buna göre; ana örneklem grubunda Mad. 12, Mad.15 ve Mad.4, pilot uygulama sonucu elde edilen faktörlerin altında yer almadığı ve farklı faktörlerin altına girmesinden dolayı ölçekten çıkarılmıştır. Bu üç madde ölçekten çıkarıldıktan sonra pilot uygulama AFA'sı ile ana çalışma AFA'sı arasında uyum sağlanmış her madde kendi faktörü altında yer alarak, aynı maddelerin aynı faktörlerde en yüksek yükü verdiği görülmektedir. Bu durum ölçeğin faktör yapısının zayıf tekrar edilebilirlik koşulunu sağladığı anlamına gelmekte dolayısıyla daha sonra yapılacak başka çalışmalar içinde ölçeğin uygulanabilir olması sağlanmıştır. Ayrıca ölçeğin tekrar edilebilirliği için zayıf tekrar edilebilirlik koşulunun sağlanması yeterli görüldüğünden bu araştırma için güçlü tekrar edilebilirlik analizlerinin yapılmasına gerek duyulmamıştır.

Ana çalışma örneklem grubunun örneklem büyüklüğünün faktör analizine uygunluğunu test etmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi uygulanmıştır. KMO değerinin, 925 olduğu bu bağlamda örneklem büyüklüğünün yani örneklem yeterliliğinin faktör analizi yapmak için "mükemmel derecede yeterli" olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.7.1.4. Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Faktör analizi kapsamında iki tür uygulama esas alınmaktadır. İlki "Açıklayıcı" diğer adı ile Keşfedici Faktör Analizi iken bir diğeri ise Doğrulayıcı Faktör Analizidir. Açıklayıcı faktör analizi ile "yeni oluşturulmuş veya bir dilden başka bir dile çevrilmiş bir ölçeğin değişkenlerini temsil eden ifadelerin altında yatan faktör yapısını ortaya koymak ve keşfetmek" amaçlanmaktadır. Doğrulayıcı faktör analizi ise "daha önce kullanılmış olan bir ölçeğin, güncel olan araştırmada kullanıldığında orijinal faktör yapısına uyup uymadığını, uyuyor ise ne derece uygun olduğunu denetlemeye yarayan" bir uygulamadır. Ancak eğer bir ölçek geliştirme söz konusu ise ilk uygulanması gereken AFA olup, daha sonrasında keşfedilen bu yeni faktör yapısının onaylanmasını öngören DFA' dır. Bu aşamada dikkat edilmesi gereken ise bu iki ardıl analizin aynı örneklem ile yapılmamasının gerekliliğidir (Yaşlıoğlu, 2017: 75).

Doğrulayıcı faktörle uygunluk istatistikleri iki farklı kategoride incelenmektedir. Bunlardan ilki "mutlak uygunluk ölçütleri" olup, bu kategoride incelenen istatistikler: Ki-Kare (CMIN), Ki-Kare/df, RMSEA, GFI değerleridir. Bu uygunluk ölçütleri ile modelin örneklem verisi ile uygunluğu kontrol edilmektedir. Ayrıca bu istatistikler, veri sonucu oluşan modelin tasarlanan model kalıbına sokulduğunda ne derece uyum sağladığını gösterir. İkinci uygunluk istatistiği ise "aşamalı-karşılatılmalı uygunluk" ölçütleridir Bu uyum istatistikleri; ki-kare değerini ham biçiminde kullanmak yerine bu değeri bir referans model ile kıyaslar ve sıfır hipotezini reddetmek şeklinde

işler. Bu kategoride ele alınan istatistikler ise CFI, TLI ve NFI değerleridir (Yaşlıoğlu, 2017: 80).

Tablo 41. Ölçme Modelleri ve Doğrulayıcı Faktör Analizinde Uyum İstatistikleri

Uyum İstatistiği	Mükemmel Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
CMIN/DF	≤ 3	4-5
CMIN (χ^2)	$0 \leq 2df$	$2df \leq 3df$
IFI	$0,95 \leq 1$	$0,90 \leq 0,95$
RMSEA	$\leq 0,05$	0,06-0,08
GFI	$\geq 0,90$	0,89-0,85
CFI	$\geq 0,90$	0,89-0,85
TLI	$>0,95$	$>0,80$
NFI	$0,95 \leq 1$	$0,90 \leq 0,95$
AÇIKLAMALAR	"RMSEA : The root mean square error (Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü)"	"NFI : Normed fit Index (Normlaştırılmış Uyum İndeksi)"
	"CFI : Comparative fit Index (Karşılaştırmalı Uyum indeksi)"	"IFI : Incremental Fit Index (Fazlalık Uyum indeksi)"
	"RFI: The Relative Fit Index (Görelî Uyum İndeksi)"	"GFI : Goodness-of fit Index (İyilik Uyum İndeksi)"
	"TLI:Tucker Lewis index (Tucker Lewis İndeksi)"	"
	CMIN (χ^2) Chi-Square (Ki-Kare)	"CMIN/df (χ^2/df): Chi-Square (Ki-Kare)/df Degree of Freedom (Serbestlik Derecesi)"

Kaynak: Uygungil, 2017:132, Samancı, 2017: 121.

Bu bağlamda daha önce AFA ile elde ettiğimiz ve tekrar edilebilirliğini analiz ettiğimiz 5 Faktörden oluşan "Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğinin" güncel olan araştırmada kullanıldığında orijinal faktör yapısına uyup uymadığını, uyuyor ise ne derece uygun olduğunu denetlemek amacı ile AMOS Programı kullanılarak Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular ise şu şekildedir:

Tablo 42. Modifikasyon Öncesi ve Modifikasyon Sonrası Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğine İlişkin Çok Faktörlü Doğrulayıcı Faktör Uyum İndeksleri Sonuçları

Uyum İstatistiği	CMIN/DF	RMSEA	GFI	IFI	CFI	TLI	NFI
Değerler	4,011	,089	,762	,850	,849	,835	,809
"Modifiye Edilmiş Model" Değerler	2,771	,068	831	,915	,914	,903	,873

Doğrulayıcı Faktör analizine göre ölçeğin yapısal denklem model sonucu (Structural Equation Modeling Results) $p=0,000$ düzeyinde anlamlı olduğu, ölçeği oluşturan 31 madde ve beş alt boyutun ölçek yapısıyla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Modelde uyumu azaltan bazı maddeler arasında uyumu azaltan değişkenler tespit edilmiş ve bu maddeler arasında iyileştirme yapılmıştır. İyileştirme yapılırken artık değerler arasında kovaryansı yüksek olanlar için yeni kovaryanslar oluşturulmuştur. Sonrasında yenilenen uyum indeksi hesaplamalarında "mutlak uygunluk ölçütleri" için kabul edilen uyum indekslerinin RMSEA 0,068; CMIN/DF 2,771; GFI 0,831 olduğu "aşamalı-karşılatılmalı uygunluk" için IFI 0,915, CFI 0,914, TLI 0,903 değerlerinin sağlandığı; ancak NFI 0,873 olduğu görülmektedir.

Yaşlıoğluna (2017:80) göre "tek bir istatistiğe dayanarak modelin iyi ya da kötü biçimde gerđeđe uyduğunu söylemek yanlış olup bu konuda yorum yapabilmek için birden çok istatistiği beraber, kendi koşulları ve model koşulları içerisinde incelemek gerekmektedir. Zira bu istatistiklerden kimi örnek büyüklüğüne, kimi serbestlik derecesine aşırı duyarlı iken, bazıları ise modelin karmaşıklığına ya da basitliğine duyarlılık göstermektedir". Bu bağlamda DFA bulgularında iki uyum indeksinin beklenen değerden aşağıda olması modelin kötü olduğu anlamına gelmemektedir". DFA'nın RMSEA ve CMIN/DF indekslerinin sağlanması ön koşulu ile daha fazla artık değerler arasında kovaryansı yüksek olanlar için yeni kovaryanslar oluşturularak bu uyum indekslerin sağlanabilmesi mümkün olup; ancak gerek duyulmamıştır. Çünkü NFI istatistiğinin geliştirilmiş versiyonu olan CFI da ve örneklem büyüklüğünün etkisini ortadan kaldırmak için TLI istatistiğinde de uygunluk değerlerinin mükemmel uyumu yakaladığı görülmektedir. GFI değeri için ise GFI uyum istatistiğinin tek uyum iyiliği indeksi olmadığını ve diğer uyum değerleri ile birlikte değerlendirilmesinin daha doğru olacağı belirtilmektedir (arpık, 2014: 203). Ayrıca daha önceki analizlerle geğerliliği ve güvenirliği birçok analizle teyit edilen bu ölçekle sağlanan bilgilerin kararlı zelliğ taşıdığı, yani hatadan arındırılmış olduğuna ve aynı amaçla yapılacak ikinci bir ölçümde aynı sonuçların elde edileceğine güven duyulması gerektiği tekrar edilebilirlik analizinde ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda AFA ile belirlenen 5 faktörlü yapının geğerliği, doğrulayıcı faktör analizi ile de teyit edilmiştir.

3.8. Araştırmanın Bulguları ve Analizi

3.8.1. Katılımcıların Demografik ve Sosyo-Ekonomik zellikleri

Tablo 43. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Sıklık	Yüzde	Toplam
Kadın	66	17,2	17,2
Erkek	318	82,8	82,8
Toplam	384	100,0	100,0

Örneklem grubunda yer alan katılımcıların %17,2'si kadın; %82,8'i ise erkektir. Erkek katılımcıların kadın katılımcılardan daha fazla olmasının nedeni katılımcılara özellikle dernekler aracılığı ile ve Sivaslıların bir nevi hemşehri kiraathanesi yerlerde kendilerine ulaşılmasından kaynaklanmıştır.

Tablo 44. Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Dağılımı

Medeni Durum	Sıklık	Yüzde	Toplam
Bekar	88	22,9	22,9
Evli	288	75,0	75,0
Diğer	8	2,1	2,1
Toplam	384	100,0	100,0

Toplam katılımcı içinde evli katılımcıların oranı %75 iken; bekâr katılımcıların oranı %22,9' dur. Diğer başlık altında yer alan boşanmış ya da dul katılımcıların oranı ise%2,1'dir.

Tablo 45. Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı

Yaş Aralığı	Sıklık	Yüzde	Toplam
16-19	10	2,6	2,6
20-25	49	12,8	12,8
26-30	28	7,3	7,3
31-35	29	7,6	7,6
36-40	37	9,6	9,6
41-45	47	12,2	12,2
46-50	49	12,8	12,8
51-55	57	14,8	14,8
56-60	39	10,2	10,2
61-65	17	4,4	4,4
65+	22	5,7	5,7
Toplam	384	100,0	100,0

Toplam katılımcılar içerisinde 16-19 yaş aralığında olan katılımcıların oranı %2,6; 20-25 yaş aralığında olan katılımcıların oranı %12,8; 26-30 yaş aralığında olan katılımcıların oranı %7,3'tir. 31-35 yaş aralığında olan katılımcıların oranı %7,6; 36-40 yaş aralığında olan katılımcıların oranı %9,6; 41-45 yaş aralığında olan katılımcıların oranı %12,2; 46-50 yaş aralığında olan katılımcıların oranı %12,8'dir. Bunun yanında 51-55 yaş aralığında olan katılımcıların oranı %14,8; 56-60 yaş aralığında olan katılımcıların oranı %10,2; 61-65 yaş aralığında olan katılımcıların oranı %4,4 ve son olarak 65 üzeri katılımcıların oranı ise %5,7 olduğu görülmektedir.

Tablo 46. Katılımcıların Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Sıklık	Yüzde	Toplam
Okuryazar Değilim	2	,5	,5
Okuryazarım; ancak Bir Okul Bitirmedim	9	2,3	2,3
İlkokul Mezunuyum	99	25,8	25,8
Ortaokul Mezunuyum	65	16,9	16,9
Lise Mezunuyum	84	21,9	21,9
Meslek Lisesi Mezunuyum	22	5,7	5,7
Meslek Yüksek Okul Mezunuyum	11	2,9	2,9
Önlisans Mezunu	21	5,5	5,5
Üniversite Mezunu	61	15,9	15,9
Lisansüstü	10	2,6	2,6
Toplam	384	100,0	100,0

Katılımcıların genel olarak eğitim durumları incelendiğinde %0,5'inin okuryazar olmadığı, %2,3'ünün okuryazar; ancak bir okul bitirmediği, %25,8'nin ilkokul, %16,9'nun ortaokul, %21,9'unun lise, %5,7'sinin meslek lisesi, %2,9'nun meslek yüksek okul, %5,5'nin ön lisans, %15,9'nun üniversite ve %2,6'sının lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir. Bu bağlamda katılımcıların eğitim durumları arasında en fazla ilkokul mezunu sonrasında ise lise mezunu çoğunluktadır.

Tablo 47. Katılımcıların Doğum Yerlerine İlişkin Bulgular

Doğum Yeri	Sıklık	Yüzde	Toplam
Sivas	308	80,2	80,2
İstanbul	72	18,8	18,8
Diğer	4	1,0	1,0
Toplam	384	100,0	100,0

Nüfusa kayıtlı ili Sivas olan katılımcıların doğum yerleri incelendiğinde %80,2 oranındaki katılımcının doğum yerinin de Sivas olduğu; %18,8'inin İstanbul, %1'inin ise diğer iller olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya dahil olan %19,8 oranındaki katılımcı nüfusa kayıtlı olduğu ilde doğmamıştır. Bu bağlamda %19,8 oranındaki katılımcı aslında Sivas' dan kendi göç etmemiş ailesi göç etmiştir.

Tablo 48. Katılımcıların Çalışma Hayatındaki Durumuna İlişkin Bulgular

Çalışıp-Çalışmama Durumu	Sıklık	Yüzde	Toplam
İşsizim, çalışmıyorum	22	5,7	5,7
Kendi işimde çalışıyorum	86	22,4	22,4
İşçiyim	148	38,5	38,5
Emekliyim	63	16,4	16,4
Diğer	40	10,4	10,4
Öğrenciyim	25	6,5	6,5
Toplam	384	100,0	100,0

Araştırmaya konu olan İstanbul'da yaşayan Sivaslı katılımcıların %5,7'si işsiz olduğunu belirtmiş iken %22,4'ü kendi işinde çalıştığını, %38,5'i işçi olduğunu, %16,4'ü ise emekli olduğunu belirtmiştir. Diğer katılımcıların ise %6,5'inin öğrenci; %10,4'ünün ise kendisini diğer kategoride göstermiştir. Diğer başlığı altında çalışma hayatındaki durumunu niteleyen kişilerin bir kısmını çalışma hayatına dahil olmayan ev hanımı, bir kısmını serbest meslek çalışanları bir kısmını ise kendisini yönetici olarak çalışma hayatında yer aldığını belirten katılımcılar oluşturmuştur.

Tablo 49. Katılımcıların Gelir Durumuna İlişkin Bulgular

Gelir	Sıklık	Yüzde	Toplam
Asgari ücretin altında	52	13,5	13,5
Asgari ücret	59	15,4	15,4
2325-3000 TL	81	21,1	21,1
3001-4000 TL	63	16,4	16,4
4001-5000 TL	57	14,8	14,8
5000 TL üzeri	72	18,8	18,8
Toplam	384	100,0	100,0

Araştırma sonucu elde edilen bulgulara göre katılımcıların %15,4'ünün asgari ücret düzeyinde, %21,1'inin asgari ücretin biraz üzeri olan 2325 TL-3000 TL arasında, %16,4'ünün 3001-4000 TL arasında, %14,8'inin 4001-5000TL arasında ve %18,8'inin 5000 TL üzerinde bir gelire sahiptirler. %13,5'i ise asgari ücretin altında bir gelire sahiptir.

Tablo 50. Katılımcıların Oturduğu Konut Türü

Konut Türü	Sıklık	Yüzde	Toplam
Gece Kondu	46	12,0	12,0
Apartman Dairesi	325	84,6	84,6
Diğer	13	3,4	3,4
Toplam	384	100,0	100,0

%12,0 oranındaki katılımcı oturduğu konutu, gece kondu; % %84,6'sı apartman dairesi ve %3,4'ü ise diğer olarak belirtmiştir. Ancak bazı katılımcıların gece kondu türü bir konutta oturduğu bilinmesine rağmen bu kişiler oturduğu konut türünü apartman dairesi olarak belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu konuda katılımcıların gerçek durumu beyan etmediklerini söylemek mümkündür.

Tablo 51. Katılımcıların Oturduğu Konutun Mülkiyet Durumu

Oturulan Konutun Mülkiyeti	Sıklık	Yüzde	Toplam
Kendi Evim	205	53,4	53,4
Kiracıyım	127	33,1	33,1
Aile Bireylerimden Birine Ait	49	12,8	12,8
Akrabalarımın Birine Ait	3	,8	,8
Toplam	384	100,0	100,0

%53,4 oranında ki katılımcının oturduğu ev kendi evi iken %33,1 oranındaki katılımcı oturduğu evde kira ile oturmaktadır. %12,8 oranındaki katılımcı ise aile bireylerinden birinin evinde %0,8 oranındaki katılımcı ise akrabalarına ait bir evde oturmaktadır.

3.8.1. Katılımcıların Geçmişte İç Göçü Gerçekleştirme Durumlarına İlişkin Bulgular

Tablo 52. Katılımcıların İstanbul'a Göç Etmeden Önce Yaşadığı İl

	Sıklık	Yüzde	Toplam
Sivas	360	93,8	93,8
Diğer	24	6,3	6,3
Toplam	384	100,0	100,0

384 katılımcı arasında yer alan 360 katılımcı İstanbul'a doğrudan Sivas ilinden göç etmiş iken; 24 katılımcı ise İstanbul'a göç etmeden önce Ankara, Adana, İzmir, Mersin, Kocaeli gibi başka kentlere göç etmiş sonrasında İstanbul'a göçlerini gerçekleştirmişlerdir.

Tablo 53. Katılımcılar İstanbul'a Göç Ettiği Yıllara Göre Dağılımı

Göçün Gerçekleştiği Yıllar	Sıklık	Yüzde	Toplam
1950 öncesi	10	2,6	2,6
1950-1960	15	3,9	3,9
1961-1970	41	10,7	10,7
1971-1980	75	19,5	19,5
1981-1990	89	23,2	23,2
1991-2000	67	17,4	17,4
2001-2010	50	13,0	13,0
2011-2020	37	9,6	9,6
Toplam	384	100,0	100,0

Katılımcılar arasında Sivas' dan İstanbul'a göç edenlerin göç ettikleri tarihler incelendiğinde sırasıyla %23,2 oranıyla 1981-1990 yılları, %19,5 oranıyla 1971-1980 yılları ve %17,4 oranıyla 1991-2000 yılları arasındadır. Sivas ilinin göç tarihi incelendiğinde Sivas ilinin 1975-1980 döneminde en fazla göç veren 6. il, 1980-1985 döneminde en fazla göç veren 4. il, 1985-1990 döneminde en fazla göç veren 7. il ve 1995-2000 döneminde ise en fazla göç veren 15. il olduğu bilinmektedir. Bu yıllarda yine en fazla göçü İstanbul'a vermiş olup (Ergün ve Buldur, 2018: 243, 256), bu durumun katılımcıların göç ettiği yıllara göre dağılımıyla da paralellik gösterdiğini söylemek mümkündür. Ayrıca tablo 53' de 1950 yılı öncesinde göç edenlerin %2,6, 1950-1960 yılları arasında göç edenlerin %3,9, 1961-1970 yılları arasında göç edenlerin %10,7, 2001-2010 yılları arasında göç edenlerin %13 ve 2011-2020 yılları arasında göç edenlerin ise %9,6 oranında olduğu görülmektedir.

Tablo 54. Katılımcıların Göç Etmeden Önce Yaşadığı Yerleşim Birimine İlişkin Bulgular

Yerleşim Birimi	Sıklık	Yüzde	Toplam
Köy	235	61,2	61,2
Kasaba-ilçe	49	12,8	12,8
İl merkezi	100	26,0	26,0
Total	384	100,0	100,0

Araştırma sonucu elde edilen bulgulara göre %61,2 oranındaki katılımcı göç etmeden önce yaşadığı yerleşim yerinin köy niteliğinde olduğunu, %26 oranındaki katılımcı kasaba-ilçe niteliğinde olduğunu ve %26 oranındaki katılımcı ise yaşadığı yerleşim biriminin il merkezi olduğunu belirtmiştir.

Tablo 55. Katılımcıların Geçmişte İstanbul'a Göç Etmelerinin Nedenine İlişkin Bulgular

Göç Nedenleri	Evet	Hayır
Daha iyi bir yaşama erişmek nedeniyle	77,9	22,1
Memleketimdeki ekonomik (İşsizlik, yoksulluk vb.) yetersizlikler nedeniyle	71,6	28,4
Memleketimde toprağımın vs. olmaması nedeniyle	23,7	76,3
Memleketimde tarımla uğraşıyordum ve topraktan istediğim verimi alamamam nedeniyle	19,3	80,7
Memleketimdeki eğitim (kendi eğitimim veya çocukların eğitimi) imkânlarının yetersiz olması nedeniyle	36,5	63,5
Memleketimdeki sağlık hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle	28,4	71,6
Memleketimdeki sosyal yaşamın yetersizliği nedeniyle	39,3	60,7
Memleketimdeki Terör olayları nedeniyle	5,2	94,8
Memleketimdeki olumsuz iklim koşulları nedeniyle	16,1	83,9
Evlilik nedeniyle	12,0	88,0
Göç eden yakınlarımızın bizi olumlu yönde teşvik etmesi nedeniyle	34,9	65,1
Aile fertlerimizden biri-birileri daha önceden göç etmesi nedeniyle	48,2	51,8

Geçmişte yaşanan iç göç nedenleri katılımcılara çoktan seçmeli ve birden fazla nedeni işaretleyebilecekleri belirtilerek sorulmuştur. İlk üç nedeni sırasıyla %77,9 oranı ile daha iyi bir yaşama erişmek, %71,6 oranı ile memleketimdeki ekonomik (İşsizlik, yoksulluk vb.) yetersizlikler ve %48,2 oranı ile aile fertlerinden birinin-birilerinin daha önceden göç etmesidir. Ayrıca %39,3 oranındaki katılımcı memleketindeki sosyal yaşam yetersizliğini, %36,5 oranındaki katılımcı eğitim imkânlarındaki yetersizliği, %34,9 oranındaki katılımcı göç eden tanıdıkları tarafından göç etmeye teşvik edildiklerini, %28,4 oranındaki katılımcı sağlık hizmetlerindeki yetersizliği ve %23,7 oranındaki katılımcıda memleketinde toprağının olmaması nedeniyle göç ettiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra tarımla uğraşıp istediği verimi alamama durumunu %19,3 oranındaki katılımcı, olumsuz iklim koşullarını %16,1 oranındaki katılımcı, evlilik nedenini %12 oranındaki katılımcı ve bölgedeki terör olaylarını %5,2 oranındaki katılımcı göç nedeni olarak belirtmiştir.

Tablo 56. Katılımcıların Göç Etmeden Önceki ve Sonraki Refah Düzeyine İlişkin Bulgular

	Sıklık	Yüzde	Toplam
Göç ettikten sonraki yaşamım daha iyi	256	66,7	66,7
Göç etmeden önceki yaşamım daha iyi idi	58	15,1	15,1
Göç önceki ve sonraki yaşamım arasında belirgin bir farklılık olmadı	70	18,2	18,2
Toplam	384	100,0	100,0

%66,7 oranındaki katılımcı göç ettikten sonraki yaşamının daha iyi olduğunu, %15,1 oranındaki katılımcı göç etmeden önceki yaşamının daha iyi olduğunu belirtmiştir. %18,2 oranındaki katılımcı ise göç etmeden önceki ve göç ettikten sonraki yaşamı arasında belirgin bir farklılığın olmadığını belirtmiştir.

Tablo 57. Katılımcıların Göç Sonrası Belirledikleri Amaca Ulaşıp Ulaşmama Durumuna İlişkin Bulgular

	Sıklık	Yüzde	Toplam
Evet, ulaştım	192	50,0	50,0
Hayır, ulaşamadım	68	17,7	17,7
Kısmen, ulaştım	124	32,3	32,3
Toplam	384	100,0	100,0

Katılımcıların %50'si göç ettikten sonra amaçlarına ulaştığını; %17,7'si ulaşamadığını ve %32,3 oranındaki katılımcı ise kısmen amaçlarına ulaştığını belirtmiştir.

Tablo 58. Katılımcıların Göç Etmesi Sonucu Pişmanlık Duyup Duymama Durumuna İlişkin Bulgular

	Sıklık	Yüzde	Toplam
Evet	103	26,8	26,8
Hayır	281	73,2	73,2
Toplam	384	100,0	100,0

Araştırma sonucu elde edilen bulgulara göre katılımcıların %26,8'i geçmişte memleketinden İstanbul'a göç ettiği için pişmanlık duyarken; %73,2'si pişmanlık duymadığını belirtmiştir.

Tablo 59. Katılımcıların Geriye Göç Eden Tanıdığıın Mevcudiyet Durumuna İlişkin Bulgular

	Sıklık	Yüzde	Toplam
Evet	205	53,4	53,4
Hayır	179	46,6	46,6
Toplam	384	100,0	100,0

Katılımcıların yarısından biraz fazlasının yani %53,4 oranın bir tanıdığı İstanbul'dan Sivas'a geriye göç etmiştir.

Tablo 60. Katılımcıların Geriye Göç Eden Tanıdıklarının Teşviklerden Yararlanma Durumuna İlişkin Bulgular

TEŞVİKLER	Sıklık	Yüzde	Toplam
Tarımsal Destek Kredileri	17	4,4	4,4
İstanbul Tersine Göç Projesi	11	2,9	2,9
Memlekete Dönüyorum Projesi	9	2,3	2,3
Köye Dönüş Projesi	11	2,9	2,9
Kendi imkanları ile	129	33,6	33,6
Bu konuya ilişkin hiç bir fikrim yok	207	53,9	53,9
Toplam	384	100,0	100,0

En az bir yakınının geriye göç ettiğini belirten 205 katılımcının %4,4'ü bu yakın tanıdığıın tarımsal destek kredilerinden; %2,9'u İstanbul'dan Tersine Göç Projesinden, %2,3'ü Memlekete Dönüyorum Projesinden ve %2,9'u Köye Dönüş Projesinden faydalanarak göç ettiğini belirtmiştir. Ayrıca %33,6 oranındaki katılımcı ise bu yakın tanıdığıın kendi imkânları ile İstanbul'dan geriye Sivas'a göç ettiğini belirtmiş iken %53,9'u bu konuya ilişkin bir fikrinin olmadığını belirtmiştir.

3.8.2. Katılımcıların Tersine İç Göçe Yönelik Teşvikler Hakkında Bilgi Düzeyine İlişkin Bulgular

Tablo 61. Katılımcıların Tersine İç Göçe İlişkin Teşviklerini Bilip Bilmeme Durumuna İlişkin Bulgular

	Sıklık	Yüzde	Toplam
Evet	182	47,4	47,4
Hayır	202	52,6	52,6
Toplam	384	100,0	100,0

%47,4 oranındaki katılımcı tersine iç göçe ilişkin teşvik uygulamalarının olduğunu bilmekte iken, %52,6 oranındaki katılımcı bu uygulamalardan haberdar olmadığını belirtmiştir.

Tablo 62. Katılımcılara Göre Tersine İç Göçe Yönelik Devlet Teşviklerinin Yeterliliğine İlişkin Bulgular

	Sıklık	Yüzde	Toplam
Evet	71	18,5	18,5
Hayır	313	81,5	81,5
Toplam	384	100,0	100,0

Araştırma örneklem grubuna dair olan katılımcıların %18,5'i tersine iç göçe yönelik teşviklerin yeterli olduğunu düşünmekte iken, %81,5'i yeterli olmadığını düşünmektedir.

Tablo 63. Geriye Göçe Yönelik Teşvikleri Olduğunu Bilip Bilmeme Değişkeni ile Geriye Göçe Yönelik Devlet Teşviklerinin Yeterli Olduğunu Düşünme Değişkeni Arasındaki İlişki Durumu

		Geriye göçe yönelik devlet teşviklerinin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?		Toplam
		Evet	Hayır	
Geriye göçe yönelik devlet teşviklerini biliyor musunuz?	Evet	48	134	182
		26,4%	73,6%	100,0%
		12,5%	34,9%	47,4%
	Hayır	23	179	202
		11,4%	88,6%	100,0%
		6,0%	46,6%	52,6%
Toplam		71	313	384
		18,5%	81,5%	100,0%
		18,5%	81,5%	100,0%

Tersine iç göçe yönelik teşviklerin olduğunu bildiğini belirten %47,4 oranındaki katılımcıların %12,5'i bu teşviklerin yeterli olduğunu, %34,9'u ise yeterli olmadığını belirtmiştir. Tersine iç göçe yönelik devlet teşvikleri hakkında bilgi sahibi olmayan %52,6 oranındaki katılımcıların ise %6'sı bu teşviklerin yeterli olduğunu, %46,6'sı ise yeterli olmadığını belirtmiştir. Bu iki değişken arasında anlamlı bir farklılık ilişkisinin söz konusu olup olmama durumu açısından incelendiğinde ise,

Tablo 64. İki Değişken Arasındaki İlişki Durumu

Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	14,270 ^a	1	,000		
Continuity Correction ^b	13,292	1	,000		
Likelihood Ratio	14,444	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	14,232	1	,000		
N of Valid Cases	384				

Pearson Ki-Kare $0,000 < 0,05$ 'ten olduğu için değişkenler arasında anlamlı bir farklılık ilişkisi söz konusu olduğu görülmektedir.

3.8.3. Katılımcıların Tersine İç Göçü Gerçekleştirmeye Yönelik Eğilimleri

Tablo 65. Tersine İç göçün Belirleyici Ölçeğinin Güvenirlilik Analiz Sonuçları

FAKTÖRLER	FAKTÖR İSİMLERİ VE FAKTÖRLERİN KAPSAMINDA OLAN MADDELER	GÜVENİRLİLİK
F1	KAYGI DUYMA	Cronbach's Alpha
M.22	Memleketime göç etmeyi düşünmüyorum	,887
M.23	Memleketimde iş bulamayacağım için geriye göç etmeyi düşünmüyorum	
M.24	Memleketimde eğitim olanaklarının yetersiz olduğunu düşündüğüm için geriye göç etmeyi düşünmüyorum	
M.25	Memleketime olumsuz güvenlik nedenleri ile göç etmeyi düşünmüyorum	
M.26	Memleketimde malım mülküm olmadığı için göç etmeyi düşünmüyorum	
M.27	Burada daha çok gelir elde ettiğim için göç etmeyi düşünmüyorum	
M.28	Bu şehirde daha mutlu olduğum için göç etmeyi düşünmüyorum	
M.29	Bu şehirde yaşamaya alıştığım için göç etmeyi düşünmüyorum	
F2	TUTUNAMAMIŞLIK	
M.3	İş bulamadığım için geriye göç etmeyi düşünüyorum	,906
M.5	Bu şehre uyum sağlayamadığım için geriye göç etmeyi düşünüyorum	
M.6	Memleketimde malım mülküm olduğu için geriye göç etmeyi düşünüyorum	
M.7	Memleketimde yaşama koşulları iyileştiği için geriye göç etmeyi düşünüyorum	
M.8	Memleketimde daha iyi iş bulacağımı düşündüğüm için geriye göç etmeyi düşünüyorum	
M.9	Memleketimde daha çok gelir elde edeceğimi düşündüğüm için geriye göç etmeyi düşünüyorum	
M.10	Burada işsiz kaldığım için geriye göç etmeyi düşünüyorum.	
M.11	Ailem-akrabalarım memlekette olduğu için geriye göç etmeyi düşünüyorum	

Tablo 65'in devamıdır.

FAKTÖRLER	FAKTÖR İSİMLERİ VE FAKTÖRLERİN KAPSAMINDA OLAN MADDELER	GÜVENİRLİLİK
F3	TEŞVİKLER	Cronbach's Alpha
M.30	Köye Dönüş Projesi'nden faydalanarak geriye göç etmeyi düşünüyorum	,925
M.31	Tarımsal desteklerden yararlanarak köyüme göç etmeyi düşünüyorum	
M.32	Memlekete Dönüş Projesi'nden yararlanarak geriye göç etmeyi düşünüyorum	
M.33	İstanbul'dan Tersine Göç Projesi'nden yararlanarak geriye göç etmeyi düşünüyorum	
M.34	Geriye göçe yönelik devlet teşviklerinin yeterli olsaydı memleketime dönerdim	
F4:	MEMLEKET ÖZLEMİ	Cronbach's Alpha
M.1	Köyümde yaşamak istediğim için geriye göç etmeyi düşünüyorum	,899
M.2	Memleket hasreti çektiğim için geriye göç etmeyi düşünüyorum.	
M.13	Şehrin kalabalığından yorulduğum için geriye göç etmeyi düşünüyorum	
M.14	Büyük şehirde yaşam koşullarının zor olduğunu düşündüğüm için geriye göç etmeyi düşünüyorum	
M.20	Emekli olduğum zaman memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum	
M.21	Kent yaşamını terk edip kırsala yerleşmek istediğim için göç etmeyi düşünüyorum	
F5	GÜVENSİZLİK	Cronbach's Alpha
M.16	Şehirde yabancıların (Suriyeliler, Araplar) sayısında çok fazla artış olduğu için geriye göç etmeyi düşünüyorum	,831
M.17	Burada kendimi güvende hissetmediğim için geriye göç etmeyi düşünüyorum	
M.18	Covid-19 (korona virüs) salgın hastalığından korktuğum için geriye göç etmeyi düşünüyorum	
M.19	Memleketimin daha güvenli olduğunu düşündüğüm için geriye göç etmeyi düşünüyorum	
Ölçek Geneli Güvenirlilik		,944

Geçerlilik ve güvenilirliğe ilişkin ayrıca tekrar edilebilirlik analizleri sonucunda 31 maddeyi kapsayan TİGB Ölçeğinin ölçek geneli Cronbach's Alpha değeri 0,944'tür. Ölçeğin birinci faktörü olan ve sekiz maddeyi kapsayan "Kaygı Duyma Alt Boyutunun" Cronbach's Alpha değeri ,887; ikinci faktörü olan ve sekiz maddeyi kapsayan "Tutunamamışlık Alt Boyutunun" Cronbach's Alpha değeri ,906; üçüncü faktörü olan ve beş maddeyi kapsayan "Teşvikler Alt Boyutunun" Cronbach's Alpha değeri ,925; dördüncü faktörü olan ve altı maddeyi kapsayan "Memleket Özlemi Alt Boyutunun" Cronbach's Alpha değeri ,899 ve beşinci son faktörü olan ayrıca dört maddeyi kapsayan "Güvensizlik Alt Boyutunun" Cronbach's Alpha değeri ise ,831dir.

Bir ölçeğin Cronbach's Alpha değeri " $0 < R2 < 0.40$ ise güvenilir değil" " $0.40 < R2 < 0.60$ ise düşük güvenilirlikte" " $0.60 < R2 < 0.80$ ise oldukça güvenilir" " $0.80 < R2 < 1.00$ ise yüksek güvenilirlik" anlamına gelmektedir (Yıldız ve Uzunsakal, 2018: 19). Bu bağlamda TİGB Ölçeği içerdiği alt boyutları da dahil olmak üzere yüksek güvenilirliktedir.

Tablo 66. Tersine İç Göçün Belirleyicilerine İlişin Bulgular

DEĞİŞKENLER	ORTALAMA	STANDART SAPMA	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Köyümde yaşamak istediğim için geriye göç etmeyi düşünüyorum.	3,0599	1,41571	20,3	23,2	17,7	19,8	19,0
Memleket hasreti çektiğim için geriye göç etmeyi düşünüyorum.	3,2969	1,39578	24,7	27,1	16,4	16,7	15,1
İş bulamadığım için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,2187	1,25956	8,3	11,5	8,1	38,0	34,1
Bu şehre uyum sağlayamadığım için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,5521	1,35284	12,5	15,9	11,5	34,6	25,5
Memleketimde malım mülküm olduğu için geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,4062	1,26679	8,3	15,1	13,3	35,4	27,9
Memleketimde yaşama koşulları iyileştiği için geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,6823	1,30198	10,4	20,8	16,9	30,2	21,6
Memleketimde daha iyi iş bulacağımı düşündüğüm için geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,2604	1,19830	6,8	11,2	13,8	37,8	30,5
Memleketimde daha çok gelir elde edeceğimi düşündüğüm için geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,2865	1,20105	6,8	11,5	15,4	36,5	29,9
Burada işsiz kaldığım için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,1797	1,16364	6,5	9,9	9,4	43,5	30,7
Ailem-akrabalarım memlekette olduğu için geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,6901	1,33062	13,0	18,0	14,6	33,9	20,6
Şehrin kalabalığından yorulduğum için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum.	3,2318	1,41271	22,7	28,9	14,3	17,2	16,9
Büyük şehirde yaşam koşullarının zor olduğunu düşündüğüm için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum.	3,1016	1,36827	18,8	27,1	15,4	23,2	15,6
Şehirde yabancıların (Suriyeliler, Araplar) sayısında çok artış olduğu için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,9844	1,48439	22,4	20,1	13,0	22,7	21,9
Burada kendimi güvende hissetmediğim için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,6953	1,33183	14,3	15,6	14,6	36,2	19,3
Covid-19 (korona virüs) salgın hastalığından korktuğum için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,5182	1,25358	9,6	14,6	16,1	37,2	22,4
Memleketimin daha güvenli olduğunu düşündüğüm için geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,8958	1,31653	15,1	21,6	15,9	32,6	14,8
Emekli olduğum zaman memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum.	3,4115	1,39468	31,0	21,1	18,0	18,0	12,0

Tablo 66'nin devamıdır.

DEĞİŞKENLER	ORTALAMA	STANDART SAPMA	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Kent yaşamını terk edip kırsala yerleşmek istediğim için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum.	3,2422	1,38292	23,7	25,3	16,7	20,3	14,1
Memleketime göç etmeyi düşünmüyorum.	2,7552	1,42065	18,5	11,2	22,4	23,2	24,7
Memleketimde iş bulamayacağım için geriye göç etmeyi düşünmüyorum.	3,0651	1,35902	17,7	26,8	15,4	24,5	15,6
Memleketimde eğitim olanaklarının yetersiz olduğunu düşündüğüm için geriye göç etmeyi düşünmüyorum.	2,8125	1,31917	13,8	19,8	18,2	30,2	18,0
Memleketime olumsuz güvenlik nedenleri ile göç etmeyi düşünmüyorum.	2,3099	1,22007	9,4	7,8	14,8	40,4	27,6
Memleketimde malım mülküm olmadığı için göç etmeyi düşünmüyorum.	2,7552	1,31172	14,1	17,4	15,4	36,2	16,9
Burada daha çok gelir elde ettiğim için göç etmeyi düşünmüyorum.	3,0964	1,30618	14,8	31,5	16,4	22,9	14,3
Bu şehirde daha mutlu olduğum için göç etmeyi düşünmüyorum.	2,8828	1,30246	13,5	21,1	23,2	24,5	17,7
Bu şehirde yaşamaya alıştığım için göç etmeyi düşünmüyorum.	3,0573	1,34876	15,4	30,2	16,7	20,3	17,4
Köye Dönüş Projesi'nden faydalanarak geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,7083	1,25094	11,2	14,3	28,4	26,3	19,8
Tarımsal desteklerden yararlanarak köyüme göç etmeyi düşünüyorum.	2,7005	1,23119	10,2	15,9	26,6	28,6	18,8
Memlekete Dönüş Projesi'nden yararlanarak geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,7057	1,23668	9,9	16,7	27,1	26,8	19,5
İstanbul'dan Tersine Göç Projesi'nden yararlanarak geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,7161	1,26621	10,7	17,2	25,8	25,8	20,6
Geriye göçe yönelik devlet teşvikleri yeterli olsaydı memleketime dönerdim.	3,2240	1,45851	28,1	18,5	18,0	18,5	16,9

Ölçek maddelerinin ortalama puanları incelendiğinde 5'li likert tipi derecelendirmeye göre kısmen ortalamanın altında olduğu görülmektedir. Ölçekte ortalaması en yüksek olan değişken, "Emekli olduğum zaman memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum." önermesi olup bu değişkene (ort: 3,4115, standart sap: 1,39468) katılımcılar, çoğunlukla kesinlikle katılıyorum ya da katılıyorum cevabını vermişlerdir. Dolayısıyla kesinlikle katılıyorum cevabını veren katılımcıların oranı %31, katılıyorum cevabını verenlerin oranı ise %21,1'dir. Bu önermeye kesinlikle katılmayanların oranı %12, katılmayanların oranı ise %18'dir. Ölçekte ortalaması en düşük olan değişkenin ise (ort: 2,1797, standart sap: 1,16364), "Burada işsiz kaldığım

için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum” önermesinin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu değişkene katılımcıların kesinlikle katılmıyorum ya da katılmıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmektedir. Buna göre bu önermeye kesinlikle katılmayanların oranı %30,7, katılmayanların oranı ise %43,5’tir.

Tablo 67. Kaygı Duyma Alt Boyutunun Ortalama, Standart Sapma ve Frekans Analizi

FAKTÖR 1 KAYGI DUYMA	Ortalama	Standart Sapma	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Memleketime göç etmeyi düşünmüyorum.	2,7552	1,42065	18,5	11,2	22,4	23,2	24,7
Memleketimde iş bulamayacağım için geriye göç etmeyi düşünmüyorum.	<u>3,0651</u>	1,35902	17,7	26,8	15,4	24,5	15,6
Memleketimde eğitim olanaklarının yetersiz olduğunu düşündüğüm için geriye göç etmeyi düşünmüyorum.	2,8125	1,31917	13,8	19,8	18,2	30,2	18,0
Memleketime olumsuz güvenlik nedenleri ile göç etmeyi düşünmüyorum.	2,3099	1,22007	9,4	7,8	14,8	40,4	27,6
Memleketimde malım mülküm olmadığı için göç etmeyi düşünmüyorum.	2,7552	1,31172	14,1	17,4	15,4	36,2	16,9
Burada daha çok gelir elde ettiğim için göç etmeyi düşünmüyorum.	<u>3,0964</u>	1,30618	14,8	31,5	16,4	22,9	14,3
Bu şehirde daha mutlu olduğum için göç etmeyi düşünmüyorum.	2,8828	1,30246	13,5	21,1	23,2	24,5	17,7
Bu şehirde yaşamaya alıştığım için göç etmeyi düşünmüyorum.	<u>3,0573</u>	1,34876	15,4	30,2	16,7	20,3	17,4

Kaygı Duyma alt boyutu özelinde TİGB Ölçeğine verilen cevapların ortalamaları incelendiğinde 3 maddenin 5’li Likert tipi derecelendirmeye göre kısmen ortalamanın üstünde; 5 maddenin ise altında olduğu görülmektedir. Buna göre üç maddeye katılımcıların kesinlikle katılıyorum veya katılıyorum; diğer beş maddeye ise kesinlikle katılmıyorum veya katılmıyorum şeklinde düşüncelerini belirttikleri görülmektedir. Ortalamanın üzerinde olan maddelerden “Burada daha çok gelir elde ettiğim için göç etmeyi düşünmüyorum.” değişkenine katılımcıların %14,8’i kesinlikle katıldığını, %31,5’i katıldığını, %16,4’ü bu önermeye ilişkin kararsız yaklaştığını, %22,9’u katılmadığını ve %14,3’ü ise kesinlikle katılmadığını belirtmiştir. Ortalamanın üzerinde bir diğer değişken olan “Memleketimde iş bulamayacağım için geriye göç etmeyi düşünmüyorum” önermesine ise %17,7 oranındaki katılımcının kesinlikle katıldığı, %26,8 oranındaki katılımcının katıldığı, %24,5 oranındaki katılımcının katılmadığı ve %15,6 oranındaki katılımcının ise bu önermeye kesinlikle katılmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu önermeye kararsız olarak katılım sağlayan katılımcıların oranı ise %15,4’tür. Ortalamanın üzerinde olan üçüncü madde ise “Bu şehirde yaşamaya alıştığım için göç etmeyi düşünmüyorum” önermesidir. Bu

önermeye ise katılımcıların %15,4'ü kesinlikle katıldığını, %30,2'si katıldığını; %20,3'ü katılmadığını ve 17,4'ü ise kesinlikle katılmadığını belirtmiştir.

5'li Likert tipi derecelendirmeye göre ortalamanın altında kalan ve en düşük ortalamaya sahip olan "Memleketime olumsuz güvenlik nedenleri ile göç etmeyi düşünmüyorum." değişkenine katılımcıların %27,6'sı kesinlikle katılmadığını, %40,4'ü katılmadığını, %14,8'i bu konuda kararsız kaldığını, %9,4'ü kesinlikle katıldığını ve %7,8'i ise katıldığını belirtmiştir. Ayrıca "memleketime göç etmeyi düşünmüyorum" önermesine kesinlikle katılmayanların oranı %24,7 ve katılmayanların oranı ise %23,2'dir. Bu önermeye kesinlikle katılanların oranı ise %18,5 ve katılmayanların oranı ise %11,2'dir. %22,4 oranındaki katılımcı ise önermeye kararsız olarak katılmıştır. Bir diğer değişken ise "Memleketimde malım mülküm olmadığı için göç etmeyi düşünmüyorum." önermesidir. Bu önermeye ise katılımcıların %16,9'u kesinlikle katılmadığını, %36,2'si ise katılmadığını belirtmiş iken buna karşı kesinlikle katılanların oranı %14,1, katılanların oranı ise 17,4'tür. Bu önermeye kararsızım cevabı ile katılanların oranı ise %15,4'tür. "Memleketimde eğitim olanaklarının yetersiz olduğunu düşündüğüm için geriye göç etmeyi düşünmüyorum." önermesine ise katılımcıların %18'i kesinlikle katılmadığını, %30,2'si katılmadığını belirtmiş; ancak memleketinde eğitim olanaklarının yetersiz olduğunu düşünen katılımcıların %13,8'i bu önermeye kesinlikle katıldığını ve %19,8'i ise katıldığını belirtmiştir. Bir diğer olumsuz değişkenimiz ve ortalamanın altında kalan son önermemiz ise "Bu şehirde daha mutlu olduğum için göç etmeyi düşünmüyorum" ifadesi olup, bu önermeye kesinlikle katılmayanların oranı %17,7, katılmayanların oranı %24,5 olup bu önermeye ilişkin kararsız kalanların oranı ise %23,2'dir. Ayrıca bu önermeye kesinlikle katılanların oranı %13,5 sadece katılanların oranı ise %21,1'dir.

Tablo 68. Tutunamamışlık Alt Boyutunun Ortalama, Standart Sapma ve Frekans Analizi

FAKTÖR 2 TUTUNAMAMIŞLIK	Ortalama	Standart Sapma	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
İş bulamadığım için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,2187	1,25956	8,3	11,5	8,1	38,0	34,1
Bu şehre uyum sağlayamadığım için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,5521	1,35284	12,5	15,9	11,5	34,6	25,5
Memleketimde malım mülküm olduğu için geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,4062	1,26679	8,3	15,1	13,3	35,4	27,9
Memleketimde yaşama koşulları iyileştiği için geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,6823	1,30198	10,4	20,8	16,9	30,2	21,6
Memleketimde daha iyi iş bulacağımı düşündüğüm için geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,2604	1,19830	6,8	11,2	13,8	37,8	30,5
Memleketimde daha çok gelir elde edeceğimi düşündüğüm için geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,2865	1,20105	6,8	11,5	15,4	36,5	29,9
Burada işsiz kaldığım için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,1797	1,16364	6,5	9,9	9,4	43,5	30,7
Ailem-akrabalarım memlekette olduğu için geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,6901	1,33062	13,0	18,0	14,6	33,9	20,6

Tutunamamışlık alt boyutu özelinde TİGB Ölçeğine verilen cevapların ortalamaları incelendiğinde tüm maddelerin 5'li Likert tipi derecelendirmeye göre ortalamaların altında olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların çoğunluğu bu faktör altındaki tüm maddelere kesinlikle katılmadığını ya da katılmadığını belirtmiştir. Bu maddelerin ortalamaları incelendiğinde en düşük puanla (ort: 2,1797, standart sap: 1,16364) "Burada işsiz kaldığım için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum." önermesinin olduğu görülmektedir. Sonrasında ise (ort: 2,2187, standart sap: 1,25956) "İş bulamadığım için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum." değişkenin ve (ort: 2,2865, standart sap: 1,20105) akabinde ki en düşük puan ortalamasının ise "Memleketimde daha çok gelir elde edeceğimi düşündüğüm için geriye göç etmeyi düşünüyorum." değişkenin olduğu görülmektedir.

Tablo 69. Teşvikler Alt Boyutunun Ortalama, Standart Sapma ve Frekans Analizi

FAKTÖR 3 TEŞVİKLER	Ortalama	Standart Sapma	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Köye Dönüş Projesi'nden faydalanarak geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,7083	1,25094	11,2	14,3	28,4	26,3	19,8
Tarımsal desteklerden yararlanarak köyüme göç etmeyi düşünüyorum.	2,7005	1,23119	10,2	15,9	26,6	28,6	18,8
Memlekete Dönüş Projesi'nden yararlanarak geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,7057	1,23668	9,9	16,7	27,1	26,8	19,5
İstanbul'dan Tersine Göç Projesi'nden yararlanarak geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,7161	1,26621	10,7	17,2	25,8	25,8	20,6
Geriye göçe yönelik devlet teşvikleri yeterli olsaydı memleketime dönerdim.	3,2240	1,45851	28,1	18,5	18,0	18,5	16,9

TİGB Ölçeğine verilen cevapların ortalamaları, toplam beş önermeden oluşan Teşvikler alt boyutu özelinde incelendiğinde sadece bir önermenin 5'li Likert tipi derecelendirmeye göre ortalamanın üstünde; diğer dört önermenin ise ortalamanın altında olduğu görülmektedir. Buna göre ortalamanın üzerinde olan "Geriye göçe yönelik devlet teşvikleri yeterli olsaydı memleketime dönerdim." (ort: 3,2240, standart sap: 1,45851), önermesine katılımcıların %28,1'i kesinlikle katıldığını, %18,5'i katıldığını belirtmiştir. Geriye yönelik devlet teşvikleri yeterli olsaydı dahi memleketine dönmeyeceklerini belirten katılımcıların %16,9'u bu önermeye kesinlikle katılmadığını, %18,5'i ise katılmadığını belirtmiştir. Ayrıca teşviklerin yeterli olması durumunda memleketine geriye göç etme konusunda kararsız kalan katılımcıların oranı ise %18'dir. Teşvikler Alt Boyutunun diğer maddeleri incelendiğinde ortalama puanlarının ve standart sapma değerlerinin hemen hemen aynı olduğu ve dolayısıyla katılımcıların bu önermelere kesinlikle katılmama ya da katılmama durumlarının da benzer oranlarda olduğu tabloda görülmektedir.

Tablo 70. Memleket Özlemi Alt Boyutunun Ortalama, Standart Sapma ve Frekans Analizi

FAKTÖR 4 MEMLEKET ÖZLEMİ	Ortalama	Standart Sapma	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Köyümde yaşamak istediğim için geriye göç etmeyi düşünüyorum.	3,0599	1,41571	20,3	23,2	17,7	19,8	19,0
Memleket hasreti çektiğim için geriye göç etmeyi düşünüyorum.	3,2969	1,39578	24,7	27,1	16,4	16,7	15,1
Şehrin kalabalığından yorulduğum için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum.	3,2318	1,41271	22,7	28,9	14,3	17,2	16,9
Büyük şehirde yaşam koşullarının zor olduğunu düşündüğüm için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum.	3,1016	1,36827	18,8	27,1	15,4	23,2	15,6
Emekli olduğum zaman memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum.	3,4115	1,39468	31,0	21,1	18,0	18,0	12,0
Kent yaşamını terk edip kırsala yerleşmek istediğim için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum.	3,2422	1,38292	23,7	25,3	16,7	20,3	14,1

TİGB Ölçeğine verilen cevapların ortalamaları, toplam altı önermeden oluşan Memleket Özlemi boyutu özelinde incelendiğinde tüm önermenin 5'li Likert tipi derecelendirmeye göre ortalamasının üstünde olduğu görülmekle birlikte; en yüksek ortalama puanın 3,4115 ortalama puanı ile "Emekli olduğum zaman memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum." değişkeninde olduğu görülmektedir. Bu değişkene katılımcıların %31'i kesinlikle katıldıklarını, %21,1'i katıldığını, %12'si kesinlikle katılmadığını ve %18 oranındaki katılımcı ise katılmadığını belirtmiştir. %18 oranındaki katılımcı ise emeklilikte memleketine geriye göç etme konusunda kararsız tutum sergilemiştir. Bir diğer önerme olan "Memleket hasreti çektiğim için geriye göç etmeyi düşünüyorum" ifadesine araştırma örneğine dahil olan katılımcıların %24,7'si kesinlikle katıldığını, %27,1'i ise katıldığını belirtmiştir. %15,1 oranındaki katılımcı ise bu önermeye kesinlikle katılmamakta ve %16,7 oranındaki katılımcıda katılmamaktadır. Memleket Özlemi Faktörü altında yer alan bir diğer değişken ise "Köyümde yaşamak istediğim için geriye göç etmeyi düşünüyorum." önermesidir. Bu önerme ise ortalama puanı ile ortalama puanın biraz üzerinde olma özelliğini taşımaktadır. Yani kesinlikle katılıyorum-katılıyorum cevaplarının yanı sıra kesinlikle katılmıyorum-katılmıyorum cevapları bir birine yakın oranlardadır. Buna göre kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevaplarını veren katılımcıların toplam oranı %43,5 iken; kesinlikle katılmıyorum-katılmıyorum cevaplarını veren katılımcıların toplam oranı %38,8'dir. %23,2 oranındaki katılımcı ise bu önermeye ilişkin kararsız kalmışlardır. "Şehrin kalabalığından yorulduğum için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum." önermesine katılımcıların %22,7'si kesinlikle katılıyorum ve %28,9'u ise katılıyorum; %17,2'si katılmıyorum ve

%16,9'u kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Son olarak bu alt boyutun altında yer alan "Büyük şehirde yaşam koşullarının zor olduğunu düşündüğüm için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum." değişkenine ise katılımcıların %18,8'i kesinlikle katılmakta, %27,1'i katılmakta iken; %23,2'si katılmamakta, %15,6'sı ise kesinlikle katılmamaktadır.

Tablo 71. Güvensizlik Alt Boyutunun Ortalama, Standart Sapma ve Frekans Analizi

FAKTÖR 5 GÜVENSİZLİK	Ortalama	Standart Sapma	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Şehirde yabancıların (Suriyeliler, Araplar) sayısında çok artış olduğu için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,9844	1,48439	22,4	20,1	13,0	22,7	21,9
Burada kendimi güvende hissetmediğim için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,6953	1,33183	14,3	15,6	14,6	36,2	19,3
Covid-19 (korona virüs) salgın hastalığından korktuğum için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,5182	1,25358	9,6	14,6	16,1	37,2	22,4
Memleketimin daha güvenli olduğunu düşündüğümünden geriye göç etmeyi düşünüyorum.	2,8958	1,31653	15,1	21,6	15,9	32,6	14,8

Ölçeğin son alt boyutu olan Güvensizlik alt boyutunun ortalama puanları incelendiğinde; "Şehirde yabancıların (Suriyeliler, Araplar) sayısında artış olduğu için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum" (ort: 2,9844) ve "Memleketimin daha güvenli olduğunu düşündüğümünden geriye göç etmeyi düşünüyorum" (ort: 2,8958) değişkenlerinin, ortalamanın altında olmakla beraber ortalamanın sınırında oldukları görülmektedir. Bu alt boyut altında yer alan diğer iki maddenin ise belirgin bir şekilde ortalamanın altında olduğunu ve buna göre "Burada kendimi güvende hissetmediğim için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum" önermesine katılmayanların oranı %36,2 iken; kesinlikle katılmayanların oranı %19,3'tür. "Covid-19 (korona virüs) salgın hastalığından korktuğum için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum" değişkenine ise katılımcıların %32,2'sinin katılmadığı ve %22,4'ünün kesinlikle katılmadığı şeklinde olduğu araştırma sonucu elde edilen bulgularda görülmektedir.

3.8.4. Faktörler Arası İlişkilere Ait Bulgular

Araştırmanın bu kısmında Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğinin alt boyutlarının kendi arasındaki ilişki durumları korelasyon analizi ile incelenmiştir. Alt boyutlar arasında korelasyon analizinin yapılabilmesi için ölçek alt boyutlarının genel ortalama puanları hesaplanmıştır. Korelasyon katsayısı -1 ile +1 ($-1 \leq r \leq +1$) arasında değişen değerler almakla birlikte, korelasyon kat sayılarında 0,00 ile 0,25 arası değerler 'çok zayıf', 0,26 ile 0,49 arası değerler 'zayıf', 0,50 ile 0,69 arası değerler 'orta', 0,70 ile 0,89 arası değerler 'yüksek', 0,90 ile 1,00 arası değerler ise 'çok yüksek' olduğu ifade

edilir. Korelasyon katsayısının pozitif olması değişkenler arasında doğrusal bir ilişkinin olduğunu, negatif olması ise ters yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir (<http://spssistatistik.net/spss-korelasyon-analizi/>). Boyutlar arasındaki korelasyonlar şu şekilde tespit edilmiştir.

Tablo 72. Güvensizlik Alt Boyutu ile Memleket Özlemi Alt Boyutu Arasındaki İlişki Durumu

Spearman's rho		Güvensizlik	Memleket Özlemi
Güvensizlik	Correlation Coefficient	1,000	,655**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	384	384
Memleket Özlemi	Correlation Coefficient	,667**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	384	384

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Güvensizlik alt boyutu ile Memleket Özlemi alt boyutu arasındaki korelasyon analizinde Sig. değerinin, $000 < 0,05$ olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bu iki alt boyut arasında bir ilişki söz konusudur ve bu ilişki %655 değerindedir. Buna göre göç eden kişilerin kentlerde kendisini güvensizlik içinde hissetmesiyle memleket özlemi arasında pozitif bir ilişki söz konusu olup, güvensizlik hissi artarken memlekete duyulan özlemde artmaktadır. Diğer bir ifade ile güvensizlik nedeni ile tersine iç göç etmeyi düşünenler arttıkça memlekete olan özlem nedeniyle tersine iç göç edecekler artacaktır.

Tablo 73. Teşvikler Alt Boyutu ile Memleket Özlemi Alt Boyutu Arasındaki İlişki Durumu

Spearman's rho		Teşvik	Memleket Özlemi
Teşvikler	Correlation Coefficient	1,000	,581**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	384	384
Memleket Özlemi	Correlation Coefficient	,591**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	384	384

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

İki alt boyut arasında anlamlı ve pozitif yönlü %581 oranında bir ilişki söz konusudur. Buna göre Teşvikler alt boyutunda yaşanan bir değişim %581 oranında da Memleket Özlemi alt boyutunda da yaşanacaktır.

Tablo 74. Tutunamamışlık Alt Boyutu ile Memleket Özlemi Alt Boyutu Arasındaki İlişki Durumu

Spearman's rho		Tutunamamışlık	Memleket Özlemi
Tutunamamışlık	Correlation Coefficient	1,000	,636**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	384	384
Memleket Özlemi	Correlation Coefficient	,643**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	384	384

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Bu iki alt boyut arasındaki ilişki durumunun sig. değerinin ,000 olduğu görülmekte olup, buna göre iki alt boyut arasında %636 oranında doğru orantılı pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur. Bu bağlamda Kentlerde Tutunamamışlık alt boyutunun kapsamında göç etmeyi düşünenler arttıkça

Memleket Özlemi alt boyutunun kapsamında göç etmeyi de düşünenlerde artacaktır.

Tablo 75. Kaygı Duyma Alt Boyutu ile Memleket Özlemi Alt Boyutu Arasındaki İlişki Durumu

		Kaygı	Memleket özlemi	
Spearman's rho	Kaygı Duyma	Correlation Coefficient	1,000	
		Sig. (2-tailed)	,000	
		N	384	
	Memleket Özlemi	Correlation Coefficient	-,463**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	.
		N	384	384

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Kaygı Duyma alt boyutu ile Memleket Özlemi alt boyutu arasında negatif yönlü %-,463 oranında anlamlı bir ilişki söz konusudur. Buna göre Kaygı Duyma alt boyutunda yaşanan bir azalma yönündeki değişim Memlekete Özlem alt boyutunda %,463 oranında artış şeklinde bir değişimi sağlayacaktır. Diğer bir ifadeyle de Kaygı Duyma alt boyutunda yaşanan bir artış, Memlekete Özlem alt boyutunu %,463 oranında azalış şeklinde etkileyecektir.

Tablo 76. Teşvikler Alt Boyutu ile Kaygı Duyma Alt Boyutu Arasındaki İlişki Durumu

Spearman's rho		Teşvikler	Kaygı Duyma
Teşvikler	Correlation Coefficient	1,000	-,207**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	384	384
Kaygı Duyma	Correlation Coefficient	-,211**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	384	384

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Teşvikler Alt Boyutu ile Kaygı Duyma Alt Boyutu arasındaki ilişki durumunun sig. değerinin ,000 olduğu görülmektedir. Buda bu iki alt boyut arasında anlamlı; ancak zayıf bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu ilişki Correlation Coefficient değerinin -,207 negatif olması iki alt boyut arasındaki negatif ilişkiyi göstermektedir. Bu bağlamda teşvikler nedeni ile göç etmeyi düşünenler arttıkça memleketlerine ilişkin kaygılar nedeni ile göç etmeyi düşünmeyeler azalacaktır.

3.8.5. Hipotezlerin Değerlendirilmesi

Bu bölümde kuramsal çerçevede oluşturulan hipotezlere gerekli analizlerin yapılabilmesi için öncelikle hipotezlere konu olan değişkenlerin normallik analizine uygun olup olmadıkları incelenmiştir. Değişkenleri normallik analizine uygun olan hipotezler parametrik testlerle; normallik analizine uygun olmayan hipotezler ise non-parametrik testlerle analiz edilmiştir. Parametrik testler olarak T-Testi, Anova, Pearson Korelasyon Testi ve Basit Regresyon Analizleri; non-parametrik testler olarak Mann-Whitney-U, Kruskal Wallis Spearman Chi-Square ve Spearman Korelasyon analizleri kullanılmıştır. Ayrıca bazı değişkenlerin bir biri üzerinde dağılımını görmek amacıyla çapraz tablolar oluşturulmuştur. Araştırma hipotezlerimiz şu şekildedir:

H₁: Doğum yeri ile memlekete geriye göç etmeyi düşünmek arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₂: Katılımcıların göç ettiği yıllar ile memlekete geriye göç etmeyi düşünmeme arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₃: Katılımcıların gelir durumu ile geriye göç etme düşüncesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₄: Eğitim düzeyi ile kişilerin tersine göç etme olasılıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₅: Katılımcıların oturduğu konutun mülkiyet durumu, geriye göç etme düşüncelerini etkiler.

H₆: Köyünde yaşamak için geriye göç etme düşüncesi Tarımsal Destek Kredilerinden faydalanarak geriye göç etme düşüncesi üzerinde etkilidir.

H₇: Geçmişte memleketinden ekonomik nedenlerle göç etmiş olmak ile memleketinde iş bulamayacağı için geriye göç etmeyi düşünmemek arasında bir ilişki vardır.

H₈: Geriye göç eden kişiler kendi imkânları ile göç etmişlerdir.

H₉: Göç etmeyi düşünmeyenler, geriye göçe yönelik teşvikler yeterli olursa göç edeceklerdir.

H₁₀: Katılımcılar geriye göçe yönelik devlet teşviklerine dair yetersiz bilgiye sahiptir.

3.8.5.1. "Doğum Yeri ile Memlekete Geriye Göç Etmeyi Düşünmek Arasında Anlamlı Bir Farklılık Vardır" Hipotezine İlişkin Bulgular

Tablo 77. Doğum Yerine Göre Memlekete Göç Etmeyi Düşünmeme Arasındaki Farklılık Durumu

Ranks				
Memleketime göç etmeyi düşünmüyorum	Doğum yeriniz	N	Mean Rank	Sum of Ranks
	Sivas	308	192,25	59211,50
	İstanbul	72	183,03	13178,50
	Toplam	380		
Test Statistics ^a				
	Memleketime göç etmeyi düşünmüyorum			
Mann-Whitney U	10550,500			
Wilcoxon W	13178,500			
Z	-,656			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,512			

a. Grouping Variable: doğum yeriniz

Sig. değer, 512>0,05'ten büyük olması nedeniyle değişkenler arasında anlamlı bir farklılık söz konusu olmayıp, hatta mean rank değeri incelendiğinde düşük bir oranda olsa Sivas doğumlu katılımcıların memleketime geriye göç etmeyi düşünmüyorum önermesine, İstanbul doğumlu katılımcılara kıyasen daha fazla "kesinlikle katılıyorum" ya da "katılıyorum" düşüncesinde olduklarını söylemek mümkündür. Buna göre;

“Doğum yeri ile memlekete geriye göç etmeyi düşünmek değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi reddedilmiştir.

3.8.5.2. "Katılımcıların Göç Ettiği Yıllar ile Memlekete Geriye Göç Etmeyi Düşünmeme Arasında Anlamlı Bir Farklılık Vardır" Hipotezine İlişkin Bulgular

Tablo 78. Göç Edilen Yıllar ile Memleketime Geriye Göç Etmeyi Düşünmüyorum Değişkenleri Arasındaki Farklılık Durumu

Test of Homogeneity of Variances					
		Levene Statistic	df1	df2	Sig.
Memeleketime göç etmeyi düşünmüyorum	Based on Mean	,962	7	376	,459
	Based on Median	,672	7	376	,696
	Based on Median and with adjusted df	,672	7	360,478	,696
	Based on trimmed mean	,958	7	376	,462
ANOVA					
Memeleketime göç etmeyi düşünmüyorum					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	33,431	7	4,776	2,428	,019
Within Groups	739,558	376	1,967		
Toplam	772,990	383			

Katılımcıların göç ettiği yılların geriye göç etme niyetleri üzerinde farklılık yarattığı düşünülerek oluşturulan bu hipotezin Anova tablosunda $0,019 < 0,05$ p değerinden olduğu bu bağlamda değişkenler arasında bir farklılığın olduğu görülmektedir. Bu farklılığın hangi yıllarda olduğunu görmek için homojenlik varsayımımızın sağlanması ve örneklem grupları arasında bir birine yakın dağılım olması nedeniyle Post-Hoc Gabriel Testi yapılmıştır.

Tablo 79. Post-Hoc Gabriel Testi

Multiple Comparisons						
Dependent Variable: Memeleketime göç etmeyi düşünmüyorum						
Gabriel						
(I) hangi yıllarda göç ettiniz	(J) hangi yıllarda göç ettiniz	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
1950 öncesi	1950-1960	,03333	,57255	1,000	-1,7541	1,8207
	1961-1970	-,53902	,49464	1,000	-2,0089	,9309
	1971-1980	,31333	,47214	1,000	-1,0299	1,6566
	1981-1990	,38315	,46775	1,000	-,9307	1,6969
	1991-2000	,31791	,47544	1,000	-1,0462	1,6820
	2001-2010	-,16000	,48583	1,000	-1,5840	1,2640
	2011-2020	,17027	,49985	1,000	-1,3252	1,6658
1950-1960	1950 öncesi	-,03333	,57255	1,000	-1,8207	1,7541
	1961-1970	-,57236	,42320	,993	-1,8617	,7170
	1971-1980	,28000	,39668	1,000	-,8827	1,4427
	1981-1990	,34981	,39144	1,000	-,7834	1,4831
	1991-2000	,28458	,40060	1,000	-,8990	1,4681
	2001-2010	-,19333	,41287	1,000	-1,4368	1,0501
	2011-2020	,13694	,42929	1,000	-1,1780	1,4519
1961-1970	1950 öncesi	,53902	,49464	1,000	-,9309	2,0089
	1950-1960	,57236	,42320	,993	-,7170	1,8617
	1971-1980	,85236*	,27239	,046	,0071	1,6976
	1981-1990	,92217*	,26471	,012	,1064	1,7379
	1991-2000	,85693	,27808	,056	-,0092	1,7230
	2001-2010	,37902	,29549	,998	-,5470	1,3050
	2011-2020	,70929	,31801	,520	-,2882	1,7068
1971-1980	1950 öncesi	-,31333	,47214	1,000	-1,6566	1,0299
	1950-1960	-,28000	,39668	1,000	-1,4427	,8827
	1961-1970	-,85236*	,27239	,046	-1,6976	-,0071
	1981-1990	,06981	,21983	1,000	-,6193	,7589
	1991-2000	,00458	,23576	1,000	-,7349	,7440
	2001-2010	-,47333	,25605	,837	-1,2727	,3260
	2011-2020	-,14306	,28175	1,000	-1,0139	,7278
1981-1990	1950 öncesi	-,38315	,46775	1,000	-1,6969	,9307
	1950-1960	-,34981	,39144	1,000	-1,4831	,7834
	1961-1970	-,92217*	,26471	,012	-1,7379	-,1064
	1971-1980	-,06981	,21983	1,000	-,7589	,6193
	1991-2000	-,06524	,22684	1,000	-,7752	,6447
	2001-2010	-,54315	,24787	,536	-1,3130	,2267
	2011-2020	-,21288	,27434	1,000	-1,0542	,6285
1991-2000	1950 öncesi	-,31791	,47544	1,000	-1,6820	1,0462
	1950-1960	-,28458	,40060	1,000	-1,4681	,8990
	1961-1970	-,85693	,27808	,056	-1,7230	,0092
	1971-1980	-,00458	,23576	1,000	-,7440	,7349
	1981-1990	,06524	,22684	1,000	-,6447	,7752
	2001-2010	-,47791	,26210	,856	-1,2981	,3423
	2011-2020	-,14764	,28726	1,000	-1,0393	,7440
2001-2010	1950 öncesi	,16000	,48583	1,000	-1,2640	1,5840
	1950-1960	,19333	,41287	1,000	-1,0501	1,4368
	1961-1970	-,37902	,29549	,998	-1,3050	,5470
	1971-1980	,47333	,25605	,837	-,3260	1,2727
	1981-1990	,54315	,24787	,536	-,2267	1,3130
	1991-2000	,47791	,26210	,856	-,3423	1,2981
	2011-2020	,33027	,30413	1,000	-,6213	1,2819
2011-2020	1950 öncesi	-,17027	,49985	1,000	-1,6658	1,3252
	1950-1960	-,13694	,42929	1,000	-1,4519	1,1780
	1961-1970	-,70929	,31801	,520	-1,7068	,2882
	1971-1980	,14306	,28175	1,000	-,7278	1,0139
	1981-1990	,21288	,27434	1,000	-,6285	1,0542
	1991-2000	,14764	,28726	1,000	-,7440	1,0393
	2001-2010	-,33027	,30413	1,000	-1,2819	,6213

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Göç edilen yıllara göre katılımcıların geriye göç etmeyi düşünme ya da düşünmeme farklılığını 1961-1970 yıllarının 1971-1980, 1981-1990, 1991-

2000 yıllarında anlamlı bir şekilde yarattığı görülmektedir. Bu farklılığın ne şekilde olduğunu görmek için katılımcıların hangi yıllarda göç ettiği değişkeni ile memleketine geriye dönmeye ilişkin değişkeni arasında çapraz tablo oluşturularak saptanmıştır. Buna göre 1961-1970 yıllarında göç eden katılımcıların memleketime göç etmeyi düşünmüyorum önermesine %36,6'sının kesinlikle katılıyorum ve %19,5'inin ise katılıyorum şeklinde cevapladıkları görülmektedir.

Tablo 80. Göç Edilen Yıllar Değişkeni İle Geriye Göç Etmeyi Düşünmeme Değişkeni Arasında Anlamlı Bir İlişki Durumu

		Memleketime göç etmeyi düşünmüyorum					Toplam
Hangi Yıllar Göç Ettiniz?	1950 öncesi	2	2	3	1	2	10
		20,0%	20,0%	30,0%	10,0%	20,0%	100,0%
	1950-1960	5	2	2	2	4	15
		33,3%	13,3%	13,3%	13,3%	26,7%	100,0%
	1961-1970	7	6	5	8	15	41
		17,1%	14,6%	12,2%	19,5%	36,6%	100,0%
	1971-1980	17	25	17	4	12	75
		22,7%	33,3%	22,7%	5,3%	16,0%	100,0%
	1981-1990	24	29	16	6	14	89
		27,0%	32,6%	18,0%	6,7%	15,7%	100,0%
	1991-2000	18	15	18	9	7	67
		26,9%	22,4%	26,9%	13,4%	10,4%	100,0%
Toplam	2001-2010	10	7	13	10	10	50
		20,0%	14,0%	26,0%	20,0%	20,0%	100,0%
	2011-2020	12	3	12	3	7	37
	32,4%	8,1%	32,4%	8,1%	18,9%	100,0%	
	95	89	86	43	71	384	
	24,7%	23,2%	22,4%	11,2%	18,5%	100,0%	

Bu bağlamda "Göç edilen yıllar değişkeni ile geriye göç etmeyi düşünmeme değişkeni arasında anlamlı bir ilişki vardır." hipotezi kabul edilmiştir.

3.8.5.1. "Katılımcıların Gelir Durumu ile Geriye Göç Etme Düşüncesi Arasında Anlamlı Bir İlişki Vardır" Hipotezine İlişkin Bulgular

Tablo 81. Gelir Durumu Değişkeni ile Memleketime Geriye Göç Etmeyi Düşünmüyorum Değişkenleri Arasındaki Farklılık Durumu

Test of Homogeneity of Variances						
		Levene Statistic	df1	df2	Sig.	
Memleketime göç etmeyi düşünmüyorum	Based on Mean	,393	5	378	,853	
	Based on Median	,215	5	378	,956	
	Based on Median and with adjusted df	,215	5	363,450	,956	
	Based on trimmed mean	,384	5	378	,860	
ANOVA						
Memleketime göç etmeyi düşünmüyorum						
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups		3,733	5	,747	,367	,871
Within Groups		769,257	378	2,035		
Toplam		772,990	383			

Katılımcıların gelir durumuna göre geriye göç etmeyi düşünüp düşünmeme konusunda bir farklılığın olup olmadığı Anova ile incelenmiş; ancak sig.değerinin ,871>0,05 p değerinden olduğu görülmektedir. Bu bağlamda

değişkenler arasında anlamlı bir farklılık söz konusu değildir. Yani katılımcıların yüksek ya da düşük gelir durumu, memleketeye geriye göç etmeyi düşünme ya da düşünmemeleri üzerinde bir etki yaratmamaktadır.

Bu bağlamda "Katılımcıların gelir durumu ile geriye göç etme düşüncesi arasında bir farklılık ilişki söz konusudur" hipotezimiz reddedilmiştir.

3.8.5.2. "Eğitim Düzeyi ile Kişilerin Tersine Göç Etme Olasılıkları Arasında Anlamlı Bir İlişki Vardır" Hipotezine İlişkin Bulgular

Tablo 82. Eğitim Düzeyi ile Geriye Göç Etmeyi düşünme Arasındaki İlişki Durumu

Correlations				
		Eğitim durumu		Memeleketime göç etmeyi düşünmüyorum
Spearman's rho	Eğitim durumu	Correlation Coefficient	1,000	,059
		Sig. (2-tailed)	.	,249
		N	384	384
	Memeleketime göç etmeyi düşünmüyorum	Correlation Coefficient	,059	1,000
		Sig. (2-tailed)	,249	.
		N	384	384

Katılımcıların eğitim durumu ile memleketine geriye göç etmeyi düşünme arasındaki ilişki durumu incelendiğinde sig. değerinin $0,249 > 0,05$ p değerinde olduğu bu bağlamda eğitim durumu ile tersine iç göç arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını dolayısıyla;

"Eğitim düzeyi ile kişilerin tersine göç etme olasılıkları arasında bir ilişki söz konusudur" hipotezinin reddedildiği sonucuna ulaşılmıştır.

3.8.5.3. "Katılımcıların Oturduğu Konutun Mülkiyet Durumu, Geriye Göç Etme Düşüncelerini Etkiler" Hipotezine İlişkin Bulgular

Tablo 83. Oturulan Konutun Mülkiyet Durumu ile Memleketeye Geriye Göç Etmeyi Düşünme Arasındaki Farklılık İlişkisi

Ranks				
Oturulan konutun mülkiyet durumu		N	Mean Rank	Sum Of Ranks
Memeleketime göç etmeyi düşünmüyorum	Kendi Evim	205	161,51	33109,00
	Kiracıyım	127	174,56	22169,00
	Toplam	332		

Test Statistics ^a	
	mm22
Mann-Whitney U	11994,000
Wilcoxon W	33109,000
Z	-1,234
Asymp. Sig. (2-tailed)	,217

Katılımcıların konut mülkiyet durumunun göre geriye göç etme düşüncesinde bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla yaptığımız Mann-Whitney U analizi sonucunda Sig. değer, $217 > 0,05$ 'ten büyük olması nedeniyle değişkenler arasında anlamlı bir farklılık söz konusu değildir. Yani kişilerin kiracı ya da ev sahibi olmaları geriye göçe yönelik düşüncelerine ilişkin bir değişiklik yaratmamaktadır.

"Katılımcıların oturduğu konutun mülkiyet durumu geriye göç etme düşüncelerini etkiler" hipotezi reddedilmiştir.

3.8.5.4. "Köyünde Yaşamak için Geriye Göç Etme Düşüncesi Tarımsal Destek Kredilerinden Faydalanarak Geriye Göç Etme Düşüncesi Üzerinde Etkilidir" Hipotezine İlişkin Bulgular

Tablo 84. Köyümde Yaşamak İstediyim için Geriye Göç Etmeyi Düşünüyorum Değişkeni ile Tarımsal Desteklerden Yararlanarak Göç Etmeyi Düşünüyorum Değişkenine İlişkin Basit Regresyon Analizi

Model Summary ^b						
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate		
1	,451 ^a	,203	,201	1,26541		
ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	155,942	1	155,942	97,387	,000 ^b
	Residual	611,681	382	1,601		
	Total	767,622	383			
Coefficients ^a						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	M1	1,660	,156		10,654	,000
	m31	,518	,053	,451	9,868	,000

a. Dependent Variable: m1

Değişkenlerin bir birine etki durumu incelendiğinde Anova tablosunda sig. değerinin ,000<0,05'ten küçük olduğu yani modelin bu analize uygun olduğu görülmektedir. Bağımlı değişkenimiz olan köyümde yaşamak istediğim için geriye göç etmeyi düşünüyorum ile bağımsız değişkenimiz olan tarımsal destek kredilerinden yararlanarak göç etmeyi düşünüyorum değişkenleri arasındaki etkiyi tahmin etmenin mümkün olup olmadığını göstermektedir. Buna göre bu istatistiksel varsayım mümkün olup, Coefficients tablosunda bağımlı değişkenin bağımsız değişken üzerinde ki etkisi; sig. değerinin ,000; beta değerinin ,451 olduğu ve hipotezin desteklendiğini göstermektedir. Bu bağlamda köyümde yaşamak istediğim için geriye göç etmeyi düşünüyorum değişkenin, tarımsal destek kredilerinden yararlanarak göç etmeyi düşünüyorum değişkeni üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır. Model summary tablosu incelendiğinde ise R Square değerinin ,203 olduğu bu ise bağımlı değişkenin bağımsız değişkeni %20,3 oranında açıkladığını göstermektedir.

Bu bağlamda "Köyde yaşamak için geriye göç etme düşüncesi, tarımsal destek kredilerinden faydalanarak geriye göç etme düşüncesi üzerinde etkilidir hipotezi kabul edilmiştir".

3.8.5.5. "Geçmişte Memleketinden Ekonomik Nedenlerle Göç Etmış Olmak ile Memleketinde İş Bulamayacağı İçin Geriye Göç Etmeyi Düşünmemek Arasında Bir İlişki Vardır" Hipotezine İlişkin Bulgular

Tablo 85. Ekonomik Nedenlerle Göç Etme Değişkeni ile Memlekete Geriye Göç Etmeyi Düşünmeme Değişkeni Arasındaki İlişki Durumu

Korelasyon			m22	ggnb
Spearman's rho	Memleketime göç etmeyi düşünmüyorum	Correlation Coefficient	1,000	,012
		Sig. (2-tailed)	.	,812
		N	384	384
	Memleketişimde ekonomik yetersizlikler nedeni ile göç ettim.	Correlation Coefficient	,012	1,000
		Sig. (2-tailed)	,812	.
		N	384	384

Geçmişte memleketinden ekonomik (işsizlik, yoksulluk vs.) nedenlerle göç etmenin, geriye memlekete göç etmeyi düşünmenin üzerinde sig. değeri $0,812 > 0,05$ p değerinden olması nedeniyle anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Bu bağlamda "Geçmişte memleketinden ekonomik yetersizlikler nedeniyle göç etmiş olmak ile memleketinde iş bulamayacağı için geriye göç etmeyi düşünmemek arasında bir ilişki vardır" hipotezimiz reddedilmiştir.

3.8.5.6. "Geriye Göç Eden Kişiler Kendi İmkânları ile Göç Etmişlerdir" Hipotezine İlişkin Bulgular

Tablo 86. Katılımcıların Geriye Göç Eden Tanıdıklarının Nasıl Göç Ettiğine İlişkin Dağılımı

		Katılımcıların tanıdıklarının geriye göç etme durumu						Toplam
		Tarımsal destek kredileri	İstanbul Tersine Göç Projesi	Memlekete dönüyorum	Köye Dönüş Projesi	Kendi imkanları ile	Bu konuya ilişkin hiç bir fikrim yok	
Geriye göç eden tanıdığınız var mı?	Evet	17	10	9	9	122	38	205
		8,3%	4,9%	4,4%	4,4%	59,5%	18,5%	100,0%

Toplamda 205 katılımcı en az bir tanıdığının geriye memleketine göç ettiğini belirtmiştir. Bu katılımcılara göç eden tanıdığının ne şekilde göç ettiği sorulduğunda %8,3'ü Tarımsal Destek Kredilerinden, %4,9'u İstanbul'dan Tersine Göç Projesinden %4,4'ü Memlekete Dönüyorum Projesinden yararlanarak göç ettiğini belirtmiştir. %59,5'i ise bu tanıdıklarının kendi imkânları ile göç ettiğini belirtmiştir.

Bu bağlamda "Geriye göç eden kişiler kendi imkânları ile göç etmişlerdir" hipotezimiz kabul edilmiştir.

3.8.5.7. "Göç Etmeyi Düşünmeyenler, Geriye Göçe Yönelik Teşvikler Yeterli Olursa Göç Edeceklerdir" Hipotezine İlişkin Bulgular

Tablo 87. Memleketime Göç Etmeyi Düşünmüyorum Değişkeni ile Geriye Göçe Yönelik Devlet Teşvikleri Yeterli Olsaydı Memleketime Dönerdim Değişkenleri Arasındaki İlişki Durumu

Korelasyon Analizi		Memleketime göç etmeyi düşünmüyorum	Geriyeye göçe yönelik devlet teşvikleri yeterli olsaydı memleketime dönerdim	
Spearman's rho	Memleketime göç etmeyi düşünmüyorum	Correlation Coefficient	1,000	
		Sig. (2-tailed)	.	
		N	384	
	Geriyeye göçe yönelik devlet teşvikleri yeterli olsaydı memleketime dönerdim	Correlation Coefficient	,241**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	.
		N	384	384

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

İki değişken arasındaki ilişki durumu anlamlı ve pozitif yönlü olup, ancak %241 oranı gibi zayıf bir değerdedir. Bu ilişkinin niteliğini çapraz tabloda görmek ve açıklamak daha sağlıklı bir analiz olacaktır.

Tablo 88. Geriyeye Göçe Yönelik Devlet Teşvikleri Yeterli Olsaydı Geriyeye Göç Ederdim Değişkeni ile Memleketime Göç Etmeyi Düşünmüyorum Değişkeni Önermelerinin Çapraz Tablosu

		Geriyeye göçe yönelik devlet teşvikleri yeterli olsaydı geriyeye göç ederdim					Toplam
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Memleketime göç etmeyi düşünmüyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	18	8	16	13	40	95
		18,9%	8,4%	16,8%	13,7%	42,1%	100,0%
	Katılmıyorum	12	14	9	24	30	89
		13,5%	15,7%	10,1%	27,0%	33,7%	100,0%
	Kararsızım	5	19	25	20	17	86
		5,8%	22,1%	29,1%	23,3%	19,8%	100,0%
Katılıyorum		5	11	8	9	10	43
		11,6%	25,6%	18,6%	20,9%	23,3%	100,0%
	Kesinlikle Katılıyorum	25	19	11	5	11	71
		35,2%	26,8%	15,5%	7,0%	15,5%	100,0%
Toplam		65	71	69	71	108	384
		16,9%	18,5%	18,0%	18,5%	28,1%	100,0%

Çapraz tabloda değişkenlerin bir biri üzerindeki dağılımı incelendiğinde memleketime göç etmeyi düşünmüyorum ifadesine %32,5 oranıyla kesinlikle katıldığını belirten katılımcıların, geriyeye göçe yönelik devlet teşvikleri yeterli olsaydı geriyeye göç ederdim önermesine de %15,5 oranında kesinlikle katılmadıkları görülmektedir. Ayrıca %11,6 oranıyla memleketime göç etmeyi

düşünmüyorum önermesine katılanların teşviklere ilişkin önermeye %23,3 oranında katıldıkları görülmektedir. Buna karşı memleketime göç etmeyi düşünmüyorum önermesine kesinlikle katılmayan ve katılmayan katılımcılar, geriye göç yönelik devlet teşvikleri yeterli olsaydı geriye göç ederdim önermesine %42,1 oranıyla kesinlikle katılmakta ve %33,7 oranında katılmaktadır. Bu bağlamda geriye göçe yönelik devlet teşviklerinin göç etmeyi düşünenlerin üzerinde geriye göçü teşvik niteliğinde geriye göç etme düşüncesini arttırmakta iken; geriye göç etmeyi düşünmeyenlerin üzerinde göç etme eğilimleri üzerinde bir etki yaratmayacaktır.

Bu bağlamda "Göç etmeyi düşünmeyenler, geriye göçe yönelik teşvikler yeterli olursa göç edeceklerdir" hipotezi reddedilmiştir.

3.8.5.8. "Katılımcılar Geriye Göçe Yönelik Devlet Teşviklerine Dair Yetersiz Bilgiye Sahiptir" Hipotezine İlişkin Bulgular

Tablo 89. Katılımcıların Tersine İç Göçe İlişkin Teşvikler Hakkında ki Bilgi Durumu

	Sıklık	Yüzde	Toplam
Evet	182	47,4	47,4
Hayır	202	52,6	52,6
Toplam	384	100,0	100,0

Katılımcıların %47,4'ü tersine iç göçe yönelik devlet teşvikleri hakkında bir bilgisi olduğunu belirtmiş; %52,6'sı ise bir bilgisi olmadığını belirtmiştir.

Tablo 90. Katılımcıların Geriye Göçe Yönelik Devlet Teşviklerinin Olduğunu Bilme ve Teşviklerle Geriye Göç Etmeyi Düşünme Durumu

	Köye Dönüş Projesinden Faydalanarak Geriye Göç Etmeyi Düşünüyorum					Toplam
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Evet	31	44	57	36	14	182
	17,0%	24,2%	31,3%	19,8%	7,7%	100,0%
Evet	Tarımsal Destek Kredileri İle Geriye Göç Etmeyi Düşünüyorum					Toplam
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Evet	29	41	56	42	14	182
	15,9%	22,5%	30,8%	23,1%	7,7%	100,0%
Evet	Memlekete Dönüş Projesinden Faydalanarak Geriye Göç Etmeyi Düşünüyorum					Toplam
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Evet	29	43	58	38	14	182
	15,9%	23,6%	31,9%	20,9%	7,7%	100,0%
Evet	İstanbul'dan Tersine Göç Projesinden Yararlanarak Geriye Göç Etmeyi Düşünüyorum					Toplam
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Evet	32	38	58	40	14	182
	17,6%	20,9%	31,9%	22,0%	7,7%	100,0%

Geriye yönelik devlet teşviklerinin olduğunu bilen toplamda 182 katılımcının %19,8'i Köye Dönüş Projesinden yararlanarak geriye göç etmek istiyorum önermesine katılmakta iken; %7,7'si kesinlikle katıldığı, tarımsal destek kredilerinden yararlanarak geriye göç etmek istiyorum önermesine %23,1'in katıldığı, %7,7'sinin kesinlikle katıldığı görülmektedir. Ayrıca Memlekete Dönüş Projesinden yararlanarak geriye göç etmeyi düşünüyorum önermesine %20,9'unun katıldığı, %7,7'sinin kesinlikle katıldığı yine İstanbul'dan Tersine Göç Projesinden yararlanarak geriye göç etmek istiyorum önermesine %7,7'sinin kesinlikle katıldığı %22'sinin katıldığı görülmektedir. Ancak bu projelerden yararlanabilmenin ön koşulları vardır. Tarımsal destek

kredilerinden yararlanarak göç edebilmek için 18-40 yaş aralığında olmak ve sigortalı çalışmamak, öğrenci olmamak gerekmektedir. İstanbul'dan Tersine Göç Projesinden yararlanarak göç edebilmek için hiçbir gelire sahip olmamak, yardıma muhtaç olmak gerekmektedir. Köye Dönüş Projesinden yararlanarak göç edebilmek için ise geçmişte bölgesindeki terör olayları nedeni ile göç etmek zorunda kalmak gibi sağlanması gereken ön koşullar aranmaktadır. Bu bağlamda;

- Toplam 100 katılımcı Tarımsal Destek Kredilerinden faydalanarak göç etmeyi düşünüyorum ifadesine kesinlikle katılıyorum ya da katılıyorum şeklinde cevap vermişlerdir; ancak bu katılımcılar içerisinde sadece 33 kişi yaş bakımından "18-40" yaş aralığında olma ön kriteri karşılamış, 7 kişi ise bir işte "çalışmıyor olma" kriterini karşılamıştır.
- Köye Dönüş Projesinden yararlanarak geriye göç etmeyi düşünüyorum önermesine toplamda 98 kişi kesinlikle katılıyorum ya da katılıyorum şeklinde katılım sağlamış; ancak bizim daha önce yaptığımız analizlerde toplam katılımcı içinde sadece %5,2 oranında yani 20 katılımcı terör nedeni ile geçmişte memleketinden göç etmek zorunda kalmıştır. Bu 20 kişi içerisinde sadece 8 kişi bu projeden yararlanarak geriye göç etmeyi düşündüğünü belirtmiştir. Yani 90 kişi "bölgesinden terör nedeni ile göç etmiş zorunda kalma" ön kriteri karşılayamamaktadır.
- İstanbul'dan Tersine göç Projesi ile göç etmeyi düşünüyorum önermesine ise toplamda 101 kişi kesinlikle katılıyorum ya da katılıyorum şeklinde katılım sağlamıştır. Ancak bu önermeye katılanların içinde sadece 10 kişi işsiz olup "bir işte çalışmıyor olma" ön ve tek koşulunu sağlamaktadır.
- Memlekete Dönüş Projesi ise aslında gerçekte olmayan bir proje olup; internet ortamında İstanbul'dan Tersine Göç Projesi ya da Köye Dönüş Projesi yerine kullanılan bir sıfatlama niteliğindedir.

Bu bağlamda özellikle geriye göçe yönelik devlet teşviklerinin olduğunu bilen katılımcılar başta olmak üzere teşviklerle geriye göç etmeyi düşünen katılımcıların büyük çoğunluğu teşviklere ilişkin yetersiz bilgiye sahiptir ve dolayısıyla;

"Katılımcılar geriye göçe yönelik devlet teşviklerine ilişkin yetersiz bilgiye sahiptir" hipotezimiz elde edilen bulgulara göre kabul edilmiştir.

3.9. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Araştırma sonucu elde edilen bulgulara göre örneklem grubuna dahil olan katılımcıların %17,2'si kadın; %82,8'i ise erkek olup genel olarak katılımcılar 20-65+ yaş aralığındadır. Erkek katılımcılarının fazla olmasının nedenleri olarak; dernekler aracılığı ile ulaşılan katılımcıların erkek üyeler olmasını, Sivaslıların bir nevi buluşma noktası haline gelmiş kiraathanelerde ya da kafeterya türü yerlerde anket yapılmasını ayrıca kadınların anket formlarını doldurma konusunda olumsuz yaklaşımlarını göstermek mümkündür.

Geçmişte İstanbul'a göç etmiş katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde sırasıyla %25,8 oranında ilkokul, %21,9 oranında lise ve %16,9 oranında ise ortaokul mezunu oldukları görülmüştür.

Katılımcıların çalışma hayatındaki durumu incelendiğinde ise çoğunluğunu %38,5 ile işçi gurubunu oluşturduğu ve %5,7 oranında ise işsiz katılımcıların olduğu görülmüştür. Buna göre İstanbul'a göç etmiş kişilerin genel olarak istihdama dahil olduklarını yani iş bulamayan kişilerin az olduğunu söylemek mümkündür.

Katılımcıların gelir durumu incelendiğinde ise sadece %18,8'inin 5000 TL üzeri bir gelire sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumda bu oran ile göç edenlerin eğitim durumları ve çalışma hayatındaki işçi olma konumları da göz önünde bulundurulduğunda katılımcıların, yüksek ücretlerin verildiği nitelikli işlerde çalışmadıklarını söyleyebiliriz.

Katılımcıların genellikle apartman dairesinde oturdukları ve %53,4'ünün kendi evinde oturduğu tespit edilmiştir. Ancak bazı katılımcıların oturdukları konutun niteliği, gecekondü niteliğinde olduğu tarafımızca bilinmesine rağmen oturduğu konut türünü apartman dairesi olarak belirttikleri görülmüştür. Dolayısıyla bu konuda katılımcıların gerçek durumu beyan etmediklerini söylemek mümkündür.

Katılımcıların oransal olarak çoğunluğu kentleşmenin başladığı yıllar olan 1981-1990 yılları arasında köylerden göç ettikleri araştırma sonucu elde edilen bulgular arasındadır. Bu bulgu, Türkiye'deki iç göçlerin kırsaldan kentlere doğru olduğunu destekler bir sonuçtur.

Katılımcıların %70'den fazlası ekonomik nedenlerle ve daha iyi yaşam koşullarına erişmek amacıyla göç etmiştir. Bu sonuçta geçmişteki bir söylem olan "İstanbul'un taşı toprağı altındır." sözünü desteklemekte ve katılımcıların memleketlerindeki işsizlik nedeni ile iş bulmak için İstanbul'a göç ettikleri görülmektedir. Ayrıca katılımcıların aile fertlerinden birinin daha önce göç etmesi ve göç eden tanıdığıının göçe teşvik etmesi de geçmişteki göçler üzerinde belirleyici etken olmuştur.

Çoğu katılımcının göç ettikten sonraki yaşamları daha iyi olmakla beraber düşük bir oranda da olsa göç ettiği için pişman olan katılımcıların olduğu görülmüştür. Bu ise geriye göçü engelleyici bir unsur olarak görülebilir; ancak araştırma sonucu tespit edilen bir diğer bulgu ise yaklaşık olarak her iki katılımcıdan birinin bir tanıdığı, geriye göç etmiştir hatta bazı katılımcılar birden fazla tanıdığıının göç ettiğini belirtmiştir. Her iki katılımcıdan birinin bir tanıdığıının göç etmesi; Türkiye'de geri dönüş göçlerinin yaşandığının bir göstergesi olmakla birlikte bunu istatistiksel olarak gösterebilecek bir veri olmadığından bu geriye göç eden kişiler tespit edilememekte ve tam anlamıyla tersine iç göç var mıdır sorusu muallâkta kalmaktadır.

Katılımcıların %47,4'ü tersine iç göçe yönelik devlet teşviklerinin olduğunu bilmekle beraber %26,4'ü bu teşviklerin yetersiz olduğunu düşünmektedir.

Bilgisi olmayan katılımcıların ise %88,6'sı bu teşviklerin yetersiz olduğunu düşünmektedir. Bu veriler bize şunu göstermektedir; ya gerçekten teşvik niteliğinde cezp edici teşvikler yok ve göç edenler bu teşvikleri fark edememiş ya da teşviklere ilişkin bilgiyi yayma eksikliği bir diğer deyişle göç etmiş kesime ulaştırmada koordinasyon eksikliği vardır. Bu sebeple göç edenlerin teşviklerden haberi yoktur; çünkü katılımcıların geriye göç eden yakınları yüksek oranda kendi imkânları ile göç ettikleri belirlenmiştir.

Araştırmada katılımcıların tersine iç göçe yönelik düşünceleri hakkında varsayımlarda bulunabilmek amacıyla geliştirdiğimiz Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğinin beş faktörden diğer bir ifade ile beş alt boyuttan oluşmuştur. Buna göre Türkiye'de tersine iç göçün belirleyici faktörleri; "Kaygı Duyma, Tutunamamışlık, Teşvikler, Memlekete Özlem ve Güvensizliktir". Genel olarak ölçek sonucuna baktığımızda ise katılımcıların %47,9'unun memleketine göç etmeyi düşündükleri ve %22,4'ünün ise memleketine geriye göç etme konusunda kararsız oldukları; buna karşı yaklaşık olarak %25'lik bir oranın ise kesinlikle göç etmeyi düşünmedikleri görülmüştür. Ayrıca emeklilikte memleketine göç etmeyi düşünen katılımcıların oranı %52,1'dir. Buna göre geçmişte göç etmiş kişiler memleketine göç etmeyi düşünmektedirler; ancak bunu gerçekleştirme aşamasında memleketlerine döndükleri takdirde yaşayabilecekleri, karşılaşılabilecekleri olumsuzluklara dair kaygı duymakta ve bu kaygılar tersine iç göçü engelleyici bir faktör olarak geçmişte göç etmiş kişilerin geriye göç etmelerini engellemektedir.

Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğinin Kaygı Duyma alt boyutu, ölçeğin %38,680 oranında yüksek bir oranda açıklamaktadır. Bu alt boyutta yer alan maddelere verilen cevaplar incelendiğinde şu söylenebilir ki araştırma örneklem gurubuna dahil olan ve geçmişte göç etmiş bu katılımcılar memleketlerine göç etmeyi düşünüyorlar; ancak geriye göçü düşünmemelerinin üzerinde memleketlerindeki güvenlik, eğitim yetersizliği, memleketlerinde mallarının mülklerinin olmaması ya da orada daha mutsuz olacakları gibi kaygıları yaşamaları değildir. Memleketlerine geriye göç ettikleri takdirde iş bulamama ya da daha düşük gelir elde etme; ayrıca İstanbul gibi büyük bir şehirde yıllarca yaşayıp memlekete geriye göç ettikleri takdirde entegre olamama kaygılarını yaşamalarıdır. Bu bağlamda bu kaygıların tersine iç göçün önünde engelleyici bir faktör olduğunu, bu kaygıları ise memlekete geriye dönüş sonucunda memlekette işsiz kalma, işsiz kalmasa bile daha az gelir elde etme ve büyük şehre yaşamaya alışma unsurlar oluşturmaktadır.

TİGB Ölçeğinin bir diğer alt boyutunu oluşturan ve ölçeği %11,736 oranında açıklayan Tutunamamışlık faktörüne göre ise katılımcıların kente tutunamamışlık gibi bir durumları söz konusu olmayıp, tutunamamışlığa konu olan önermelere katılımcıların yüksek oranda katılmadıkları görülmektedir. Buna göre öncelikle katılımcıların çoğu memleketlerinde hala ekonomik yetersizliğe ilişkin durumların devam ettiğini düşünmektedirler ve bunların iyileşmediğini düşündükleri için geriye göç etmeyi düşünmemektedirler.

Katılımcılar İstanbul'da işsiz kalsalar dahi kısa sürede iş bulacaklarına inanmaktadırlar. Yani araştırma sonucu elde edilen bulgular neticesinde Neo Klasik Ekonomi Kuramı'nın Tersine Göç Teorisine göre göç edilen yerde işsiz kalmak ya da en genel ifade ile göç edilen kentte tutunamamak bu çalışmada tersine iç göçün önemli bir belirleyicisi olamamıştır.

Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğinin Teşvikler alt boyutuna katılımcıların vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde katılımcıların teşviklere ilişkin önermelere katıldıkları ve teşviklerden yararlanarak göç etmeyi düşündüklerini söylemek mümkündür. Dolayısıyla tersine iç göçe ilişkin devlet teşviklerinin geriye göçler üzerinde belirleyici bir faktör olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Teşvikler alt boyutu ile Kaygı Duyma alt boyutu korelasyon analizi sonucunda ise anlamlı bir ilişki görülmüştür. Bu ilişki ters yönlü olup teşviklerdeki -,207'lik bir değişim kaygı duyma alt boyutu üzerinde ters yönde bir etki doğuracaktır. Yani teşvik destekleri ile göç etmeyi düşünenler arttıkça memleketlerine ilişkin kaygılar nedeni ile göç etmeyi düşünmeyenler azalacaktır. Bu bağlamda teşviklerin tersine iç göçler üzerinde kaygı giderici olduğunu söylemek mümkündür.

Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeğinin dördüncü faktörü olan Memlekete Özlem alt boyutuna ilişkin bulgular incelendiğinde bu alt boyut altında yer alan tüm maddelerin tersine iç göç üzerinde belirleyici etkenler olduğunu söylemek mümkündür. Buna göre kentin kalabalığı, kentte yaşam koşullarının zorlaşması, dolayısıyla kent yaşamını terk edip kırsalda yaşama isteği tersine iç göçlerin gerçekleşmesi üzerinde belirleyici özelliğe sahip etkenlerdir. Ayrıca katılımcıların köylerinde yaşamak istemesi ve memleket özlemi çekmeleri nedeniyle memlekete göç etmeyi düşündükleri tespit edilmiştir. Bu alt boyut altında en yüksek katılımın ise "emekli olduğumda memleketime göç etmeyi düşünüyorum" önermesine olduğu görülmüştür. Bu ise insanların şuan için ekonomik kaygılarla göç edemediğinin bir göstergesidir, çünkü emekli olan kişilerin belli bir sabit gelire kavuşmaları kişilerin ekonomik kaygılarla memlekete geriye göçün önündeki engeli kaldıracağı düşünülmektedir.

Son faktörümüz olan Güvensizlik alt boyutunda ise göç edilen yerde katılımcıların kendilerini güvende hissetmemesine neden olabilecek olası önermeler sunulmuş ve bu önermelerin katılımcıların tersine iç göç düşünceleri üzerinde ne gibi bir etkiye sahip olduğu ölçülmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda bu faktör altındaki "şehirdeki yabancıların sayısındaki artıştan dolayı memleketime göç etmeyi düşünüyorum" önermesi dışındaki diğer önermelerin, memlekete geriye göçe yönelik katılımcı düşünceleri üzerinde yüksek bir etkiye sahip değildir. Ancak şehirdeki yabancı uyruklu nüfusun artması, katılımcıların geriye göç etmeyi düşünmeleri üzerinde bir belirleyici etken olmuştur. Bu alt boyut altında yer alan "Covid-19 (korona virüs) salgın hastalığından korktuğum için memleketime geriye göç etmeyi düşünüyorum." önermesine ise katılımcıların %9,6'sı kesinlikle katıldığını, %14,6'sı ise katıldığını belirtmiştir. Buna göre Covid-19 salgın hastalığının tersine iç göçler üzerinde bir belirleyiciliği yoktur.

Araştırmada hipotezlere ilişkin bulgular incelendiğinde;

Tablo 91. Hipotezlerin Geçerliliği

H ₁ : Doğum yeri ile memlekete geriye göç etmeyi düşünmek arasında anlamlı bir farklılık vardır.	RET
H ₂ : Katılımcıların göç ettiği yıllar ile memlekete geriye göç etmeyi düşünmeme arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H ₃ : Katılımcıların gelir durumu ile geriye göç etme düşüncesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.	RET
H ₄ : Eğitim düzeyi ile kişilerin tersine göç etme olasılıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	RET
H ₅ : Katılımcıların oturduğu konutun mülkiyet durumu geriye göç etme düşüncelerini etkiler.	RET
H ₆ : Köyünde yaşamak için geriye göç etme düşüncesi Tarımsal Destek Kredilerinden faydalanarak geriye göç etme düşüncesi üzerinde etkilidir.	KABUL
H ₇ : Geçmişte memleketinden ekonomik nedenlerle göç etmiş olmak ile memleketinde iş bulamayacağı için geriye göç etmeyi düşünmemek arasında bir ilişki vardır.	RET
H ₈ : Geriye göç eden kişiler kendi imkânları ile göç etmişlerdir.	KABUL
H ₉ : Göç etmeyi düşünmeyenler, geriye göçe yönelik teşvikler yeterli olursa göç edeceklerdir.	RET
H ₁₀ : Katılımcılar geriye göç yönelik devlet teşviklerine dair yetersiz bilgiye sahiptir.	KABUL

Hipotezlerin geçerliliği incelendiğinde kişilerin geriye göç düşüncelerinin üzerinde göç edilen yerde konut mülkiyetinin olması, eğitim durumu, gelir durumu, göç edilen yerde doğmuş olma gibi unsurlar belirleyici etken değildir. Diğer taraftan geriye göçe yönelik devlet teşviklerinin "göç etmeyi düşünenlerin" üzerinde geriye göçü teşvik niteliğinde olup, geriye göç etme düşüncesini arttırmakta iken; "geriye göç etmeyi düşünmeyenlerin" göç etme düşünceleri üzerinde bir etki yaratmamaktadır. Yani kesinlikle göç etmeyi düşünmeyen %25'lik bir grubun memleketlerine geri dönüş düşünceleri üzerinde teşvikler dahi bir etki yaratmamaktadır. Bunun yanı sıra tersine iç göçün üzerinde teşviklerin önemli bir etkiye sahip olduğunu söylemek birlikte teşviklere ilişkin bilgi eksikliğinin olduğunu da söylemek mümkündür. Ayrıca bir diğer bulgu ise geçmişte göç edilen yılların memlekete geriye göç düşüncesi üzerinde etkili olduğudur. Buna göre geçmişte gerçekleşen göç yılları ne kadar erken yıllarda gerçekleşmişse tersine iç göç etme eğilimi de o yönde azalmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanlık ile başlayan göç olgusu tarihsel süreçte, gerek iç göçler açısından gerekse dış göçler açısından ülkelere göre, bölgelere göre hatta insanların tercihlerine göre sayısız nedenlerin neticesi ile oluşsa da özünde her zaman daha iyiye ulaşmak amacıyla gerçekleşen nüfus hareketliliğidir. Gerçekleşme aşamasında ki bu nedenselliğin çokluğu ise göç olgusunu farklı boyutlarda açıklanmasının gerekliliğini doğurmuştur. Yani göç olgusu hiçbir zaman terimsel anlam olarak kalamamış ya nedenlerine göre ya da gerçekleştiği sınırlılıklarına göre göç olgusu çeşitlenmiş ve niteliğine göre adlandırılarak tanımlanmıştır. Çalışmamıza konu olan tersine göç olgusu da artık göçün yeni bir modeli olarak literatüre geçmiştir. Ancak bu göç türünün diğer göç türlerinden bir farkı vardır. Bu fark ise tersine göçün geçmişte yaşanan iç ya da dış göçlerin akıbetine bağlı olarak gerçekleşme durumudur. Yani tersine göç olgusu, temelinde gidilen yerde amaca ulaşamama ya da amaca ulaşarak geçmişte gerçekleşen göç sürecini tamamlama ile geçmişte terk edilen yere tekrar geri dönüş yapılması durumudur. Bu geri dönüşler ülke sınırları içerisinde gerçekleşen iç göçlerin sonucu ile ortaya çıkmışsa tersine iç göç; ülke sınırları dışına doğru yaşanan dış göçlerin sonucu olarak ortaya çıkmışsa tersine dış göç olgusudur.

Türkiye özelinde incelediğimiz tersine iç göç olgusu henüz çok yeni olmakla beraber geçmişte yoğun olarak yaşanan iç göçlerin bir neticesidir. Türkiye'nin kendi tarihsel sürecinde her dönemde farklı nedenlerle yaşanan bu iç göçler, şehirleşme ile aynı anda başladığından; kentsel, toplumsal ve ekonomik vs. sorunları da beraberinde getirmiştir. Plansız ve düzensiz bir şekilde gerçekleşen bu iç göçler sonucunda terk edilen ve varılan yerlerde bir erozyon niteliğinde toplumsal ve ekonomik sorunların yaşanmasına bu sorunların kronikleşmesine neden olmuştur. Bu göçler ilk zamanlarda kentlerde sanayinin gelişmesiyle gereksinim duyulan istihdam açığının kapatılması için gerekli görüldüğünden bir sorun olarak algılanmamıştır. Ancak bu yaklaşım nedeni ile iç göçlerin bir sorun olarak algılanması konusunda geç kalınmış ve dolayısıyla göçlerin kontrol edilme hususunda geç önlemler alınmaya başlanmıştır. Kontrol edilmeyen bu göçler; İstanbul ili başta olmak üzere diğer büyük sanayi kentlerinde nüfusların yoğunlaşmasına, kentlerin kalabalıklaşmasına ve dolayısıyla bu kentlerde sosyo-ekonomik sorunların doğmasına sebebiyet vermiştir. Bugün gelinen noktada ise yaşanan kentsel sorunlar artık kentlerin bu nüfusu kaldıramadığını göstermektedir. İstanbul başta olmak üzere büyük kentlere doğru yaşanan bu iç göçler sonucunda, bu nüfus yoğunluğu kentlerde nüfus kirliliğine; göç veren yerlerde ise nüfus kaybına yol açmıştır. Özellikle kırsal alanlar günümüzde cansız topraklar haline gelmiştir. Günümüzde iç göçleri engellemeye yönelik bir takım uygulamaların yürürlüğe koyulduğu; ancak bunların ise belirli sürelerle uygulamada kaldığı, proje bazlı oldukları ve süreklilik arz etmedikleri görülmüştür. Bu bağlamda Türkiye'de iç göçlerin bu denli sorunlara yol açması; ülkede bir iç göç politikasının olmadığından, iç göçlerin bir sorun

olarak algılanmasında geç kalındığından dolayısıyla iç göçleri engellemeye yönelik politikaların uygulamaya geç koyuluşundan kaynaklanmıştır. Türkiye’de 1950’li yıllarda başlayan köyden kente göçün yıldan yıla artışı, kentlerin mekânsal ve sosyo-ekonomik açıdan kaldıramayacağı bir nüfus birikimine yol açmıştır. Bu durum gecekondulaşma gibi çarpık kentleşme ile kentsel dokuyu bozarken, kırsal kökenli kentsel sorunların da giderek artmasına neden olmuştur. Ekonomik olarak göçten beklenen faydanın sağlanamaması başta olmak üzere kentlerde suç oranlarının, işsiz bireylerin, kültürel uyumsuzlukların, madde bağımlılığının, aile parçalanmalarının artmasına neden olan ve bunun yanı sıra yabancılaşma ve dışlanma sonucunu doğuran göç, göçmenleri kentsel bölgelerden uzaklaşma eğilimine sokmaya başlamıştır (İslamoğlu, vd., 2013: 79). Bu eğilim sonucunda ise geçmişte kırsaldan kente ya da kentten kente kendisini gösteren iç göç bugün yerini, tersine iç göç kavramı olarak nitelendirilen olguya bırakmıştır ve İstanbul başta olmak üzere bazı büyük şehirler göç vermeye başlamıştır. Çalışmamıza da konu olan İstanbul metropolü 2015 yılına kadar Türkiye’de iç göçlerin rotası iken, 2018 TÜİK verilerine göre İstanbul ili 2015 yılından itibaren dört yıl ardı ardına net göç veren bir il kimliğine bürünmüştür. Dolayısıyla İstanbul’a her ne kadar göçler hala olsa da kendisine fazla gelen nüfusu geriye ittiği bir gerçektir ve bu gerçeklik çalışmamıza konu olan Türkiye’de tersine iç göç olgusunun öncelikle varlığının sorgulanması gerekliliğini doğurmuştur. Tersine iç göç; göç veren yerler içinde göç alan yerler içinde iç göçlerin doğurmuş olduğu sorunların çözümlenebilmesi için bir gereklilik olup, önem arz etmektedir ve bu nedenle geri dönüş göçleri ivme kazandırılarak ülke içinde belirgin hale getirilmelidir. Bu bağlamda Türkiye’de tersine iç göçün varlığını sorgulama aşamasında bazı kanıtlara, göstergelere dayanarak şunları söyleyebiliriz:

- Türkiye’de iç göçlere ilişkin istatistiksel veriler incelendiğinde Trabzon, Sinop, Kastamonu, Karabük, Gümüşhane, Aksaray, Bayburt gibi geçmişte göç veren illerin; İstanbul’un göç verdiği yıllarda üç yıl ardı ardına göç aldıkları görülmektedir. Dolayısıyla bu illere geriye göçlerin yaşandığı muhtemeldir.
- 384 kişi ile yapmış olduğumuz saha çalışmasında ise her iki katılımcıdan birinin bir ya da birden fazla tanıdığı gerçeği gerçeğe dönüştürülmüştür.
- Literatür taramasında ise kentlerin iticiliğinin belirginleşmeye ve kırsal göçün önlenmesine yönelik çalışmalar sonucu kırsal alanların yeni çekim alanları haline dönmeye başlaması ve buna paralel olarak da 2000’li yıllar ve sonrası, tekrar yoğun nüfustan az yoğun nüfusa doğru hareketlenmenin yaşanması, Türkiye’de tersine iç göç sürecinin başladığı dönem niteliğinde olduğunu göstermektedir (Güreşçi, 2010:78, İslamoğlu, vd., 2014:69).
- Ayrıca tersine iç göçe ilişkin teşvikler incelendiğinde bu teşviklerden yararlanarak geriye göç edenlerin olduğu, ilgili projelerin verilerinde görülmüştür.

- Son dönemde ise dünyayı etkisi altına alan salgın hastalık COVID-19 nedeni ile kişilerin, köylerine göç etmeye başladığı belirtilmektedir. Buna göre pandemi ile sosyal ve ekonomik kayıpların artmaya başlaması, sosyal problemlerin derinleşmeye ve ruhsal bozuklukların hissedilebilir hale gelmesiyle İstanbul ili, pandemi zamanı tersine bir nüfus hareketine tanık olmaktadır. İnsanlar bir anlamda sağlığı tehdit eden ve cüzdanları zorlayan durumlar neticesinde İstanbul'dan uzaklaşmayı seçebilmektedirler (Hürriyet Haber, 2019). Ayrıca Pandemi sürecinin yaşam tercihlerinde de değişikliklere neden olduğu ve pandemi nedeni ile sadece İstanbul'da değil diğer kalabalık şehirlerden de kırsala göç başladığı belirtilmektedir (Türkiye Ziraat Odaları Birliği, 2020).

Bu bağlamda Türkiye'de tersine iç göçlerin tespitini ortaya koyabilecek istatistiksel veriler olmadığından dolayısıyla varsayım da bulunarak Türkiye'de tersine iç göçlerin varlığından söz etmekle beraber bu göçlerin, belirgin nitelikte olmadığını dolayısıyla geçmişte yaşanan iç göçlerin doğurmuş olduğu sorunları ortadan kaldıracak nitelikte olmadığını söylemek mümkündür. Türkiye'de tersine iç göç olgusunun belirgin hale gelebilmesi için öncelikle bu göç türünün önündeki engelleyici faktörlerin tespit edilerek giderilmeye çalışılması; ivme kazandıracak nitelikteki belirleyicilerinin saptanması gerekmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'de tersine iç göçlere ilişkin belirleyicileri ve geçmişte göç eden kişilerin geriye göçlerine ilişkin eğilimlerini saptayabilmek için bu araştırmada ölçek geliştirme yoluna gidilmiştir. Gerekli literatür ve alan araştırması yapılarak hazırlanan 44 maddelik ölçek anket formu pilot uygulamaya tabi tutulmuştur ve pilot uygulama sonrasında ölçek madde havuzuna gerekli güvenilirlik ve geçerlilik analizleri yapılarak 34 maddeye düşürülmüş; güvenilirlik ve yapısal geçerliliği sağlanmıştır. Ölçek uygulanabilir hale geldikten sonra İstanbul evreninde ve İstanbul'a en fazla göç vermiş iller arasında ilk sırada yer alan Sivas ilinden göç edenler örneklem grubu seçilerek, ana çalışma için anket uygulaması tekrar yapılmıştır. Bu ana çalışma sonrası elde edilen bulgular tekrar analiz edilerek ölçeğin daha sonraki çalışmalar içinde kullanılabilir olması istenildiğinden tekrar edilebilirlik testleri Açıklayıcı Faktör Analizi ve Doğrulayıcı Faktör Analizi ile yapılmış bu aşamada ölçek madde havuzundan 3 madde daha çıkarılarak *Türkiye'de Tersine İç Göçün Belirleyicileri Ölçeği* tekrar edilebilirlik niteliği kazanmıştır.

İstanbul ilinde 384 katılımcı ile gerçekleşen saha araştırması sonucu elde edilen veriler, çeşitli analizlere tabi tutularak Türkiye'de iç göçün belirleyicileri saptanmaya çalışılmıştır. Buna göre:

- Geçmişte göç etmiş bu katılımcılar memleketlerine göç etmeyi düşünüyorlar; ancak memleketlerine geriye göç ettikleri takdirde iş bulamama ya da daha düşük gelir elde etme gibi ekonomik kaygılar yaşamaktadırlar. Bu bağlamda bu kaygıların, tersine iç göçün önünde engelleyici bir faktörü olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca kaygıları

ise geriye göç ettiği taktirde işsiz kalma, işsiz kalmasa bile daha az gelir elde etme ve büyük şehirde yaşamaya alışma gibi alt unsurlar oluşturmaktadır. Katılımcıların çoğu öncelikle İstanbul gibi büyük bir şehirde yıllarca yaşayıp, gittikleri taktirde memleketlerine entegre olamayacaklarını düşünmekte ve bunun kaygısını yaşamaktadırlar. Öte yandan yine katılımcıların çoğu memleketlerinde hala ekonomik yetersizliğe ilişkin durumların devam ettiğini düşünmektedirler ve bunların iyileşmediğini düşündükleri için geriye göç etmeyi düşünmemektedirler. Bu kaygılar nedeni ile emekli olunca geriye göç etmeyi düşünen katılımcıların oranı daha fazladır.

- Katılımcıların teşviklerden yararlanarak göç etmeyi düşündüklerini söylemek mümkündür. Bu sebeple geriye göçlerin gerçekleşmesi için teşvikler önemli bir yer tutmaktadır.
- Katılımcıların kent yaşamını terk edip kırsalda yaşama isteği, tersine iç göçlerin gerçekleşmesi üzerinde belirleyici özelliğe sahip etkindir. Yani kırsalın bir çekiciliği söz konudur.
- Bir diğer tespit ise göç edilen yerdeki yabancı uyruklu nüfusun varlığı geriye göçe etken iken, kentlerde ise itici bir unsurdur. Kentlerde yaşam koşullarının zorlaşması, kalabalığın artması da diğer itici unsurlar olarak görülmüştür. Bu itici unsurlarında geriye göçlerin gerçekleşmesi üzerinde etkisi söz konusudur.
- Ayrıca köyünde yaşamak isteyenler için Tarımsal Destek Teşvikleri geriye göçler üzerinde önemli bir etkindir.
- Son olarak katılımcıların memleketine tersine göç etmeyi düşünmeleri üzerinde göç edilen yerde konut mülkiyetinin olması, eğitim durumu, gelir durumu ve göç edilen yerde doğmuş olma gibi unsurlar belirleyici etken değildir.

Bu sonuçlardan yola çıkarak Türkiye’de tersine iç göçlerin belirginleşmesi ve ivme kazanması için yapılması gerekenleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Öncelikle tersine iç göçler üzerinde önemli bir yere sahip olan Türkiye’de tersine iç göçe ilişkin devlet teşviklerinin yetersiz; yetersiz olmakla birlikte geriye göç etmek isteyen herkesi kapsamamaktadır. Tersine iç göçe ilişkin mevcut teşviklerin içeriği, kapsamı ve yürürlükte kaldığı süreler incelendiğinde; “teşvik edici”, “cezp edici” nitelikte olmadıkları görülmüştür. Buna karşın birçok katılımcı Köye Dönüş Projesi ile göç etmeyi düşündüğünü belirtmiş; ancak bu proje sadece terör nedeni ile geçmişte göç edenlerin yararlanabileceği bir teşvik niteliğindedir. Bunun yanı sıra tarımsal destek kredilerinden yararlanarak göç etmeyi düşünen katılımcıların da yüksek oranda olduğu görülmüştür. Ancak bu projede 18-40 yaş aralığındaki kişilerin yararlanabileceği bir proje niteliğindedir. Oysaki köyüne dönmek isteyen ve bu projeler ile tersine göç etmeyi düşünen kişiler vardır ve bu projenin köye geriye göç etmeyi düşünme üzerinde etkili olduğu yapılan hipotez analizleri sonucunda da görülmüştür. Bu bağlamda bu

tür projelerin kapsamı genişletildiği taktirde geçmişte göç eden birçok kişi bu projeden yararlanarak köyelerine tersine göçleri gerçekleştireceklerdir.

- Teşviklere ilişkin bir diğer sorun ise çoğu katılımcının teşviklere ilişkin yetersiz bilgiye, yanlış bilgiye sahip olması ya da hiç bilgi sahibi olmamasıdır. Bu sebeple Devlet tarafından tersine iç göçe ilişkin çıkarılan teşviklerin geçmişte göç etmiş kişilere ulaştırılması konusunda, modern iletişim araçları ve internet tabanlı iletişim araçları kullanılarak kişilerin teşvikler hakkında doğru bilgi edinmesi sağlanmalıdır.
- Tersine iç göçlerin önündeki en büyük engel olarak ise katılımcıların geriye göç edecekleri taktirde memleketlerindeki ekonomik yetersizliklere ilişkin yaşamış oldukları kaygılardır. Bu kaygıların yok edilebilmesi için geçmişte göç vermiş bu illerde istihdam alanlarının yaratılması gerekmektedir. Ülkemizde bu istihdam alanlarının yaratılması için birçok özel sektöre sunulan teşviklerin olduğu bilinmektedir. Lakin bu teşviklere rağmen özel sektör yatırımcılarının bu yerlerde ekonomik yetersizlikleri en az düzeye indirgeyecek kadar yatırım yapmadıkları da bir gerçektir. Bu sebeple eğer burada istihdam alanları ya da ekonomik yetersizlikler özel sektörlere sunulan teşvikler ile giderilemiyorsa ise bunun devlet eli ile yapılması gerekmektedir. Örneğin; günümüzde KOSGEB ile girişimci destekleme programlarında memleketine göç etmeyi düşünen girişimciler için de destek programı geliştirilip, memleketine döneceğini taahhüt eden kişilerin tersine göçleri sağlanabilir. Ayrıca Türkiye'nin göç veren mevcut illerinde sanayi sektörü geliştirilemiyorsa; hizmet sektörünün en önemlisi de tarım sektörünün geliştirilmesi yönünde politikalar uygulanması gerekmektedir. Bugün geçmişte kırsaldan kentlere yaşanan göçler nedeni ile kırsal ekonomi yok denilecek seviyelerdedir. Günümüzde kırsal nüfusun göç etmesini engellemeye yönelik kırsal kalkınma adı altında çeşitli projeler yürütülmektedir. Ne var ki bu projelerin çoğu sadece orada yaşayan nüfusu kapsamaktadır. Bu projeler köyüne dönmeyi taahhüt eden kişileri de kapsayacak şekilde geliştirilerek, köyüne dönmeyi isteyen vatandaşları destekler hale getirilebilir ve böylece kırsala tersine iç göçler mümkün hale gelebilir.
- Öte yandan büyük kentteki yaşam standartlarına, geçmişte terk edilen yerde erişememe durumu tersine iç göç üzerinde engelleyici bir unsurdur. Çoğu katılımcı memleketine geriye göç ettiği taktirde bu yaşam standartlarını orda bulamayacağını düşünmekte ve bunun kaygısını yaşamaktadır. Bu katılımcıların geçmişte köyden göç etmiş oldukları göz önünde bulundurulduğunda memlekete tersine göçü köye dönüş bazında değerlendirdikleri düşünülmektedir. Günümüzde köylerde hala düşük yaşam standartlarının var olması katılımcıların bu kaygıyı yaşamalarına sebebiyet vermektedir. Köylerin gelişmemişliği düşünüldüğünde katılımcılar için bu kaygı yerinde bir kaygıdır. Bu

sebeple dünya ülkelerinden Hindistan ve Çin devletlerinin uygulamaya koydukları *Akıllı Köyler Projesinin* ülkemize uygun versiyonu geliştirilerek uygulanması; kırsalları yaşanır ve çekici hale getirecek olan "eğitim, sağlık, istihdam, güvenlik, iletişim" gibi hizmetlerin geliştirilmesi ve dolayısıyla köylerde yaşam standartlarının iyileştirilmesi pekala mümkün gözükmektedir. Öte yandan 1970'li yıllarda Türkiye'de Köy-Kent Projeleri denenmiş; ancak dönemin politik nedenleri ile uygulanma fırsatı bulunamamıştır. Bugün günümüz şartlarına uygun şekilde bu projeye tekrar hayat vererek kırsala tersine iç göçlerin önündeki bu engelin kaldırılması, bununla birlikte kırsalın yeniden canlandırılması ve dolayısıyla kırsal kalkınma yolunda da istenilen hedeflere ulaşılması mümkün gözükmektedir.

- Bir diğer tersine iç göçün ivme kazanabilmesi için geliştirilebilecek projede ülkemizde köylerden göçü engellemeye yönelik yürürlükte olan Arazi Dağıtım Projesinin köyüne dönmek isteyen vatandaşları da kapsayacak şekilde genişletilmesidir. Geçmişte köyden kente göç ederken çoğu insanın malını mülkünü satıp göç ettiği bilinmektedir ve dolayısıyla köyüne dönse dahi ekebileceği bir toprağa sahip değildir.
- Geriye göçlerin sağlanmasına ilişkin olarak sunabileceğimiz bir diğer öneri ise asgari ücretin bölgesel bazda yeniden ele alınması ve uygun hale getirilerek yürürlüğe koyulmasıdır. Tıpkı kamu çalışanlarının doğuda ya da güney doğuda çalışması sonucunda devlet teşvik niteliğinde ek ücret veriyorsa bunu özel sektör çalışanları içinde geliştirmesi mümkündür. Ancak asgari ücrete yapılacak bu ek teşvik işveren tarafından değil, devlet tarafından sağlanan bir ek gelir olmalıdır. Aksi takdirde zaten özel sektörün gelişmediği göç veren bu illerde özel sektörün hepten yok olması kaçınılmaz bir sonuç olacaktır. Böyle bir uygulama ile hem iç göçlerin engelleneceği hem de geriye göçlerin sağlanacağı düşünülmektedir.
- İstanbul özelinde geriye göçlerin sağlanabilmesi İstanbul'un tekrar yaşanabilir hale gelmesi ve mevcut kentsel sorunların en aza indirgenebilmesi için İstanbul iline özel il vergisinin uygulamaya koyulması ve bu vergiden sadece nüfusa kayıtlı yeri İstanbul olan vatandaşların muaf tutulması ya da bunlardan daha cüzi bir vergi alınması yoluna gidilmesi, Türkiye'de İstanbul'dan tersine iç göçlerin gerçekleştirilmesinin önünü açacaktır.

Ülkemizde mevcut tersine iç göçü teşvik uygulamaları incelendiğinde İstanbul'dan Tersine Göç Projesi haricindeki uygulamaların kırsala dönüş göçlerini destekler nitelikte olduğu; bu bağlamda sadece kırsalda boşalan yerleri doldurmaya, kırsal istihdamı arttırmaya ve kırsal kalkınmayı sağlamaya yönelik oldukları görülmektedir. Bunu geçmişte en çok kırsalın göç vermesine ve kırsalda yaşanan hem ekonomik hem de nüfus kaybına bağlayabilmekle beraber; ülkemizde iç göçlerin sadece geçmişte ve günümüzde kırsaldan kentlere doğru değil, kentlerden gelişmiş kentlere doğru yaşanıyor olduğundan bu teşviklerin yetersiz olduğunu söylemek

mümkündür. Kaldı ki göç edenlerin göç etme nedenleri arasında sadece kırsalda işsizliğin yaşanması bulunmaz. Göç edenler sosyo-kültürel nedenlerle, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle, kamu hizmetlerine daha rahat erişmek nedeniyle kısacası daha iyi bir yaşama kavuşmak nedeniyle göç etmişlerdir. Bu bağlamda diğer göç nedenleri göz ardı edilerek kırsalda girişimciliği yalın bir şekilde teşvik etmek, istenilen geri dönüşleri sağlamayacaktır. Geçmişte göç etmiş kişilerin terk ettikleri kırsala ya da az gelişmiş illere geriye dönüşlerinin gerçekleşebilmesi; ancak Tersine iç göçe ilişkin teşviklerin sadece kırsal kalkınmaya yönelik olmayacak şekilde çeşitlenmesi ile birlikte kapsamının genişletilerek ve belirli aralıklarla sunulan projelerle değil, sürekliliği olan tersine iç göç politikaları ile mümkün hale gelecektir.

Sonuç olarak ;

- ✓ Ülkede nüfusun orantılı dağılması,
- ✓ Kentsel sorunların en aza indirgenmesi,
- ✓ İller arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkların giderilmesi,
- ✓ Boşalan kırsalların tekrar hayat ve can bulması,
- ✓ Daha genel bir ifade ile iç göçlerin göç veren ve göç alan yerlerde yaratmış olduğu toplumsal, ekonomik ve kentsel sorunların giderilmesi,
- ✓ Türkiye’de henüz tam belirginleşmeyen tersine iç göçlerin sürdürülebilir hale gelmesi,

Ancak, tersine iç göçlerin önündeki engelleri kaldırmaya yönelik etkin politikaların ve tersine iç göçleri cazip hale getirecek teşvik edici nitelikteki politikaların yürürlüğe koyulması ile gerçekleşecektir.

KAYNAKÇA

- Abreu, A. (2010). The New Economics Of Labor Migration: Beware Of Neoclassicals Bearing Gifts. In *Forum For Social Economics* (Pp. 1-17). Springer Netherlands.
- Adıgüzel, Y. (2019). *Göç Sosyolojisi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akarsu, B. ve Akarsu, B. (2019). *Bilimsel araştırma tasarımı-Nitel, Nitel ve Karma Araştırma Yaklaşımları*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Akın, D. ve Dökmeci, V. (2017). Türkiye’de Bölgeler ve İller Arası Göçün İncelenmesinde Kümele Analizi Yöntemi. *Türkiye’de Göç ve İllerin Demografik Ekonomik ve Fiziksel Dönüşümü*. 173-201.
- Al-Ali, N. ve Koser, K. (2003). *New Approaches To Migration?: Transnational Communities And The Transformation Of Home*. Routledge. <https://books.google.com.tr/books?id=dEAViR9YNUoC&pg=PT11&ots=RWTaIGNuM&dq=New%20approaches%20to%20migration%3ATransnational%20communities%20and%20the%20transformation%20of%20home.%20London%3A%20Routledge.&hl=tr&pg=PT11#v=onepage&q=New%20approaches%20to%20migration:Transnational%20communities%20and%20the%20transformation%20of%20home.%20London:%20Routledge.&f=false>
- Altuntaş, S. ve Baykal, Ü. (2010). Örgütsel Vatandaşlık Düzeyi Ölçeğinin Hemşirelikte Geçerlik Güvenirliği. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13(3), 7-16.
- Arpacı, I. (2017). Göç ve Siyaset: Türkiye’de İç Göçlerin Siyasal Eğilimleri Yönlendirmede Etkisi. *11. Kamu Yönetimi Sempozyumu Kaysem 11 Bildiri Kitabı*.
- Aslan Ş., Dömbekçi H. ve Kırac Z., (2016). Mevsimlik Göç Eden İşçilerin Yasal Hakları ve Sigorta Sorunları, *Göç ve Kültür Sempozyum Bildirileri*. 01-03 Aralık, Amasya.
- Aydın, F. (2016). Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Tersine Göç. *Journal Of Türklük Bilimi Arastirmalari*, 21(39).
- Bahtiyar, A. ve Can, B. (2016). Fen Öğretmen Adaylarının Bilimsel Süreç Becerileri İle Bilimsel Araştırmaya Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42.
- Baş, S.M. (2019). *Yeni Bir Göç Modeli Olarak Kentten Tersine Göç: İstanbul İncelemesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Başaran, F. (1972). Türkiye’de Beyin Göçü Sorunu. *Araştırma, Ekim*, 133-153.
- Başel, H. (2003). *Sosyal Politika Açısından İç Göçler: Sivas’tan İstanbul’a Göç Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Başel, H. (2006). İç Göçün Sonuçları ve İşgücüne Etkileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (51), 287-321.
- Başel, H. (2007). Türkiye’de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (53), 515-542.
- Bilecen, T. (2018). Geri Dönüş Göçüne Etki Eden Faktörler: Göç Literatürüne Eleştirel Bir Bakış. *Journal Of International Social Research*, 11(56).
- Bodur, F.N. (2019). *Tersine Göç: İstanbul’dan Giresun’a Geri Dönüşler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Şehir Üniversitesi, İstanbul.
- Bostan, H. (2017). Türkiye’de İç Göçlerin Toplumsal Yapıda Neden Olduğu

Değişimler, Meydana Getirdiği Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Coğrafya Dergisi*, (35), 1-16.

- Bovenkerk, F. (1974). *The Sociology of Return Migration: A Bibliographic Essay*.
<https://books.google.com.tr/books?id=A6IDBQAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=The+Laws+of+return+migration&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwjDgJWtk8zsAhWusaQKHXPnCLoQ6AEwAHoECAMQAg#v=onepage&q=The%20Laws%20of%20return%20migration&f=false>
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör Analizi: Temel Kavramlar Ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32(32), 470-483.
- Cassarino, J. P. (2004). Theorising Return Migration: A Revisited Conceptual Approach To Return Migration. *EUI Working Papers*, 2, 1-25.
- Cevahir, E. (2020). *SPSS ile Nicel Veri Analizi Rehberi*. İstanbul: Kibele Yayınları.
- Constant, A. ve Massey, D. S. (2002). Return Migration By German Guestworkers: Neoclassical Versus New Economic Theories. *International Migration*, 40(4), 5-38.
- Çağlar, T. (2018). Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve. *Toros Üniversitesi İİBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 26-49.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.
- Çakır, S. (2010). *Türkiye’de Gecekondu Sorunu ve Politikaları*. Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi. İstanbul Barosu yayınları, İstanbul.
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011(24), 129-142.
- Çakır, S. (2011). Türkiye’de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011(23), 209-222.
- Çakır, A. (2014). FAKTÖR ANALİZİ. <https://www.ders.es/faktor2.pdf>
- Çapık, C. (2014). Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmalarında Doğrulayıcı Faktör Analizinin Kullanımı. *Anadolu Hemşirelik Ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 17(3).
- Çelik, F. (2006). İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı İle Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 27, Temmuz-Aralık 2006, ss. 149-170
- Çelik, F. (2007). Türkiye’de İç Göçler: 1980-2000. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 87-109.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2020). *Çevresel Göstergeler*. Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin Ve Denetim Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları* (Vol. 2). Ankara: Pegem Akademi.
- Çolak, O. (2019). *Bursa İli Örneğinde İç Göç Hareketlerinde İstihdama Duyarlılık*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Çolak, Ö.F. (2009). Kentten Köye Göç. Çevrim İçi Erişim:
<https://www.dunya.com/kose-yazisi/kentten-koye-goc/4156>
- DİE, (1935). *Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu Vilâyet, Kaza, Şehir Ve Köyler İtibari İle Muvakkat Rakamlar*, Ankara: Ulus Basımevi.
- Dinçer, B., Özasan, M. ve Kavasoğlu, T., (2003). *İllerin Ve Bölgelerin Sosyo-*

- Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003)*. Dpt Bölgesel Gelişme Ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Yayın No: Dpt 2671
- Dökmeci, V. ve Koramaz, T.K., (2017). *Türkiye' de İller arası Göç (1995-2000), Türkiye'de Göç ve İllerin Demografik Ekonomik ve Fiziksel Dönüşümü*. Hiper Yayın, İstanbul.
- DPT, (1967). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)*. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
- DPT, (2001). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara.
- DPT, (2000). *Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- DPT, (2003). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2003*. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.
- DPT, (2007). *Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları*. Bölgesel gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü. Ankara.
- Durmuşkaya, C. (2020). *Çalışma Hayatı Kalitesi Ölçek Önerisi: Sakarya İli Uygulaması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Dücan, E. (2016). Türkiye'de İç Göçün Sosyo-Ekonomik Nedenlerinin Bölgesel Analizi. *International Journal of Economic & Social Research*, 12(2).
- Ekşi, A. (2019, 4 Temmuz). Yeniden Köykent Projesi. *Labmedya*.
- Enstitüsü, H. Ü. N. E. (2006). Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması [TGYONA]. *Ankara, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü*.
- Er, A. (2015). İtici ve Çekici Faktörler Bağlamında İç Göç: Gaye Hiçyılmaz'dan Fırtınaya Karşı. *Göç Dergisi (Gd)*, 2(1), 43-58.
- Erdem, S. E. (2006). İstanbul'dan Tersine Göç Mevsimi. Çevrim İçi Erişim: <https://v3.arkitera.com/h9478-istanbuldan-tersine-goc-mevsimi.html>
- Erdönmez, C. (2005). Köykent: Olumlu ve Olumsuz Yönleriyle Bir Kırsal Kalkınma Projesinin Çözümlemesi. *Türkiye Ormanlık Dergisi*, 6(2), 35-51.
- Ergün, A. ve Buldur, A. D. (2018). Sivas İlinde İç Göçler (1975-2015). *Electronic Turkish Studies*, 13(10).
- Es, M. (2007). Kentsel Bilincinin Oluşturulmasında Halkın Duyarlılığının Önemi. *Kent Üzerine Düşünceler*. Okutan Yayıncılık, İstanbul.
- Es, M. (2007). Kentsel Yoksulluğun Azaltılmasında Sosyal Belediyeciliğin Rolü. *Kent Üzerine Düşünceler*. Okutan Yayıncılık, İstanbul.
- Es, M. ve Ateş, H. (2004). Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (48).
- Euronews, (2019). Türkiye'de Büyük Şehirlerden 'Köylere Kaçış' Hızla Artıyor. <https://tr.euronews.com/2019/03/13/rapor-turkiye-de-buyuk-sehirlerden-koylere-kacis-hizla-artiyor>
- Farrell, M., Mahon, M. ve McDonagh, J. (2012). The Rural As A Return Migration Destination. *European Countryside*, 4(1), 31-44.
- Gençler, A. (2004). Avrupa Birliğinin Göç Politikası. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (49).
- Gezgin, M. (1991). İşgücü Göçü Teorileri. *Sosyoloji Konferansları*, (23), 31.
- Gökbayrak, Ş. (2008). Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*, 63(03), 65-82.

- Gökburun, İ. (2017). İstanbul'da Nüfusun Gelişimi ve İlçelere Dağılımı (1950-2015). *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 91-111.
- Görmez, K. (1991). *Şehir ve İnsan*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Güler, Ç. ve Çobanoğlu, Z. (1994). *Nüfus, Nüfus Hareketleri ve Göçler*. Sağlık Bakanlığı, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi, No. 35, Ankara.
- Gümüş, N., İlhan, A. ve Gülersoy, A. E. (2013). Bir Tersine Göç Örneği: Köprücük Köyü (Varto-Muş). *Electronic Turkish Studies*, 8(6).
- Günay, E., Atılğan, D. ve Serin, E. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de Göç Yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 37-60.
- Gürkan, B. (2017). Öğrencilerin "Göç" ve "Mülteci" Kavramlarına İlişkin Algıları: Bir Metaforik Analiz. Uluslararası Canik Sempozyumu: *Geçmişten Günümüze Göç*.17-19 Şubat, Samsun.
- Güreşçi, E. (2010). Türkiye'de Kentten-Köye Göç Olgusu. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(1), 77-86.
- Haas, H.D., H., Fokkema, T. ve Fihri, M. F. (2015). Return Migration As Failure Or Success?. *Journal Of International Migration And Integration*, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4486414/>
- Haas, H.D., (2008). Migration and Development: A Theoretical Perspective. *International Migration Institute, Volume, 09*, 1-61.
- Harris, J. R. & Todaro, M. P. (1970). Migration, Unemployment And Development: A Two-Sector Analysis. *The American Economic Review*, 60(1), 126-142.
- <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/01/20180125-2.pdf>
- <http://www.koydes.gov.tr/Home/KoydesNedir>
- <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- <http://yozkan.sakarya.edu.tr/tr/icerik/0/34738/ornek-buyuklugu-hesaplama>
- İçduygu, A., Sirkeci, İ. ve Aydingün, İ. (1998). Türkiye'de İç göç ve İç göçün İşçi Hareketine Etkisi. (der.) *Türkiye'de İçgöç: Türkiye'de İçgöç, Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı 6-8 Haziran 1997 Bolu-Gerede*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, sf. 207-244.
- İçduygu, Ahmet ve Sirkeci, İbrahim (1999), "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri, Oya Baydar (Ed.), *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, (249-268), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İç İşleri Bakanlığı, (2010). Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi. <https://www.icisleri.gov.tr/koye-donus-ve-rehabilitasyon-projesi-kdrp>
- İnan, G. (2019). *Tersine Göç Olgusunun Nedenleri Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- İslamoğlu, E., Yıldırım alp, S. ve Benli, A. (2013). Türkiye'de Tersine Göç ve Tersine Göçü Teşvik Eden Uygulamalar: İstanbul İli Örneği. *Sakarya İktisat Dergisi*, 3(1), 68-93.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi, (2019). Faaliyet Raporu.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi, (2015). Faaliyet Raporu.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi, (2011). Faaliyet Raporu.
- Kalkınma Bakanlığı, (2018). *Kırsal Kalkınma, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*. Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

- Kalkınma Bakanlığı, (2019). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2017. *Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.*
- Karakayacı, Z. ve Öz, A. A. Kentten Köye Göç Eğiliminin Sınıflandırma Ağacı Yöntemine Göre Analizi. *Ziraat Mühendisliği*, (369), 84-93.
- Karakoç, F. Y. ve Dönmez, L. (2014). Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Temel İlkeler. *Tıp Eğitimi Dünyası*, 13(40), 39-49.
- Karpat, K. H. (2003). *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Karpat, K. H. (2003). *Osmanlı Nüfusu,(1830-1914): Demografik ve Sosyal Özellikleri* (Vol. 133). Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Karpat, K.H. (2016). *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kaştan, Y. (2006). Cumhuriyet Döneminde Nüfus Hareketlerinin Fonksiyonu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 65-76.
- Keleş, R. (2016). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Yayınlar.
- Kepenek, E. B. ve Uğuzman, T. Haydi Köyümüze Geri Dönelim! Tersine Göçün Sosyoekonomik Etkileri: Yeni Yol Köyü Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18, 11-36.
- Kıray, M. (1984). İstanbul Metropolitan Kent. *Mimarlık Dergisi*, 1, 30.
- Kırsal Kalkınma (2018). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- King, R. (1986). *Return Migration and Regional Economic Problems*. Çevrim İçi Erişim: <https://books.google.com.tr/books?id=W5asBwAAQBAJ&lpg=PA1&ots=c679nb44f&dq=return%20migration%20&lr&hl=tr&pg=PP7#v=onepage&q=return%20migration&f=false>
- Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, (2019). 'Köye Dönüş' Projesiyle Memleketlerine Dönüyorlar. <https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/news/haberler/3/koye-donus-projesiyle-memleketlerine-donuyorl/34393>
- Koyuncu, İ. ve Kılıç, A. F. (2019). Açıklayıcı Ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanımı: Bir Doküman İncelemesi. *Eğitim ve Bilim*, 44(198).
- Koyuncu, A. (2015). *Kentleşme Ve Göç*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.
- Kurtuluş, B. (1996). Beyin Göçü: Geçmişte, Günümüzde ve Gelecekte. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 46.
- KUZEL, (2019). Kırsal Kalkınmada Uzman Eller Desteklenecek. <https://uzmaneller.tarimorman.gov.tr/Icerik/Detay/114>
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://istanbul.ktb.gov.tr/TR-165068/cografya.html>
- Lee, E. S. (1966). A Theory Of Migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Long, H., Liu, Y., Li, X. ve Chen, Y. (2010). Building New Countryside İn China: A Geographical Perspective. *Land Use Policy*, 27(2), 457-470.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., ve Taylor, J. E. (2014). Uluslararası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirmesi. *Göç Dergisi*, 1(1), 11-46.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J. E. (1993). Theories Of International Migration: A Review And Appraisal. *Population And Development Review*, 19(3), 431-466.

- Memurlar Net. (2019). Türkiye'de Göç Hareketleri Son Gelişmelerle Tersine Döndü. Çevrim İçi Erişim: <https://www.memurlar.net/haber/815243/turkiye-de-goc-hareketleri-son-gelismelerle-tersine-dondu.html>
- Murat, S. (2007). Doğum Yerlerine Göre İstanbul Nüfusu Ve İç Göçler. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (53), 83-140.
- Netemeyer, RG, Bearden, WO ve Sharma, S. (2003). *Scaling procedures: Issues and applications*. Sage Publications. Çevrim İçi Erişim: <https://books.google.com.tr/>.
- Neuman, (2016). Toplumsal Araştırma Yöntemleri. 1. Cilt. Ankara: Yayın Odası.
- Önder, Z.K. (2018). Türkiye'de İç Göç ve Kamu Politikaları İlişkisi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Özcan, E. D. E. (2017). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4), 183-215.
- Özcan, E.D.E. (2017). *Türkiye'de 2000'li Yıllarda İç Göç - İşsizlik Örüntüleri: Ankara (Tr51) Alt Bölgesinin, Kırıkkale (Tr71) ve Samsun (Tr83) Alt Bölgelerinden Aldığı Göçlerin İşsizlik Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Özdemir, H. (2012). Türkiye'de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Akademik Bakış Dergisi*, 30(11), 1-18.
- Özdemir, K. (2003). Türkiye'de Kırsal Sanayinin Kentlere Olan Göçler Üzerine Etkisi. *Yayın ve Referans Olarak Kullanılması Devlet Planlama Teşkilatının İznini Gerektirmez.*, 102.
- Özer, A. (2012). Göç Hareketlerinin Kentleşmeye ve Yerel Yönetimlere Etkilerinin Değerlendirilmesi. Türkiye'de İç Göçün Sosyo Ekonomik Sonuçları ve Adana Özelinde Değerlendirilmesi (s. 53-80). *Adana: İktisadi Araştırmalar Vakfı*.
- Özgüler, V. C., (2019). Dergipark" Kapsamındaki Akademik Dergilerde "Göç ve Uyum" Başlıklı Makalelerin İncelenmesi, *II. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi'nde (itobiadkongre)*, Etkinlik Tarihi: 04.10.2019 - 06.10.2019.
- Öztürk, M. (2006). *Türkiye'deki İç Göçlerin Sosyal Politika Açısından İncelenmesi: İstanbul Semt Pazarıcıları Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Öztürk, M. ve Altuntepe, N. (2008). Türkiye'de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması. *Journal Of Yasar University*, 3(11), 1587-1625.
- Özyakışır, (2012). *İç Göç Hareketleri Ve Geriye (Tersine) Göçün Belirleyicileri: Tra 2 Bölgesinden (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) İstanbul'a Gerçekleşen Göç Üzerine Bir Saha Araştırması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Özyılmaz, A. (2018). İç Göçlerin Bölgesel Dengesizlik Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Qi, J., Zheng, X. ve Guo, H. (2019). The Formation Of Taobao Villages İn China. *China Economic Review*, 53, 106-127. Çevrim İçi Erişim: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1043951X1830110X>
- Ravenstein, E. G. (1885). The Laws Of Migration. *Journal Of The Statistical Society Of London*, 48(2), 167-235.
- Ravenstein, E. G. (1889). The Laws Of Migration. *Journal Of The Royal Statistical Society*, 52(2), 241-305.

- Recepoğlu, M. (2019). *Türkiye’de İç Göçün Belirleyicileri: İller Üzerine Çekim Modeli Sonuçları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (Hütad)*, (5), 33-44.
- Singh, A. ve Patel, M. (2018). Achieving Inclusive Development Through Smart Village. *PDPJ Journal of Energy and Management*, Vol. 3, No.1, October, 37-43.
- Stark, O. ve Bloom, D. E. (1985). The New Economics Of Labor Migration. *The American Economic Review*, 75(2), 173-178
- Şantaş, G. (2018). *Türkiye’de İç Göçün Sağlık Hizmetleri Kullanımı ve Sağlık Statüsüne Etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Şen, M. (2014). Türkiye’de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi. *Çalışma ve Toplum*, 40(1).
- Şimşek, R. (2017). *Türkiye’de İç Göçlerin Göç Veren Bölgelere Etkisi Ve Tersine Göç İmkânları: Kastamonu Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Tarım ve Orman Bakanlığı, (2019). 16 Binden Fazla Topraksız Çiftçi Toprak Sahibi Oldu. <https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/4256/16-Binden-Fazla-Topraksiz-Ciftci-Toprak-Sahibi-Oldu>
- Tarım ve Orman Bakanlığı, (2019). Köye Dönen Gence 100 Bin TL Hibe. <https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/4258/Koye-Donen-Gence-100-Bin-TL-Hibe>.
- Tarım ve Orman Bakanlığı. Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Genç Çiftçileri Desteklenmesi Programı. <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Kirsal-Kalkinma/Projeler>
- Tarım ve Orman Bakanlığı, Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi. <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Projeler-Ve-Kredilendirme/Projeler>
- Tarım ve Orman Bakanlığı, Çevrim İçi Erişim: <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Kirsal-Kalkinma/Projeler>
- Taşcı, F. (2009). Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç. *Kamu-İş, C, 10*, 177-204.
- Taşkesen, M. Ö. (2017). Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de İç Göç Ve Çalışma Hayatı. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 20-35.
- Tekeli, İ. (1990). Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskan Sorunu. Çevrim İçi Erişim: http://www.academia.edu/30491889/Osmanli_ImparatorludundanGunumuzde_Nufusun_Zorunlu_Yer_De_đi_ştirmesi_ve_İskan_Sorunu. E.T.09.10.2010
- Tekeli, İ. ve Erder, L., (1978). *Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler*. Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Terzi, (2017). Güvenilirlik Analizi. <http://ist.fef.omu.edu.tr/tr/hakkimizda/dersnotlari/GA-2017y.pdf>
- Tezcan, M. (1989). Kentten köye göç. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(1), 37-42.
- Todaro, M. (1980). Internal Migration İn Developing Countries: A Survey. In *Population And Economic Change İn Developing Countries* (Pp. 361-402). University Of Chicago Press.
- Todaro, M. P. (1969). A Model Of Labor Migration And Urban Unemployment İn Less Developed Countries. *The American Economic Review*, 59(1), 138-148.

- Toksöz, G., Erdoğan, S. ve Kaşka, S. (2012). Türkiye'ye Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları. *Iom Türkiye*.
- Topbaş, K. (2006). *İstanbul'a Göçün Yönetimi, (Hukuk - İdari - Ekonomik ve Sosyal Tedbirler)*. İktisadî Araştırmalar Vakfı, İstanbul.
- Trt Haber (2019). Tersine Göçü Tercih Edenler Artıyor. Çevrim İçi Erişim: <https://www.trthaber.com/haber/yasam/tersine-gocu-tercih-edenler-artiyor-434543.html>
- TÜİK, (2015). 1927-2000 Genel Nüfus Sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları, Çevrim İçi Erişim: TÜİK 2015, www.tuik.gov.tr
- TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi.
- Türkiye Ziraat Odaları Birliği, (2020). Kalabalık Şehirlerden Kırsala Göç Başladı. Çevrim İçi Erişim: <https://www.tzob.org.tr/basin-odasi/haberler/kalabalik-sehirlerden-kirsala-goc-basladi%E2%80%A6>
- UNHCR, (2019). Global Trends Report, *Global Trends İn Forced Displacement In 2018*.
- Uyumaz, G., Dirlik, E. M. ve Çokluk, Ö. (2016). Açıklayıcı Faktör Analizinde Tekrar Edilebilirlik: Kavram ve Uygulama. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.
- Uzunsakal, E. ve Yıldız, D. (2018). Alan Araştırmalarında Güvenilirlik Testlerinin Karşılaştırılması ve Tarımsal Veriler Üzerine Bir Uygulama. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 14-28.
- Virupaksha, H. G., Kumar, A. ve Nirmala, B. P. (2014). Migration And Mental Health: An Interface. *Journal Of Natural Science, Biology, And Medicine*, 5(2), 233-239. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4121889/#sec1-5title>
- Wang, Y., Tu, M. ve Cui, J. (2020). The Model of E-Commerce Going to the Countryside Promoting the Development of Rural Characteristic Economy Based on Big Data Analysis. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 1578, No. 1, p. 012161). IOP Publishing.
- Werner, H. (1996). Temporary Migration Of Foreign Workers1 - Illustrated With Special Regard To East-West Migrations - . *Iab Labour Market Research Topics* 18/1-35
- Wiltshire, R. ve Abe, T. (1978). Reverse Migration In Japan: Some Evidence From The 1970 Census. *Science Reports Of The Tohoku University. Serie Geography Sendai*, 28(2), 353-370.
- Yalçın, S. (2019). Ölçme Aracı Geliştirme ve Uyarlama.
- Yamak, N. ve Yamak, R. (1999). Türkiye'de Gelir Dağılımı ve İç Göç. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C1/S1.
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46, 74-85.
- Yazıcı, H. (2012). Münif Paşa'da Tersine Göç Olgusu. *Şarkiyat Mecmuası*, (20), 103-113.
- Yılmaz, N. (2009). Ekonomik Krizin Etkisiyle İstanbul'dan "Tersine Göç" Eden Ailelerin Toplumsal Özellikleri ve Beklentileri Üzerine Bir İnceleme. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 28.

- Yürüdür, E. (2008). Koyulhisar İlçesinde (Sivas) Göç Hareketleri/Migrations İn Koyulhisar (Sivas). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 13(20), 19-34.
- Zaimoğlu, S. (1990). *Çalışma Ekonomisi*. Filiz Kitabevi, İstanbul.

EKLER

EK.1: ETİK KURULU RAPORU

T.C
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
İNSAN ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU KARARI

PROTOKOL NO: 2020/08

ARAŞTIRMA BAŞLIĞI	Türkiye’de Tersine İç Göçü Engelleyen, Sorunlar ve Çözüm Önerileri: İstanbul İli Örneği
ARAŞTIRMANIN TÜRÜ	1- NİCEL- İlişki Arayıcı Araştırma 2- Tez Çalışması – Doktora
ARAŞTIRMACILAR	1- YÖK 100/200 Doktora Bursiyeri: Bahar ALTUNOK 2- Tez Danışmanı Ünvanı : Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY
KARAR	Etik Kurulundan Oy Birliğiyle Geçmiştir.

Prof. Dr. Bülent YİĞİT
ETİK KURULU BAŞKANI

TARİH
22.12.2020

İMZA

Dikkat: Araştırmada kullanılacak her türlü veri toplama aracı, ölçek ve anketin bir kopyasını dosyasının sonuna ekleyerek teslim ediniz.

EK.2: ANKET SORULARI

1. Cinsiyetiniz?
  - a. Kadın
  - b. Erkek
2. Yaşınız?
  - a. 16-19
  - b. 20-25
  - c. 26-30
  - d. 31-35
  - e. 36-40
  - f. 41-45
  - g. 46-50
  - h. 51-55
  - i. 56-60
  - j. 61-65
  - k. 65 üstü
3. Medeni Durumunuz?
  - a. Bekâr
  - b. Evli
  - c. Diğer
4. Eğitim durumunuz?
  - a. Okuryazar değilim
  - b. Okuryazarım ancak bir okul bitirmedim
  - c. İlkokul mezunuyum
  - d. Ortaokul mezunuyum
  - e. Lise mezunuyum
  - f. Meslek Lisesi mezunuyum
  - g. Meslek yüksek okulu mezunuyum
  - h. Ön lisans mezunuyum
  - i. Üniversite mezunuyum
  - j. Lisansüstü mezunuyum (yüksek lisans-doktora)
5. Doğum yeriniz? _____
6. Nüfusa kayıtlı olduğunuz il? _____
7. Oturduğunuz konutun mülkiyet durumu
  - a. Kendi evim
  - b. Kiracıyım
  - c. Aile bireylerimden birine ait
  - d. Akrabalarımın birine ait
8. Gelir durumunuz?
  - a. Asgari ücretin altında
  - b. Asgari ücret
  - c. 2325 TL-3000 TL
  - d. 3001 TL- 4000 TL
  - e. 4001 TL- 5000 TL
  - f. 5000 TL üzeri
9. İstanbul'a hangi ilden göç ettiniz? _____
10. İstanbul'a gelmeden önce yaşadığınız yerleşim birimi?
  - a. Köy
  - b. Kasaba-İlçe
  - c. İl merkezi
11. Hangi yıllar arasında göç ettiniz?
  - a. 1950 öncesi
  - b. 1950-1960
  - c. 1961-1970
  - d. 1971-1980
  - e. 1981-1990
  - f. 1991-2000
  - g. 2001-2010
  - h. 2011-2020
12. Oturduğunuz konutun türü nedir?
  - a. Gece kondu
  - b. Apartman dairesi
  - c. Diğer _____
13. Çalışıp çalışmama durumunuz?
  - a. İşsizim, çalışmıyorum
  - b. Kendi işimde çalışıyorum
  - c. İşçiyim
  - d. Emekliyim

- e. Diğer _____
14. Geçmişte göç etme nedeninizi lütfen belirtir misiniz? (birden çok şıkkı işaretleyebilirsiniz.)
- Daha iyi bir yaşama erişmek nedeniyle,
  - Memleketimdeki ekonomik (İşsizlik, yoksulluk vb.) yetersizlikler nedeniyle
  - Memleketimde toprağımın vs. olmaması nedeniyle
  - Memleketimde tarımla uğraşıyordum ve topraktan istediğim verimi alamamam nedeniyle
  - Memleketimdeki eğitim (kendi eğitimim veya çocukların eğitimi) imkanlarının yetersiz olması nedeniyle
  - Memleketimdeki sağlık hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle
  - Memleketimdeki sosyal yaşamın yetersizliği
  - Memleketimdeki Terör olayları nedeniyle
  - Memleketimdeki olumsuz iklim koşulları nedeniyle
  - Evlilik nedeniyle
  - Göç eden yakınlarımızın bizi olumlu yönde teşvik etmesi
  - Aile fertlerimden biri-birileri daha önceden göç ettiği için
15. Göç edmeden önceki yaşamınızı ve göç ettikten sonraki yaşamınıza ilişkin refah durumunuz?
- Göç ettikten sonraki yaşamım daha iyi.
  - Göç etmeden önceki yaşamım daha iyidi.
  - Göç etmeden önceki ve göç ettikten sonraki yaşamım arasında belirgin bir farklılık olmadı
16. Göç ettikten sonra göç etme niyetinizdeki amaçlara ulaşabildiniz mi?
- Evet, ulaştım
  - Hayır, ulaşamadım
  - Kısmen, ulaştım.
17. Geçmişte memleketinizden göç ettiğiniz için pişman mısınız?
- Evet
  - Hayır
18. Geçmişte İstanbul'a göç edipte sonrasında tekrar geriye memleketine göç eden yakınınız-tanıdığınız oldu mu?(Eğer cevabınız evet ise bir sonraki soruyu lütfen cevaplayınız.)
- Evet
  - Hayır
19. Memleketine göç eden bu yakınınız-tanıdığınız:
- Tarımsal Destek Kredilerinden yararlanarak geriye göç etti
  - Memlekete Dönüyorum Projesinden yararlanarak göç etti
  - Köye Dönüş Projesinden yararlanarak göç etti
  - İstanbul Büyük Şehir Belediyesi "İstanbul'dan Tersine Göç Projesi"nden yararlanarak
  - Kendi imkanları ile geriye göç etti
  - Bu konuya ilişkin hiçbir fikrim yok
20. Geriye göçe yönelik devlet teşviklerini biliyor musunuz?
- Evet
  - Hayır
21. Geriye göçe yönelik devlet desteklerinin olduğunu şuan mı duyduunuz?
- Evet
  - Hayır
22. Geriye göçe yönelik devlet teşviklerinin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
- Evet
  - Hayır
23. Geriye göçe yönelik devlet teşviklerinin yeterliliği ya da yetersizliği konusunda bir bilginiz var mıdır?
- Evet
  - Hayır

EK.3: TÜRKİYE'DE TERSİNE İÇ GÖÇÜN BELİRLEYİCİLERİ ÖLÇEĞİ

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1. Köyümde yaşamak istediğim için geriye göç etmek istiyorum					
2. Memleket hasreti çektiğim için geriye göç etmek istiyorum.					
3. İş bulamadığım için geriye göç etmek istiyorum.					
4. Bu şehre kendimi ait hissetmediğim için geriye göç etmek istiyorum					
5. Bu şehre uyum sağlayamadığım için geriye göç etmek istiyorum					
6. Memleketimde malım mülküm olduğu için geriye göç etmek istiyorum					
7. Memleketimde yaşama koşulları iyileştiği için geriye göç etmek istiyorum					
8. Memleketimde daha iyi iş bulacağımı düşündüğüm için geriye göç etmek istiyorum					
9. Memleketimde daha çok gelir elde edeceğimi düşündüğüm için geriye göç etmek istiyorum					
10. Burada işsiz kaldığım için geriye göç etmek istiyorum.					
11. Ailem-akrabalarım memlekette olduğu için geriye göç etmek istiyorum.					
12. Toprağımı ekip biçmek istediğimden geriye göç etmek istiyorum.					
13. Şehrin kalabalığından yorulduğum için geriye göç etmek istiyorum					
14. Büyük şehirde yaşam koşullarının zor olduğunu düşündüğüm için geriye göç etmek istiyorum					
15. Şehirde yaşamın maliyeti çok yükseldiği için geriye göç etmek istiyorum					
16. Şehirde yabancıların (Suriyeliler, Araplar) sayısında çok artış olduğu için geriye göç etmek istiyorum					
17. Burada kendimi güvende hissetmediğim için geriye göç etmek istiyorum.					
18. Covid-19 (korona virüs) salgın hastalığından korktuğum için geri dönmek istiyorum					
19. Memleketimin daha güvenli olduğunu düşündüğümden geriye göç etmek istiyorum					
20. Emekli olduğum zaman memleketime geriye göç etmek istiyorum					
21. Kent yaşamını terk edip kırsala yerleşmek istediğim için göç etmek istiyorum					
22. Memleketime göç etmeyi düşünmüyorum					
23. Memleketimde iş bulamayacağım için geriye göç etmeyi düşünmüyorum					
24. Memleketimde eğitim olanaklarının yetersiz olduğunu düşündüğüm için geriye göç etmeyi düşünmüyorum					
25. Memleketime olumsuz güvenlik nedenleri ile göç etmeyi düşünmüyorum					
26. Memleketimde malım mülküm olmadığı için göç etmeyi düşünmüyorum					
27. Burada daha çok gelir elde ettiğim için göç etmeyi düşünmüyorum					
28. Bu şehirde daha mutlu olduğum için göç etmeyi düşünmüyorum					
29. Bu şehirde yaşamaya alıştığım için göç etmeyi düşünmüyorum					
30. Köye Dönüş Projesi'nden faydalanarak geriye göç etmeyi düşünüyorum					
31. Tarımsal desteklerden yararlanarak köyüme göç etmeyi düşünüyorum					
32. Memlekete Dönüş Projesi'nden yararlanarak geriye göç etmeyi düşünüyorum					
33. İstanbul'dan Tersine Göç Projesi'nden yararlanarak geriye göç etmeyi düşünüyorum					
34. Geriye göçe yönelik devlet teşviklerinin yeterli olsaydı memleketime dönerdim					

ÖZGEÇMİŞ

İlk, orta ve lise öğrenimini Elazığ'da tamamladıktan sonra 2013 yılında Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümünde lisans eğitimini tamamladı. 2015 yılında kabul edildiği Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Sosyal Politika Bilim Dalından 2017 yılında "Türkiye'de Çağrı Merkezlerinde Çalışma İlişkileri: Yalova, Elazığ ve Şanlıurfa Örneği" adlı tezini savunarak mezun oldu. 2017 yılında kabul edildiği Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalındaki doktora eğitimine YÖK 100/2000 Nüfus Hareketliliği ve Göçmen Sağlığı öncelikli alanda devam etmiştir.